voicu bugariu
AUGUST-DECEMBRIE
ediţia a doua
Coperta: © 2010 Voicu Bugariu
Ilustraţii carte: © 2010 Ion Vincent Danu
Text: © 2010 Voicu Bugariu
Toate drepturile rezervate autorului.
© 2010 Editura LiterNet pentru versiunea.pdf Acrobat Reader. Este permisă descărcarea liberă, cu titlu personal, a volumului în acest format. Distribuirea gratuită a cărţii prin intermediul altor situri, modificarea, sau comercializarea acestei versiuni, fără acordul prealabil, în scris, al Editurii LiterNet sunt interzise şi se pedepsesc conform legii privind drepturile de autor şi drepturile conexe, în vigoare.
ISBN: 978-973-122-001-7
Editura LiterNet http://editura.liternet.ro/

PARTEA ÎNTÂI AUGUST

Călătoresc cu trenul spre orăşelul bănăţean unde trăieşte un unchi al meu. Prin anii ’30, ca şi fraţii săi mai mari, îşi bucura părinţii evadând dintre paori şi făcându-se domn. Praful şi pulberea s-au ales din cele trei „domnii”.

Până nu demult, mi-am reprezentat vieţile fraţilor Herzovi sub forma unor trasee de sine stătătoare. Acum, încerc să le cuprind într-o ţesătură ce mă include.

Multă vreme, moartea lui Victor, la douăzeci şi patru de ani, în 1932, a fost pentru mine doar un accident. Faţă de fratele mijlociu al tatălui meu am simţit indiferenţă politicoasă şi vagă aroganţă juvenilă, ba uneori chiar satisfacţia primitivă a unui supravieţuitor. Nu i-am citit cărţile, deşi una este despre un scriitor. M-am simţit superior istoricului improvizat, jurnalistului frenetic, studentului fără examene luate.

Într-un mod analog sunt privit astăzi de fiica mea. Şi ea mă consideră neinteresant, mă priveşte de sus. Călătoria de azi este poate şi un protest împotriva atitudinii ei.

Acum înţeleg altfel moartea lui Victor şi durerea

Mamei Sâna. Sfârşitul lui a fost începutul unei serii.

Bunica mea a simţit-o. Nu s-a mai petrecut nicio tragedie asemănătoare, dar ceva s-a defectat.

Tatăl meu, fiul cel mare, a murit la şaizeci şi patru de ani, de ciroză hepatică. I s-a tras dintr-un subicter făcut de supărare, în 1952. Atunci i s-a înscenat un proces penal şi a fost concediat. Mobilele noastre au fost puse în stradă, spre amuzamentul meu de copil inconştient. Episodul s-a petrecut într-un orăşel din Crişana. Cu patru ani înainte, trăisem o secvenţă aproape identică în Bucureşti. A fost achitat în mod surprinzător. Noroc? Compensaţie acordată de destin? Mai degrabă un capriciu al persecutorilor săi. O generozitate întâmplător manifestată. Există şi aşa ceva. Poate că unii dintre prepotenţii orăşelului îl văzuseră mai înainte plimbându-se pe stradă cu fiul său, Victor. Figura de înger a mezinului i-o fi impresionat.

A urmat moartea fratelui meu, doi ani mai târziu. A fost lovitura finală. Ca şi părinţii săi, tatăl meu şi-a înmormântat un fiu. Niciodată nu şi-a revenit pe deplin.

Întâmplarea, mi se va spune. Mulţi au păţit la fel şi n-au murit. Poate.

Dar unchiul Lelu? Spre el mă îndrept. Cum s-au petrecut lucrurile în viaţa lui?

Cu totul altfel. El n-a fost atât de vulnerabil ca tatăl meu. Ca probă, este încă în viaţă, are şaptezeci şi opt de ani. Se simte destul de bine.

Până acum, am stat singur în compartiment. Intră o fată. O brunetă destul de înaltă, sigură de sine. Figura ei are o fineţe orientală. Antebraţele îi sunt destul de păroase. O oarecare virilizare? Nu, în rest e feminină. Pare o adolescentă. Şaptesprezece? Optsprezece? Vrea să pară preocupată? Îi stă bine când se încruntă.

Răsfoieşte o carte voluminoasă, un tratat de psihiatrie. Îi mai adaug câţiva ani la vârstă: douăzeci. Apoi iese pe culoar şi începe să fumeze tacticos. Gesturile ei de cucoană mă obligă la o nouă mărire. Douăzeci şi doi. Rămân la această cifră.

Fata reintră. Se aşază.

În ultimii doi-trei ani, mi s-a părut că văd în privirile femeilor milă şi neîncredere. Da, arăţi mulţumitor deocamdată, dar este un truc, o şmecherie. Joci teatru, de fapt nu eşti decât o mortăciune, în curând te vei prăbuşi. Nu ştiu cum faci de te menţii... Întreţii o faţadă, dar pe dinăuntru eşti terminat, ruinat. Îmi amintesc şi invidia nerostită a unor femei din generaţia mea: Te comporţi ca şi cum ai fi intact. Eu nu mai sunt în stare.

Un autor, i-am uitat numele, zicea cam aşa: Bărbaţii de patruzeci le lasă celor de cincizeci iluzia că fetele îi plac pentru ei înşişi. Sunt o victimă a acestei apt...

— Ba da. Am împlinit cincizeci acum o lună. Sunt

Privirile i se schimbă, se micşorează, se întunecă, auto-înşelări clasice? N-ar fi exclus. O prietenă mi-a spus nu demult: Acum ai să te îndrăgosteşti de o adolescentă. Matematic. Chiar aşa? Da, dragă, da. Nu-i obligatoriu amorul efectiv. Se poate şi o iubire platonică. Aşa s-ar şi cădea la un intelectual.

Zâmbesc.

— Vă amuză ceva la mine? mă întreabă.

Are o voce de mezzo-soprană. Nu pare defel vexată. Mai degrabă curioasă.

— Nu, nici vorbă! Mi-am amintit o idee interesantă.

— Ce idee?

— Mai ales dacă faci medicină...

— Fac.

— Să ţi-o spun?

Încuviinţează, mişcându-şi repede capul tuns *punk.* Încruntarea i-a dispărut.

— Amorul bărbaţilor de cincizeci pentru fete de douăzeci. O prietenă de-a mea zicea, este de neocolit. Ce părere ai?

— Bine, dar... — Mă priveşte cercetător. — Dumneavoastră mai aveţi până atunci. Nu este cazul, încă...

îşi îndreaptă bustul, de parcă ar vrea să închipuie o postură mai respectuoasă.

— N-aş fi crezut... — Pare dezamăgită, dar nu pentru

bătrâneţea mea, ci fiindcă s-a înşelat. — Nu v-aş fi dat atât.

— Nu trebuie să fii supărată... E greu să ghiceşti vârsta cuiva. Anumite amănunte... Nu înşală... Mâinile, de exemplu.

— Mâinile?

— Da, şi ele. Trebuie să le observi. Mai sunt şi altele. Privirea, gâtul. Atitudinea... Mersul. Nu se prea pot truca. Poate doar de actori...

— Nu mi-aţi spus ideea.

— Da, da. Sunt curios...

Aşteaptă. În privirile ei, un mic respect de generaţie.

— Ţi-o spun. Mai ales dacă eşti studentă la medicină... Ar fi interesant de ştiut...

— Sunt aproape doctoriţă.

— Ar mai fi ceva... Precis o să te gândeşti la un sindrom depresiv...

— Şi ce dacă?

— N-aş vrea să mă legi de un cod anumit... Să-ţi spui de la bun început: E un depresiv, îl ascult ca atare. Te rog, deci... Fără diagnostice. Fără boala Alzheimer sau altele de-astea... Da?

Se amuză:

— Bine.

— În esenţă, un prag psihic. Simt că mă aflu în faţa lui. Trecerea mi se pare primejdioasă. Pericole subiective, desigur... Un altul nici nu s-ar sinchisi...

Nu cumva o plictisesc? Pare interesată. În privirile ei verzi, văd un fel de protectorat matern, dar şi aşteptarea înveselită a unor afirmaţii previzibile.

Spun mai departe:

— Sunt trei simptome. Mai întâi, sentimentul de a fi devenit o mortăciune. Cuvântul este expresiv. Nu poţi contesta... Hm? Ce zici?

— Da, e dur.

— Un sentiment neplăcut şi aducător de disconfort psihic. Privirile femeilor mi-l întăresc. Ţi-am povestit...

— Nu. Ce anume?

— Da, ai dreptate. Doar m-am gândit. Femeile se uită

la mine ca şi cum aş fi fost radiat din categoria bărbaţilor. Şi inclus în cea a bătrânilor. Iremediabil, ireversibil... Un lucru neplăcut...

Fata se distrează. Râd şi eu, ce să fac? Ne amuzăm straşnic, trebuie să recunosc.

— Radiat!

— Păi, cum altfel? Radiat! Exclus!

— Ai... Aveţi umor!

Din două, una. Ori a fost ceva spontan, ori cunoaşte trucul. Bărbaţilor de vârsta mea le place stilul camaraderesc.

Cunosc o carieră literară pornită de la folosirea lui. Acum douăzeci de ani, un tânăr din provincie a folosit nevinovatul şi teribil de eficientul truc, reuşind să-i cucerească pe seniorii literaturii. Aceştia l-au decretat poet mare şi l-au considerat un prieten al lor. L-am povăţuit pe un debutant să folosească şmecheria egalitarismului între generaţii. Aparenta necuviinţă este în fond o flaterie. Bine, dar o să se supere! Cum să-i spun pe nume unui om atât de cunoscut? N-o să-mi mai răspundă la salut. Se va şifona doar unul din zece. Poate unul din douăzeci. Ceilalţi te vor considera un om pătrunzător. De ce? Fiindcă le-ai intuit tinereţea sufletească.

Mă decid:

— Ştii ce? Să ne spunem pe nume! Şi-aşa n-o să ne mai vedem niciodată, îmi faci şi tu o plăcere... Ce zici?

Se încruntă, mă priveşte în ochi. Apoi se destinde, râde, pare a se simţi grozav de bine în tren şi, mai ales, în propria sa piele netedă, uşor bronzată, probabil extrem de plăcută la pipăit. O simt despărţită de mine printr-un perete translucid. Un paravan, raze invizibile. Intersectarea lui ar declanşa o explozie ce m-ar ucide.

— De ce nu? Tatălui meu îi spun tot aşa... — Se uită la mine uşor stingherită. — Te-ai supărat?

— Nu. Şi să ştii, nu este cazul să mă tratezi ca pe un bolnav. Ca pe un suferind mai deosebit. Nu sunt un hipersensibil. Mă supăr foarte greu, iată adevărul. De altfel, nici nu prea mai sunt în stare să mă supăr cu tot

dinadinsul pe cineva. Trebuie să fie ceva foarte grav...

Schimbă cu nonşalanţă vorba.

— Pe mine mă cheamă Maria... Pe tine? Cu ce te ocupi? În noua situaţie nu mai suntem nişte călători obişnuiţi.

Fata asta este extrem de dezgheţată.

— Ce suntem?

— Nişte cunoştinţe.

Întotdeauna mi-a fost oarecum jenă de profesia mea. În situaţii fără urmare, precum cea de faţă, mă dau drept sociolog. Acum spun adevărul: Scriitor, da...

O scurtă poticnire a conversaţiei.

— Să revenim la ceea ce discutam! zic. Pare oarecum dezorientată.

— Ai uitat?

— Nu. Problema cu mortăciunea...

Nu zâmbeşte. În definitiv, orice sentiment este de competenţa unui psihiatru.

— Exact. Ce părere ai?

Nu se grăbeşte cu răspunsul.

Trenul se opreşte. Maria se uită pe geam la animaţia din gară. Se iveşte o femeie între două vârste, grasă, cu trăsături deformate de efort. Deschide uşa compartimentului, ezită, se răzgândeşte. Intră alături. I se aude icnetul de uşurare. O privesc complice pe Maria. Izbucnim în râs. Nu cumva am început s-o fac pe tinerelul? Fata nu pare să fi sesizat ceva nepotrivit.

— E simplu, spune. Există o psihologie specifică a presenescenţei. Începe, teoretic, la patruzeci şi cinci. Un proces obiectiv. Nu se vede de ce ai fi scutit. — Aşa, scumpo, fii dură, fii nemiloasă, sinceritatea ta îmi face bine! — Dar înainte de andropauză există nişte reveniri de tinereţe. — Pare intimidată. — Nu cunosc termenul medical. Un bărbat la cincizeci n-a trecut fără întoarcere bariera. Ar fi o greşeală să... Impresiile tale sunt subiective. Privirile femeilor nu-ţi spun acelaşi lucru. Toate... În fiecare moment...

— Bine-ar fi...

— Aşa cred. Problema este interesantă. Nu sunt destul de calificată.

— Ba nu, eşti. De altfel, ideea ta... O ştiu, m-am gândit... Dar am formulat-o altfel. Într-un om coexistă toate vârstele. Cele psihologice, de fapt. Ce spuneai... Au mai fost şi excepţii. Dar mi-am spus că n-au fost atente... M-au privit superficial, nu şi-au dat seama...

— Aştepţi să ţi se spună că arăţi încă foarte bine, da?

— Duritatea asta a ta îmi place. Şi nu datorită vreunei componente masochiste...

Nu mai vorbim... Maria se uită pe fereastră, îi privesc profilul. O fată frumoasă, nici vorbă. Totul în ea este promisiune de fericire, cum ar spune Stendhal. Mai puţin antebraţele. Dar parcă poţi să ştii? Iubitul ei poate zice: Tocmai asta îmi dă un frison special.

— Altceva?

Zâmbeşte cu ironie cvasimaternă de tânără doctoriţă. I se pare amuzant să acorde o consultaţie unui necunoscut.

— Da, ar mai fi... O teorie... — Şi-i spun numele unui prozator. — Te interesează?

Se îmbujorează uşor. Are un zâmbet umil, surprinzător.

— Îl cunosc.

— O ştii, atunci... Doar nu mi-a spus-o numai mie.

Teoria cu desenul eşecurilor... O ştii? Încuviinţează.

— Şi? Ce părere ai?

— E din Maslow. Mi s-a părut dubioasă... Dar el ţinea foarte mult la ea.

Într-adevăr, o teorie îndoielnică. Dar cât de fascinantă! Vei conchide: Eşecurile tale s-au petrecut după un anumit tipic, sunt elemente ale unui singur desen. Din acea clipă eşti un om terminat. Aşa zicea.

— Mi-a spus-o mai demult. Cincisprezece ani... Tu n-aveai cum să-l cunoşti pe-atunci. Nu erai în Bucureşti, nu?

În vorbirea ei, persistă un uşor accent bănăţenesc.

În mod sigur nu era. Spun mai departe:

— Era şi el mai tânăr. Ne întâlneam uneori, ne plimbam prin Cişmigiu. Era obsedat de succes. Nu orice

fel... În şi prin literatură. Teoria mi-a spus-o înainte de apariţia primului său roman. Avea probleme cu editurile. Asta îl făcea uman, apropiat. Tu l-ai cunoscut în altă etapă.

— Cu mine s-a purtat foarte frumos, la început. Avea şi el probleme de vârstă. Dar le ascundea. Practica metoda inversă... Mi s-a părut un om interesant. — Se uită cercetător la mine. — Noi doi ne-am mai întâlnit, pe stradă. Eram cu el. Nu-ţi mai aminteşti? Da, da... Pe Calea Victoriei. Iarna. Erai într-un *blazer* verzui, prea subţire. Mi-a spus că faci nişte exerciţii... Ca să rezişti la frig. Aşa este?

Ocolesc ultima întrebare.

— Da, se poate. Dar de tine nu-mi amintesc. De mai multe ori l-am văzut pe stradă, însoţit de un băiat sau de-o fată. O cam făcea pe magistrul. Dar nu reuşesc să... Ia spune, nu cumva era ras în cap? — Maria încuviinţează repede, de parcă mi-ar fi aşteptat întrebarea. — Avea şi un fel de bărbuţă, o coleretă?

— Da.

— Atunci pot să delimitez perioada. Amiciţia noastră intrase într-o etapă mai specială. Nu ne mai plimbam împreună. Când ne întâlneam pe stradă, schimbam doar câteva replici, de formă. Nu se mai punea problema să... Începuse să se uite la mine cu o severitate... Nu-i mai convenea cota mea. A succesului meu literar, vreau să spun. Poate nu ştii, se practică aşa ceva... Între scriitori... Şi între alţi artişti, presupun. — Mă priveşte meditativ. — Nu-mi amintesc întâlnirea... A fost foarte scurtă, presupun. Două minute... Nu? Replici despre vreme... Ceva în acest gen... Aşa a fost?

— Da.

— În fine, nu contează. Dar povestea cu desenul este interesantă. Aşa zic.

— Mi s-a părut hazardată. Nu poate fi argumentată ştiinţific. Nu rezistă.

— O fi, dar când o trăieşti! Cu totul altceva. O găseşti genială!

— Cine o trăieşte?

— Eu. În ultima vreme.

Maria se scutură cu un mic efort de amintirea amicului nostru comun. Mă întreabă:

— Cum?

— Uite-aşa, simplu. Mă simt ameninţat. Sunt pe punctul de a realiza desenul, în legătură cu trecutul meu. Iar dacă am trăit eşecuri de unul şi acelaşi tip, înseamnă că şi în viitor... Planurile mele vor eşua după aceleaşi reguli. Ce zici de asta?

— Pare logic.

— Omul se crede programat, ca un robot, pentru eşecuri. Nu poate depăşi ideea... Ceva diabolic. Ce spui?

— Stilul lui.

— Ce stil?

— Unii sunt vulnerabili la lovituri psihologice, zicea. Nu rezistă. Alţii nici nu se sinchisesc.

— S-o fi gândit... Şi eu sunt vulnerabil. A simţit asta? Nu văd de ce mi-ar fi purtat pică.

— Nu ţi-a purtat pică, spune gânditoare Maria. Lovea din principiu... Şi pe mine... Am reuşit cu greu să mă redresez. Nu scapi mai uşor de o depresie, dacă faci medicină.

— Ideea mi s-a înfipt în minte, în ultima vreme.

Poate şi fiindcă nu e prea clară... Un paradox.

— Da. La Maslow este altfel. El a modificat-o puţin, a mai încurcat-o. Nu ştiu dacă, în mod conştient. — Ezită. — Dar concluzia că seria neagră va continua... De ce? Nu prea este în regulă.

Zâmbeşte nesigur. Un înger deghizat într-o medicinistă, iată adevărul.

— Sentimentul că eşecurile se vor înmulţi, în ciuda oricăror eforturi. De unde vine el... O scădere ireversibilă a energiei vitale, aşa cred. Un om încă puternic nu va conchide că a făcut întotdeauna aceleaşi greşeli şi are nişte defecte fatale. Nu-şi atribuie insuccese de acelaşi tip. — Are privirea uşor mărită, mă admiră. — Energie scăzută, trăirea se termină, începe supravieţuirea. Omul învaţă să renunţe.

Se uită la mine cu încredere filială.

Zilele trecute, un cunoscut mi-a relatat cum s-a dus acasă la un profesor universitar pensionar. N-a găsit-o decât pe tânăra doamnă. I-a cunoscut şi pe cei doi copii. Aveau vreo opt-zece ani. Semănau foarte bine cu bătrânul. Iar mama lor arăta bine dispusă şi prosperă.

Interlocutoarea mea se mişcă, se încruntă, gândeşte. Spune ezitant:

— Ar mai fi o întrebare...

— Care?

— Problema ta... Ce te roade, de fapt... Ai figura unui om chinuit, dar nu eşti genul care se lamentează...

— Da, ai dreptate.

La femei, zicea un filosof, se petrece uneori o transformare a excitaţiei intelectuale în preferinţă subiectivă. O studentă este puternic impresionată de prelegerile unui profesor. Până într-atât, încât se îndrăgosteşte de el şi îl ia de bărbat.

Sunt doar un teoretician al amorului discordant. Dar privind ochii limpezi ai Mariei, uitându-mă la obrajii ei proaspeţi şi la „tâmplele ei de sidef”, simt cum mă cuprinde un vertij... S-ar putea, ar fi posibil, miracolul, întoarcerea timpului, recăpătarea tinereţii, prin ea, minunea trimisă, de întâmplare... Simt, pentru o clipă... Razele laser, zidul dintre noi, imposibil de străbătut, a dispărut, n-ar trebui decât să întind mâna... Se petrece o clipă specială, ironia mea este anihilată, văd în privirile Mariei o rezonanţă. Acum trăiesc, nu mai sunt doar un supravieţuitor. Este o reîntoarcere în timp, la altă vârstă. Uită şi ea de sine. Ne privim. O clipă, o secundă, câteva secunde. Totul este posibil, orice minune energetică... Înfrângerea legilor biologice şi sociale, da.

Secvenţa se stinge. A fost o performanţă. Pot fi mândru de mine. Un contact mai greu de realizat decât o apropiere efectivă.

Pe faţa ei văd o mică tristeţe pură. Spun:

— Ai ghicit, am un scop practic. De-asta am aprofundat toată povestea.

— Ce scop?

Pare marcată de scurtul nostru contact platonic de mai înainte.

— Orice om are o şansă. Aşa cred.

— Ce şansă?

— De a lupta cu propria lui îmbătrânire. Pare caraghios... Nu este. E problema multora. Nu e scoasă la iveală, dar asta nu înseamnă... Există şi încă din plin! Caut o metodă mai personală...

Mă priveşte cu seriozitate. M-aş fi aşteptat să se amuze. Preocuparea mea pare puerilă. O întreb:

— Nu râzi?

— Nu.

— Bătrâneţea este o boală, nu?

— Aşa se zice.

— Eu am descoperit... Este un fel de a spune... Fiecare are o anumită reacţie. Am o clasificare. A devenit tăcută. Aşteaptă.

— Destul de previzibilă. Străduinţa de a întârzia pe cât posibil trecerea graniţei, înspre ţinuturile renunţării şi ale ultrarenunţării. Da, există şi aşa ceva. Omul uită până şi vremea când nu se lăsa. Alţii caută să uite cât mai repede ce-a fost. Refuză lupta, vor să treacă repede dincolo de hotar. Să nu mai întârzie.

— O atitudine sănătoasă, normală.

Arată de parcă n-ar fi zâmbit niciodată în viaţa ei.

— De ce să te lupţi cu morile de vânt? De bătrâneţe tot nu poţi scăpa. Nimeni nu poate. Opozanţii ei nu sunt înţelepţi. Aşa spun oamenii cuminţi, da?

Este de acord.

— Da, da. Dar nu cumva există nişte resurse? Mai speciale? Bune de folosit când te afli în preajma hotarului şi nu dincolo de el?

Şi îi povestesc, îi descriu strategiile mele de presenescent pus pe luptă. În treacăt, mă gândesc la un bărbat care încearcă să cucerească o tânără fată, vorbindu-i „fascinant” despre trăirile sale legate de îmbătrânire. Paradox şi nu prea. Există şi zisa gerontofilie.

(Necunoscătorii nu ştiu, în majoritatea cazurilor manifestările sunt platonice.)

Îi vorbesc. Hotarul înseamnă şi schimbarea sentimentului de sine, a cenesteziei. În perioada de trecere, individul este urmărit de teorii aflate de la amici malefici sau citite prin cărţi mai speciale, dar are şi un sentiment de iremediabil. Senzaţia de preaplin – sau cum s-o numesc? — nu îl mai vizitează aproape niciodată, începe să se convingă: Se duc, s-au dus vremurile când simţeam o victorioasă trepidaţie interioară. Când totul îmi stătea la dispoziţie, orice lucrare umană, indiferent de dificultatea ei, fiind suficient doar să mă decid. Mă jeluiesc, deplâng neputinţa vorbelor... Incapabile să descrie starea celui intrat în anticamera bătrâneţii... Le reproşez slăbiciunea şi în privinţa tinereţii. Se poate recurge doar la clişee jurnalistice. Pe-astea le ştie toată lumea, nu este nicio problemă. Dar cât de insuficiente şi de zadarnice... Ar trebui un poet autentic, formulări mai proaspete, mai atingătoare... Oare ar intui cum se simte o fată de douăzeci şi doi de ani în ea însăşi? Îmi exprim îndoiala. Îi mai spun: De fapt, miza mea este cenestezia tinereţii şi nu vreun rezultat practic. Da, suspin interior, să mă simt în mine însumi ca înainte.

Atunci, când treci hotarul, uiţi pur şi simplu cum este să fii tânăr. Dacă ar veni la tine vreun Mefisto şi ţi-ar propune tinereţea psihică, cu condiţia să i-o descrii, nu ai fi în stare! Asta este chiar ceva cu totul terifiant!

Dar eu sunt încă dincoace! Sunt în stare să spun ce simte un om tânăr. El îşi consideră insuccesele – pe bună dreptate – nişte accidente. Nu vede nicio legătură între ele. Îşi face liniştit planuri de viitor. Ce-i aia algoritm al eşecurilor? O prostie. Nu renunţ la niciun plan. Ce dacă unele eşuează? Asta nu înseamnă nimic.

Dar cenestezia? Aici am ezitări. Nu prea mai...

Se uită la mine cu atenţie. Mă admiră.

*

Vorbăria despre bătrâneţe şi contracararea ei... Dubioasă. Dar nu contează. Uite, Maria, mai proaspătă ca

oricând, a ajuns să mă considere un prieten al ei. Avem aceeaşi destinaţie. Ne vom mai întâlni, cu siguranţă. Mă va căuta. Să nu sun eu, fiindcă... Nici nu m-am oferit, îi amintesc cu blândeţe. Da, desigur, dar aşa, pentru orice eventualitate. Vreun logodnic... Mă simt flatat. Dacă mă considera doar un bătrân onest, un telefon de la mine... Totalmente inofensiv. Ba chiar ar fi căzut bine, picant.

Ne despărţim.

Poate înclinaţia clasică a bărbaţilor de vârsta mea pentru fete tinere ascunde o superstiţie. Dacă aş avea în preajma mea o fiinţă tânără, aş fi contaminat de prospeţimea ei.

*

Întâlnirea din tren, simpatic preambul! Prefaţă barocă la investigaţia mea de familie.

Unchii mei au fost autori de cărţi. Au făcut parte din eşalonul trei. În orice epocă există asemenea literaţi. Ei pregătesc solul pentru marii arbori, pentru personalităţile adevărate.

Vieţile lor mi se par mai importante acum decât cele ale unor mari scriitori. Poate şi fiindcă eu însumi mă situez pe palierul autorilor de mâna a doua.

Trec peste un pod metalic. Orăşelul este de-a dreptul frumos.

Regretul, fiorul lui. Trebuia să vin acum zece ani. Atunci unchiul Lelu era sănătos, putea să-mi spună multe. În anumite privinţe, era la nivelul unui istoric de profesie. Are o bibliotecă grozavă! A corespondat cu mulţi fii importanţi ai Banatului. Aşa mi-au spus nişte cunoscuţi din Timişoara.

Aşa să fie? Sau tezaurul lui Lelu Herzovi este doar o exagerare jurnalistică? Mi s-a întâmplat de mai multe ori să fiu întrebat dacă nu cumva sunt rudă cu el şi să aflu că este o autoritate în materie de bănăţeni importanţi.

*

Casa a fost construită în secolul trecut, de un comerciant. Întâia oară, am fost în ea acum vreo douăzeci de ani, pentru doar câteva ore. Am discutat atunci numai

despre neamurile noastre. Lelu a avut o preocupare ieşită din comun pentru rudele sale, inclusiv cele mai îndepărtate. Le cultiva epistolar. N-avea o părere bună despre intelectualii care nu scriu şi nu primesc multe scrisori.

Corespondenţa a făcut parte din forma lui de viaţă. Cândva, tatăl meu primea de la el texte lungi, dactilografiate la un singur rând, pe ambele feţe, cu adăugiri de mână, având un aer îmbâcsit. Conţineau ştiri destul de amănunţite despre neamurile noastre din Comloş. Nu lipseau reproşurile şi ironiile, adesea pornite de la pretexte absurde. Cei doi fraţi ţineau unul la celălalt, dar n-o arătau. Mă întreb cum a decurs ultima lor întâlnire, în spitalul unde tatăl meu a trăit sângeroasa moarte, a ciroticilor. Să se fi înmuiat atunci, amândoi?

Apartamentul se află la etaj. Storurile lui lăsate închipuie nişte pleoape maronii-gălbui, suprarealiste. La parter se află o prăvălie, cu intrarea în strada principală. O iau la dreapta, pe o străduţă ce coboară în pantă uşoară. Poartă masivă, vopsită la fel cu storurile. O casă ce-mi sugerează întreruperea legăturilor cu prezentul. Apăs o clanţă demodată, solidă, straturile de murdărie aflate pe ea alcătuiesc un palimpsest, înaintez printr-un hol întunecos, apoi urc pe o scară cu trepte joase şi foarte late, potrivite pentru oameni în vârstă. Astăzi nu se mai face aşa ceva.

Mă aflu la un prim palier. O uşă. Nu ştiu unde duce. Mezanin nu există.

Am ajuns. Uşa este foarte înaltă, cu sticlă împărţită în ochiuri de mărimi diferite. Pe o placă emailată, numele unchiului meu şi fosta sa profesie. O mână inconsecventă a încercat cândva să şteargă cuvântul „avocat”. Unchiul Lelu a fost radiat din barou prin 1947 sau 1948. A fost pentru scurtă vreme notar public, iar apoi a devenit jurisconsult modest la diferite întreprinderi. Da, de multă vreme nu mai există îndreptăţirea să i se spună fişcal. După întoarcerea de la Canal, a mai dat consultaţii juridice unor consăteni, vara. Dar, niciodată pe bani, întotdeauna în mod

graţios. Rău de gură, dar nu rapace, asta nu.

Butonul alb al soneriei seamănă cu un timbru lipit anapoda pe un vechi tablou. Apăs, ridic degetul. Sunetul continuă agresiv. Trăiesc o mică panică de bucureştean obişnuit cu oameni sensibili. Mă agit. Manevrez în fel şi chip. Reuşesc, în fine.

Dinăuntru se aud ţipete de copil. Puternice, având un timbru neobişnuit, prea monotone şi impersonale, dătătoare de uşoară angoasă.

Vine să-mi deschidă *Tante* Olga. Figura ei interetnică exprimă bucuria şi mondenitatea. Dinspre mamă se înrudeşte cu generali sârbi şi burghezi vienezi. Tatăl ei a fost român. Buna primire îmi atenuează stânjeneala. În fond, sunt un solicitant. Ivit din neant, mult prea târziu, uzat, cu sacoşa ponosită şi aerul ezitant al îmbătrânitului incipient. Nu mai este ca pe vremuri, când o şedere la neamuri atât de apropiate era ceva de la sine înţeles. Nu se punea problema să negociezi, cu toată delicateţea desigur, rambursarea unor cheltuieli legate de mâncare.

Intru. Da, îl recunosc. Înaltul, lungul coridor, coloană vertebrală a apartamentului. Uşa din capătul lui reproduce desenul celei de la intrare.

Mătuşa îmi arată „camera mea”. Mare. Înaltă. La lustră s-ar putea ajunge numai cu o scară.

Sunt lăsat singur. Pentru a despacheta. Nu prea am ce. Aud din nou ţipătul ciudat, monoton, parcă emis de un automat. Este, totuşi, un copil.

Sunt multe cărţi în jurul meu. Relativ recente. Clasici români şi străini, colecţii preferate de marele public. Printre ele, câteva din biblioteca legendară a unchiului Lelu. Alăturări dătătoare de vertij.

Cărţile vechi sunt semnate. Observ câteva adnotări, făcute pare-se în anii din urmă. Se indică paginile unde există referiri la Lelu Herzovi. O însemnare informează despre interviul acordat lui L. H. de autorul cărţii. Lelu a primit exemplarul chiar din mâna acestuia, ce-i drept, fără autograf.

Pe câteva este imprimată parafa, în tuş roşu, de pe

vremea când era avocat. Atunci a fost apogeul, înainte de radierea din barou.

În câteva veri, la Comloş, l-am cunoscut în postura de avocat victorios. Era triumfător, cu o oarecare naivitate, admiraţia lui de sine ajunsese la un paroxism simpatic. Aveam doar şapte sau opt ani, dar înţelegeam că unchiul Lelu se situa cu o treaptă mai sus decât tatăl meu, în anumite privinţe. Pe ce mă bazam? Eleganţa vestimentară a pedantului Lelu era superioară, dar nu mă impresiona cine ştie cât. Eram copleşit de avansul unchiului în materie de bărbierit! Tatăl meu se rădea cu briciul (un Solingen, garantat pentru douăzeci şi cinci de ani), îl dădea pe curea, ţărăneşte. Folosea un instrument special, un calapod îngust, cu arcuri şi ghivent, ce ţinea întinse două curele lungi de vreo douăzeci de centimetri şi late de vreo patru. Săpunuri de bărbierit în formă de cilindru. Cele mai ieftine, după cum aveam să aflu. Unchiul Lelu, în schimb, avea o suplă maşină de ras şi lame de un albastru-vânăt, ce sclipeau misterios. Uneori nu utiliza spumă, ci o cremă scoasă dintr-o cutie plată, foarte frumoasă. De pe capacul bleu-celest al acesteia, mă privea un cap surâzător de bărbat. Uica era un avangardist în materie de bărbierit. Tatăl meu se rădea pur şi simplu. Agăţa o oglindă dublă, rotundă, specială, cu o parte concavă, ce mărea în mod grotesc faţa, transformând porii şi firele de păr în ciudăţenii terifiante. O agăţa în cuiul bătut într-una dintre coloanele de cărămidă ale coridoruluiverandă. Îşi aducea apa caldă într-un mic vas special de aluminiu – o altă piesă de muzeu. Scula de ascuţit şi-o proptea de pervazul unei ferestre false, prevăzută cu obloane cafenii, larg deschise şi fixate în cârlige. Îşi dădea briciul cu mişcări apăsate, strângând în mâna stângă mânerul ciudatei ustensile. Îl priveam distrat, aşteptând momentul când urma să-i torn apă. Se spăla dezbrăcat până la brâu, deasupra unui lighean aşezat pe un lavoar făcut din ţevi metalice, orbitor de albe. În schimb, bărbieritul unchiului era realmente un *show,* mă captiva. Puteam participa nestingherit la el, fiindcă întotdeauna tatăl meu se trezea mult mai devreme

decât Lelu. Uica îmi cerea mici servicii. Mă punea să-i ţin cutia plată de cremă, iar alteori pămătuful special, cu mâner parcă făcut dintr-un minereu rar (al tatălui meu era o pensulă banală), să-i aduc o cratiţă cu apă fierbinte, să-i dau prosopul. Îi ascultam trilurile. Fluiera pentru propria plăcere, cu voluptate. Îi răbdam cu inocenţă remarcile urzicătoare. Avea o constantă emisie de ironie benignă, lipsită de răutate. Totul era altfel. Întindea crema sau spuma cu gesturi aproape tandre, privitul lui în oglindă nu era unul tehnic, ca să zic aşa, precum al tatălui meu şi al meu însumi mai târziu, ci element de ritual. Unchiul Lelu se bucura vizibil de faptul că există şi este atât de reuşit. La urmă, după ce bărbieritul era încheiat, uica se retrăgea în camera sa pentru spălat. Niciodată nu m-a chemat să-i torn apă. Nu l-am văzut vreodată dezbrăcat. Reapărea la fel de bine dispus, în pijamaua lui de mătase. Urma ultimul act. Unchiul se dădea cu apă de colonie. Şi astăzi aş recunoaşte-o. După ce se bătea cu duioşie pe ambii obraji, îmi întindea palma să i-o miros. Îţi place, muceo? Da, mult. Tatăl meu a folosit întotdeauna doar spirt medicinal. Cel puţin, în perioada când l-am cunoscut eu. Poate în tinereţe – era fercheş, aşa rezultă din fotografii! — s-o fi parfumat şi el. În timpul bărbieritului, pe unul dintre droturile ce uneau coloanele verandei şi susţineau viţa de vie, se afla cravata aleasă pentru acea zi de unchiul Lelu. Adierea de vânt o făcea să se mişte încet, să unduiască, arătând reflexe ce-mi stârneau admiraţia. Tatăl meu nu purta cravată vara, în concediu, i se părea o pedanterie fără rost. Dar uica Lelu ştia ce ştia. Dacă pică vreun client potenţial? Nu e oare de efect să apară proaspăt bărbierit, afabil, irezistibil, protector şi vag batjocoritor, purtând cămaşă albă, butoni de aur şi cravată de mătase? Ba da. Era trucul lui. În acei ani triumfali, întreaga lui fiinţă striga: Sunt realmente un copil al succesului, totul îmi merge din plin, nu văd ce mi s-ar putea opune. Credea cu atâta putere în valoarea lui, încât reuşea să convingă. Mai sceptici erau părinţii mei (în unele seri, înainte de culcare, discutau amuzaţi despre aplombul grozav al lui Lelu) şi Tata Lae,

bunicul. Ironiile lui fruste îl temperau pe impetuosul avocat. Cea dintâi persoană copleşită, învinsă era Mama Sâna. Îmi amintesc o după-amiază de august. Domnii dormeau. Eu eram cu Tata Lae în ştălog. Ascultam cu plăcere, respect şi oarecare frică zgomotele făcute de cai şi de vaci, în mirosul agresiv de bălegar şi sudoare bestială. Apoi, l-am lăsat pe bunicul cu vitele şi am pornit pe verandă. S-a auzit, în liniştea deplină a după-amiezii, poarta dinspre stradă. S-a ivit un om din sat, mie necunoscut. A luat-o prin grădiniţa aflată în interiorul L-ului format de casă. Mama Sâna a apărut din tindă.

Bună ziua, a vorbit tare omul. Îi acasă domnul fişcal? Năroc, i-a răspuns în şoaptă bunica mea, făcându-i semnul tăcerii. Nu vorbi aşa tare, mă! Domnul doctor doarme! Am aflat apoi, omul era un fost coleg de şcoală primară al lui Lelu.

A trecut multă vreme de-atunci. Încremenit lângă raftul rotativ, n-am mai văzut aşa ceva nicăieri, nici măcar în vreun film, ţinând în mâna dreaptă o carte şi plăcându-mi uşoara senzaţie de greutate, rememorez scena. Ai fost la şcoală cu el, de ce să nu-i spui pe nume? Iar Mama Sâna, de ce...? Ba nu, ea era serioasă. Îl admira neţărmurit pe mezinul ei, nu glumea. Întrebarea este cum ar fi reacţionat unchiul Lelu, dacă tocmai atunci ar fi apărut din camera lui, iremediabil pus la punct, ca întotdeauna. Ar fi acuzat superbia şi falsa lipsă de memorie ale parvenitului? Sau s-ar fi dus fără fasoane la fostul lui coleg, arătându-se bucuros?

Pe de altă parte, omul n-avea nevoie de demonstraţii sentimentale, ci de o consultaţie juridică. Paorii adevăraţi din Comloş, printre ei şi bunicul meu, n-aveau vreun complex de inferioritate în faţa fişcalilor sau a altor domni, îi respectau pentru competenţele lor profesionale, dar nu făceau acte de vasalitate, sau de slugărnicie în faţa lor.

*

Un bust de ghips, făcut de un arhitect timişorean, în 1946. Unchiul Lelu la treizeci şi cinci de ani. Alături, o fotografie. Sculptorul n-a lucrat după natură. Uica meu era

prea ocupat, n-avea timp să pozeze. În fotografie, colţul din dreapta al buzelor este contractat într-o grimasă de energie şi de conştiinţă uşor arogantă a acesteia. Discretul zâmbet interiorizat al unui vizionar fără dubii în privinţa valorii sale, stăpânindu-şi satisfacţia, rememorându-şi dificile episoade cu bine parcurse, intuindu-şi roluri în evenimente viitoare. Bărbie despicată, semn tradiţional de forţă virilă, gât puternic, frunte înaltă de om cu imaginaţie, în acei ani devenise conferenţiar, umbla prin Banat şi vorbea despre imperativele momentului, aşa cum le înţelegea partidul său. Peste puţină vreme, urma să intre pentru tot restul vieţii între paranteze, ca să zic aşa, să devină un individ statistic. Se ţine drept, în fotografie, lasă într-adevăr o impresie de om energic, dar privirea, linia ochilor, cea a sprâncenelor, ba chiar şi gura cinstită, sugerează naivitatea.

Avea o corectitudine deprinsă în casa tatălui său şi o rigiditate insuficient depăşită prin practicarea avocaturii, ce l-au împiedicat să depăşească nivelul unui politician minor. În 1947, când membri importanţi ai partidului său au fost judecaţi şi condamnaţi, n-a fost arestat. A fost închis de-abia după cinci ani, nu atât pentru activitatea sa politică, cât în urma denunţului unui şef al momentului, vexat de fronda lui intempestivă. Dacă unchiul Lelu n-ar fi refuzat să transporte, la o defilare, portretul viitoarei deviaţioniste, poate ar fi scăpat. Metamorfoza lui (avocat, notar de stat, substitut, lucrător la D.A.C.) n-ar fi continuat printr-o ipostază de deţinut politic.

Bustul nu este prea reuşit. Buzele înmuiate sugerează slăbiciunea şi resemnarea. Grimasa forţoasă din fotografie s-a modificat într-un mod nefericit, transformându-se într-un uşor zâmbet nemotivat.

Ideea de a-şi comanda un bust n-ar fi apărut în conştiinţa tatălui meu nici în zece vieţi. Când a primit de la Lelu cele două fotografii – a bustului şi a modelului –, el a făcut haz de emfatica iniţiativă.

„Ăsta nu aşteaptă să-i facă alţii statuie. Şi-o face singur.”

Au fost cuvintele lui.

Bustul urma să fie turnat în bronz. În scrisoare, uica Lelu aducea unele precizări tehnice. Expresia se păstrează mai bine în argilă, mai ales când este udată, dar se pierde în ghips. Pentru a reveni în bronz.

Aşa o fi, aşa o fi, a zis taică-meu, înveselit.

*

Tante Olga mă cheamă la masă. Are un aer oarecum conspirativ.

— Ştii, îmi spune, unchiul Lelu nu prea... Să vezi cum... Nu-l contrazici niciodată, cu nimic. Să zici ca el. Este cel mai bine aşa.

Sub raport fizic, Lelu Herzovi se prezintă mulţumitor. Da, este el, cu surâsul ironic cu tot. Mişcările îi sunt mai lente. Mersul îi seamănă leit cu al Mamei Sâna.

Bustul uşor aplecat înainte, mâinile purtate în chip de aripi neputincioase. Capul şi-l ţine sus. Un rest de făloşenie. Privirile oarecum depersonalizate îmi sugerează, ca pe vremuri, veselia şi curiozitatea superficială. Acum înclin să-l scuz pentru nenumăratele mici necuviinţe. Probabil a fost un om bun, în fond. N-a făcut decât să dea curs unei bune dispoziţii naturale, nimic altceva, i-a plăcut să se distreze pe seama altora. Bizara lui tendinţă de a-şi răni amicii şi rudele... Victimele se supărau şi nu prea, probabil intuiau în el un inofensiv.

Se apropie de masa rotundă din bucătărie. Mă vede, zâmbeşte mecanic, schiţează un fluierat, îl recunosc, sigur, uica meu... Dar ceva esenţial este schimbat. Mă uit în ochii lui. Îmi întoarce privirea, dar ceea ce văd este doar un rudiment de politeţe. Aşa te uiţi la un necunoscut, nimerit dintr-o neînţelegere la tine în casă.

— Ce mai faci, unchiule? îl întreb. Ce mai zici? Cum merg treburile?

Nu spune nimic, înaintează către locul lui, precaut, mâinile i se mişcă încet. Este pe punctul de a se aşeza. Stă pe gânduri. Se întoarce spre mine şi îmi întinde mâna. I-o strâng. Are încă putere, mă bucur. Se lasă încet pe scaun. După ce s-a instalat, mă priveşte cu o licărire de triumf în

ochi. Pare a spune: Vezi, n-am greşit! Ce ai de zis?

Tante Olga a asistat în tăcere la întâlnirea noastră.

— Nu-l cunoşti? Este Virgil, băiatul lui Ghiţă, fratele tău!

— Fratele meu, Ghiţă, spune încet, mai mult pentru sine, unchiul Lelu. — Îmi adresează o privire superficială.

— Nu se poate. A, nu, aşa ceva nu…

Vocea îi este oarecum alterată, uşor spartă, lipsită de inflexiuni. Are ceva impersonal, automat.

Mâncăm. Unchiul şi-a păstrat felul său elegant de a mânui tacâmurile. Este fără reproş. De câteva ori, îşi dă totuşi în petic prin câte un gest nu tocmai adecvat. Dar aşa ceva nu contează, se trece cu vederea. Mătuşa Olga îi vorbeşte fără să-i aştepte răspunsurile, vocea ei îi face bine. Reuşeşte să-i corijeze la timp nişte confuzii tehnice. Gesturile şovăitoare, prudente, ale unchiului Lelu… Vrea să introducă şervetul de pe genunchi în paharul cu cremă de cacao.

— Nu, nu acolo, dragă! îl ghidează ea, cu mare blândeţe.

Uica este docil, o ascultă.

— Am reuşit să-l fac să aibă încredere, îmi spune mătuşa Olga. Am avut probleme, dar acum totul este în ordine. Simte, de la mine nu se poate aştepta decât la lucruri bune.

— Dar ştie cine eşti?

— Uneori da. Aşa cred.

În privirile ei, văd nesiguranţă, dar şi stupefacţie domesticită, transformată în uimire resemnată.

Aşa să fie? Oare mai ştie cine îl ajută să supravieţuiască? Când mătuşa se ridică pentru a ne aduce nişte fructe, unchiul Lelu se apleacă conspirativ spre mine şi întreabă în şoaptă:

— Cine e? Cine-i?

Şi arată înspre ea. Nu-i răspund nimic. Mă mulţumesc să înclin din cap, liniştitor. Nu contează cine este. Important este ca dumneata să te simţi bine.

Secvenţa nedumeririi se încheie repede, unchiul se

simte acum atras de pere. Ia una, începe s-o cureţe tacticos, uşor încruntat, amintindu-mi de mesele de pe vremuri, când juca rolul unui inchizitor periculos de blând, gata în orice clipă să-l ia peste picior, pururi cu zâmbetul, pe făptuitorul vreunei greşeli de protocol, reală sau închipuită. Mătuşa mă priveşte cu moderată satisfacţie. Vezi ce bine se descurcă? mă întreabă privirile ei albastre, strălucitoare, lărgite de uşoara ridicare a sprâncenelor. Da, realmente.

Cu vreo jumătate de secol în urmă, pe când părinţii mei locuiau la Bucureşti şi îşi savurau tinereţea fără să supere pe nimeni, Lelu a fost invitatul lor la masă, împreună cu o pereche de prieteni. Era primăvară. Felul întâi a fost ciorbă de cap de miel. Toate ar fi fost bune, dacă Lelu, înveselit la culme, n-ar fi pescuit un fir de păr, de blană mai bine zis, şi nu l-ar fi ridicat, arătându-l tuturor şi întinzându-l înspre stăpâna casei, autoarea greşelii. Uite ce am găsit eu! a exclamat el. Lumea „a rămas tablou”. Lelu a avut o scurtă ezitare, apoi a depus firul pe marginea farfuriei sale. Momentul penibil a trecut repede. Cei prezenţi n-au dat atenţie incidentului, în mintea mamei mele ieşirea lui Lelu a rămas însă o gafă-etalon.

Există vreo legătură între evenimentele din Europa (era primăvara anului 1940) şi futila întâmplare? Niciuna.

Oamenii obişnuiţi nu prea se sinchisesc de evenimentele ce nu-i ating. Ar fi şi imposibil să rămână toţi în alertă, cu gândul la marile probleme ale umanităţii. Unanima sincronizare este o utopie. Ar fi ca şi cum toate vieţuitoarele oceanului s-ar înghesui simultan la suprafaţă. Unora le este dat să stea în straturile mai îndepărtate de lumina actualităţii. Literatura nu e chemată să interpreteze la nesfârşit marile evenimente. Ea selectează şi episoade neînsemnate, sperând să redescopere în ele natura umană.

Pe neaşteptate, unchiul Lelu se opreşte din mâncat şi spune câteva cuvinte neinteligibile, nişte jumătăţi de vorbe, mai degrabă. Schiţează gesturi neclare. Trăieşte o mică indignare. Mă uit la el. Sunt un arheolog al

comportamentelor. Ceva îmi pare cunoscut. Cum gesticula pe vremuri? Prezenţa lui tinde să-mi anihileze amintirile. Nu mai ştiu ce-a fost. Buzele i se mişcă. Da, sunt rămăşiţe ale autoritarismului său deplasat, manifestat în cele mai neaşteptate ocazii. Îi plăcea să dea ordine şi indicaţii. Vocea lui de demult era bine strunită. Reuşea modulaţii de o reală blândeţe. Mimica, strâmbătura de neuitat erau ale unui autoritar. Buzele i se strângeau a nedumerire jucată şi uşor dispreţ. Da, ceea ce văd acum este vechea lui grimasă de superioritate şi condescendenţă. Bărbia se ridică, colţurile gurii se lasă, degetele fanate i se răsfiră într-un gest de elocinţă avocaţială.

Scena a fost foarte scurtă. Nu reuşeşte să se fixeze, trece repede peste indiferent ce secvenţă. Mă uit la el cu nostalgie, dar şi cu simpatie. Seamănă foarte mult cu tatăl meu.

Poate că modul lui actual de a exista continuă o înclinaţie spre superficialitate.

Să eviţi aprofundarea sau să fii inapt pentru ea nu înseamnă neapărat ceva rău. Nicidecum. Avocatura presupune mobilitate de spirit, dar şi superficialitate. Avocatul nu-şi poate permite să adâncească o cauză dincolo de anumite limite, asta ţine de regula jocului.

Mă gândesc la scrisorile lui către tatăl meu. În ele se poate observa o incipientă fugă de idei. Ataca şi abandona rapid tot felul de subiecte. Nu-l interesau dedesubturile, dar uneori, ca prin minune, notaţiile lui fugare căpătau luciu literar.

De câteva ori, Lelu a dovedit o tenacitate în aparenţă incompatibilă cu superficialitatea. Printre trofeele lui culturale se află şi traducerea unei cărţi, o monografie despre un mare actor. Ani în şir a dus tratative cu editura. Tatăl meu era ţinut la curent. A întâmpinat dificultăţi nemaipomenite. Le-a făcut faţă cu stoicism. Cartea a fost tipărită în cele din urmă. Enorma lui satisfacţie a fost, cred, unul dintre primele semne ale declinului. S-a bucurat mult prea mult. Dedicaţia de pe exemplarul trimis familiei mele atestă imensa, disproporţionata lui mulţumire. Un

mod adolescentin de-a estima micul succes. A perseverat în confruntarea cu o „lume” ce-i era străină. Cândva, în tinereţe, el publicase vreo două mici culegeri de articole. Se chema că este un autor de cărţi. Dar vechile reguli îşi pierduseră eficacitatea. El a reuşit, pe calea unui chinuitor *lobbying* epistolar, să obţină ceea ce dorea.

O probă de tenacitate a fost şi comportarea sa din timpul detenţiei. Tatăl meu a cunoscut câţiva colegi de puşcărie de-ai lui şi a aflat că Lelu era foarte optimist, le susţinea moralul, îi îndemna să ia mai în uşor greutăţile.

*

Cina s-a terminat. Unchiul Lelu se ridică lent, precaut. Apoi se uită la mine, îmi adresează un surâs binevoitor. Pentru o clipă mă las înşelat, îl iau drept cel de demult, dar imediat înţeleg că zâmbetul este doar o copie stângace, schiţată de un destin ce-l tratează cu ironie pe ironist. Se îndreaptă încet către uşă. Privit din spate, aduce mult cu Mama Sâna, în momentele ei de oboseală, îmbrăcată întotdeauna în negru sau în maro închis. Fuste lungi şi încreţite, aproape măturând pământul, patru sau chiar mai multe, puse una peste alta. Şlapi uzaţi, calcinaţi de vreme, târşiţi pe cărămizile roşii ale târnaţului. Mama Sâna îndreptându-se către gura podului, trecând pe lângă intrarea în podrum, îndepărtându-se, lăsându-mă să citesc mai departe în unghiul verandei în formă de L. Unde eşti, Mamă Sâno? Unde te-ai dus? Dar dumneata, Tată Lae? În casa voastră stau oameni străini, grădiniţa cu viţă de vie, zorele şi leandri a dispărut, în locul ei este o groapă pentru gunoaie. Acareturile au fost demontate şi vândute. Nici în grădina cea mare nu mai este viţă de vie. Noii stăpâni au semănat lucernă. Pomii s-au uscat, au fost scoşi, alţii n-au prea apărut în locul lor. Din lumea bătrânilor a rămas doar uica Lelu. Îl privesc cum se duce încet, mereuţ, la culcare. Simt că plâng. Dar nu sunt în stare să storc vreo lacrimă din ochii mei de om la cincizeci.

*

Mă întreb dacă nu cumva melancolia mea este livrescă, *kitsch.* Poate autentic ar fi să simt acum

satisfacţia primitivă şi crudă a unui supravieţuitor.

Mătuşa îmi dă unele detalii ţinând de uzanţele casei. Pot să intru în camera mare? Să mă uit prin bibliotecă? Da. Dar să nu faci zgomot, că-i fuge somnul lui uica Lelu.

Primii locatari, azi oale şi ulcele, aveau un gust pentru lărgime şi înălţime. Camera cu adevărata bibliotecă este foarte întinsă, în teracota ei nu s-a mai făcut foc de multă vreme, aşa cred. Depăşita epocă a risipei... Cei de atunci erau economi, dar nu la lemne şi la cărămizi... Poate cu sutele de mii, cu milioanele...

Ciudăţenia unor alăturări de evenimente petrecute în acelaşi loc. De pildă, modul de viaţă al vechilor locatari, înainte de 1900, şi unele întâmplări din anii ’50.

Pot să argumentez – flatându-l astfel pe un unchi Lelu de acum zece ani – teza că micul fişcal originar din Comloş este un potenţial personaj de roman.

*

Mobile din alte vremuri. Animale fabuloase din lemn. Picioarele scaunelor, meselor, comodelor imită membrele unor rumegătoare sau ale unor feline. Le contemplu. Nu simt invidie sau dorinţă de luare în posesie, ci milă! Un paradox în plus.

Dar nu mobilele din *living-room* sunt problema mea. Dacă aici n-ar exista biblioteca şi arhiva, m-aş retrage dincolo şi aş lua un roman. Aş citi un număr oarecare de pagini şi apoi aş adormi liniştit. Somnul renunţării la curiozitatea intelectuală.

Nişte suporturi paralelipipedice pentru cărţi cum n-am mai văzut, înalte de vreun metru şi jumătate, obiecte fără nume. Androgini lemnoşi, ce îmbină ideea de bibliotecă şi cea de scrin, în partea de jos au sertare ce glisează în ambele laturi. La mijloc, se află un dulăpior, de asemenea ilustrând mitul lui Ianus *bifrons*. Are câte o uşă în fiecare parte. Cine o deschide, mai întâi pe una şi apoi pe cealaltă, obţine o fereastră insolită. În rest, compozitele mobile au rafturi obişnuite. Părţile de sus sunt compartimentate, pentru a primi cât mai multe tipărituri.

Androginii de lemn îmi stârnesc o nelinişte agreabilă,

ca orice paradox.

Văd un obiect acoperit cu o ţesătură vişinie, lucioasă. Ce-o fi? Ridic cuvertura grea, atingerea ei este plăcută. O ladă de carton, ambalajul unui televizor mare. Conţine dosare, ziare, reviste, broşuri vechi.

Încep o investigaţie. Hârtii interesante, din epoci diferite. Scrisori de la oameni destul de cunoscuţi, fotografii de familie, imagini ale unor necunoscuţi serioşi, fără umor, dar siguri de ei înşişi, epistole agramate din timpul primului război mondial, un plic cu inscripţia „inedită”, ce conţine o scrisoare a lui Vasile Alecsandri. Multe însemnări pe foi volante, scrise în epoci diferite, de mâna unchiului Lelu. Întotdeauna datate. Cele de după 1980 conţin repetări misterioase. Uneori se întrerup în mod abrupt. Văd şi desene sumare, unele destul de reuşite. Profiluri de bătrâni, siluete de cocoşi şi curcani, majuscule ezitant trasate şi împletite în monograme părând bătute de vânt. Un citat, fără indicarea sursei, pe o filă îngălbenită. Recunosc grafia lui Lelu într-o variantă de juneţe. „Să controlezi mintea astfel încât gândirea să fie totdeauna calmă şi senină. Minte liniştită înseamnă şi curaj, care permite de a înfrunta fără teamă încercările şi greutăţile. Supărări, greutăţi, boli, pierderi sunt rezultatul unor fapte din trecut şi, când vin, trebuie să le suporţi cu voioşie, amintindu-ţi că tot răul este trecător şi că eşti dator să rămâi întotdeauna vesel şi senin. Nu te lăsa niciodată pradă tristeţei, nici deprimării.” Pe o filă din acelaşi vechi caiet şcolar, se află date despre o localitate din Banat, din perioada stăpânirii turcilor.

Haosul din cutia de televizor este „sigla” unui om dezordonat? Mai degrabă o ironie a destinului.

Aflat în jurul lui şaptezeci, unchiul mi-a scris câteva epistole, arătându-se optimist şi bine dispus. În momentul îmbolnăvirii sale, se pare, nu trecuse încă la ordonarea arhivei. Mai am destulă vreme, îşi zicea. Nu mi-e străină această autoiluzionare. Rămânând în lumea de fum a proiectelor, făcând la nesfârşit însemnări bune de folosit cândva, te sugestionezi: Sunt încă în putere. Un truc

euforizant, de-abia acum îl înţeleg pe deplin.

Până la agravarea bolii sale, Lelu a continuat să corespondeze intens şi să-şi facă diverse însemnări. N-am găsit nicio mărturie explicită, dar cred că ţintea alcătuirea unui *Who's Who* al Banatului din toate timpurile.

Un dosar cu numele bunicului meu, Nicolae. Documente referitoare la el, dar şi multe hârtii nimerite întâmplător.

Ce-mi amintesc despre el? Destule. Tata Lae trăia pur şi simplu, nu se contempla şi nu ţinea să pară în vreun fel. Îi plăcea să muncească. În verile petrecute la Comloş, n-am reuşit niciodată să mă trezesc destul de devreme pentru a reuşi să-l aflu acasă. Pe ţăran, răsăritul soarelui trebuie să-l prindă pe câmp. Aşa zicea. Forma lui de viaţă şi-a găsit un ecou intelectualizat în aceea a tatălui meu. Amândoi au fost fiinţe necontrafăcute. Alături de ei, unchiul Lelu apare drept un actor al propriei sale existenţe.

Un ţăran bănăţean, nu banal. Ironic cu îngăduinţă. Om de succes. Ce s-a petrecut în el la moartea lui Victor, în 1932? S-a bucurat de fiii rămaşi, a muncit dur, ca şi înainte, dar reuşitele sale nu l-au mai bucurat, le-a socotit numai nişte etape fireşti la un om situat în rând cu oamenii.

Îi plăceau caii. Creştea armăsari. Se fotografia cu ei. În câteva asemenea imagini apare obligând animalul să-şi ţină capul sus, punându-i în valoare linia. Cai din rasa Nonius, strănepoţi ai armăsarilor de prăsilă, vânduţi la desfiinţarea unei crescătorii. A ducesei de San Marco, moartă la Comloş, în 1927. De la procuristul general al ducesei şi-a cumpărat Nicolae casa, de la obştea cu nume de ministru reformator, instituită după moartea acesteia, o parte din pământ.

La istoriile legate de ducesă ar trebui să revin.

Acte de vânzare-cumpărare, de donaţie, chitanţe (Lelu a achitat unele sume în contul tatălui său; le-a păstrat pentru a dovedi posterităţii improbabile cât de bun fiu a fost el), multe scrisori şi cărţi poştale.

Bunicul meu a fost un luptător. Părinţii lui au locuit în bordei, în satul satelit al Comloşului, Constanţia. (De înfiinţarea acestui sat format dintr-o singură stradă se leagă nişte împrejurări destul de pitoreşti.) Tânărul Nicolae, căsătorit la optsprezece ani, s-a străduit să ajungă în Comloş. A reuşit, fără să exploateze pe nimeni.

N -a ajuns un bogătan, fiindcă la un moment dat s-a simţit sătul de succes. O intuiţie sănătoasă i-a spus: Până aici! Dacă te zbaţi în continuare, vei plăti prea scump. S-a oprit la atât pământ cât era în stare să lucreze singur. În ultimii săi patru-cinci ani, a fost ajutat de un om, Pântilie îl chema. Era surd, înţelegea câte ceva doar din mişcarea buzelor. Avea un zâmbet de om bun. Era ceva mai bătrân decât Nicolae, se mişca încet, nu prea avea spor la treabă. Uneori, Mama Sâna îl bombănea, dar niciodată n-a fost vorba să se descotorosească de el. Formal era slugă, dar în fapt era socotit un fel de neam. Probă era prietenia mea strânsă cu nepotul lui.

Arta de a te opri la timp, trăită de Nicolae, depinde de anumite conjuncturi? Sau ţine doar de o disponibilitate distinctă? Greu de răspuns.

Indiferent de motivaţiile lui, mă simt îndreptăţit să resping orice acuză de lăcomie. Nu, viaţa lui n-a fost dedicată acumulării de bunuri materiale, altceva a urmărit. Lupta pentru ieşirea din sărăcie nu s-a transformat în viciu, iar plăcerea pentru muncă nu s-a metamorfozat în autoexploatare dezumanizatoare. N-a căzut nici în „viciul” exploatării altora.

Ce s-a petrecut în conştiinţa lui după atingerea vitezei de croazieră? Pur şi simplu, a început să savureze situaţia de a fi în rând cu oamenii, nimic altceva. L-au satisfăcut succesele fiilor săi. Apoi s-a bucurat de nepoţi.

Mă gândesc la durerea lui. Era bărbat, nu se exterioriza. Nu l-am auzit niciodată vorbind despre

Victor. Dar, după 1932, anul tragic pentru familia sa, scrisorile către Lelu au căpătat o altă tonalitate, devenind sobre, fără glumele reţinute de dinainte. Una singură este mai veselă. În ea este anunţată naşterea unei mânze.

Iubea mult caii. Îmi amintesc cât de rău s-a supărat pe mine o dată, când am biciuit-o prea fără milă pe bătrâna Ploasa, ultimul cal al său. În ochii lui apărea o lucire deosebită când se uita la cai. Iar mişcările îi deveneau vioaie când avea de-a face cu ei. Se înveselea, începea sa fluiere. Îl rugam să mă ia în cocie, lângă el, nu numai fiindcă îmi plăcea vecinătatea cailor, ci şi pentru că mă atrăgea felul lui de a fi în asemenea situaţii. Agonizând, a văzut cai, le-a vorbit. Au fost ultimele lui cuvinte.

Scrisori ale lui Nicolae Herzovi către soţia şi fiii săi

20 mai 1915 Iubite fiule

Prin acest corespondent din coaje de pom din pădurile Galiţiei de pe linia de foc vă poftesc multă dorită şi fericită sănătate ţie şi la mama voastră precum şi eu mă aflu viu şi sănătos până la ora scrieri al vostru Tată Nicolae.

Este într-adevăr o epistolă scrisă cu creion chimic pe un material lemnos ce pare a fi scoarţă de stejar. Ştampila s-a păstrat foarte bine. A fost o glumă, cred, din aceeaşi perioadă datează cărţi poştale obişnuite. A vrut să le ridice moralul celor de acasă şi să-şi dovedească sieşi că nu-i speriat de război. O dovadă este şi „corespondent”, ce nu mai apare în vreo scrisoare a sa. I s-a părut amuzant să pună un cuvânt domnesc pe un material foarte umil.

X/17. 917

Iubiţii mei fii şi dorita mea Soţie!

Cu poşta de azi vă avizez cum că sunt bine până la scrierea acestor şire cari doresc sĕ vĕ găséscăn pace şi sănătate pe Toţi cu deosebire pe Mama Sâna George Victor Lelu mamatână şi Tatatân şi Maica şi şogoru meu Mitru şi Sora mea Lena şi nepoţica mea Sida cu un cuvânt la Tóte némurile mele şi la toţi vecini mei le poftesc sănătate.

Dragă Fiule George!

Cu mare dor aştept se capăt vreo epistolă scrisă dela mâna ta însă nu capăt de fel nu ştiu de ce? *Scriem’ Fiule căci cu tine acum e timpul sĕ mĕ înţeleg mai mult prin*

epistole săţi dau atât ţie cât şi frăţiorilor tăi şi la întréga mé familie sfaturile mele cele necesare şi vĕ rog sĕ le urmaţi cu atenţiune căci eu nu vréu réul ci binele şi fericirea vóstă. Uite Fiule cu Tata caută şi te pórtă drept stării tele fi deştept la minte în tóte faţă de Dl înv. fi cu respect însă şi vorbeşte cu dânsul cu îndrăsnélă nu mai fi copil acum însă ia seama ceea ce înveţi seţi intre în cap căci Tot lucruri folositore înveţi! Pe uliţă când umbli fi cu atenţiune cu cine te întâlneşti cum vorbeşti cum saluţi nesalutat să nuţi triacă nime acéstai cinstea unui şcolar cum aş vria eu sĕ fi tu. Tu cu micuţii tăi fraţi pórtă cu o cinste rară aşa ca şi străinilor sĕ le placă învaţĕi ordine sĕ ţină şi cinstit sĕ se pórte şi ei sĕ nu cumva sĕ ai ruşine dupĕ ei ci cinste sĕţi facă şi ei şi onóre îi sfătueşte tu cinstit şi înţelepţeşte îi învaţă sara cântări colinzi le ceteşte poveşti pline de învăţături şi aşa aş dori eu sĕ vĕ purtaţi cu toţi trei ca feciori cinstiţi şi de omenie ca voi sĕ nu se afle în sat ce bucurie aş avea şi chiar fală trei feciori voinici frumoşi cinstiţi şi de omenie ca ai mei acésta este o avere nepreţuită. Ér când e vorba de lucru şi nui altcum apoi nu te codi un cias două ori şi mai mult arată vioiciune şi nu codire sĕ zică orişicine ca numai de gróza lucrului înveţi aceste sfaturi îţi dau eu ţie Fiule şi te fac atent ca sĕ le ceteşti cu băgare de samă şi sĕ ţile însemnezi şi sĕ le urmezi căci apoi numai bine îţi va fi şi nouă Părinţilor tăi bucurie ne vei causa. Te sărută şi îmbrăţişează Tatăl tĕu Nicolae.

Dej la 16. Faur 918

Iubiţi mei fii şi dulcea mea Nevastă!

Cu poşta de azi vĕ avizez căci sunt sănătos însĕ fórte neliniştit.

Neliniştit din causă căci am sĕ merg acum iar afară şi din altĕ causă căci nu am primit demult carte dela voi, mai ales că în nenumĕrate rânduri viam scris sĕmi scriaţi despre multe. Timpul a trecut fără sĕ capăt răspuns de la voi despre celea ce vam întrebat.

Păziţi iapa dacă acum ştiu că se apropie vremia să fete! Nu maţi scris de fel cum staţi cu ia. Dar dór o făta în

pace apoi păziţio cu zobu nui daţi o *săptămână aşe mult ci mai puţin ca de obicei căci se greţăluieşte şi se póte întâmpla cum s-a întâmplat la nenea Pătru că ia dat Ion de a mâncat zob mult ziua dintâi şi so prăpădit iapa luaţi sama numa după 10 zile sĕi daţi apoi mai bine zob mai ales apoi îi muiaţi ovăs în ceva şi puneţi sare pe el că face apoi lapte la mânz. Luaţi cu un cuvânt sama despre tóte ces pe acasă că eu de atâta vreme ce nu am fost acasă nici nu ştiu ce sĕ vĕ mai poruncesc.*

Ţie fiule, cu Tata G. îţi pritesc mult să iei sama ce avem pe acasă. Caută şi porunceşte cum se cade sĕ se facă şi unde vezi ca nu se face cum ai dori pune singur mâna şi fă. Fii îndămânatic în tóte alea fi viu nu mai mult numai cum o fost Tatăl vost când eram acasă, mai ţineţi voi minte cum lucram eu dimineaţa în ştălog ca un slugă periam la Meneş până asudam. În curte ţine grijit, pe lângă paie mohor asemenia. Căutaţi sĕ aveţi destul sĕ nu se gate.

Iar Victor şi Lelu şi ei sĕ se pórte cum se cade la şcólă şi pe acasă. Sĕ ascultaţi cu Tata pe Mama Sâna sĕ nu o supăraţi barem voi căci are ia necaz destul! Ştiţi cum zice, că Fiul bun şi înţelept înveseleşte pe tatăl sĕu, iar cel rĕu şi nebun supără pe mama sa, vĕ păziţi deci puişorilor că asta vĕ sună la Toţi tri.

Zice că cine de părinţi n'ascultă suferă durere multă, căci Părinţii fătul meu sunt lăsaţi de Dzeu sĕ te apere de rău. Deci şi voi în schimb daţi părinţilor sĕ se bucure de purtaria vóstră, sĕ aud că vĕ purtaţi bine la şcólă învăţaţi, mergeţi Dumineca şi serbătórea bucuroşi la sft. Biserică acolo vĕ rugaţi pentru tatăl vost dulce ca sĕi ajute Dzeu să vină sănătos la voi şi mama vóstă acasă, căci ar fi vremea de 3 ani şi jumătate. Scrieţim apoi când voi cere de unde mĕ voi aşeza. Tu G. cu Tata cu clasele tele caută se izbuteşti de ce teai apucat, maş bucura şi eu mult sĕ te ved în vreo 4 ani un dascăl la Lunga, ar fi frumos pentru tine cum crezi tu? Eu aş dori se izbuteşti. Însă pe lângă tóte caută şi de frăţiori tĕi sĕ înveţe şi ei apoi ţinei scurt sĕşi înveţe lecţiile sĕ se poarte cinstit, sĕ ieie pildă dela tine că eu nus acasă sĕ ieie dela mine. Iar tu înainte de tóte te

întriabă că óre mĕ port eu bine ca sĕ înveţe şi micuţii mei frăţiori pildă bună nu rea, ca apoi la urmă sĕ se bucure părinţii noşti de noi sĕ ştie că or crescut 3 Fecioraşi cinstiţi şi harnici. Vĕ sărut pe toţi Lae.

Meneş i-a chemat pe mai mulţi dintre armăsarii lui de prăsilă. Pe ultimul l-a vândut în 1947. Mi-l amintesc. Era negru corb, ţintat şi pintenog. A fost ultimul mânz fătat de Pleasa, iapa roaibă, blândă şi greoaie. Am încălecat-o de câteva ori pe deşelate, pentru a ocoli la pas curtea, sub privirile bunicului meu, iubitoare, dar şi ironice, exprimând uşorul lui dispreţ milos pentru copiii crescuţi la oraş.

Îi plăcea să-şi ţesale caii şi apoi să-i perie, până îi făcea să strălucească. Îl priveam, stând pe marginea patului din ştălog, cu picioarele atârnându-mi. De acolo, animalele nu mi se mai păreau atât de mari. Patul, culcuşul mai bine zis, era făcut din câteva scânduri groase, puse pe grinzile grajdului, şi două scoarţe cenuşii de lână. La el se ajungea cu scara. Era folosit atunci când se apropia sorocul vreunei iepe sau vaci, dar şi când Tata Lae, ca urmare a vreunei dispute conjugale, dorea să se izoleze. Echivalenţa culcuşului în romanul burghez tradiţional este dormeza din biroul domnului.

Există în elocinţa vetustă şi sănătoasă a scrisorilor o polemică implicită, nici măcar visată de Nicolae, împotriva intoleranţei. Scrisorile mai arată că învăţase să trăiască bine şi frumos, fără să le facă rău altora. Nu întorcea prea meşteşugit cuvintele, nu era tare la ortografie, dar era un om întreg. Cel mai frecvent sfat, dat de el fiilor săi, este să fie cinstiţi. Nu le cere să se descurce, să se orienteze, ci să muncească, să pună osul.

Nicolae a murit la timp. N-a mai apucat să vadă ruina formei sale de viaţă. Dar a avut parte de primele semne. Prin 1946, când Lelu mai plutea încă în iluziile sale, el i-a trimis o scrisoare, de această dată impecabilă ca ortografie, cerându-i să-l ajute împotriva noului primar al satului. N-am găsit decât sfârşitul acestui text. Se vede clar că bătrânul nu pricepea vremurile, spera în eficacitatea unui demers legal, semănându-i, în materie de

naivitate politică, fiului său mai mic.

...ba mă tem că mâine poimâine îmi ia şi calul care face azi 80-100.000. Că îi foarte răzbunător, cu toată lumea este certat, aşteaptă ca toţi să îi cadă în genunchi. Pe mine mă paşte pesemne pentru că mă vedea pela vechiul primar. Anul trecut mergeam pela primărie până le-am vândut taurul. Iar el venea mereu pe acolo. Cred că de acolo se trag ponoasele astea pe care sunt silit să le suport acum la vârsta mea de 65 de ani. Vorbeşte cu cine ştii să-l ia din capul nostru şi al întregii comune, că se abate prea dela datorie! Alăturat îţi trimit şi cererea semnată de noi 11 inşi. Primeşte multe sărutări de la iubita ta mamă care te iubeşte şi te doreşte aşa de mult. Nicolae.

Scrisori din primul război, venite parcă de pe altă lume... Le citesc, în noaptea liniştită. Molii strălucitoare intersectează cu mişcări ezitante lumina vechii veioze. Fără să vrea, Nicolae pleda pentru toleranţă. Nimeni n-are dreptul să-i facă pe alţii fericiţi cu de-a sila, să le bage pe gât forma lui de viaţă, să-i constrângă s-o adopte.

*

Bunicul meu era abonat la mai multe publicaţii, în casa lui exista şi o bibliotecă destul de mare, ce cuprindea cărţi strânse de cei trei fii. În vara lui 1952, tatăl meu a luat decizia de-a o epura. Auzise că în sat acţiona o echipă aflată în căutare de tipărituri dăunătoare. O dimineaţă întreagă am ars periodice şi cărţi. În cuptorul de pâine. Le-am cărat cu un coş de pleavă, mare. Aveam treisprezece ani pe atunci, eram cam firav. Tata avea grijă să nu pună prea multe cărţi la un transport. S-a format o grămadă înaltă de vreun metru, ce astăzi mi-l evocă pe *Bibliotecarul* lui Arcimboldo.

Aş vrea să-mi amintesc cât mai multe titluri, dar vizualizez mai ales flăcări verzi-albăstrui. Aşa ardeau volumele unei enciclopedii germane. Cărţile groase se aprindeau greu. Le rupeam mai întâi copertele. Tata, eu nu aveam destulă putere. Le sfâşia cu brutalitate, părând când scârbit de sine însuşi, când atins de panică. Zgomotul

fără nume al pânzei rupte brusc – un fel de plesnet prelungit – acoperea pentru câteva clipe duduitul flăcărilor din cuptor.

Da, au fost mai întâi colecţiile de ziare ale bătrânului. Aşezate în părţile de jos ale dulapurilor pentru cărţi, aflate în două dintre camere. *Foaia interesantă,* pe ea mi-o amintesc cel mai bine, *Libertatea*, *Cele trei Crişuri, Vestul, Suflet nou, Primăvara.* Şi altele, nu mai ştiu. Sunt burgheze, trebuie arse, spunea tata, încercând să fie ironic. Au urmat cărţile. Luam amândoi din grămadă şi aruncam. Din când în când, tata se oprea, se uita atent la câte un volum, îmi spunea când şi în ce împrejurare l-a cumpărat. De vreo câteva ori, la gura podului – cuptorul se afla într-o încăpere de unde începea scara spre pod –, s-a ivit mama. Neliniştită şi ea, ca şi cum funesta echipă ar fi ajuns în vecini. Mama Sâna a venit spre sfârşitul operaţiei. Ne-a spus că iese un fum gros, greu. N-a avut nimic de obiectat. Băiatul ei ştia, de bună seamă, ce face. Că doar atunci când era în bătaie, Lae îi scria cărţi, povăţuindu-l să se poarte ca un bărbat, să aibă grijă de familie. Fiul cel mai mare, *self made man*, poliglot, esperantist emerit, funcţionar superior de bancă până în 1948, membru al Partidului Social-Democrat şi, după unificarea acestuia cu P.C.R., al P.M.R., exclus în 1951, în urma unui incident bizar, amorsat de neputinţa lui în materie de slugărnicie, apoi concediat şi acţionat în judecată penală. Incendiator de bibliotecă în 1952.

În primele decenii de după 1900, când cei trei fraţi deveneau nişte intelectuali, apăreau la noi diferite colecţii populare, ieftine. Am ars multe asemenea broşuri, păstrând doar câţiva clasici români şi ruşi. Au dispărut în flăcările vesele ale cuptorului şi destule cărţi groase, frumos legate. Pe cotoarele lor, se vedeau litere aurii. Volumele amintitei enciclopedii, dar şi altele. Am ars şi cărţi tipărite cu litere gotice. Mă intrigau, mi se păreau de nedescifrat. Tatăl meu mi-a spus că nu este cine ştie ce complicat.

Au fost şi destule cărţi în franceză. Printre ele,

memoriile în multe volume ale cavalerului de Seingalt. În timp ce le arunca în foc, tata şoptea enigmatic: Imoral! Imoral! Peste vreo treizeci de ani, le-am revăzut în vitrina unui anticariat. Mi-am amintit dispreţul de sine, văzut pe faţa tatălui meu în minutul când ardea opera impetuosului Giacomo. Le-am cărat melancolic, gândindu-mă la cele dispărute cândva.

La urmă, după ce întreaga grămadă a dispărut în flăcări, am golit un scrin, până atunci încuiat. *Gândirea, Viaţa românească, Neamul românesc*. Înainte nu văzusem decât numere răzleţe, probabil dublete. Colecţiile au ars foarte bine. Copertele colorate ale *Gândirii* au născut flăcările mele preferate, verzui-albăstrui.

Poate este un fenomen de falsă memorie, dar revăd continuarea. Feţele adulţilor exprimau jena şi umilinţa. Până şi Mama Sâna părea întristată, în ciuda antipatiei sale faţă de cărţi. Uneori îmi spunea cu năduf:

„Mai lasă-le-n pustie de cărţi! Nu mai ceti atâta, mă!”.

Era neştiutoare de carte, dar nicidecum săracă cu duhul. Dimpotrivă. Avea un anumit talent matematic şi o memorie foarte bună. Nimeni nu reuşea s-o înşele la vreo socoteală. Pentru evidenţele mai complicate, se ajuta cu un răboj, un baston lung de vreun metru şi jumătate, crestat cu semne doar de ea înţelese. Nu dispreţuia din principiu litera tipărită, niciodată n-a stricat vreun periodic sau carte, dar moartea lui Victor se asocia în mintea ei cu surmenajul intelectual.

Am uitat repede episodul. Dar astăzi, aflat alături de cărţi poate salvate atunci, revăd lamentabilul autodafe.

De unde teama grozavă a tatei? Zvonul cu echipa ce umbla prin sat nu explică suficient excesul său de zel. Un pamflet împotriva lui Zelea Codreanu a rămas în bibliotecă, când legionarii erau la putere (unul dintre ei era prefect la Timişoara). Normal era ca în noile condiţii să fie păstrat. De ce l-a distrus?

Explicaţia ţine de logica politică a momentului. Era foarte posibil ca numele de pe copertă să stârnească o

reacţie imprevizibilă, independentă de conţinutul cărţii. N-ar fi încăput nicio explicaţie, dacă şeful echipei era în toane rele. Şi alte cărţi au fost arse, probabil, în urma acestui raţionament.

Tata nu-şi pierduse simţul realităţii. Cu câteva luni înainte, el fusese lovit de un anumit mecanism şi se ferea. Întâmplarea s-a petrecut în timpul unei şedinţe de partid.

Se discuta problema pavoazării. Cineva a spus că la bancă pavoazarea a lăsat de dorit. N-am avut fonduri suficiente, a replicat tata. Conducătorul şedinţei a zis: Tovarăşul Herzovi ar fi bine să bea mai puţin şi să rezolve.

Aici a intervenit zdruncinătura politică, şocul ce consolida o serie neagră. Atmosfera s-a destins. Şeful glumise, lumea ştia, directorul nu era băutor. Tata şi-a arogat dreptul la umor. O eroare, oportun ar fi fost să-şi facă autocritică. Şi-a mângâiat obrazul cu dosul palmei, mimând gestul mânuirii unui brici, în epocă, „te bărbiereşti” însemna „exagerezi, minţi”. Brusc, şedinţa a luat un alt curs. Şeful s-a înroşit şi a strigat: „Cum, dumneata îţi baţi joc de noi? Adică eu mă bărbieresc, atunci când spun cât de importantă este pavoazarea? Cum îţi permiţi aşa ceva? Propun excluderea! Cine este pentru?”.

Unanimitate. Tata a depus carnetul pe masa roşie şi a ieşit. A venit gânditor acasă şi ne-a povestit cele întâmplate. Mama a lăcrimat puţin, dar nu i-a făcut reproşuri. Oricum, nimic nu mai era de dres.

Îmi amintesc câteva replici din dialogul lor de atunci. Tata înţelesese, şederea noastră în acel orăşel nu mai putea să dureze mult. Aşa s-a şi întâmplat.

În anul următor, unchiul Lelu a fost închis. Tot în urma unei atitudini nesupravegheate faţă de un şef. O simetrie frapantă. Tatăl meu a înţeles, epoca era a imprevizibilului politic. Puterea dictatorială te face capricios, ar fi putut el să-mi explice. Trebuie să eliminăm cât mai multe dintre premisele posibile ale unor capricii. Tu şi fratele tău trebuie să aveţi un tată. Nu-mi pot permite niciun risc.

*

Pe bunicu-meu l-am văzut citind ziare. Seara, lângă lampa cu gaz (uzina electrică îşi înceta prestaţia destul de devreme), în unghiul format de lungile ramuri ale verandei, concului, înconjurat de constelaţia gălbuiargintie a gâzelor atrase de lumina expresionistă a lămpii cu abajur, din porţelan alb-lăptos. Serios, purtând ochelari cu rame de metal, rotunzi. Corpolent, dar fără moliciunea supraponderalilor de la oraş. Mâinile sale erau atât de bronzate, încât păreau cafenii.

Era august. Mă uitam cu respect la el, tăceam. Nu-mi dădea nicio atenţie, dar mă simţeam ocrotit. Mai întâi, fiindcă era un bunic bun. Iar apoi, pentru că lectura lui, aproape evlavioasă, îmi stârnea solidaritatea intelectuală, abia acum conştientizată. Ceva asemănător trăiesc astăzi, citindu-i jurnalul de război, un text perfect în felul lui.

Era o linişte vie, cu vagi adieri de vânt şi fâşâit slab al frunzelor. Mă uitam înspre grădiniţa aflată lângă noi, lumina galbenă a lămpii o transforma într-un tărâm misterios ce mă atrăgea şi-mi inspira teamă. Din întuneric, apărea una dintre mâţele casei, subtilă, parcă prelingându-se, ochii ei fosforescenţi se stingeau pe măsură ce se apropia de noi. Se auzeau hămăituri îndepărtate. Câinele nostru răspundea, alene. O potaie leneşă, ţinută mai mult pentru a respecta tradiţia. Îl chema Tache. Când mâncam, era lăsat să iasă din curtea cea mare şi să se apropie de noi. Rămânea la o distanţă respectuoasă, ne privea cu mare atenţie, de fapt ne urmărea mişcările fălcilor şi ale buzelor, ni se uita în guri. Bunică-mea mă certa, într-o doară, atunci când îi aruncam câte un os de pui, rău curăţat. Mâţele se isterizau cu moderaţie, îşi înteţeau forfotitul printre picioarele noastre. Miorlăiau intim. Le ascultam cu delectare. Dacă metempsihoza ar fi adevărată, aş accepta o existenţă de motan.

Atunci, starea de preaplin îmi aparţinea. Acum o caut ca pe un fluture dintr-o specie practic dispărută, asasinată de insecticide, o zburătoare miraculoasă, gratuită, imaterială, indecisă, muzicală în fluturarea ei capricioasă,

perfectă. Şi cum n-o regăsesc, încerc s-o obţin prin sinteză, să combin amănunte, cât mai multe, să reconstitui decorul şi atmosfera de atunci, când vibraţia savuroasă a sinelui meu mai era posibilă. Mă străduiesc să obţin vizualizări cât mai clare. Simt, aceasta este calea, singura.

Nicolae Herzovi citind ziarul în noaptea uşoară de august. Faţa lui neaşteptat spiritualizată.

L-am cunoscut când părul şi barba îi erau încărunţite. Era blond, de-abia acum aflu. Dintr-un *Buletin de înscriere* eliberat în 1924 de *Biroul de populaţie* din comuna Constanţia. Culoarea ochilor: blonzi. Ce-nseamnă asta? Gălbui? Parcă erau albaştri. Ca ai unchiului Lelu. Să fie o greşeală a funcţionarului? Niciodată nu voi afla.

Câteva fotografii din tinereţe. Cea mai reuşită îl înfăţişează în chip de *Korporal,* împreună cu trei camarazi ai săi: un sergent, un fruntaş şi un soldat. O poză făcută în Tirol, anul 1917. Nicolae şi sergentul stau pe scaune. Ceilalţi doi, în picioare, în spatele lor, ţinând câte o mână pe umerii superiorilor lor ierarhici. Toţi patru sunt tunşi scurt, poartă mustăţi. Fruntaşul, învăţător în viaţa civilă (precizare făcută de unchiul Lelu pe spatele fotografiei), are în plus – ca un posibil însemn al apartenenţei sale la intelectualitate – nişte barbete stufoase. Privesc în depărtare, pierduţi într-o autocontemplare răbdătoare.

Sergentul şi fruntaşul poartă decoraţii, însemne discordante cu feţele lor de piatră, ce exprimă hotărârea de a rezista, dar şi un dezgust independent de mizeriile cotidiene ale războiului. Nu le plăcea în armata străină, dar decoraţiile le purtau, le arătau – cu mândrie sumbră – şi celor de acasă.

Duplicitate tragică. Rezistenţă la deznaţionalizare, dar mândrie tulbure, perversă, de a fi cetăţean al unui imperiu.

Nicolae şi-a îndeplinit cu resemnare obligaţiile militare, arătându-şi sentimentele de român doar prin cele câteva ironii din jurnalul său. Dacă aş fi apucat să-l întreb de ce nu s-a răzvrătit, probabil mi-ar fi spus: N-am avut încotro, mă, asta-i toată explicaţia.

Şi, din când în când, uitând de nedreptatea istorică şi de război, s-a bucurat pur şi simplu de faptul că există şi e tânăr.

Însemnările lui de după intrarea României în război s-au pierdut. Păcat.

În carnet, sunt şi textele unor cântece patriotice româneşti, compuse în perioada războiului. O

percheziţie l-ar fi pus într-o situaţie dificilă. Le-a purtat cu seninătate în tolba lui, prin Galiţia, Austria, Ungaria, Rusia. Nu i-a trecut prin minte că ar putea-o păţi. Frondă sau naivitate?

Ultimele pagini sunt o expresie simbolică a personalităţii lui de atunci. Ele mai conţin o idilă de Coşbuc, o colindă, probabil cântată cu camarazii lui români de Crăciun, o romanţă, *Nu mă abandona.* Nici apolitism, nici demagogie.

La mobilizare 1914

În 26 Iulie de diminiaţă era Duminecă o zi frumósă însă plina de griji nu ştiu cum mi se părea acuş vine şuşteru Hanţ la mine cu o veste acuş cu alta dar mie sara mio fost venit fóia mea mult plăcută

„Libertatea" şi cetisem niţel în ia că ai noşti vorbă să fie or trimes Serbiei ultimatu şi că până Sâmbătă sara la 6 óre în 25 Iulie are timp sĕ se cugete. Iar fóia zice nu gândiţi voi cetitori că Rusia nu sufere umilirea Serbiei faţă de Austro-ungaria adecă va sĕ zică nu cu Serbia avem să luptăm ci cu Rusia.

Aşa s-a şi întâmplat în 26 Iulie după améz neam hotârât să mergem la Komloş sĕ vedem de Maşină de trierat când pe drum ne întâlnim cu notarul zice încătrău cu voi spunem asta şi asta şi dânsul aideţi napoi lasă sĕ triere cine o vria mergem să luptăm pentru ţară şi tron auzi mă ce ţară. Apoi ne scrise biletele care unde avem să ne înfiinţăm şi luni în 27 Iulie cu D-zeu am plecat la Timişóra cu inimă frântă de durere dupĕ ai mei trei fecioraşi şi mama lor cari mor petrecut cu cocia până la gară în Nákófalva de aici i-am lăsat cu ochii umezi de plâns.

În Timişóra Dómne atâta lume de te mirai óre de unde atâta om. Până Mercuri în 29 abia am dat biletu înluntru la prezentir şi apoi îmi spuse că sunt la al 12 lé arbeit abteilung să mergem la Ujszentes căci mai sunt acolo şi aşa am mers în Ujszentes aici am primit haine şi întreg ristungul ce se cere şi în 10 August am jurat şi în 11 sara la 10 óre şi jumătate neam pus pe vagóne şi am mers cale de 3 zile şi 3 nopţi până în Galiţia în oraşul Stryj.

Diminiaţa în 16 August avem abmarş în Stanko lângă Stryj aici neor încvartirat la un Domeniu Jidan întrun Ştălog fórte mare. Nó bun când colo sara alarm mergem de aici unde nu ştim când colo nóptea pela 11 óre suntem Stryj iar la neşte Casarme noi zidite dar neisprăvite. Aici Duminecă noi avem sĕ lucrăm sĕ băgăm pământ în stălóge căci erau negata şi trebue folosite deja sĕ bage caii în ele. Căci erau Casarme pentru Husari cu multe şi scumpe Ştalóge dar nu erau gata.

Am lucrat dóuă zile şi apoi vine befel de abmarş la Demenka cale de o zi întriagă şi apoi aici am stat o zi şi atunci am mers mai întâi de am ajutat la pioneri de or făcut un pod de scânduri peste râul Nistru căci până atunci era numa skelă. Şi intro zi am fost şi eu la un jidan adecă ţugul întreg de am trierat cu maşina săcară şi grâu se zicea că pe bani dar nu ştiu plătito ceva ori nu. O sĕptĕmână am stat în satul ăsta aşa slab şi prăpădit apoi iar am mers napoi în Stanko şi pe aici am stat până în l Septemvrie.

La 27 Aug. mo făcut Gefräiter ce sĕ mai zici.

Şi aşa la l Septemvrie am mers iar la Stryj dar aici ce auzim şi ce vedem Dómne atâţa răniţi ce veneau cu trenu de ne îngroziam.

În 2 Sept. ani părăsit Stryj şi am lóto către Drohobyez. Apoi acum ţânete băiete la Marşuri vreme de 16 zile întruna nóptea poposiam la câte un sat iar diminiaţa mai departe. Am ajuns lângă Sambor la

Kulceţa aici nóptea am avut Alarm am eşit cu toţi când colo nui nimic mergem iar şi ne culcăm care pe unde am fost. Diminiaţa se aude că pe Leitnantu de la 2 abt. lor

puşcat din greşală cică neşte ţivili. Şi apoi napoi iar până la Drohobycz.

Sâmbăta iar alarm la améz şi apoi nóptea avem frei lagăr în câmp. Şi apoi diminiaţa mergem până la Rudki când am ajuns aici deloc napoi căci se auzeau puştile nu glumă şi veni befelu numa să ne ştergem de pe aci apoi haide până nóptea iar Luni diminéţa mergem la Slonczko. Aici am săpat cel dintâi decung nici nu ştiam cum scl facem aici am stat 4 zile ţi apoi napoi la Sambor.

De aici la Stary Sambor şi de aici în munţi Carpaţi. Sara alarm nui bine până nóptea la 12 aru mers apoi neam oprit şi care unde am putut neam culcat până la ziuă când colo nui vorbă de cafă or ceva ci la lucru iar pită nui aci iar am lucrat vreo câteva zile iar apoi o luarăm pintre munţi către Ungaria cinci zile am mers până în Kiskemencze aici am stat 2 zile apoi iar către Galiţia pe drum în Zemplemoroszi am lucrat 6 zile chiar la graniţă sus. Aici în l Octombrie mor făcut Korporal ce să zici. Apoi am mers mai departe cătră Galiţia în Vetlina.

Aici am dus o viaţă amară nu era pită gata defel şi în 12 Oct. o nins însă ca vreo 6 zile apoi so dus iar atunci am mers la Turka aici tot era jefuit casele ce or fost mai frumoase erau arse. De aici am mers la Iavara Isaia însă cu tot nu am stat mai mult ca vreo 18 zile căci veniau ruşi cu puterea pe noi şi noi eram siliţi să ne retragem napoi şi apoi neam retras din Sianki şi Fenyvesvölgy şi apoi la Csontas în 14 Nov. neam pus pe vagon şi nu ştiam că unde mergem. Cociile fără de cai le coborau oameni noşti cu toate patru roţile împiedicate era un lucru fórte fioros numai de văzut dar săl mai faci pe 5 dintre oameni iau sluţit cociile căci cum zic era fórte periculos lucru. De aici apoi am poposit peste nópte la Kisvölgy şi de aici am mers până în N. Bereszko aici iar am poposit o nópte şi de aici am plecat spre Ungvár până la Kiskolon aici am poposit şi de aici am plecat îa 12 óre.

În 5 III am mers până la Tágsany aici am poposit întrun pod mare la unu Domeny şi de aici am mers diminéţa la Zemplen şi aici încă am poposit până diminéţa

şi apoi iar am plecat la ″3 am ajuns la Csisna în Galiţia şi apoi de aici am mers cale de un cias şi am ajuns la Jablonki. Aici atâta lume era adunată de te mirai că óre de unde se mai află atâta om. Şi se auzea că scopul e că până la 16 Martie sĕi bată pe ruşi înapoi ca sĕ pótă elibera Przemyslul căci la din contra sunt siliţi cei de acolo a se prada ruşilor din cauza lipsei alimentelor căci se gată şi apoi sĕ dea lupte înverşunate. Iar noi lucrăm la un munte fórte înalt săpăm scări sĕ poată coborâ şi urca mai lesne în contra lunecuşului în muntele Berda uneori ne scula nóptea sĕ mergem sĕ aducem pe cei prezeriţi jos din munte şi sĕ aducem puşti şi ristunguri.

Nicolae nu şi-a asumat războiul, dar înţelegea să fie conştiincios. Nu ştia să se dedubleze. Şi nici să saboteze. Inclus printre combatanţi şi nu într-un detaşament de muncă, poate altfel ar fi reacţionat. S-a mulţumit să lucre bine şi să-i îndemne şi pe ceilalţi la muncă. Repede a fost avansat. N-a fost harnic din slugărnicie, ci fiindcă era incapabil să lenevească. Nici nu ştia ce înseamnă să trişezi la muncă. Dacă n-ar fi avut pământul şi gospodăria lui, ar fi cunoscut trucuri de slugă rea.

Ironia lui frustă l-a ajutat să se distanţeze de evenimente. La urma urmelor, şi-o fi spus, joc un rol, ca bohoţii de la teatrul Spăiniţei. Bătaia se va sfârşi, voi trăi din nou ca un om în rândul oamenilor. În sinea lui a rămas în afara detaşamentului de muncă austro-ungar.

O soluţie de intelectual, s-ar zice. Una dintre multele posibile. Bunicul meu dinspre mamă, Gheorghe, leat cu Nicolae şi cetăţean al aceluiaşi imperiu, a găsit o soluţie mai pe potriva firii lui de claun – ceva din stilul lui lamentabil de Înşală-viaţa a trecut de buna seamă în felul meu de a fi –, a simulat surzenia. Aflat cu alţi concentraţi într-o gară, s-a aşezat pe linia unde urma să le sosească trenul, jucând rolul celui căzut pe gânduri. Când locomotiva s-a arătat, camarazii au început să strige la el: Mă, Gheorghe, dă-te la o parte! El, nimic. Oamenii îl ştiau glumeţ, au crezut că face vreo şotie de-a lui. Când locomotiva era la câţiva metri, au sărit şi l-au tras

deoparte, mânioşi. El le-a spus că degeaba îl înjură, fiindcă n-a auzit nimic. Cum era un actor înnăscut, reuşea să imite foarte bine felul poticnit de a vorbi al surzilor. A fost declarat inapt. Trucul cu surzenia l-a folosit toată viaţa. Auzea numai când voia. Asta nu înseamnă că a fost un om de nimic. Şi-a reprezentat satul la Alba Iulia, în decembrie 1918 (ca şi Nicolae), a fost apoi primar. Consătenii lui îi cereau sfatul în te miri ce împrejurări.

Iar la 26 III am lucrat ziua întrégă la decung şi sara am căpătat minaje şi apoi sĕ mergem sus în muntele de luptă la şvarmlinie după Coloniţa şi mergând sus sĕ ducem muniţiuni cu noi sus la şvarm tot doi ómeni câte o ladă iar plumbi din puştile duşmanului şuerau şi piunau peste noi unii pocneau ziciau că sunt dum dum şi aşa de sara la ″2 ore nóptea am ajuns sus prin angrifuri asalturi ce se dădeau de Regimentele nóste erau al 6-lé şi al 70-lé Regiment.

Şi când am plecat pre un român deal nost îl nimeresc două glónţe unul prin picior şi celelalt prin fóle şi până diminéţa şia dat sufletul în mâinile creatorului a fost Moise Nerodia de fel din Remetea un om vrednic de lucru şi plăcut la tot abteilungu om bun D-zeu să-l erte şi să-l odihnească cu drepţii lui. Iar apoi noi am stat acolo până sau revărsat zorile bine şi încă nu vine nime să ne arete ce avem sĕ lucrăm dar glónţele vin şueră pocnesc nui glumă iar al 9-lé abteilung lucrau pe coastă de munte şi şi de la ei or picat 2 morţi şi 3 prezeriţi şi atunci la orele 7″ vine leitnant Schvabi de la saperi ţi ne arată unde avem noi sĕ lucrăm chiar în jaţa duşmanului.

Auzeam de casă bucuros maş fi dus dar nu ştiu merg acas ori că merg pe vreo câteva zile la şpital şi apoi de aici la şvarmlinie. Mă cugetam în mine să las pe D-zeu ce o vrea el drăguţul căci aici la locul ce sunt până acum mam dedat şi am scăpat cu zile până acum numai sĕmi ajute D-zeu să fiu sănătos şi sĕmi pot împlini cazna mai departe.

18 Aprilie Duminecă am mâncat diminéţa cafa şi apoi am mers în munte la lucru şi la 12 am venit jos la minaje (prânz) şi dupĕ amiaz am avut întâiul rast după 9 luni de

zile atunci Dl. Leitnant al nost nea fotografiat mai întâi abteilungul cu tot apoi pe a noşti patru ţugsfireri şi apoi pe cei cu Tapferkeitsmedeil şi atunci pe doi bărboşi şi la urmă cuinarii noşti.

Luni în 19 am lucrat iar la decung până sara la 4 óre apoi am venit acasă şi am avut minaje şi la 6 óre tei. Marţi în 20 am avut diminéţa cafă şi apoi la ″ la 7 am mers afară la lucru iar la decung şi am lucrat până la 9 şi o venit un befel avem deloc abmarş la Utcras şi de aici am mers la Vegász. Şi aici lucrăm la drum în 21 IV şi sara am căpătat tot omu ″ litră vin.

22 IV trebue să facem tărgi pentru dus piatră şi aşa am făcut şi aşa în tótă sara cât am stat aici şi am stat în Vegász până la Primul Mai n. În 1 Mai n. am avut abmarş la Sziroka Ofalu adecă va sĕ zică suntem iar ableşuiţi dela corpscomando şi iar la divizion transportaţi.

Dumineca în 2 Mai n. era vorba că la 9 ore sĕ mergem cu toţi la Sfânta Biserică când colo la 8″ ora ne veni altă poruncă adecă sĕ mergem la lucru la drum şi aşa, Luni în 3 iar la drum lucrăm şi aşa am lucrat până Sâmbătă în 8 Mai.

Dar auzeam în cursul săptâmânii că la un loc intre două râuri ar fi rupt rândurile ruşilor şi or prins

160.000 şi ce so auzit so adeverit că azi Sâmbătă am şi căpătat befel sĕ mergem nainte până la Zemplemoroszi.

Aici am sosit sara la 7 ore dar era befelu un cias rast si apoi deloc la lucru.

Iar la socaci leo dat befel deloc să pună sĕ fiarbă şi carne de vită iar Dl. Leitnant so dus în cursul rastului sĕ vadă cei de lucrat căci aveam sĕ lucrăm la drumul serpentin între graniţa Ungariei şi Gallezia.

Iute se întórse napoi că so fost dus călare şi spuse că lucru nui de lipsă dar şi oamenii durmiau deja toţi osteniţi văzând el că ómeni dorm dădu ordin să nu se fiarbă căci nici nu era lipsă că ómenii or fost mâncat care ce a avut şi sor culcat aşa şi dânsul înţelegând că omeni sunt osteniţi io lăsat să dórmă.

Diminiaţa ploia când neam sculat era Duminecă în 9

Mai n. 1915 atunci căpătarăm cafă şi tei şi merserem la lucru la drum la améz am căpătat minaje supă şi carne de vită si ţuşpais de orz şi 4 d.l. vin şi de acasă am căpătat 2 pachete întrunu o fost păcărae şi întrunu 2 d.l. rum.

De ce notează atât de conştiincios numele localităţilor? Doar nu-i geograf şi nici istoric militar?!

Mi-l închipui ajungând la marginea unui sat necunoscut, după un marş de mai multe ore. Celorlalţi prea puţin le pasă cum se numeşte. Dar el se uită atent la cuvântul străin, scris cu litere mari pe tabla din dreapta drumului. Când călătoreşte cu trenul, la fel. Notează numele gărilor în carnet. La fel, numerele unor unităţi militare, ca un spion. De fapt, o face numai de dragul exactităţii.

Era un om foarte conştiincios. Avea deprinderea lucrului bine făcut. Dacă m-am apucat să scriu ce văd şi pe unde trec, apoi cel puţin s-o fac bine. Felul său de a fi îi aduce două avansări în câteva luni de zile.

Dovedeşte şi o curiozitate lingvistică, mai puţin obişnuită la un ţăran. În această privinţă, l-am moştenit. Admir câte un nume neobişnuit de localitate, îl contemplu ca pe un mineral semipreţios, mă străduiesc să-l pronunţ corect.

Dar cuvintele nemţeşti (cele mai multe notate după ureche)? Nu cunoaşte termenii româneşti de tehnică militară, dar are şi o vocaţie de colecţionar lexical. De exemplu *Tapferkeitsmedeil* (corect *Tapferkeitsmedaille)* putea fi înlocuit prin decoraţie. Dar Nicolae păstrează incomodul cuvânt.

Bătrânul se făcea înţeles în sârbeşte şi şvăbeşte. Odată, când s-a exprimat în *Hochdeutsch,* tatăl meu mi-a făcut un semn de mustrare. Uită-te la el, se descurcă mai bine decât tine.

Nici Sâna nu era mai prejos. Am auzit-o tocmindu-se cu o ţărancă vârstnică. Îi vindea lână. Pe neaşteptate, de unde până atunci discutaseră potolit, bunică-mea a început să vorbească mai tare, agrăind-o pe vizitatoare într-un idiom aspru, având parcă prea multe consoane. Ca şi cum

i-ar fi dat nişte comenzi. Amatoarea de lână i-a răspuns în aceeaşi limbă, îmbunată. Apoi i-a dat banii, a băgat scularile într-o traistă frumos colorată şi a plecat.

Vorbind şvăbeşte o auzisem mai înainte, la piaţă. Se vorbea un fel de germană, asta era clar, de ce nu pricepeam aproape nimic? S-a tocmit cu o femeie foarte mare. Noa, noa, a spus în cele din urmă roşcovana, pistruiata, opulenta vânzătoare de brânză, *gut, gut*.

Îmi amintesc o anecdotă lingvistică, spusă de Tata Lae. Un sârb şi un şvab îşi dispută un cârnaţ. Un român hâtru îi sfătuieşte să-l apuce de câte un capăt, cu dinţii. Şi-apoi să tragă. Ruda de cârnaţ se va rupe, fiecare dintre ei va rămâne cu câte o bucată, la noroc. Zis şi făcut. Sârbul spune, printre dinţi: *Dârji, svabo!* Ţine (trage?), şvabule! Celălalt răspunde: *Ja!* Da. Deschizând gura. Sârbul câştigă.

Revin la traseele lui Nicolae în Galiţia. Într-o enciclopedie mai veche, descopăr un articol destul de întins. O regiune cu veche şi încurcată istorie. Este cum am presupus, în jurnalul lui Nicolae cele mai multe nume de localităţi sunt notate corect. Înspre sud-vest, văd teritoriul României înainte de 1918. Simt un fior de spaimă.

În 12 Mai n. am căpătat poruncă de abmarş adecă sĕ mergem nainte. De la Zemplemoroszi sĕ trecem graniţa în Galiţia la Baligrad.

În ziua de Înălţarea Domnului am făcut améza în Baligrad şi am mers până sara am ajuns în Hangiu aici am poposit peste nópte şi am mers mai departe în 14

Mai n. si am mers până sara la 7 óre am ajuns în Ustjevanec aici am poposit peste nópte şi diminéţa a doua zi am căpătat cafă şi stăm sĕ mergem mai departe dar chiar departe nu vom merge că aşa bat tunurile şi puştile că ţi se scóla părul în cap şi zici Dómne fereşte. Şi am mers ca 1˝ oră şi am ajuns la Sadcoviţe şi aici am lucrat la poduri şi la améz am venit la prânz şi apoi iar la lucru. Însă aici în Sadcoviţe şi tóte satele din jur atâta tren atâta cal de te miri că de unde sor putut aduna atâţi şi tot mai vin. La améz au trecut multă infanterie Reg. 33, 29 şi 101

fórte multă cătană or mers la foc şi aici în Sadcoviţe am lucrat dóuă zile la pod şi apoi 2 zile am avut rost şi în 22 V am mers de am făcut cvartire pentru oficeri în Krucsiovka. Şi aici în marginea satului la o cóstă de deal o sĕ mâncăm Sf. Rusale.

Duminecă în 10/23 Mai la 12 óre când era sĕ mergem la prânz aşa neşte glonte de tun şi şrapnele şi grenade nea trimis Rusu încât nea trecut deja pofta de mâncare însă multă mulţămită celui de sus căci am scăpat teferi deodată. Dupĕ améz iar o puşcat şi o nimerit în rezerva de la bosneci şi o omorât 4 ómeni şi 15 răniţi sara am căpătat poştă şi pachete de acasă.

Luni la Rusale am avut abmarş am mers cale de 3 óre mai la aripa stângă la un sat şi aici am stat întro pădure până sara şi apoi am cinat şi am plecat până la sfarmlinie cale ca de 2 óre şi aici lucrăm noaptea la şanţi şi ducem drot gata pentru hinternis (redute) lucrăm până la l' la 2 óre. Diminiaţa când se lumină de ziuă plecăm la cvartir iar cvartiru ne este iar întro pădure ceva mai înlături de la focul puştilor iar tunurile bat totă ziua peste noi.

În 27 am mers la lucru am dus drot şi când neam întors napoi sĕ mai aducem or început ruşii sĕ puste, peste noi de nu era glumă atunci ce era de făcut neam dat iute de marginea unei păduri şi era un şanţ însă de tot îngust şi scund ne culcarăm iute în el şi cu mânile făceam grópă sĕ fie capu mai în jos mă uitam sĕ fug óre înainte căci naintea nóstră ca la 300 paşi era un decung bun numa departe dar plumbi aşa cădeau ca plóia căci era o lună ca ziua dar praul aşa se scula unde cădeau glónţele şi am remas acolo până când so muiat focul că a ţinut ca 20 minute mă socoteam perdut însă D-zeu nea ferit şi nici unu nu a fost vătămat.

În 28 ziua iar am durmit şi nóptea am mers iar la lucru însă nu ne-am putut apropia de puşcături şi aşa om stat nóptea întrégă şi nam lucrat nimic.

În 29 iar am lucrat nóptea om lucrat la un laufgraben am făcut mai afund până la ˝ la 2 oré diminéţa.

În 30 Duminecă am stat tótă ziua în pădure făr de

lucru şi astăzi auzisem tristă veste adecă ne ablezuieşte de la arbeit şi ne pune la şvarmlinie.

În 31 Mai diminéţa la 3 óre am venit de la lucru am mâncat cafa şi tótă ziua am stat până sara sĕ mergem la lucru şi am lucrat între trupe de la ″ 10 ore până la 1 dupé mezul nopţii.

În unu Iunie n. am căpătat diminéţa cafă şi am mers la lucru şi am lucrat până la ″ la 2 ore diminéţa căci pe diminéţa de 2 Iunie au fost hotărât aşa ceea ce sa şi întâmplat un puternic asalt sa dat bubuiau şi tunurile fără întrerupere dela 3 pană la 9 óre. Şi apoi sara încă am mers la lucru ci o parte din noi am fost întorşi napoi cu scopul că mâne sară sĕ ablezuim pe ceilalţi şi apoi am auzit că Przemysl lau dobândit în VI 3 şi sara am mers iar la lucrul nost dar cu mare frică căci aşa veniau plumbi de nu era glumă. Eu am avut 6 oameni supt a mea comandă pe 2 din ei iam lăsat întrun şanţ sĕ lucre iar cu patru sunt silit se ies afar sĕ merg prin glónţe ca 30-40 paşi apoi mersei cu ajutorul Dlui cât pitiş cât grăpiş până acolo în un şanţ dar ai mei

4 ómeni nu vin apoi aştept nu vin sunt silit se merg încă o dată afară din şanţ dupĕ ei. Şi rusu puşcă glónţele vin nu glumă de trei ori am făcut calea asta periculósă şi D-zeu ma păzit şi am scăpat teafăr astă dată pela vreo 11 óre ″ la 12 or încetat puţcăturile minune aşa odată nimic ne miram cu toţii când mai ca

″ oră vine patrula şi ne spune că rusu so dus so retras.

Nóptea în 3 pe 4 Iunie şi eu cu ai mei ómeni am venit la cvartir lucru nu am mai avut.

În 5 Iunie sunt în slujbă ca Tagscorporal am mers cu 6 ómeni marozi la vizită în un sat cale de 4 km. şi un om a rĕmas sĕ miargă în şpital şi cu 5 am mers napoi sara am mers mai departe întro pădure adecă mai aprópe de joc şi aici am mers nóptea pe urma oştilor si am adunat puşti muniţiuni şi am îngropat soldaţi morţi astălaltă nópte iar Luni am avut abmarş ceva mai înlături de la foc în 7 Iunie aici diregem un drum cu lemne iar de foc suntem aşa vreo

5 km.

Csontos la 13 Novembre a murit Dl. Oberleitnant Pataki.

În 12 Nov. am părăsit Galiţia şi în 14 Nov. neam suit pe Tren şi am călătorit cu Trenul preste Ungvár, Debreczen, Szolnok, Budapest, Wien, Oderberg, Ratibor şi în Kreuzburg neam dat jos în 17 Nov. d.a. 2 óre şi am mărşăluit până la Lanzberg şi în 18 Nov. Diminiaţa am mers în Rusia. Oraşele cele dintâi le chema Praşca, Rudnikij, Gyalaşe. Timpul e fórte rece am lucrat la un drum făcut din lemne de brad pentru că năsipul e pânăn genunchi şi nu pot resbi cu trăsurile ori cu tunurile.

În sara de 26 Nov. la 7 óre am avut abmarş până Diminiaţa la 2 ″ óre apoi neau încvartirat până la 7 óre apoi am bcut cafa şi nea lót napoi 10 km. Şi apoi aici aşteptĕm befel.

Nislejov aici am petrecut sărbătorile Crăciunului şi anul nou. Botezul întrun castel (closter) şi de aici am plecat la 17 Ian. la Catuşev şi aici încă am stat 14 zile şi de aici la Slanţki aici încă am stat vreo 10 zile.

E trecut de miezul nopţii. Linişte nefirească. Simt luciditate şi emoţie, ca înaintea unui examen, dar nu este preaplinul. O prevestire a lui? Poate.

Preaplinul nu-i prisoseşte nimănui. Este la fel de important pentru cine creează şi pentru cine trăieşte.

Mă uit înspre soba de teracotă, dar o văd doar cu intermitenţă, ca şi cum prin faţa ochilor mi-ar trece nişte mini-nori. Carnetul cu însemnările din bătaie se află în faţa mea. Îl recitesc cu lupa. Mă simt un savant pozitivist.

Caut exemple de oameni aflaţi într-o neîntreruptă posesiune a preaplinului. Mozart... Uşurinţa lui supraomenească... Conectat în permanenţă la o sursă supremă de energie, eventual în câmpul morfogenetic al lui Sheldrake... Poligrafii prodigioşi, capabili să scrie mult, neîntrerupt şi bine...

Invidia mea pentru prolificii literari este mai sofisticată, îi pizmuiesc pentru lipsa lor de ezitări. Se etalează cu nonşalanţă, adesea cu inconştienţă şi

suficienţă, spun tot ce ştiu, indiferenţi la orice zâmbet dispreţuitor sau compătimitor. Polihistori impudici! Eşuarea în ridicol nu-i deranjează, se simt bine în ei înşişi. Chinul este al celor incapabili să-şi asume riscul ridicolului. Indecişilor pudibonzi, lor le este rezervată setea de preaplin. Ezitanţi, neîncrezători în intuiţiile lor, refulaţi, ei se mulţumesc să latre de pe margine, nu-şi dau drumul.

Această ultimă expresie mi-a fost cadorisită de un amic, nu l-am mai văzut de vreo cincisprezece ani. Bombeu era porecla lui. O fiinţă modestă, având însă atuul maxim al lipsei de veleităţi. Omul nu voia decât să trăiască, atât. Drept recompensă, destinul îi desfunda din când în când sinapsele şi-i dădea un fel de clarviziune. I se arăta, cum ar fi spus Nicolae Velea. O dată la trei ani, spunea ceva foarte adânc. Pe vremea când mă străduiam să-mi părăsesc echitabila îndeletnicire de profesor, spre a deveni un jurnalist agitat, gata de orice colaborare, mi-a adresat într-o bună zi un zâmbet timid, binevoitor şi milos. Bă, mi-a spus, tu eşti ca un câine fricos, stai pe margini şi latri. Nu te bagi la bătaie. (Era mare spectator de box şi de fotbal. Astfel se explică metafora încăierării.) Ai zis bine, îi spun acum, dacă omul nu intră în învălmăşeala vieţii, va căuta zadarnic sentimentul şi starea de preaplin, va aştepta la nesfârşit momentul când conştiinţa lui va deveni explozivă, va tot amâna, în aşteptarea clipei optime, faste, a *big-bang*-ului său personal. Va acumula la nesfârşit, se va fortifica la infinit.

Situaţia poligrafilor prodigioşi sau, caz cu totul special, a grafomanilor de geniu mi se pare semnificativă. Preaplinul, spun ei în mod implicit, nu se obţine prin acumularea de forţe interioare, prin mărirea tensiunii, ci tocmai prin cheltuirea nebunească! În fond, vrei să te simţi optim în tine însuţi, nu? Ba da.

Căutarea unor variante bune de viaţă sau de literatură – iată încă o cale sigură de ratare a preaplinului. Să tot bâjbâi după formule, forme de viaţă, să le calculezi la rece avantajele, întârziind a te decide, să pendulezi în

neştire între mai multe femei atunci când te afli la vârsta căsătoriei şi să constaţi într-un târziu că timpul ţi-a trecut, să tot pritoceşti un proiect de roman până când începe să ţi se facă silă de el şi altul ţi se insinuează în minte, la început cu sfială, apoi tot mai îndrăzneţ. Iată calea spre ratarea preaplinului. Ezitare, îmbrăţişare simultană a două variante opuse, antinomice... Nenorocit viciu al gândirii – oximoron trăit...

Să fii decis, da. Simplu de spus. Iar uneori chiar de făcut. Iată-l pe Z., secretarul general de redacţie de la

„Nova", combativul neobosit, jurnalist şi autor de versuri, în viaţa mea n-am văzut un om mai decis politiceşte decât el, mai lipsit de dubii. Cu toate acestea... Lipsa lui de ezitări i-a îngăduit oare accesul la preaplin? Nu s-ar spune. Gândirea lui exprimată în scris sau prin viu grai este confuză. Suferă de amnezii, are dese rateuri ţinând de intelecţie. Nenumăratele lui articole sunt incoerente, pline de inadvertenţe. Are o gândire vâscoasă. Nu curge, nu este fluidă, se prelinge trudnic, precum o miere foarte groasă dintr-o sticlă de lapte. Te-apucă durerea de cap când încearcă să depăşească nivelul unor fraze gata făcute. Cu toate acestea, Z. este înţepenit, bătut în cuie într-un post de conducere. Din cauza combativităţii sale politice, desigur. Un ins univoc, lipsit de orice dubiu. Asta impune. Are el vreo legătură cu starea de preaplin? Este avantajat de paroxistica şi caricaturala lui opţiune politică? Nu, fiindcă nu este apostolul pur al unei ideologii, ci un veleitar literar încrâncenat – specia cea mai cumplită –, care foloseşte o retorică bănoasă.

Z. a apărut printre literaţi în rolul unui catalizator politic, al profesorului de fermitate revoluţionară. (Este cunoscută teza proletcultistă a scriitorului ezitant şi stăpânit de laşitate mic-burgheză.) Z. s-a străduit să încarneze principiul combativităţii, cu rezultate jalnice, în scurtă vreme s-a transformat într-o caricatură de activist cultural al anilor cincizeci. Intoleranţa sa a crescut în mod constant, dovezile incompetenţei sale profesionale s-au înmulţit.

Între veleitarism şi starea de preaplin există o relaţie, aşa cred. Frustraţii preaplinului să fie nişte veleitari ai propriilor existenţe?

A fi veleitar înseamnă să doreşti ceva, eventual cu ardoare, dar să nu deţii mijloacele interioare de a-l obţine.

Dar nu cumva veleitarismul are şi determinări obiective?

Apoi de la Slaţki la 9 II neam întors la Sulciov de aici la Petricov şi din Petricov la 21 II am suit toţi în cupee nemţeşti şi am mers pânăn 24 sara am ajuns în Csontos aici am descălecat jos şi am durmit în o baracă în Csontos am mers în stânga în munţi în un sătuleţ Patakyfalu aici am stat 2 zile şi dóuă nopţi şi apoi a venit alt befel sĕ mergem la Kisvölgy nu era zăpadă de fel iar când ne apropiam în munte sus se vedea zăpada şi aşa întrun marş de 2 óre dăm de o zăpadă de un metru şi pe alocurea, şi de 2 m. lucru ne mai văzut de noi şi ningea întruna.

La 2 Martie vine befel, sĕ mergem jos la altă parte la aripa stângă iar în Galiţia în Jablonki. Atunci sĕ fi văzut lucru Dne sfinte.

În 10 Iunie iar ani lucrat la drum asta de diminéţă or trecut mulţi Honvezi napoi dela foc ziceau unii că merg la Italia în 11 Iunie iar am lucrat la drum eu cu 3 ómeni am tĕiat lemne în pădure în 12 Iunie iar am mers la lucru unde am fost şi eri însă numa ce am ajuns şi deloc a venit o poruncă se mergem mai departe va sĕ zică avem abmarş.

Şi am mărşeluit la Balamoviţe şi aici am lucrat la drum dar mai mult am umblat decât am lucrat.

În 13 iunie Duminecă am lucrat la drum şi am ajutat că astăzi or trecut sus tunurile cu automobil or mers nainte şi în nóptea acesta Duminecă pe luni so dus rusul napoi cu vreo 25 km şi noi tot lucrăm la drum şi întruna ne vin veşti că o sĕ mergem şi noi la marş companie în 14 iar am lucrat la drum şi în 15 şi 16 tot la drum am lucrat între Polanoviţe şi Tomanoviţe în 17 am fost în slujbă iar de lucrat am lucrat tot la drum în

18 iar la drum am lucrat iar în 19 am avut abmarş înainte până sara am făcut 30 km întrun sat.

În 20 iar am mers până la améz am ajuns în un oraş Iavorovki şi aici am avut două ore rast şi apoi am mai mers încă 9 km. până la un sat Iajiov şi aici am poposit peste nópte şi apoi am mers mai departe în 21 Iunie 1915 şi apoi diminéţa am plecat iar la drum şi aduceau 2000 de Ruşi prizoneri şi am mers pânăn Iomov mai rar aşa jau şi pradă satul întreg jăfuit şi ars din anul trecut încă. Şi apoi de aici încă am mers mai departe până la Divizion iar când am ajuns la 11 óre chiar atunci steteau sĕ plece nainte căci Ruşi au părăsit Lembergul la óra 10 din zi 22 Iunie 1915.

În 23 iar am plecat la marş nainte şi până la 11 óre n.a. am ajuns în Piliţcamali şi aici ne ferbe minaje. Din satul acesta numai eri în 22 Iunie or plecat Ruşi şi încă şi acum fumegau casele arse aprinse de ei şi dupĕ ce am prânzit am mers mai departe până sara am ajuns în Prusy şi aici am poposit peste nópte dar şi Tunurile băteau furios la 23 Iuniu 1915.

În 24 am avut lucru am făcut pe o vale un drum cu lodve căci lucru interesant şi ne mai văzut de noi aşa un pământ că se fac ţâgle din el ca material de foc căci o taie din apă ţiglă din pământ de ala şi când o arunci în apă stă pe apă asupra şi când mergi pe pământ cu tot se clatină. Am stat cu toţii jos la rast şi pe lângă noi or trecut 6 husari călări în trap mare minune nea fost când ne uitam unul la altul cum se clătina pământul cu noi.

Dimineaţa în 25 Iunie iar avem abmarş şi apoi iar neam dus napoi cale de 5-6 km. de acolo ne mână la lucru de eri no servus şi pe nópte nu ştim sânguri unde om sta. Şi apoi am mers la al doilea Divizion în Pikuluviţe şi aici am stat astăzi în 26 Iuniu făr de lucru neam spălat cămeşile şi pe noi. Şi aici a avut loc o înmormântare a unui Oberst dela al 85 lé Regiment cu pompă cu Musica am fost şi eu. Musica militară zicea a jele după un astfel de erou mare iar altă Musică a Tunurilor încă zicea fórte aspru şi vitejeşte aşa încât nu ne prea lăsa să ne apropiem de sf. biserică căci era la un loc sus şi se temeau nu cumva se ne vadă rusu şi să ne trimită vrun sol la parada nóstă. Însă până în zori iau silit pe ruşi să se retragă şi aşa azi

Duminică în 27 Iunie am făcut marş înainte şi în un sat am îngropat pe cei căzuţi morţi şi am adunat ristunguri şi puşti şi în 28 Iunie n. leam dus la Div. şi în 29 am fost în slujbă în Halupkij şi aici am fost de am adunat abteilungu de la lucru la cvartir că a venit befel de abmars nainte în pădure iar când am venit cu ómeni napoi aşa o detunătură puternică naintea nóstă de cu toţi am încremenit uni ziceau că a fost bombă.

Şi apoi sara am mers nainte şi acolo deloc la lucru până noaptea la un cias şi apoi când am venit o fost teiu gata iar ziua la 10 óre iar avem abmarş peste un sat tot ars şi aici aşa ne trimitea Rusii la şrapnele sara am mers la lucru sĕ ducem drot şi apoi sĕ facem şanţ dar în drumul nost or prins ruşi a face sturm şi prinseră a puşca şi de partea céstalaltă iar noi sus în vârf de deal ne aflam deci iute jos la pământ şi întrun restimp de 40 minute mai încetară puşcăturile şi apoi ne retraseră de ceailaltă lături de drum în şanţ ceva mai afund şi de aici apoi la mai bun decung şi aşa D-zeu nea scăpat apoi de aici am mers nainte ca întro ″ óră iar or prins a puşca şi noi iar la pământ şi iar am scăpat şi apoi am ajuns la loc şi aici am lăsat drotu jos şi noi neam apucat de făcut şanţ dar sau revărsat zorile apoi neam lót pe picióre către cvartir şi aşa am scăpat cu ajutorul Tatălui ceresc.

În 1 iulie st. n. ziua întriagă afn stat întro grădină supt neşte meri ca să nu ne observe şi apoi sara la 8 óre am mers iar la lucru la şvarmlinie căci lucrăm, noaptea pentru că ziua nu ne putem apropia şi lucrăm până se revarsă bine de ziuă şi apoi iar ne înturnăm la grădina cu cvartiru.

În 2 Iulie astăzi am trimis acasă 40 cor. bani căci nu o vrut feldvebelu să primescă mai mulţi. În sara acésta de 2 Iulie era o vreme plăcută chiar ne gândeam cum va fi secerişul acasă ah ce mai vreme iar noi umblăm pe aici cum am zice ca în poveştile eroice printre glónţe.

Când o fost trecut 9 óre sara am fost ajuns în un şanţ bun apoi începură a puşca mai întâi dinspre noi şi apoi ruşi aşa pârâiturâ de puşti şi aşa bubuituri de să feriască D-zeu

nu alta că pământul se cutremura de bubuitul Tunurilor. Or ţânut aşa ca 1″ óră şi apoi mai încetară şi apoi am mers la lucrul nost fără să ni se întâmple ceva. În sara de 3 Iulie am mers la al 67 Reg şi aici am dus drot şi apoi sĕ facem şanţ dar glónţele vin de la o parte şi de la alta apoi de la ruşi nu prea mai vin.

Am devenit neatent. Revin asupra unor pagini din jurnal. Trebuie să-mi amintesc o idee importantă. Am formulat-o vag şi apoi imediat am uitat-o, ca pe un vis. Da. Nicolae nu se distanţează numai prin ironii.

Scrie ce-a făcut şi-a dres ca un reporter, n-are preferinţe. Cuvântul „duşman” nu apare niciodată. Lipseşte orice ataşament politic sau sentimental.

Războiul nu-i al meu, nu mă interesează cine câştigă şi cine pierde. M-au pus să muncesc, bine, dar nu-mi cere să mă preocup de mersul luptelor. Sunt pe front fiindcă aşa a fost să fie. Nu ţin nici cu unii, nici cu ceilalţi. Merg la lucru, le dau ordine oamenilor mei, dar atât.

Sună telefonul. *Tante* Olga l-a pus la mic. În liniştea profundă, ţârâitul lui de greiere cosmic mă face să tresar. Ridic receptorul cu o mişcare ezitantă.

— Bună, aud. Măria la telefon. Vocea ei este netă, de şef.

— Bună, răspund, ascunzându-mi bucuria. Ce faci?

Am aşteptat acest apel, dar nu simt decât un rudiment de emoţie.

— Am ştiut că nu dormi… Şi-o să răspunzi tu…

— De unde?

— Aşa m-am gândit eu…

Nu reuşesc să vorbesc în şoaptă. Spun:

— Vreau să duc telefonul în altă cameră. Da?

Voi folosi priza din bucătărie. De acolo şi până la patul unde doarme liniştit uica Lelu este o distanţă mare, dar tot încet va trebui să vorbesc. Lângă bucătărie, dorm cele două fetiţe ale colocatarilor.

Cu telefonul în braţe, înaintez încet, evitând dulapurile cu cărţi. Întuneric. Ajung la comutator, aprind becul de 25 waţi. Descui uşa de la bucătărie, folosind o

cheie mare. Aprind un bec la fel de slab.

Aştept. În fine, ţârâitul. Sună altfel aici, încăperea este mai mică.

— Ai reuşit? — Vocea Măriei este la fel de energică.

— Mi s-a părut că a trecut foarte mult timp.

— Este o casă mare. Tu stai la bloc?

— Da.

— O clădire veche. Nefuncţională. Acum sunt în bucătărie.

— Şi?

— Şi ce?

— Cum îţi merge?

— Cum să-mi meargă, mă străduiesc, îmi dau silinţa. Tocmai picasem într-un soi de reverie...

— Ora e potrivită...

— Da, chiar aşa. Mă întrebam dacă nu cumva sunt un veleitar al propriei mele existenţe...

— Există şi aşa ceva?

— De ce nu?

— Eu ştiam că...

— Da, aşa credeam şi eu. Dar am avut o revelaţie. — Am căpătat accente de autoironie. — În noaptea asta. Mai înainte.

— Cum? Ce fel de revelaţie?

Fata asta are intuiţii. Vocea ei de mezzo-soprană sigură de sine a devenit intimă. Este într-adevăr caraghios, cât de profund mă satisfac uneori asemenea acte de solidaritate. Revăd o secvenţă petrecută recent. O doamnă de vârsta mea, cândva atrăgătoare, încă deţinătoare a unui piept opulent, mi-a aruncat o vorbă, în treacăt, odată când am mers împreună vreo cincizeci de metri. După ce m-a întrebat când m-am născut, m-a privit cu milă. Cauţi o mamă în fiecare femeie, mi-a spus, privindu-mă pieziş. Poate vrei tu să mă înfiezi. Cuvinte binevoitoare... Am vrut să-i fac o plăcere, ceva în genul mângâierii silnice a unui câine bătrân, cu blana lipsită de strălucire şi urât adunată în smocuri. Mi-a zâmbit blând-ironică. De atunci, n-am mai văzut-o. Modificarea din glasul Măriei mi-a amintit

episodul.

— De ce nu-mi răspunzi? S-a întâmplat ceva? — A redevenit imperioasă. — Virgil!

— Nu s-a întâmplat nimic, scumpo! Mi-am amintit un episod, atâta tot.

— Ceva interesant?

— Cred că da, cel puţin pentru mine. O doamnă mi-a spus... În fiecare femeie caut o mamă. Asta ar însemna că şi tu...

Se amuză.

— Am intuit nevoia ta de protecţie maternă? Da?

Asta vrei să spui?

— Nu ştiu. În noaptea asta mă preocupă veleitarismul. Conceptul. Dacă are doar surse interne sau nu. Iată dilema mea. Poţi să râzi...

Nu râde... Îi aştept replica. Tace. Spun mai departe:

— Este o poveste cu veleitarii ăştia. Cei mai mulţi nici nu ştiu foarte exact ce înseamnă... Cred ca sunt nişte imorali, veleitarii... O carenţă de caracter... Nu?

— În orice caz, ceva rău.

— Vezi? De fapt, nu este atât un defect moral, cât o neputinţă mai specială. Seamănă cu rataţii. — Ia stai, nu cumva o plictisesc? — Să-ţi mai spun?

— Ba da. Mă interesează.

— Foarte bine. Veleitar şi ratat... Amândoi dau greş. Primul dintr-o neputinţă obiectivă, celălalt dintr-una subiectivă. Iată deosebirea. Vrei să faci psihiatrie, nu?

— Da.

— Este singura profesie ce m-ar fi tentat. În afară de... Ştii, încerc să-mi analizez neamurile. Îi judec mai ales în funcţie de veleitarism. Dacă au fost veleitari sau nu. Îţi aminteşti ce-am discutat în tren? Despre statutul de mortăciune...

— Te ascult.

— Veleitarul este un inadecvat. Vrea mai mult decât poate. Asta este drama lui. Sau mai degrabă tragicomedia lui. Se bagă în treburi ce nu i se potrivesc.

— Şi celălalt?

— Ratatul? Ăsta vrea mai puţin decât poate. Lucrurile sunt destul de neclare. S-ar părea, este de-a dreptul nobil să fii ratat. Doar ştii vorba... Orice succes este un eşec ratat...

— Sună bine!

— Într-adevăr. Problema mea... De exemplu, ce s-ar fi întâmplat cu unchiul meu dacă nu se schimbau timpurile? Iată întrebarea. El a fost scos din avocatură, apoi şi din notariatul public. Nu ştiu dacă aşa se spune... A fost închis. A ieşit la pensie ca jurisconsult obscur. În schimb, nimeni nu l-a împiedicat să facă literatură. Sau istorie. A rămas la stadiul proiectelor vagi, al strângerii de material. A fost un veleitar? Ce s-a întâmplat cu el? Nu cumva o forţă obiectivă l-a obligat să devină un veleitar?

Tace, aşteaptă continuarea.

— Ceva asemănător trăiesc şi eu. Problema mea nu este numai îmbătrânirea. Înţeleg că am trăit ca un veleitar. Asta mă scoate din sărite. Mortăciunea este un veleitar al propriei existenţe. Asta-i situaţia.

Nu spune nimic. Reiau:

— Ăsta nu e în toate minţile. Aşa o să zici...

— Ba nu... Cred că te-nţeleg. Te roade problema autenticităţii...

— Bine ar fi! Dar nici măcar... Dilema standard a artiştilor. Doar ştii... Clasica îndoială... Cu privire la talentul propriu, la adevărul trăirilor şi aşa mai departe.

Nu-i asta. De fapt, n-am exploatat bine sursa mea de energie vitală. De aici toate ponoasele...

Îi aud respiraţia în receptor. Spun mai departe:

— De exemplu, nemulţumirea cronică de sine, ceva extrem de neplăcut.

— De ce? E bună.

— Da, până la un punct. Perfecţionism. Dar în exces este semnul unei firi mărunte.

Tace, gândeşte. Nu prea este potrivit telefonul pentru asemenea discuţii,

— Ziceai ceva despre un veleitarism fără vina respectivului...

— Da. Este un fel de scuză... Sau nu, poate-i un adevăr...

Glasul meu exprimă îndoieli. Spune:

— Te ascult, mă interesează. Crede-mă!

— Păi da, unele contexte generează veleilarism, pur şi simplu. Un lucru uimitor. Şi îl încurajează. Unii ar avea existenţe obişnuite, banale, anonime. Dar anumite împrejurări îi încurajează să devină veleitari, adică să se apuce de nişte lucruri. Fără chemare, fără calificare. De aici deprofesionalizarea... Iar veleitarii propriilor lor existenţe... Ăsta este un caz extrem, nu cred să-l lămurim noi acum.

Încep să râd. Pare uimită:

— Ce te amuză? Mi se pare corect. Ştiu şi eu cazuri...

— O idee simpatică. Dar numai dacă îţi plac digresivii...

— Ce idee? — Pentru un moment glasul i-a devenit mic. — Spune-mi!

— Să-ţi citesc câteva pagini, puţine... Din jurnalul bunicului meu. Hm, ce zici? Un text scris în 1915. Să auzi şi tu ce-i trecea prin minte unui ostaş român... Vrei?

— Da, bineînţeles.

— Să te sun eu?

— Hai, fii serios, citeşte-mi!

— Te rog să aştepţi puţin. N-am aici carnetul cu pricina. Mă duc să-l aduc. Da?

— Te aştept.

O să-i citesc ultimele pagini.

Mă întreb cum vor suna cuvintele lui Nicolae la atâţia ani de la scrierea lor.

Retragerea ruşilor 1915

În nóptea de 3 pe 4 Iulie la 11 ″ óre sor retras mânezi am mers afară spre a aduna muniţiuni şi a îngropa pe cei morţi şi am găsit la un loc unde a luptat Reg. 85 de Inf. erau fórte mulţi ruşi morţi era o grozăvenie a vedea aşa ceva zăciau ca snopi feriască D-zeu aşa ceva nu aş mai dori să văd neam apucat sĕi îngropăm la 11 óre am mers la minaje si ei or remas neîngropaţi până d. a. iar la 3 óre o

venit befel de abmarş şi morţi or remas neîngropaţi şi noi am mărşeluit până sara lângă un sat. Aci am poposit peste nópte 4 pe 5 Iulie 1915. Şi de aci am mers mai departe dupe Divizion dar el so retras şi noi am mers dupĕ el în un sat şi aci am stat în 6 Iulie. Sara am mers la lucru sĕ facem gard de drot aci însă am păţito urât căci de către ziuă or început ruşi a bate cu tunurile de nu ştiam cum sĕ scăpăm ca 200 paşi am mers târâş şi grăpiş prin sămănături şi iarba rourată ca se nu ne vadă ruşi şi sé nu ne lovéscă glónţele căci veniau ca plóia şi cu ajutorul lui D-zeu am scăpat încă o dată de la mórte. Şi asta o fost înspre sara de sânziene în nóptea următóre asemenia aci o şi picat de la noi un om ungur Nagy György de fel din Gătaia are acasă 4 copii.

Şi tot astfel nea mers şi Vineri, Sâmbătă şi Duminecă astăzi Luni în ziua de S. Petru şi Pavel am căpătat ˝ bere un om ţi clisă şi sardine şi acum facem şpanişireitecuadrat pentru la nópte sĕ ducem afară la şvarmlinie.

În sara de Sf. Petru mergând cu drotu afară la front îndată ne pomenirăm cu vreo 4 bombe de tun de la ruşi şi noi jos. Nu fuse destul cu 4 şi ne mai trimise vreo 14. Har Dlui că nu fuserăm vreo 15 minute mai timpuriu căci era reu şi după aceea am lucrat în pace până la ziuă.

Astălaltă sară iar am mers acolo la lucru fără să ni se întâmple ceva veniau glónţe din puşti însă har Dlui nu or nimerit pe nici unu.

Astăzi în 14 Iulie avem abmarş de aici din pădurea asta se zice că mergem la al 85-lé Reg. ca acolo sĕ lucrăm la nópte.

În nóptea acésta iar am avut reu căci or puşcat ruşi cu puştile în faţa nóstă când noi mergém cu scânduri afar la şvarm pentru capschutz însă nu am ajuns căci nu putém de puşcături am scăpat încă o dată toţi uzi şi imăloşi.

În 15 Iulie iar am făcut 100 Reitere şi la nópte sĕ le ducem afară la şvarm însă în sara de 15 Iulie nu am mers am avut rast în 16 Iulie am făcut dela améz capre şi sara am dus la şvarm afară de 2 ori în mare periclu neo stat viaţa aşa veniau glónţele de acuş acuş ne credeam loviţi.

Însă bunul D-zeu nea ferit pe toţi pe drum mergând mă gandiam la copii şi nevasta mea căci nu leam scris cel din urmă adio. Şi aşa mă hotărâsem că de mai scap pâne mâne am sĕmi fac însumi testamentul meu şi o scrisóre scrisă cu mâna mea proprie până mai sunt în viaţa cel din urmă salut către Părinţii mei şi către nevasta mia şi ai mei trei feciori şi la surorile mele pe cari de un an de zile nu iam mai văzut. Iulie în 17/1915.

În 18 Iulie ziua am făcut reitere şi sara noi am avut rast adecă în nóptea asta eu am rĕmas în lagărul meu de mam culcat şi chiar am nimerito căci nóptea întrégă o ploiat iar eu mă simţam mulţămit în zeltul meu.

În 19 iar ziua am făcut cărare şi acum desară sĕ le ducem afar si în 20 tot acelaşi lucru am lucrat 21 iar aşa si în 22 am fost de neo oltoit în contra morburilor şi d. a. iar facem reitere pentru sĕ ducem nóptea afară sara am mers cu ele printre glónţe ca plóia în 23 tot astfel şi în 26 tot.

Astăzi în 5 August am primii befel că Warsovia a căzut în mânile nóstre vorba vine.

În 8 Aug. am făcut reitere ziua întrégă o ploiat şi sara încă ploia când era sĕ mergem afară atunci veni Zugsfirer Kovacs şim spune că mâne merg cu 3 ómeni la Brigadă sĕ lucrăm acolo şi aşa în 9, 10, 11, 12 am lucrat ziua iar nóptea am avut rast neam odihnit.

Dela 13 August până la 28 tot acelaşi lucru am lucrat nóptea.

Azi este duminică. Micul dejun. Mâncăm toţi trei la masa rotundă din bucătărie. Un fel de parizer, margarină dubioasă. Pâine sfărâmicioasă.

— Ce zici de uica Leiu? mă întreabă *Tante* Olga, radioasă.

Alura ei de capră infatigabilă şi inteligentă mă înduioşează.

— Da, e într-o formă bună.

— Prezenţa ta îi face bine. E destul de curios. Persoanele din afară îl neliniştesc, îl enervează. Acum, nu. A şi dormit foarte bine.

Îl privesc. Ştie oare că vorbim despre el? E foarte

serios când mănâncă. Asta ţine de noua lui personalitate. Pe vremuri, la masă era volubil şi vesel. Glumea, înţepa, spunea anecdote. Acum, nu. Muşcă grav din bucata de pâine unsă cu margarina. Soarbe din ceaşcă. Ceai.

— Simte că suntem neamuri, zic. Sau poate figura mea îi aduce aminte de a lui însuşi, în urmă cu treizeci de ani. Doar semănăm, nu?

— Semănaţi.

Mătuşa pare oarecum contrariată de ideea mea.

Mă explic:

— S-ar putea să mă considere un *alter ego* al lui.

Totul este posibil.

Pare sceptică, într-adevăr, speculaţia mea este un pic prea îndrăzneaţă, dar cine ar putea spune ce se petrece în mintea lui? Îl desfid pe psihiatrul care mi-ar declara că ştie.

Apare colocatarul. Un bărbat subţire, de vreo treizeci şi cinci de ani. O aduce pe fetiţa cea mică. Unsprezece luni. O lasă în cărucior, pe balconul strâmt, ce dă înspre o îngustă curte interioară, dincolo de care se află un şir de ferestre deschise. Pe două pervazuri, sunt aşternuturi puse la aerisit.

Mă ridic de la masă şi ies pe balcon. Fetiţa scânceşte. Mă retrag.

— Nu te cunoaşte, spune mătuşa.

Rămânem toţi trei la masă. Unchiul a redevenit vesel. Mă priveşte cu o urmă din vechiul lui surâs complice. Apoi, fără veste, începe să fluiere încet. Să şuiere, mai degrabă. Este o arie din opereta *Ana Lugojana*, interpretată cu justeţe. Fluier şi eu. Pentru scurt timp, formăm un duet, nu ştiu cât de reuşit. Mătuşa ne priveşte înduioşată. Zice:

— Vezi? — Pare extrem de satisfăcută şi uşor emoţionată. — Cât de bine fluieră!

Unchiului i s-au aprins ochii. Şi-a ţuguiat buzele mai mult decât ar fi cazul. Din pură şi adâncă plăcere. Îşi mişcă bustul, îl pendulează. Alt gest al savurării.

Secvenţa muzicală se sfârşeşte repede. Este preocupat acum de şervetul lui. Îl împătureşte cu mare

atenţie. Apoi se ridică încet, în stilul lui precaut, se îndreaptă spre uşă. Fluieră iarăşi. Nu mai este o melodie, ci nişte triluri, ciripitul unei păsări necunoscute. Iese pe balcon.

Cum va reacţiona fetiţa? Privesc prin fereastră, printre frunzele late ale plantei ornamentale.

Copila se bucură, râde. Unchiul Lelu stă cu spatele spre mine. Pentru a-i vedea faţa, trebuie să-l privesc dintr-o parte. Mă apropii tiptil, nu vreau să denaturez scena.

Continuă să-şi emită trilurile, dar într-o manieră îmbunătăţită, cu modulaţii şi nuanţe. Un adevărat cod ornitologic. Stă în faţa căruciorului, la o distanţă rezonabilă, aplecat din şale. Faţa lui uşor înroşită este iluminată. Este fericit, cuprins de beatitudine. Un extaz vesel, un paroxism decent al bunei dispoziţii. Copilul îl priveşte cu ochi încrezători şi inteligenţi, râde, scoate sunete melodioase drept răspuns. Se plac.

Aş vrea să folosesc secvenţa trilurilor ca argument în favoarea lui Lelu. Cazul lui, îmi spun, nu este doar o simplă degradare a intelecţiei. Ceva s-a pierdut, altceva s-a câştigat.

Mă întorc la masă destul de tulburat.

— Se înţelege bine cu fetiţa, spun.

— Da. — Bucuria mătuşii este amestecată cu nostalgie. — Îi plac foarte mult copiii. Ar sta ore în şir, aşa, în faţa fetiţei, dar nu rezistă.

— Şi ea îl place.

— Simte, copiii simt…

Apare mama Corinei. Lelu se retrage încet, păşind cu precauţie. Reapare în bucătărie. Şuieratul său continuă, dar cu o intensitate mai scăzută. Pe faţa sa, bucuria s-a stins. A apărut o expresie de confuzie. Vine către noi, se răzgândeşte, se întoarce spre uşă. Iese în coridor. Mătuşa îl urmează.

Peste câtva timp se întoarce singură.

— Ce face? o întreb.

— Şi-a luat o carte. E foarte cuminte.

Urmează surpriza de duminică. O ladă mare, lângă

uşa de la intrare.

— Pe vremuri aici ţineam făină, spune mătuşa. Se simte mirosul.

Mă aplec, adulmec. Într-adevăr. Iată şi lopăţica de tablă galvanizată, pentru făină. Are forma unui cilindru tăiat oblic, nu este deloc ruginită.

Obiectele de lemn moştenite trebuie păstrate, fiindcă în ele se conservă pentru un lung timp sufletul celui plecat, spunea Mama Sâna.

În ladă, se află cărţi şi alte tipărituri. Multe reviste vechi. Iau un teanc de hârtii prăfuite. Scrisori lipsite de importanţă. Iată şi una mai deosebită. Sună foarte bine. Cine-o fi necunoscutul?

I-o arăt mătuşii. O întreb:

— Cine este băiatul ăsta? Îl cunoşti?

Îşi scoate ochelarii din buzunarul rochiei, citeşte.

— E un prieten. Era slab la matematică. Lelu îi dădea meditaţii. Ca să-şi treacă examenele, corijenţele.

— Dar uite ce talent literar are! Scrie foarte bine!

— Da?

— Absolut! Aparent vrea doar să-şi dea importanţă, dar plictiseala lui de vacanţă este doar un pretext.

Mătuşa nu pare captată de speculaţiile mele.

Interesul pentru scrisoarea necunoscutului din anii ’30 îmi scade brusc. O reacţie de ziarist preocupat doar de texte bune de folosit în vreun articol. Fac un efort. Spun:

— Sunt şi alte scrisori de la el?

— Da, dar trebuie să le găseşti. Cine ştie pe unde le-a pus... — Priveşte gânditoare înspre ladă, apoi se apleacă şi ridică un dosar. — Şi aici trebuie să mai fie.

— S-ar putea face un volum din ele... Dacă ar fi suficiente.

— Da? Ia te uită! Cine-ar fi crezut?! Mă grăbesc să dau înapoi:

— Nu sunt sigur. Doar ştii, dacă nu eşti un om cunoscut, nu stă nimeni de vorbă cu tine. Nu eşti notoriu, n-ai dreptul să fii inteligent. De fapt, să-ţi faci publică inteligenţa...

— Cum?

— Ar mai fi o precizare. Trebuie să fii inteligent la vârsta potrivită... Băiatul ăsta soseşte prea târziu cu deşteptăciunea lui... O fi murit până acum... Mai trăieşte?

— A murit.

— Vezi? Editorul nu acceptă un volum cu scrisorile unui oarecine din anii ’30. Dacă erau ale unui autor cunoscut... Era altceva. Bine era şi să fie scrise de o celebritate din alt domeniu. Dar aşa...

— Unchiul Lelu putea să se gândească... Ar fi avut şanse?

— Ştiu şi eu?

Meditatorul de acum şaizeci de ani se iveşte pe coridor. Se apropie de noi, zâmbind vag.

— Este terifiant să nu-l pot întreba nimic, spun în şoaptă.

— Ai întârziat prea mult.

— Da, parc-ar fi fost un blestem... M-am tot gândit să vin... A tot intervenit câte ceva... Nimicuri, de cele mai multe ori. Asta este.

— Poate că-i mai bine aşa, totuşi. Era foarte... Cu arhiva lui. Şi cărţile... Ţinea mult de tot la ele. Nu le dădea nimănui pe cele importante. Nici nu le arăta.

— Nici mie?

— Nu ştiu, cred că nu. Poate că unele... Ce-ar fi crezut el că este cazul. Pe când aşa...

Lelu s-a oprit la vreun metru de ladă şi pare a asculta ce vorbim.

Multe ar fi putut să-mi povestească... Am tot amânat, de parcă aş fi aşteptat conjunctura actuală, când ironicul, causticul Lelu s-a metamorfozat, a trecut dincolo de cuvinte şi concepte, ajungând să-mi ofere doar o prezenţă enigmatică. Cum e, aşa e bine, zicea Mama Sâna. O vorbă într-adevăr măreaţă. Potrivită atunci când faptele te-au depăşit, au luat-o la fugă într-o direcţie nici măcar visată de tine.

— De ce n-ai stat cuminte la tine în cameră? îl întreabă mătuşa cu blândeţe.

O întrebare retorică, desigur. Lelu nu răspunde nimic, nu pare să o fi auzit. Se apropie de ladă, se apleacă puţin, se uită, alege cu privirea. Apoi, ia o carte potrivit de groasă. Face un pas înapoi, se îndreaptă din şale, începe s-o răsfoiască, serios, mişcându-şi uşor buzele de cal bătrân.

— A fost un bărbat frumos, la viaţa lui, nu? o întreb pe *Tante* Olga.

— Da, da. Un bărbat adevărat. — Privirile ei se înseninează. — Chiar a fost... — Îl măsoară cu atenţie, ca şi cum ar vrea să-i controleze ţinuta. — Nici acum nu arată rău.

— Ai dreptate. Am văzut multe fotografii. Un zâmbet foarte seducător... Avea succes la femei... Nu?

— Cum să nu...

— Apropo, ştii ceva despre a doua lui căsătorie?

Se indispune abia perceptibil, dar repede redevine binevoitoare.

— Nu prea ştiu. Nu-i plăcea să vorbească... Despre treburile acestea...

— Totuşi...

— A fost foarte scurtă. Vreo două sau trei săptămâni. S-a supărat pentru un lucru de nimic. A divorţat.

— Ce lucru?

— Îi călca rău cămăşile...

— Nu se poate!

— Ba da. Aşa a fost.

— Poate-a fost doar un pretext. Nu?

— Nu ştiu.

— El ţi-a povestit?

— Nu, am aflat întâmplător, în tren.

— Cum?

— Am cunoscut o doamnă. Aveam cunoştinţe comune. Aflând cum mă cheamă, m-a întrebat dacă nu-l cunosc pe Lelu. Ba îl cunosc, este chiar soţul meu. M-a privit cu nişte ochi mari, de parcă Lelu ar fi fost un diavol periculos...

— De fapt, a fost un om cumsecade, eu aşa cred.

— Bineînţeles. Avea darul de-a jigni, atât. Dar nu era

rău. Eu îl cunosc cel mai bine...

— O dovadă ar fi şi modul lui actual... Omul evoluează în direcţia firii lui...

Încuviinţează. Apoi îşi mută privirea de la mine. Se uită în gol.

Unchiul Lelu se pune încet în mişcare. Se întoarce în direcţia de unde a venit, luând cu sine cartea scoasă din ladă. Mătuşa îşi întoarce privirile la mine, zâmbeşte şugubăţ:

— A treia căsătorie... Este mai interesantă. A doua a durat prea puţin. A fost ceva scurt.

Discutăm în picioare, lângă ladă. Nu pare defel deranjată de ortostatism. Mi-a spus că este într-o bună condiţie fizică şi vrea să se apuce de yoga. Ajută la sănătate. Am nişte probleme cu vederea, sper să mi le rezolv. O prietenă a mea a reuşit.

— Şi...? Cum...?

— Ştii, mă întreb cum de l-au suportat femeile, spune, ocolindu-mi întrebarea.

— La ironie te gândeşti?

— Da, nu se putea abţine. Tot timpul găsea ceva de înţepat.

— Da, ştiu. Avea şi alte ciudăţenii. Pe vremuri, când intra la noi în casă, la Bucureşti, zicea că mobilele şi tablourile sunt prost aranjate. Uite aşa şi aşa trebuie puse. Mi-a povestit mama.

— Da? Îl recunosc.

— Şi-atunci?

Nu răspunde, se gândeşte.

— Poate în perioada de cucerire, ca să zic aşa, renunţa la ironii. Devenea fermecător, nu? Doar ştia să fie, când voia.

Încuviinţează:

— Ai dreptate. Oricât de inteligentă ar fi o femeie, nu-i cade bine să glumească atunci când este vorba despre iubire. — Râde. — Mă refer la o femeie tânără. După o vârstă, aproape nici nu-l mai auzi ce spune.

— Ziceai că-mi povesteşti... Despre a treia... Sau ţi-a

pierit cheful?

— Nu, de ce? A fost ceva interesant. Amănuntele cu nunta le ştiu de la Tata Lae.

— Parcă nu vă prea aveaţi bine...

— Numai la început. De altfel a şi murit la scurt timp după ce-am apărut eu la Comloş. Antipatia şi simpatia noastră au durat doar o vară.

— Şi cum a fost?

— Cum să fie? Prin 1946, Lelu avea mari succese. Politice, profesionale... A fost un avocat priceput, îi mergeau toate strună.

Da, atunci s-a aflat la zenitul iluziilor sale de mărire şi de succes. Şi s-a conformat unui tic al sexului său, ca să zic aşa. S-a gândit să se însoare, să-şi adjudece un trofeu viu. Spun:

— S-a decis să se-nsoare...

— Da, din interes. Tatăl fetei era un fel de şef în Timişoara. Lelu n-a băgat de seamă în ce direcţie merg lucrurile, întotdeauna a fost cam naiv.

— Atunci era o naivitate istorică.

— Da, dacă vrei. El avea un complex...

— Ce fel de complex? De inferioritate? Îl deranja faptul că părinţii lui erau ţărani?

— Ceva mai complicat. Era mândru de părinţii lui.

Doar ştii, au muncit din greu. Au pornit de la nimic.

— S-au autoexploatat... Pare nedumerită:

— Cum adică? Au muncit, pur şi simplu! Nu înţeleg ce vrei să spui.

— Există o teorie... Destul de interesantă. Omul poate căpăta o nevroză a muncii, depăşeşte limitele dictate de bunul simţ... Oricum, ai dreptate, n-a fost cazul lor. Ei s-au oprit când au intrat în rândul oamenilor. N-au vrut să fie nişte bogătaşi.

— Sigur că da. Au fost oameni de bun simţ.

Se aude un zgomot pe scară. Cine-o fi? Nu este nimeni.

— Să revenim la complexul de inferioritate, dacă vrei, spun.

— Da. Era mândru de părinţii lui, dar se şi jena un pic de ei... I-ar fi plăcut să fie nişte boieri, eventual mici nobili... I-ar fi plăcut să-şi modifice trecutul, dacă prin absurd ar fi fost posibil...

— Iar în anii ’50 poate c-ar fi vrut să-l schimbe în sens invers, adică bătrânii să fi fost nişte oameni săraci...

Mă priveşte cu atenţie:

— Nu, asta nu. N-a fost un om fără caracter. Copilăros, aşa cred. N-a reuşit să se maturizeze pe deplin. Am spus că i-ar fi plăcut să le modifice trecutul, bătrânilor, dar asta numai în mintea lui, cum să-ţi spun...

— Pe un plan poetic?

— Aşa, ceva în acest gen. Îi respecta foarte mult, dar uneori, mai mult în sinea lui, se lepăda de ei.

— Şi cum a fost cu nunta?

— Da, îţi spun. A fost o căsătorie din interes politic. Ea trebuia să consfinţească, în imaginaţia lui Lelu, primirea lui în clasa superioară a Timişoarei.

— Julien Sorel...

— Da, oarecum. El credea că totul este foarte simplu...

— Şi mai departe?

— Nunta s-a făcut la cel mai mare restaurant. Invitaţi de onoare de la Bucureşti. Toate mărimile din Timişoara. Lelu era în culmea bucuriei.

Se întrerupe. Privirea ei îmi sugerează o tentativă de vizualizare.

— Puteai fi invitată şi dumneata. Nu?

— Da, în principiu. Deşi tatăl meu nu era suficient de bogat pentru aşa ceva. Era la limită, mai bine zis. — Se înviorează. — Să-ţi spun mai departe cum a fost. Lelu l-a invitat la nuntă doar pe tatăl lui. Mama Sâna oricum nu s-ar fi dus. Cu toate acestea, el i-a spus, acolo nu este de dumneata. Desigur cu multe menajamente, fiindcă o iubea. Pur şi simplu, nu i-a găsit un rol potrivit.

— Dar lui Tata Lae i-a găsit?

— Da. Bătrânul era un om deosebit. Când voia, ştia să vorbească domneşte, ajunsese să scrie foarte corect, tot

citind ziarele. Avea şi o înfăţişare plăcută, chiar impresionantă.

— Ai dreptate, pe faţa lui se putea citi o grozavă siguranţă de sine.

— Absolut. Avea şi simţul umorului. Este un dar de familie. — Râde. — Şi tu îl ai. Dar eşti mult mai blând decât ei. Chiar atunci când iei peste picior pe cineva, o faci cu multă blândeţe.

Mă mir:

— Chiar aşa? Eu şi luatul peste picior!

— În fine... Cert este... Tata ar face frumos la nuntă. Aşa şi-a spus Lelu.

— În fond, era şi un argument viu. În peroraţiile lui politice de atunci, unchiul făcea mult caz de ţărănime.

Da, aşa trebuie să fi fost. A raţionat impetuosul avocat: Îl aduc pe tata aici. Toată lumea să vadă cum arată un ţăran bănăţean, autentic, om puternic, sigur de sine, dotat cu umor şi inteligenţă. Nu se sfieşte să discute cu indiferent cine, nu se fâstâceşte. Poate tu eşti mare aici în Timişoara sau la Bucureşti, dar la mine în sat eu sunt om la casa mea, am copii şi nepoţi, nu-mi lipseşte nimic. Aşa gândeşte.

— Nu prea ştiu ce spunea în discursurile lui. Şi nici în articole. Nu le-am citit, spune *Tante* Olga. Pe mine m-a interesat el, m-a fascinat. Era un om puternic. Nu găseşti?

Încuviinţez. Urmează un destul de lung moment de tăcere. Se aud paşi pe coridor. Mătuşa se duce să vadă cine este. Se întoarce liniştită. Nu e unchiul Lelu.

— Îmi spui ce ţi-a povestit Tata Lae?

— Da. Deci bătrânul a fost invitat la nuntă. Şi-a făcut un costum de haine nou, pentru ocazie. A cam mârâit el... Lelu l-a chemat la Timişoara pentru probe. S-a supus. O fi fost şi el curios să vadă menajeria de la oraş. Se distra în sinea lui, la vederea orăşenilor. Chiar şi a noastră. Nu cu răutate...

— Toţi ţăranii autentici sunt aşa. Cei tradiţionali, cel puţin... Nu prea înţeleg modul de viaţă al orăşenilor... Le este oarecum milă de ei. Am simţit asta de multe ori. Chiar

ei, bătrânii... Ne tratau ca pe nişte suferinzi.

— Şi a venit ziua nunţii. Ţi-am spus. La un mare restaurant. Tata Lae a fost aşezat în capul mesei, alături de cuscrii săi. Totul a mers bine. Bătrânul a conversat, a făcut faţă. Îmi amintesc ce zicea. Am vorbit doar când m-am priceput. Când mă întrebau de nu ştiu ce, spuneam că nu ştiu. Îi rugam să-mi explice ei, eu nu cunosc. Şi pe atunci se făceau daruri, ca azi. Lelu a venit lângă taică-său şi a început să-i vorbească în şoaptă. Bătrânul a simţit că îi bagă ceva în mână. Era o monedă de aur, un cocoşel, nu ştiu dacă ai văzut vreodată, erai prea mic pe atunci.

— Am văzut.

— ... şi i-a spus cum şi când să i-l dea înapoi. Şi ce să spună. Bătrânul s-a supărat. Cum, mă, îmi dai tu mie banul ăsta într-ascuns? Vrei să fac teatru faţă de oamenii ăştia? Lelu a încercat să-i explice, să-l îmbuneze, dar n-a mers. Tata Lae s-a ridicat de la masă. A plecat direct la gară.

— Şi Lelu nu s-a dus după el, să-l împace?

— Nu. O fi anunţat la masă: Bătrânul are o treabă urgentă...

— Şi cu moneda ce s-a întâmplat?

— Am uitat să-ţi spun, înainte de a pleca, i-a băgat-o lui Lelu în buzunarul de sus al hainei. Şi dus a fost.

Gustul unchiului pentru înscenări! De la el i s-o fi tras cheful de-a face politică? Sau vocaţia de mic politician i l-a dezvoltat? Greu, imposibil de răspuns.

Ne apucăm să închidem lada. Punem lacătul. Aflu de unde pot lua cheia, dacă mai vreau să mă uit înăuntru.

Intrăm în camera mea.

— Şi cum s-a terminat a treia căsătorie?

Mătuşa Olga se aşază într-un fotoliu. Oftează abia perceptibil.

— Istoria s-a repetat. Lelu nu s-a înţeles nici cu asta. Au stat împreună doar vreo trei luni.

— Nici ea nu i-a călcat bine cămăşile? Râde. Se mişcă înveselită:

— Nu mai era cazul. Cealaltă era o fată mai modestă. Asta era o doamnă, nu se punea problema. De la un lucru

de nimic s-a pornit.

Trebuie să fi fost de vină tot stilul lui... Prin 1947, Lelu îşi cam pierduse iluziile politice. Se punea deci problema unei asociaţii obişnuite, de supravieţuire în doi. Or, tocmai la acest capitol nu era el tare. Familia fetei, a doamnei, şi-o fi spus: Ia să-l eliminăm pe acest ţărănoi! Îşi permite să ne ironizeze?! Pe noi, auzi! Cine ştie ce sugestii s-o fi apucat să le dea... Şi apoi, prea se preocupa de cărţi. Ăsta chiar ia în serios literatura! Nu este omul nostru. Şi l-au debarcat.

*

Uşa se deschide încet. Apare unchiul Lelu, corect îmbrăcat. Pantaloni gri, cămaşă bleu, haină de casă vişinie, legată cu un cordon bine înnodat. Păr cenuşiu, destul de des, pieptănat cu grijă înspre spate. Frunte neobişnuit de lată şi de înaltă. (Semn de imaginaţie puternică, spun fiziognomoniştii.) Bine bărbierit. Obrajii îi sunt înroşiţi de o cuperoză rămasă între limite rezonabile. Nu arată ca un bătrân neputincios. Confuzia şi inadecvarea i se transformă uneori într-o armonioasă resemnare. Când neliniştea vagă i se metamorfozează în renunţare, uica meu pare atins de o seninătate adevărată, contagioasă. Parcă ar spune: Umblu printr-o lume de neînţeles. Din când în când, îmi amintesc vag nişte reguli bine ştiute cândva, dar repede mi se şterg iarăşi din minte. Un timp, am încercat să lupt cu uitarea. A venit o dimineaţă când am renunţat la orice împotrivire. M-am muiat pe dinăuntru, m-am blegit. (Spunând aceste ultime vorbe, uica Lelu ar chicoti, foarte amuzat.) Şi apoi, s-a petrecut minunea. Tensiunea din mine, chinul de a lupta clipă de clipă au dispărut, ca şi cum n-ar fi fost niciodată. M-am simţit bine, uşurat, uşor, parcă plutind într-un lichid cald, ferit de primejdii, ocrotit, la adăpost de orice întâmplare rea sau doar sâcâitoare. Nu m-am mai străduit să înţeleg lumea pe bucăţi şi nici să o trec în vorbe. Şi-atunci, am simţit că m-a luat sub protecţia ei. Unchiul Lelu nu mai are cuvinte, dar zâmbetul lui diluat, de nesiguranţă depăşită, lăsată în urmă, cam aşa ar trebui interpretat.

Personalitatea lui actuală are într-adevăr coerenţă. O formă de viaţă misterioasă, paralelă, o alternativă. Idiot savant? Debil mintal cu aptitudini excepţionale, în stare să calculeze foarte rapid, să improvizeze mici compoziţii muzicale, să ţină minte cifre? Nu este cazul. Cert este că stârneşte în mine o rezonanţă pozitivă, în soţia sa la fel. Energia ei este ieşită din comun, iar devotamentul ei conjugal ţine de fanatism. Noua ipostază a soţului său o galvanizează. În prima seară mi-a spus: „Niciodată n-a fost atât de bun ca acum!”.

Zâmbitor, precaut, uşor stânjenit, ca şi cum ar fi nimerit din greşeală într-o locuinţă străină, îi vorbesc blând, nu cumva să se sperie:

— Intră, uică! îi zic. De ce nu intri?

Face un pas înspre mine, dar apoi se răzgândeşte. Spune ceva de neînţeles, îşi ridică mâna dreaptă, într-un gest semicircular. Ca şi cum ar vrea să-mi spună: Sunt în inspecţie, trec în revistă apartamentul.

Spun vorbele ce-i dau un sentiment de siguranţă:

— Bine, bine. Bine faci.

Îmi înclin de câteva ori capul a aprobare, cu mişcări cât mai line. Pare mulţumit, se retrage încet, închide cu grijă uşa.

Ştiu ce face dincolo. Ia o carte dintr-un raft, se aşază încet, o răsfoieşte fără grabă, se opreşte la ilustraţii. Mai ales, la portretele de bărbaţi. Un reflex al interesului său pentru personalităţile Banatului. Dă peste una din cărţile lui Victor, îi repetă numele, apoi spune, tot în şoaptă: Fratele meu, fratele meu. Vecinătatea cărţilor îi face bine. Semănăm, din acest punct de vedere. Când nu le mai vede, se nelinişteşte.

Mă duc după el. Mă aşez pe un fotoliu. Iau şi eu o carte. Mă uit prin ea, dar mai mult la el. Se foieşte, pare derutat. Îi spun:

— E bine, totul este în ordine. Zâmbeşte, zice:

— Dacă-i bine, atunci e bine.

Mă simt solidar cu el. Probabil şi fiindcă seamănă cu tatăl meu. În plus, îl simt radiind nu ştiu ce efluvii

stimulative, favorabile.

Caut aur într-o mină demult secătuită? Ar trebui să-l socotesc un semn iremediabil deteriorat? Nu, vechiul Lelu şi cel de azi formează o unică hieroglifă.

*

Un haos de fotografii şi cuvinte. Vorbe tipărite în mii de cărţi, reviste şi ziare, dactilografiate, scrise de mână. Teancuri groase, în stare să-l aducă la disperare pe oricine nu este arhivar de meserie sau nu deţine misterioasa resemnare apărută în mine de îndată ce l-am reîntâlnit pe fratele tatei.

De unde să încep?

Încerc să găsesc un sistem, o metodă. În bibliotecă există şi un tratat de arhivistică. Am dat peste el încă de la început. Reguli judicioase, dar inaplicabile în cazul meu. Doar sondaje... Căutatul la întâmplare răspunde unei vechi aşteptări ce până acum a dormitat în mine, un vis de depersonalizare.

Trăiesc uneori şi sentimentul unei trădări de sine. Apare atunci în mine o forţă centrifugă ce tinde să mă smulgă din vechea casă.

În fiecare zi, parcurg mai multe reprize ale unei lupte între tentaţia abandonării şi presimţirea unei şanse miraculoase de aprofundare. De regăsire a preaplinului şi implicit a drumului spre literatura mare. Spre entitatea iremediabil distantă.

Travesteşti mitul romantic al inspiraţiei. Scriitorul modern este un artizan, nimic altceva. Da, desigur. Dar de ce specialiştii în trucuri narative lipsiţi de har reuşesc doar nişte romane ce agită spiritele un sezon şi apoi cad lent, melancolic, pe fundul oceanului literar, cochilii inanimate? Nu, hotărât, fără o stare intensivă, fără o ultraconştiinţă nu merge. Aici este esenţa: unchiul Lelu, stea aproape răcită, totuşi centru al unui sistem solar de hârtie, este în stare să-mi inculce tocmai această stare.

O explicaţie ar exista, dacă-i dau crezare lui Rupert Sheldrake, teoriei lui despre câmpul morfogenetic.

Există o cauzalitate formativă, susţine el. Viaţa

noastră anterioară respectă aceleaşi legi ca şi lumea inanimată. Dacă într-un laborator oarecare se obţine o cristalizare inedită, la puţină vreme ea reuşeşte şi în altele, independent de situarea geografică. Ca şi cum fenomenul s-ar transmite. O situaţie analogă apare şi în cazul unor descoperiri ştiinţifice. Ceva de domeniul mentalului. Ideea răsare în mai multe creiere la interval de zile sau săptămâni. Coincidenţe? Nu. De fapt, au acţionat câmpuri morfogenetice.

Nu este vorba despre arhetipuri platoniciene. O formă oarecare este determinată de ceva în genul mediei statistice a tuturor formelor asemănătoare din trecut. Ghidarea se face prin intermediul rezonanţei morfice. Drept urmare, la constituirea unui fetus uman contribuie toată umanitatea, de la începuturile ei.

Mai sunt şi creodele, văile infinit de multe ce brăzdează câmpul morfogenetic. Fiecare dintre noi aparţinem la mai multe creode: a mamiferelor, a umanităţii, etnică, familială etc. O creodă este cu atât mai adâncă cu cât formele ce o reprezintă sunt mai numeroase.

Dacă Maria ar fi de faţă, aş gândi mai coerent. I-aş spune: Sentimentul apartenenţei la un tot este o promisiune de obţinere a preaplinului. Mi-ar obiecta, poate, caracterul prea abstract al conceptului. I-aş vorbi atunci despre splendoarea brahmanică, super-orgasmul lui Da. Senzaţia de iluminare intelectuală acuzată de marii artişti şi transmisă întrucâtva prin capodopere (mai ales muzicale). Intuirea Universului ca întreg, aducătoare de emoţie deplină şi de sentiment al propriei omnipotenţe spirituale. Ironic, aş scoate în evidenţă latura ecologistă a problemei. Cine are intuiţia participării la un întreg nu mai vrea să lupte cu Natura şi s-o învingă. Şi repede aş ajunge la problema problemelor. La înviorarea psihică şi mentală, la mărirea creativităţii. Chiar la întinerire!

Ar avea un surâs de mamă-fiică. Respectivul capătă charisma, i-aş spune, începe să radieze energie pozitivă, devine foarte atrăgător, independent de vârsta lui. Un bărbat de cincizeci ar fascina o fată de douăzeci şi trei.

Precum Chaplin, nu?

Există mai multe căi pentru obţinerea ultraconştiinţei. Unii nimeresc în ea din întâmplare. Ce norocoşi! Alţii se străduiesc ani de zile şi nu reuşesc.

Un mit frumos. Foarte potrivit pentru mine în secvenţa actuală, îmi place să cred. N-ar fi exclusă o poleire a creierului meu, o zincare a lui, o cromare, astfel încât... Imagini nu prea reuşite. Ar trebui ceva referitor la randament, metafore automobilistice, de înţeles pentru orice om cumsecade.

Un mit, ar spune Maria, sceptică. Uitându-mă la buzele ei, aş uita pentru o clipă despre ce discutăm, dar apoi aş redeveni elocvent şi aş relua descrierea stării miraculoase. Obţinerea ei ar fi providenţială pentru un presenescent.

*

De fiecare dată, când urmează să înnoptez într-o localitate, mă interesez – cu un plăcut sentiment de aşteptare – unde voi alerga dimineaţa.

Fac, practic *jogging* de zece ani. Am început la vârsta când sportivii de performanţă au devenit de mult nişte *old boys*.

Prima mea cursă a fost un fiasco. Deşi am alergat doar vreo opt sute de metri, m-am întors acasă cu plămânii în flăcări, gâfâind, aproape sufocat. După vreo trei săptămâni, am început să mă descurc. Am avut şi probleme de altă natură. Cum să alerg printre pietoni? Cum să rezist privirilor ironice? Eram jenat, ieşeam foarte de dimineaţă, înainte de animarea străzii.

În acea vreme l-am auzit vorbind singur pe un bărbat între două vârste. Avea o dicţie bună. Înjura domol frigul dimineţii, se ocăra pe sine, fără patimă, făcea aluzii la o femeie, o certa paşnic, se plângea de nişte dureri, dar în ansamblu nu părea prea rău dispus. Supărarea lui era de rutină, ca să zic aşa. Cred că avea vârsta mea actuală.

De-abia acum înţeleg, nu mai avea energie pentru a se mânia de-a binelea. Schiţa şi el o supărare, acolo.

Mi-am amintit de el zilele trecute, pe stradă. Am

trecut pe lângă un bătrân mic de statură. Mi se adresase? Aşa mi s-a părut. L-am întrebat dacă a spus ceva. Mi-a trimis o privire bizară, de cloşcă uitându-se după uliu. Ce, dom'le, n-am voie să vorbesc singur?

Iar într-o dimineaţă geroasă, când ajunsesem în parcul unde-mi închei turul, o fată dintr-un grup de trei – aproape sigur muncitoare, ducându-se la schimbul unu – m-a salutat, spunându-mi cu o voce foarte plăcută: *Good morning!*

În acel moment, am depăşit jena de-a alerga pe străzi. Mi-am dat seama, unii pietoni ar putea să mă simpatizeze, iar celor mai mulţi le sunt indiferent.

Am continuat să alerg. După vreo şase luni, am devenit un ins antrenat.

Mă ţin cu dinţii de antrenamente. Alergarea prelungită îmi aduce împăcarea cu mine însumi, ba chiar ceva oarecum asemănător extazului. Bărbatul între două vârste face pregătire fizică nu fiindcă ar fi obsedat de bolile cardiovasculare, o nu! La început este mimetism şi dorinţă de a-şi dovedi: Sunt încă în stare de unele performanţe. Repede îşi dă însă seama: Am dat peste o pleaşcă psihotropă. Fără să înghit nicio tabletă, reuşesc să-mi modific în bine felul de a mă simţi în mine însumi. Există o explicaţie. Efortul fizic duce la apariţia în creier a unor substanţe înrudite cu morfina, euforizante. Un premiu dat de Natură, inaccesibil suferinzilor de lene fizică. Iată de ce femeile îi preferă pe bărbaţii în bună condiţie fizică. Fiindcă sunt euforici! Tonici! Nu este deci vorba numai de anumite performanţe.

În fine... Alta este problema mea actuală, nu aspectele teoretice ale crosului. Nu prea mai obţin efectul aşteptat. Trebuie să alerg din ce în ce mai mult, vânatul meu, starea de împăcare cu sine, este tot mai greu de găsit, s-a împuţinat grozav de mult. Sunt zile când dau greş. Cumplite rateuri! Să alergi mai mult de o oră şi să te întorci mai pleoştit decât ai plecat! Alergarea durează prea puţin, indiferent de durata ei reală, aşa ţi se pare. Se împuţinează şi dimineţile când mi se pare că forţa

gravitaţională s-a micşorat datorită alergării.

Am căpătat o psihologie de jucător: pe măsură ce pierd, mă înverşunez, mă încăpăţânez să dau lovitura cea mare. Astfel se explică ambiţia de a alerga maratonul.

La cincizeci de ani? De ce nu? Multe acţiuni nu reuşesc doar fiindcă n-au fost încercate. Încă de acum câţiva ani am ajuns la un nivel promiţător. Până în prezent n-am îndrăznit, cea mai lungă distanţă parcursă a fost treizeci de kilometri. Şi asta doar de vreo patru sau cinci ori. Fac uneori crize de tahicardie paroxistică. La efort mare. Sunt extrem de neplăcute. M-am apucat mult prea târziu, se pare. N-am încotro, nu pot să-mi modific trecutul.

Îmi pun pantalonul de trening, un tricou de asemenea bleumarin, decolorat de multe spălări, adidaşii foarte vechi, păstraţi din superstiţie (cu ei am alergat prima oară, acum zece ani). Apar în bucătărie. Mătuşa este singură. Scoate sâmburii din nişte caise, pune jumătăţile de culoarea alamei în borcane. Are aerul abstras al unui alchimist.

— Mă duc să alerg, îi spun.

Nu pare defel mirată. Meseria mea mă scuteşte de multe uimiri. Oamenii consideră firesc ca literatul să fie un original. La mijloc este o confuzie între literatură şi existenţă. Vieţile autorilor sunt în general mult mai plate decât s-ar crede. Energia necesară aventurilor intelectuale nu poate fi obţinută decât prin economii pe seama celor efective. Ori trăieşti, ori scrii. O banalitate mai puţin cunoscută.

— Da? Pe unde te duci?

— Nu ştiu. Mi-ar plăcea de-a lungul râului. Se poate oare?

— Sigur că da. O iei la stânga, pe strada noastră. Cea pe unde ai intrat în casă. Apoi, din nou la stânga. Vezi apa.

— Aşa o să fac.

— Stai mult?

— Nu, cel mult o oră. Unchiul Lelu?

— E liniştit. Stă cu o carte, ştii tu…

— Când mă întorc, sun, da?

— Da, da, să suni!

Vine cu mine până la ieşire. Cobor primele trepte, aud cheia întorcându-se în broasca demodată. Cele două zgomote metalice îmi evocă, în chip bizar, mânuirea unei puşti.

Ajung la poartă. Două femei stau pe prag. Le salut, îmi răspund, abia privindu-mă. Una se ridică alene, reuşesc astfel să ies. În urmă cu zece ani, aş fi recepţionat scurte sclipiri de recunoaştere, semnalizări de rutină, fireşti în cazul unui bărbat încă tânăr. Acum, nimic.

Când sunt pe punctul de-a o lua la stânga, mă las în voia unui impuls subit. Ce-ar fi să arunc o privire pe strada principală, cea cu podul?

În vestimentaţia mea sportivă, sunt practic deghizat. Probabilitatea de a întâlni un cunoscut este foarte mică. Am motive să fiu relaxat.

Fac vreo douăzeci de paşi şi mă opresc în colţ. Nimeni nu pare-a mă vedea, de parcă aş fi translucid. Provincialii s-au molipsit de la bucureşteni în materie de indiferenţă stradală.

Este şase şi jumătate. Pot să-mi permit o scurtă contemplare a pietonilor. Am privirea imparţială a unui sociolog, dar în fond mă interesează mai ales fetele. Ce să-i faci? Sunt un individ de serie mare, un cincantenar atras de adolescente. Ba nu, încă nu!

Sentimentul de-a fi doar un supravieţuitor... Într-un anumit punct al vieţii sale, omul realizează: Am trecut dincolo, mă aflu într-un alt tărâm, de unde-mi pot contempla nestingherit trecutul, dar nu mai mult.

Conceptul de mortăciune vivantă îmi place, îi zâmbesc, ca unei amintiri plăcute.

Două fete – oraşul îmi pare literalmente invadat de adolescente – mă observă, îmi adresează scurte priviri binevoitoare, cu efect benefic. Niciodată nu voi afla impresia lor fugitivă despre mine. Se îndepărtează, m-au uitat.

Există un sistem de semnalizare erotică, aflat în

permanentă funcţiune, un joc. În el intră cei mai mulţi dintre pietoni. Priviri de legitimare, în fond. Voturi de încredere... Recepţionându-le, bărbatul sau femeia înţelege că este omologat ca posibil partener. Dacă nu eşti prea bătrân, în cursul unei rute stradale, este exclus să nu recepţionezi măcar un semnal. Este o chestiune de statistică. Sentimentul de vieţuire este dependent de aceste priviri, iar cel de supravieţuire se iveşte în absenţa lor. Eşti bătrân, nimeni nu se mai uită la tine. Nimeni nu te mai alege, nu mai recepţionezi scurtele, rapidele priviri, tropismele erotice ale străzii. După ce omul se obişnuieşte cu absenţa lor, mimica stradală i se modifică, exprimă absenţa, lipsa aşteptării.

În faţa mea, se opreşte o pereche de tineri. Fata îmi zâmbeşte amabil, cu îngăduinţă amuzantă. Probabil cunoştinţa lor se află în spatele meu. Ba nu, este Maria, altfel îmbrăcată.

— Salut! spun. Ce mai faci?

Mă bucur, dar unda emoţiei mele este slabă, debilă. Deşi în sinea mea i-am atribuit statutul de mit personal! Oricum, mai bine o subţire şuviţă sărăcăcioasă decât un robinet uscat.

— Uite, mă plimb. — Zâmbetul binevoitor nu vrea să-i coboare de pe faţă. — El este prietenul meu.

— Cristian, zice companionul, incipient amuzat. Îmi spun numele. Mâna lui este puternică.

Strângerea ei exprimă, dacă este să mă iau după cele citite cândva într-un almanah, indiferenţa. O apăsare uşoară, foarte scurtă, o retragere grăbită a palmei. Are vreo douăzeci şi cinci de ani. Brunet, frumuşel, înalt, alură de sportiv. Masă musculară remarcabilă. Genul atlet cu unele curiozităţi intelectuale. Ochi limpezi cu sclipiri ironice. Tonsura îmi aminteşte moda de acum trei decenii. Trăsături regulate. Copleşitoare impresie de prospeţime virilă.

— Ce faci aici? mă întreabă Maria. Studiezi trecătorii?

Mint:

Îmi dau seama, de fapt speram s-o întâlnesc.

— Da, este interesant. Feţele... Au expresii

Cristian râde.

— Da, ia te uită! Mă bucur... Şi alţii fac sport...

— El e poloist, spune Maria.

oarecum asemănătoare. Aceeaşi tonalitate...

— Cum adică? se interesează Cristian. Eu nu văd aşa ceva.

Este cu vreo zece centimetri mai înalt decât mine.

Mă priveşte parcă dintr-o altă sferă. Dau înapoi:

— Da, poate mă înşel. — Ar fi o nebunie să angajez o discuţie în contradictoriu. — Să fie doar o impresie, nu-i exclus.

— Ba nu, spune Măria, devenită gânditoare. S-ar putea să ai dreptate.

— Speculaţii, zice tânărul, privind în sus şi stăpânindu-şi un căscat.

— Cristi! îl mustră Maria cu gingăşie. El zâmbeşte conciliant.

— Nu vă supăraţi, mă întreabă, de ce v-aţi îmbrăcat aşa?

— Cristi, eşti culmea! exclamă Maria, în continuare iubitor-mustrătoare. Fiecare se îmbracă aşa cum are chef.

Spun neutru:

— Alerg. Aşa, pentru sănătate...

Aha, un băiat cu muşchi lungi şi umeri de statuie!

— În ce divizie?

— A.

— Mă bucur. N-am cunoscut până acum niciun poloist. Este un sport frumos, nu?

— Da. Cam dur. — Buna mea opinie nu l-a îmblânzit. Mă priveşte înainte, cu mica lui ironie. — Şi? În fiecare zi alergaţi?

— Da, deşi este bine doar la două zile.

— De ce?

— După o anumită vârstă. Inima, ştii... Sistemul cardio-vascular...

În minte, îmi apare o idee diabolică, hai să-i spun aşa.

Ce-ar fi să... Trebuie să conduc discuţia cu abilitate,

— Şi poloiştii aleargă, nu?

— Da, bineînţeles. Facem şi noi pregătire generală.

— Şi... Cât? Cristian se amuză.

— De ce? Vreţi să vă întreceţi cu mine? A muşcat din momeală. O iau în glumă:

— De ce nu?

Mă măsoară cu milă de generaţie. Se uită pe furiş la Maria. Ştii, s-a cam ramolit prietenul tău, cunoştinţa din tren.

— Bineînţeles, o alergare de rezistenţă. La sprinturi nu mă bag. Nu sunt pentru mine. Hm, ce zici?

— Sunt de acord, dar nu văd sensul. Nu este cinstit. Eu sunt un om tânăr, antrenat. Nu-i corect!

— Ei, nu! De ce să nu fie?

Maria mă priveşte consternată. Am dezamăgit-o. Îl provoc pe zeul ei personal, splendidul mascul, virilitatea întruchipată şi pe deasupra brici de inteligent? Asta este o gafă.

— Tu ce zici? o întreb. Îi dai voie să facă o mică întrecere cu mine?

Poloistul se enervează vizibil. L-am capacitat, ca să zic aşa.

— Nu trebuie sa-mi dea ea voie!

Doar agresivitatea îl va înviora suficient de mult.

Spun:

— Atunci, să mergem chiar acum. Avem timp destul. Mai e mult până se-ntunecă. Îţi iei un echipament şi începem. Ce zici?

— Chiar vreţi asta! — Buna lui dispoziţie s-a dus pe apa sâmbetei. — Dar să ştiţi, punem un pariu. N-o fac pe gratis.

Maria, rugătoare:

— Hai, Cristi! Te rog! De ce...? Poloistul este nemilos:

— Dânsul a propus.

— Sunt de acord, spun. Ce sumă ai în vedere?

Maria este gata să izbucnească în plâns. Buzele îi tremură într-un mod adorabil.

— Bine, fără bani, spune poloistul posomorât.

— Şi, cum? întreb politicos.

— Eu zic să mergem la stadion. Facem ture. Doar n-o să alergăm de nebuni prin oraş. Ce ziceţi?

— Să mergem. Dar echipamentul?

— O să găsesc acolo. Îi cunosc pe toţi.

Ne îndreptăm tăcuţi spre stadion. Maria îşi revine repede. Are din nou buna sa dispoziţie obişnuită. Îmi aruncă din când în când câte o privire de îngăduinţă filială. Are aerul unei nepoate mândră de bunicuţul ei.

Stadionul este mic, relativ bine întreţinut. Ne ducem pe pistă. Cristian dispare, intră undeva sub tribună. Nu se vede niciun suflet de om.

— Este o prostie, nu te supăra, spune Maria. N-ai nicio şansă. Doar îţi oboseşti inima.

— Da, desigur, spun.

N-am chef de conversaţie. Simt în mine o încordare de cea mai bună calitate. Da, acum nu mai este supravieţuire, ci trăire. Sunt un norocos.

S-a făcut şapte. Ziua de vară pare interminabilă.

Cristian se întoarce echipat. Pantofii săi sunt speciali, pentru maraton. N-are importanţă. Îl însoţeşte un bărbat la vreo şaizeci de ani. În ochii lui, văd o sclipire de complicitate. Ei, ia să te văd, bătrâne, mai eşti în stare de ceva? Cred că da, îi transmit. Telepatic.

Dăm mâna.

— Dânsul este antrenor de atletism, spune poloistul. Bine că era aici, nu? Avem nevoie de un arbitru.

— Cum vreţi să alergaţi? întreabă antrenorul.

— Ture pe stadion, spun. Cine face mai multe.

Viteza nu se ia în considerare. Numărul de ture.

Poloistul se uită la mine ca la un animal ciudat sau mai degrabă ca la o insectă nu tocmai simpatică. Nu-mi arăt prin nimic iritarea.

Antrenorul – Cristian îi spune nea Titi – pare nemulţumit de ceva.

— Fiţi atenţi la mine, zice. E prea târziu. O să vă apuce noaptea. Eu zic s-o lăsaţi pe mâine. Dimineaţa,

stadionul e liber. Vin şi eu. Vă ţin contul turelor.

— De ce, dom'le, se impacientează adversarul meu. Mai este mult până se înnoptează. Până atunci terminăm.

— Lasă, nu fi tu atât de sigur. Ce te faci dacă v-apucă noaptea, ai? Aici e beznă.

— Mai bine renunţaţi, intervine împăciuitoare Maria, uitându-se cu blândeţe la mine.

— Eu nu renunţ, spun. De ce să renunţ?

Cristian îşi continuă mişcările de încălzire. Se opreşte. Face un gest de renunţare.

— Bine, nea Titi, să fie cum zici dumneata. Mâine la opt vă convine?

— Da, bineînţeles. Ne vedem aici.

Nea Titi împreună cu poloistul se întorc în direcţia de unde au venit. Rămân cu Maria.

— Nu te supăra, spune, dar asta este o prostie. Ar trebui să-ţi faci un control cardiologic înainte de a alerga.

— Da, este o prostie. Pe mâine!

Mă îndepărtez singur. Ieşit din stadion, încep să alerg încet către casa unchiului Lelu. La noapte, voi dormi bine.

*

Îmi dezbrac echipamentul. Cursa de mâine mi se pare ceva de domeniul fanteziei, al utopiei. Oare eu l-am provocat pe superbul efeb? Mă văd silit să răspund afirmativ.

Înainte de-a mă culca, răsfoiesc un dosar ce cuprinde texte scrise de Lelu. Veselie, bună dispoziţie constantă, oarecum uimitoare la un om trecut prin atâtea necazuri. Firea fericită nu ţi-o schimbă nimic. Apoi, plăcerea grozavă de a scrie, de a umple pagini. De fiecare dată când dactilografiază, îndeseşte rândurile cât se poate. Semn de zgârcenie? Economie de hârtie? Mai degrabă lăcomie de vorbe, poftă de a consuma cât mai multe cuvinte în unitatea de timp.

Când scrie de mână, literele îi ies foarte mici. Ce spune grafologia? Ia să vedem! Am la dispoziţie un tratat din 1939, in-octavo: *Précis de graphologie pratique* par Le Docteur Camille Streletski. Pentru scrisul mic: Atenţie,

fineţe, minuţie (mai ales dacă scrisul este ordonat şi îngrijit), „Scalpează purici”. *On voit tout par le petit bout de la lorgnette.* Într-un *Robert* aflu sensul exact al acestei expresii. Înseamnă a vedea lucrurile printr-o parte neînsemnată a lor, printrun aspect accesoriu, a cărui importanţă este exagerată, a avea puncte de vedere meschine şi spirit îngust. Mai departe, din tratat: Spirit de analiză. Nevăstuică a vieţii spirituale. Persoană curioasă, indiscretă, iscoditoare. Răceală, oboseală, depresie, inhibiţie, miopie.

Frapantă este supradimensionarea majusculelor în iscălitură. Semn de orgoliu sau de vanitate, dorinţă de a ieşi în evidenţă. Trebuie să reţin si plăcerea manifestă de a-şi etala propria iscălitură. Lelu adora, după cum văd, să se semneze, o făcea pe toate fiţuicile, indiferent de importanţa textului. Un mod pueril de a-şi afirma personalitatea, îmi amintesc, mania asta am avut-o când eram adolescent.

Scris înclinat spre dreapta, într-un mod destul de pronunţat. Asta semnifică francheţe şi un caracter bun. Există şi argumentele unui anumit simţ estetic. Barele literei t (semn foarte preţuit de grafologi) indică o voinţă situată între limite normale, ceea ce nu este puţin lucru. Se termină ascuţit, ca nişte lănci, denotând spirit critic şi caustic.

O analiză modestă. Un grafolog rutinat face sinteze, pricepe coabitarea unor elemente contradictorii. Seamănă cu un medic, sub acest raport, înţelege cum un defect sau altul este sau nu compensat, echilibrat de anumite calităţi.

Lelu a cultivat fragmentarismul. A fost un sprinter, da. Nu-l atrăgeau distanţele lungi. Ideea mea de a alerga maratonul nu i-ar fi plăcut. Ar fi zis: O nărozie!

A fost un om superior sau nu? Să-l acuz sau să-i iert benignele păcate de ins, în fond, cumsecade? Uneori zic: Spirit minor, fastidios, nedemn de a fi aprofundat. Alteori, înclin să-l scuz, să-i justific stilul veleitarist. Adultul din mine îl priveşte de sus, cu îngăduitoare ironie, pe veleitar, bătrânul îl justifică, îl iartă şi-l înţelege! Intransigenţă

combinată cu îngăduinţă!

În plus, un sentiment: Trăiesc o identificare ce-mi va aduce revelaţii capitale în legătură cu mine însumi. Constat destule asemănări, mai ales în privinţa stilului intelectual, dar şi în altele. Există şi deosebiri, desigur.

Ironia mea, de pildă, seamănă mai mult cu a tatălui meu. Acesta din urmă ignora până şi oportunităţile elementare. Dacă găsea un adevăr de spus, nu-l cruţa nici pe şeful său direct. A străbătut spre o poziţie superioară numai fiindcă era un profesionist excepţional. Sub acest aspect, minus ascensiunea, lui îi semăn. Spuma felului meu de a fi este a lui Lelu, straturile profunde sunt, cum este şi firesc, ale lui Gheorghe. Semeni cu Lelu! îmi spunea uneori mama, cu reproş amuzat. Sau: Lelu! Parcă el te-a făcut! Asta la vreo atitudine batjocoritoare a mea şi chiar la o anumită varietate de zâmbet.

Fişcalul nu făcea gafe majore. Deşi lăsa impresia că ironizează la întâmplare, după inspiraţia momentului, îşi alegea victimele. Asta se vede şi din copiile unor scrisori cu destinatari cât de cât importanţi. Sunt precaute şi prevenitoare.

Găsesc şi alte asemănări.

Cândva, am dorit să urmez dreptul. Poate din admiraţie pentru unchiul Lelu, nu-mi mai amintesc.

M-am pregătit pentru admitere, în ziua înscrierii am discutat cu un alt candidat. S-a comportat ca şi cum ne-am fi cunoscut, iar eu la fel.

„Salut!” mi-a spus. „Ai o ţigară?” Aveam. Nu l-am refuzat.

„Ai şi un foc?”

Cererile lui mi s-au părut normale. Pe atunci, eram foarte sociabil.

„La ce dai?”

„La filologie. Sunt mai puţini decât la drept.”

„Ai vrut să dai la drept?”

„Da. M-am răzgândit.”

„Materiile? Când mai ai timp să înveţi?” Băiatul părea foarte sigur de el. A zis:

„Este o singură diferenţă, în loc de constituţie, istoria universală. Cartea nu este prea groasă.”

M-am răzgândit pe loc. Ne-am înscris împreună la filologie. El n-a reuşit. Nu l-am mai văzut de atunci. Iată cum am fost deturnat de la o meserie mai potrivită, se pare, cu aptitudinile mele.

Dacă scenariul iniţial se concretiza, aş fi devenit poate un unchi Lelu, n-aş fi intrat într-un menaj distrugător cu literatura, m-aş fi mulţumit să-i dau târcoale platonice…

Metafora literaturii ca femeie greu accesibilă. O trecătoare tristeţe, o profesională îndoială. Deşi am publicat multe cărţi, nu sunt cumva un veleitar? Destinul de literat minor al unchiului Lelu n-are un ecou în marginalizarea subtilă trăită de mine?

Felul meu speculativ de a concepe literatura este avocăţesc? Am sau nu vocaţie de scriitor?

Un an după încheierea facultăţii, eram încă un cetăţean fără curiozităţi culturale. Colegii mei se informau avid, păleau în sălile de lectură, făceau fişe. Eu mă ocupam de lucruri fără nicio legătură cu literatura.

Examenele le-am luat graţie unei anumite îndemânări în potrivirea cuvintelor, datorită unei elocinţe înnăscute – de existenţa acesteia mi-am dat seama prea târziu, când nu mai era nimic de dres. Ca un avocat abil, alegeam puţinul ştiut cu certitudine şi îi improvizam o montură potrivită. Insistam asupra câte unui amănunt, aparent din dorinţă de aprofundare, de fapt din ignoranţă, fiindcă atât ştiam… De obicei, profesorii cădeau în cursa mea. Am luat nota maximă la un examen de istoria literaturii române, citind şi apoi analizând în mod copios un epigraf. Poemul cu pricina nu apucasem să-l citesc, dar cele patru mici versuri mă frapaseră şi le memorasem fără să vreau. Profesorul, spaima anului – intransigenţa lui anticălinesciană mi se pare astăzi destul de naivă –, a devenit victima unui *bluff.* M-a oprit exact în momentul când nu mai aveam absolut nimic valid de spus. Fie-i ţărâna uşoară!

Trucuri avocăţeşti folosite în chip inconştient. Spre

sfârşitul facultăţii, un profesor mi-a spus: Ştiu, manifeşti un interes special pentru fenomenul literar. Nimic nu putea fi mai inexact.

M-am apucat de critică literară în urma unui pariu, într-o noapte geroasă, în satul din Bărăgan unde realizam figura profesorului fără vocaţie, preocupat în mod obsesiv de culturism. Iubita mea ştia cât de puţin mă interesează literatura. S-a amuzat grozav când, vorbind mai mult pentru mine însumi, am zis:

„Ce-ar fi să devin un critic literar român?”.

Îndoielile ei m-au catalizat. Ironia soartei a decis ca primele rezultate ale partidei mele de tenacitate să apară când ea mă părăsise de mult. Acum este soţia unui mic industriaş din R.F.G. şi *Hausfrau.*

Am ales critica jurnalistică, fiindcă trucurile ei sunt mai uşor de deprins. Am învăţat câteva procedee retorice. Am înţeles nişte concepte, dar atitudinea mea profundă a fost una de inaderenţă afectivă. Am publicat cărţile unui avocat nimerit în literatură. Mi-a fost indiferent în favoarea cui pledez. M-a preocupat câştigarea procesului, nu adevărul. Am trăit satisfacţia perversă de a minţi bine, plauzibil, între marginile bunului simţ, de a-mi doza argumentele astfel încât demersul meu să fie acceptat. În conştiinţa mea, nici nu apărea ideea de minciună, îmi spuneam numai atât: Am găsit cuvintele potrivite. Pentru un sofist şi pentru un avocat, adevărul şi minciuna sunt egale între ele. Asta nu înseamnă imoralitate, ci meserie. Dar pentru un scriitor?

Avocatul nu se mai interesează de un proces după ce l-a câştigat sau l-a pierdut, scriitorul îşi exprimă întotdeauna acelaşi adevăr interior. A fost necesar să încep a îmbătrâni pentru a înţelege.

Aş mai fi în stare să abandonez avocatura literară, după atâţia ani? Nu cumva sunt iremediabil contaminat? Mult a mai scris! Scrisori în copie. Tăieturi din ziare. Articole publicate în deceniile al patrulea şi al cincilea. Demagogie umanitaristă. Euforie adesea nemotivată.

Lelu a corespondat intens cu un ţăran-condeier din

Comloş. Acesta i-a primit cu atenţie respectuoasă sugestiile (inclusiv frivolităţile intelectuale), ba chiar a folosit un ton de vagă subordonare spirituală. Atitudinea lui discret subalternă l-a satisfăcut pe Lelu, l-a plasat oarecum într-o postură de mentor, probabil jinduită. Multă vreme, m-a socotit un învăţăcel al său şi m-a tratat ca atare. Îmi trimitea lungi epistole cu sfaturi şi sugestii culturale, din când în când devenea imperios. Erau necesare nişte proteste destul de vehemente din partea mea, pentru ca scrisorile lui să redevină acceptabile. Fiecare dintre declaraţiile mele de autonomie culturală era urmată de o mică supărare, de o răcire în stil provincial. (Istoria oricărei familii este o succesiune de supărări şi împăcări.)

Ghiţă, fidelul său corespondent din Comloş, nu l-a contrariat niciodată. I-a dat atenţie, l-a ascultat. Este greu de spus câtă naivitate culturală şi câtă complezenţă se află în scrisorile acestuia. L-a considerat ceea ce de fapt nu era, alinându-i suferinţele de veleitar, întreţinându-i iluzia că a devenit în fine un maestru.

Lelu şi-a dovedit şi altfel dorinţa de-a fi o eminenţă cenuşie culturală. Prin 1947, avea un cenaclu literar personal, cu şedinţe menţionate în presa timişoreană.

Întâlnirea de miercuri după masă, în locuinţa d-lui Lelu Herzovi, a câtorva dintre publiciştii şi poeţii timişoreni a constituit un prilej de a scoate în evidenţă preocupări de artă şi cultură pe care le dorim cât mai des mărturisite şi cât mai larg difuzate. A fost o întâlnire amicală, în cadrul căreia de faţă fiind d-nii dr.

C. Grofşoreanu, Petru Sfetca, Petre Pascu, Mircea Şerbănescu, Al. Jebeleanu, Iosif Aldan Moise, Lelu Herzovi, s-a făcut prezentarea sculptorului Ilie Baia, de promiţător talent şi două piese din lucrările sale de până acum, două busturi în ghips.

Deosebit de interesantă a fost însă comunicarea d-lui Lelu Herzovi cu privire la un manuscris nu de mult intrat în posesia Academiei Române, cuprinzând o cronică a Banatului dintre anii 1683-1827. E vorba de cronica lui N.

Stoica de Haţeg folosită ca izvor de toţi istoricii bănăţeni. Dl. Lelu Herzovi îşi publică observaţiile cu privire la acest manuscris şi la datele cuprinse în el, într-un volumaş care va apărea in curând. Mai pe larg vom reveni asupra lui după ce va eşi de sub tipar.

Aceste întâlniri îi provocau o stare de jubilaţie, îl satisfăceau în cel mai înalt grad. Într-o scrisoare, îşi exprimă inocent bucuria de-a fi amfitrionul unor scriitori şi se miră de placiditatea epistolară a tatălui meu. A fost expediată în ziua şedinţei de cenaclu. Euforic şi naiv. Lelu savurează micul său succes.

...Mama mi-a trimis un colac, nişte păcăraie şi nişte cârnaţ fiert cu hrean, delicioase. Am invitat la ele pe prietenii de condei şi i-am tras un „cenaclu literar" de i-a mers buhu! În acel cadru l-am „zăit" pe Ilie Beia cu opera lui plastică, am comunicat presei despre Cronică şi am tras la măsea un excelent vin dat de Baia. De seară vin iar băieţii pe la mine, că sunt singurul care m'am înfiripat dintre ei. Bem în cinstea fratelui amfitrionului, că a reuşit să scrie cea mai modestă frază din toată antologia literară cu ocazia unui eveniment personal. Spre a ţi-o aminti o transcriu: „La 6 Febr. a.c. am mai primit o avansare, am intrat şi eu în Direcţiune.".

— Brava, frate-mio! Te pup şi te felicit cu inimă caldă şi cu bucuria pe care tu eviţi a ţi-o manifesta (dintr-o strâmbă concepţie) deşi numai cât suntem vii putem să realizăm ceva şi să le considerăm evenimente toate aceste înfăptuiri. Dacă tu eşti zgârcit în vorbe, nu mai zic de vin, în schimb îmi permit eu a te sărbători, iar paharul băut în modestul meu apartament de visător îl va cunoaşte tot Banatul cu întreaga-i semnificaţie. Tata Lae va fi surprins şi va lăcrima, aşa cum numai în ceasurile sfinte o poate face, fiindcă pentru părinţii noştri sunt singurele bucurii ce le putem face şi adevăratele bucurii, ele marcând valoarea morală a odraslelor pe care le-au ridicat din trudă şi chin. Dat fiind că ai început în sucursala timişoreană cariera era cazul să-mi fi spus cineva de la bancă în răstimpul de o lună despre acest avans al tău în instituţia

în care văd că eşti un factor indispensabil, fiindcă pe noi nimeni nu ne-a dus de mână, nu ne-a deschis uşile şi nu ne-a pus o vorbă bună. Numai capacitatea noastră şi moralitatea ne-au dat micile piedestale de pe care ne învrednicim a face mândrie satului şi colţului de ţară în care am văzut zorile vieţii acesteia frumoase pentru cei care au înţelepciunea să ascensioneze cu picior sănătos.

...Dar mă solicită treburile. Datoria e mai presus de orice. Te îmbrăţişez cu drag, Lelu.

Peste puţină vreme, urma să înceapă declinul. În rândurile lui facile, naiv emfatice, nici-o presimţire rea. Plesneşte de satisfacţie. Se mulţumeşte cu puţin.

Ciugulirea câtorva firimituri de succes îl face euforic.

A încercat şi postura de animator teatral.

CONVENŢIUNE

Încheiată azi 23 Martie 1943 între dl. Ion Tălban societar la Teatrul Naţional din Cluj şi Lelu Herzovi, domiciliat în Timişoara I Piaţa Unirii 11.

1. Dl. Ion Tălban se obligă a juca cu ansamblul Teatrului Naţional din Cluj „Patima roşie" de M. Sorbul sau „Suflete tari" de Camil Petrescu după cum urmează: În seara zilei de 1 Aprilie în Deta, în seara zilei de

4 Aprilie în Jimbolia, în seara zilei de 6 Aprilie în Oraviţa iar în 7 Aprilie în Anina, pentru suma de 25.000 lei, sumă globală de fiecare spectacol. Banii vor fi plătiţi de dl. Lelu Herzovi.

2. Dl. Lelu Herzovi se obligă prin aceasta să plătească la mâna d-lui Ion Tălban suma de lei 25.000 în ajunul zilei spectacolului. Toate celelalte cheltuieli şi venituri ocazionate de spectacol revin d-lui Lelu Herzovi.

3. Din beneficiul net dl. Lelu Herzovi se învoieşte prin aceasta să plătească d-lui Ion Tălban jumătate.

4. În caz de nerespectarea convenţiunii de mai sus, adecă atuncea când din motive neprevăzute reprezentaţia n-ar putea avea loc, de comun acord se va fixa o altă dată, cu cel puţin o săptămână înainte de ziua fixată pentru spectacol.

5. Toate cheltuielile ocazionate de deplasarea, hrana,

dormitul trupei, afişajul privesc pe dl. Ion Tălban.

6.

7. Drept acont dl. Ion Tălban primeşte de faţă cât martorii de la dl. Lelu Herzovi suma de 20.000. Deci această sumă se va reţine în două rate la primele două spectacole.

Drept pentru care am încheiat prezenta convenţie. Timişoara la 23 Martie 1943.

Notă ulterioară

S-a jucat piesa dar escrocul de Tălban a pus mâna pe bani şi ca cel mai ticălos dintre ticăloşi nu mi-a restituit niciun ban.

Am rămas cu satisfacţia că am stimulat arta în vreme de război, făcând ca THALIA să desmintă dictonul latin „Inter arma silent musae".

Experienţă, tinereţe, idealuri...

L. Herzovi. (1967)

Sunt remarci de contactare a posterităţii, nu încape nicio îndoială. Umorul lor involuntar este enorm, cabotinismul naiv mă înduioşează.

Lelu nu l-a urmărit în justiţie pe „cel mai ticălos dintre ticăloşi", deşi ar fi avut bune şanse de succes. A

preferat să apară în ipostaza de victimă neajutorată, preocupată numai de obiective sublime.

Caricaturala lui faptă culturală şi-a aşteptat aproape o jumătate de veac ratificarea. Acum, în noaptea amuţită de august, sunt în măsură să-i spun: Da, unchiule, ai fost mare! Ai fost un mecena, ce să mai discutăm!

Persoane interesate de istoria Banatului l-au căutat adesea pe Lelu. Şi în asemenea prilejuri s-a situat pe un mic soclu, obţinând astfel o indispensabilă stare de autosatisfacţie. La fel interpretez preocuparea lui pentru Comloş. O altă cale spre postura de curator sublim, dătătoare de satisfacţie şi echilibru psihic. Asta nu înseamnă desigur că nu-şi iubea satul natal.

*

Am dormit bine. Vecinătatea tipăriturilor nu m-a deranjat, ba chiar dimpotrivă.

Îmi stabilesc bioritmul. Port la mine tabelele necesare. Ce să-i faci? Manii de presenescent... Calculele sunt foarte simple.

Am trei de plus! Iată ce înseamnă să fii un om norocos. Statistica arată că majoritatea accidentelor cardiovasculare se petrec în anumite zile, aşa-zise critice. Teoretic, astăzi sunt scutit de aşa ceva şi mă aflu la nivelul maxim al posibilităţilor mele fizice, emoţionale şi intelectuale.

Nu ştiu nimic precis despre pregătirea unei alergări îndelungate. Nea Titi ar găsi destule greşeli în conduita mea. N-am habar cum arată dimineaţa unui maratonist. Îmi rămâne bunul simţ. Ba nu, am văzut şi un film. Îmi amintesc şi de nişte romane. Şi în ele se alerga pe distanţe lungi.

Mă bărbieresc alături de cada cu labe de leu. Mă spăl. Mă reîntorc în cameră. Câteva exerciţii pentru elasticizarea încheieturilor. Respiraţii pentru mărirea agresivităţii. Omul poate să îşi pregătească psihicul în funcţie de scopurile sale. Asta nu înseamnă obscurantism şi nici meditaţie transcendentală.

Îmi fac o cafea tare. Este o inconsecvenţă. Cine face exerciţii şi respiraţii yoga nu are voie să consume excitante. *Et, pourtant...*

Să mănânc ceva sau nu? Până la urmă, forţând convenţia tacită de-a nu umbla la frigider, îmi încălzesc puţină supă de legume şi apoi o beau încet.

Rămân gânditor pe scaunul cu rezemătoare semicirculară. Mă reculeg, încerc să mă concentrez. Ce tactică să adopt? Bun ar fi un antrenor!

Important este ca efebul să creadă că sunt un maimuţoi bătrân, frustrat de simţul realităţii. Astfel şi-ar consuma fără socoteală forţele. Sau s-ar deconecta prea repede.

Apare mătuşa. Ne salutăm.

— Am mâncat nişte supă. Te rog să mă ierţi! N-am ştiut că te trezeşti atât de repede. Aş fi aşteptat.

— Bine-ai făcut!

— Nu. Trebuie să am stomacul gol. Mă duc să alerg.

— Iarăşi? De două ori pe zi? Râde.

— Nu. Numai astăzi. Fac o excepţie.

— Stai mult?

— De data asta, s-ar putea să stau mai mult. Vin până la prânz, oricum. Mă priveşte cercetător.

— De ce eşti aşa grav? Ai dormit bine?

Trec peste prima întrebare. Ar fi prea multe de explicat, dar n-am chef de vorbă.

— Da, foarte bine, spun.

Ies încet din clădire. Mă străduiesc să-mi păstrez hotărârea sintetică, obţinută în distileria nu ştiu căror instanţe raţionale. Mult mai puţin valoroasă decât cea naturală, ce se iveşte în conştiinţă precum un orgasm sau, dacă este să recurg la o metaforă geologică, mai potrivită pentru pudibonzi, ca erupţia unui vulcan.

Merg pe străzi destul de populate. De această dată, nicio trecătoare nu-mi întrerupe contemplarea de sine. Azi nu sunt un observator, nu stau pe marginea vieţii căutând motivaţiile altora. De această dată, nu este literatură, e viaţă.

Aproape de stadion, o văd pe Maria. Poartă o rochie albă, de înger. Prospeţimea ei este aproape jignitoare. Mai exact zis, ar putea fi pentru vreo femeie între două vârste, fiindcă mie nu-mi stărneşte decât o senzaţie de galvanizare, de conectare la o sursă ocultă de energie.

Este într-adevăr curios cum prezenţa ei mă biciuieşte, precum pe un cal bătrân apropierea de casă. Îmi amintesc cum bătrâna Pleasa – Tata Lae mă lăsa s-o mân – o lua singură la trap din aceeaşi intersecţie, de parcă ar fi fost un robot. Simte ştălogul ei, îmi spunea bunicul.

Am viziunea unei morţi sub privirile ei verzi, agravate de sprâncenele negre, groase, ce n-o virilizează, împrumutându-i doar o mică severitate adorabilă. Un exitus frumos, fără vreo agonie degradantă. Să cad pe pista stadionului dintr-un orăşel bănăţean, doborât de scurta durere crâncenă ce însoţeşte un infarct de miocard,

ea să alerge spre mine, să mai apuc s-o văd dintr-un unghi insolit, familiar numai iubitului ei poloist, picioarele ei bronzate, ideal epilate, să fie ultima mea imagine.

Mă opresc, îmi ridic mâna dreaptă. Salutul gladiatorilor. Îmi răspunde în acelaşi fel.

Adversarul meu o însoţeşte. Pare rău dispus, parcă scârbit. Se mulţumeşte să încline absent din capul său frumuşel.

— Speram că n-o să vii, spune Maria.

Pe faţa ei, o nesiguranţă. De fapt, nu ştie cum să mă ia. Într-adevăr, este o situaţie inedită. Maria este pe punctul de-a mă compătimi, în chip de fiică sau chiar nepoată îngrijorată, compasivă, caritabilă, miloasă. În acelaşi timp însă, intuiţia îi spune că lucrurile ar putea evolua mai original. Pe scurt, nu reuşeşte să mă includă într-o categorie. Moş sau bărbat? Iată nedumerirea ei! Oamenii au impulsul de a-şi îngloba semenii în două grupuri distincte: ori tânăr, ori bătrân.

— Ei, cum să nu vin? Din moment ce ne-am înţeles...

Cristian nu spune nimic. Este amabil-plictisit, precum un maestru de şah, rugat de mama sa să facă o partidă cu un invitat, om onest, desigur, dar fără nicio clasificare sportivă, diletant.

Maria mă priveşte rugător. Spune:

— Eu cred că este o prostie. Nu te supăra!

— De ce să mă supăr? Îndreptăţit ar fi prietenul tău... Poate că avea ceva mai important de făcut. Vreun antrenament, ceva...

Poloistul mă priveşte pieziş. Ar vrea „să-mi spună vreo două”. Se calmează, zice:

— Nu trebuie să vă preocupaţi de soarta mea. Dimineaţa asta v-am consacrat-o. — Zâmbeşte strâmb, cu efort. — Poate intru şi eu în istoria literaturii.

— S-a terminat cu istoria literaturii... Aşa că...

Am uitat, ei nu cunosc codul umoristic al scriitorilor. Gluma mea a picat în gol.

Mergem în tăcere. O fi venit nea Titi?

Intrăm, ghidaţi de Cristian, într-un coridor cu uşi de

culoare verde. Din ultima încăpere pe dreapta, apare antrenorul. Ne-a auzit vocile. Faţa lui palidă de spân cândva blond, foarte ridată, este destinsă. Arată de parcă tocmai a auzit un banc bun.

— Aţi sosit? ne întreabă în chip de salut. O întrebare fără răspuns.

— Hai că mergem numaidecât!

Intră în cameră. Se întoarce cu un cronometru şi un carneţel.

— Vreţi să ne cronometraţi? întreb.

— Nu, dar l-am luat... Mă interesează în cât timp faceţi fiecare o tură. Aşa, pentru cultura mea generală.

— Ca fapt divers...

Gluma mea, fiindcă aşa ceva a fost, nu recoltează nici măcar un zâmbet.

Este o dimineaţă frumoasă, clară. Răcoarea nopţii aproape a dispărut. Peste vreo două ore, va fi zăpuşeală.

Nea Titi are un aer întreprinzător, cumva posesiv. Ne consideră elevii lui dincolo de vârste şi marafeturi cum ar fi profesia. Nu-şi confecţionează vreo atitudine specială.

— Hai, spune, încălzirea! Zece minute.

— Să nu vă supăraţi, zic, n-am avut niciodată un antrenor. Eu mă încălzesc în legea mea...

Zâmbeşte, regăsindu-şi privirile complice de ieri.

Îmi şopteşte, întorcându-se cu spatele la Maria:

— Dacă te-ajută boaşele, atunci merge şi cu o încălzire mai rău făcută. — Apoi continuă cu voce tare. — Să porneşti foarte încet! Nu te grăbeşte nimeni.

Nu-mi mai spune dumneavoastră, mă consideră un discipol al său. Un om simpatic.

— Da, zic. Aşa m-am gândit şi eu.

Lui Cristian, nea Titi nu-i dă nicio atenţie. Este şi normal.

Poloistul este sportiv de performanţă. O fi făcut şi facultatea de educaţie fizică. Atunci, chiar m-am ars. Orice absolvent este un „atlet perfect”, presupun. O să mă spulbere, pur şi simplu. „O să-mi mănânce ficaţii.” Am citit cum un alergător abandona din pricina unei crize hepatice.

Încerc o alergare pe loc. Nu simt nicio durere la tendoanele achileene. Asta este bine. Fac nişte mişcări de braţe. Totul, cu multă economie de energie. Voi porni încet, primele ture vor fi o încălzire.

— Gata! spune imperativ nea Titi. Pornim! Eu vă ţin socoteala la fiecare în parte. — Râde subţire. — Că doar n-o să mergeţi umăr la umăr!

Poloistul are un zâmbet dispreţuitor şi în acelaşi timp, milos. Nu pricep de ce băieţii ăştia îi cotează atât de rău pe presenescenţi. De ce judecă ei categorial? De ce nu lasă măcar o şansă întâmplării surprinzătoare? Nu lasă. Simplu de răspuns. Intervine principiul comodităţii.

Nu poţi să te bazezi pe excepţii. Mergi la statistică, la medie.

Pornim. Un moment lipsit de orice tensiune. Pentru mine, cel puţin. Ştiu, este nespus de uşor să urneşti ceva, dar mai greu de încheiat, da.

Alerg cât pot de încet, mă târăsc, mai bine zis. Un asemenea început îmi prieşte, mă curăţă de neputinţă.

Cristian a luat-o înainte. Cât de frumos aleargă! Este elastic, relaxat, elegant, ce să mai vorbim! Maria poate fi mândră de el. Vor face o pereche foarte reuşită. Dacă destinul va permite, fireşte.

O să simulez epuizarea, asta este ideea. Ştiu cum să procedez.

— Ai o tură! îmi strigă nea Titi, făcând un semn în carneţelul său cu coperte de culoarea vişinei putrede.

Nu mai vede prea bine, îl ţine departe de ochi.

Nu mă interesează cât avans are poloistul. Îmi premeditez mica farsă. Să-mi compun şi o figură chinuită, de om la capătul puterilor? Nu, o uşoară strâmbătură de efort va fi suficientă.

Încă nu mă simt cum ar trebui, n-am atins viteza de croazieră, ca să zic aşa. N-a dispărut cu totul înţepeneala şi relativa dificultate în coordonarea mişcărilor.

— Ai trei ture! strigă nea Titi.

Glas de profesionist. Nu-l preocupă subtilităţile zadarnice. Alergi? Foarte bine! Cât timp te afli pe pistă, în

mişcare, eşti omul meu. Restul nu mă interesează. Nici stilul, nici mişcările tale de marionetă defectată, de lamentabil maimuţoi bătrân, nimic!

Foarte bine, antrenorule, aşa te vreau! Discută cu tânăra medicinistă înfloritoare! Priveşte-l patern, cu mândrie, pe poloistul tău! Poate ţi-a fost elev cândva, mulţi sportivi de performanţă încep la atletism, se ştie.

Cristian trece pe lângă mine. Elastic. O forţă a naturii! Un băiat atât de arătos! Tuns *punk,* codiţa şugubeaţă îi flutură în spate, precum un stindard. Perfect relaxat, ca orice alergător serios, profesionist.

Îmi încep manevra de derutare. Mâinile mi se ridică încet, dar sigur înspre umeri, pumnii mi se strâng

— taman cum nu este indicat! —, caracterul mecanic al alergării mele se accentuează, devine tot mai vizibil. Genunchii mi se ridică exact atât cât să pot face pasul. Da, un ageamiu obosit înainte de începerea cursei propriu-zise.

— Ai patru, zice nea Titi. Nu te crispa! Umerii jos, dom'le! Ce naiba!

Nu mă uit la el.

Mă târăsc înainte. Broasca ţestoasă şi Ahile cel iute de picior.

— Relaxează-te! îl aud. Ce naiba! Nu ştii nici atâta lucru?

Poloistul a băgat de seamă decăderea mea precoce? A căpătat certitudinea că sunt terminat, ridicol, stors, împachetat, mototolit, lamentabil?

— Ai cinci! zice antrenorul. — În glasul lui a apărut mila. — O ţii aşa înainte, da? Nu vrei să te relaxezi? Îţi ridici umerii până la cer, ai? Nu-ţi pasă de ce zic eu aici?

Nu-i răspund. În ciuda poziţiei greşite a umerilor şi a braţelor, încep să mă simt destul de bine. M-am încălzit ca lumea, se pare.

La început, când încă mai alerg printre blocuri, iar parcul mi se pare foarte îndepărtat, deşi se află doar la două staţii de troleibuz, mă apasă o forţă malefică, iar o voce interioară îmi şopteşte fără milă: Renunţă, renunţă, du-te acasă, amărâtule! Ce dracu' cauţi tu aici? Du-te

acasă la tine! La intrarea în parc tentaţia renunţării dispare.

Alerg cu umerii ridicaţi şi pumnii strânşi, dar muşchii nu-mi sunt atât de contractaţi pe cât s-ar crede. Micul meu truc! Am reuşit să-l înşel până şi pe antrenor!

— Ai zece ture! îmi strigă nea Titi. Cristi are treisprezece.

Dau uşor din cap. Am luat notă. Îl aud spunându-i Mariei:

— E pe dric! Nu mai poate! Cel mult cinci ture o mai duce. Ascultă-mă pe mine!

Îi aud foarte distinct vocea subţire, de scapet.

Vorbele lui îmi stârnesc o furie rece. Cu acest ultim ingredient, ciorba mea psihologică este gata.

Nu mai ştiu cât timp a trecut, întotdeauna păţesc aşa. Vine un moment când sentimentul obişnuit al duratei se suspendă. Capăt impresia că timpul devine vâscos, tinde să se solidifice. Prezentul se dilată, invadează trecutul, apoi se extinde şi asupra viitorului, aproape anulându-l, reducându-l la proiectul fulgerător îndeplinit al următorului pas.

Imperialismul prezentului explică savoarea alergării pe distanţe lungi. Scufundarea în clipă duce la sentimentul de plenitudine. Simt că trăiesc! Preaplinul!

Inadaptarea ar fi deci efectul unui sentiment de rarefiere a prezentului. Este însoţită de invazia regretelor sau de cea a proiectelor.

Cunosc bizara suferinţă a pierderii de prezent în favoarea viitorului. Am încercat s-o exprim într-un personaj bolnav de mania proiectelor. Neputinţă specială, manifestată prin însăilarea unor eboşe bine articulate, interesante, întreg impulsul literar se consumă astfel. După ce-a pus la punct un proiect de roman sau de povestire, se simte satisfăcut, nu mai ţine să treacă la realizare. Ca şi cum te-ai îndrăgosti de o starletă TV, dar ai uita-o după încheierea emisiunii.

Şi în această privinţă, îi semăn lui Lelu. Ce-i drept, el n-a declarat că are în vedere cutare lucrare, dar

nemaiîncheiata lui strângere a unor materiale este echivalentă cu nişte proiecte implicite.

Am uitat de cursă, nu ştiu pentru cât timp. Au fost doar câteva clipe de absenţă, probabil.

Am început să transpir, dar este o sudoare plăcută, parcă provocată de-o muncă utilă. Să fie o oră de când am început?

— Ai cincisprezece!

Vocea antrenorului exprimă indiferenţa. Un strigăt de rutină. Nu ştiu ce este în mintea lui. Nici nu mă interesează, sunt preocupat de planul meu.

A sosit clipa. Mă sugestionez. Sunt ruinat de oboseală, nu sunt în stare să închei tura, trebuie să mă opresc, picioarele nu mă mai ţin, nu pot respira ca lumea, mâinile îmi alunecă în jos, bustul mi se apleacă, trebuie să mă odihnesc, cu orice preţ. Înaintez tot mai încet.

Poloistul mă ajunge din urmă şi aleargă lângă mine. Nu zice nimic. Trecem astfel, târându-ne, prin faţa Mariei şi a antrenorului. Poloistul rămâne în urmă.

— Ce faci? De ce te opreşti? aud vocea antrenorului.

— Păi nu vezi? S-a terminat. Asta a fost.

Vocea lui Cristian exprimă o compasiune adresată unei întregi generaţii de bărbaţi transformaţi în mortăciuni. Da.

— Alo! strigă strident antrenorul. Nu ieşi de pe pistă! Cristi! Tu n-auzi ce spun eu aici!? Te abandonez!

— Am şase ture avans, nea Titi! Nu-ţi dai seama?

Nu mai aleargă el atât! Ce dracu, nu-ţi dai seama?

În timp ce mă îndepărtez, aud foarte distinct dialogul lor.

Încep marea metamorfoză. Mă relaxez, îmi scot din buzunarul treningului boneta mea albă şi mi-o pun pe cap, tacticos. Revin treptat la ritmul de dinainte. Când ajung în partea opusă locului unde se află nea Titi şi Maria, văd că poloistul şi-a reluat alergarea. Mi se pare că văd în mişcările lui o oarecare indecizie. Nu se mai grăbeşte să mă ajungă…

Şi-o fi dat seama că mi-am bătut joc de el? Sau se

gândeşte la o revenire miraculoasă, la un fel de renaştere a păsării fenix din propria sa cenuşă?

— Ai şaisprezece, îmi spune nea Titi. Adversarul dumitale a ieşit de pe pistă, s-a oprit. Pot să consider că a încheiat după douăzeci de ture.

— Să continue, spun. Sunt de acord.

— Bine. Am luat notă.

În glasul lui, decelez nişte urme de respect.

Alerg cum trebuie, la fel ca maratoniştii dintr-un film văzut de vreo cinci ori în câteva zile.

De acum înainte, nu mai este nimic de spus. Comedia s-a terminat. Vom vedea cum stau lucrurile. Manevra mea a fost lipsită de *fair play?* Sau a fost doar un semn de naivitate? Poloistul deţine forţa tinereţii, nu se lasă el dereglat de-un mic truc psihologic. Se va conecta la loc. Va alerga înainte, întrebarea este cât. Da.

Mă ajunge din urmă, zice:

— V-aţi bătut joc de mine, da? — Pentru prima dată mă tratează ca pe un egal. — Aţi reuşit, să ştiţi.

— Nici vorbă. A fost o slăbiciune. Mi-a trecut.

— Da, da, bine. O slăbiciune. Mă depăşeşte încet, îl urmez.

Nu-mi mai pot permite nicio schimbare artificială de ritm.

Alergarea este euforizantă doar când nu concurezi cu nimeni. Când te întreci cu cineva, treaba se schimbă, devii agresiv. Nu mai poate fi vorba de beatitudine. Dorinţa de victorie este poluantă.

Figura Mariei. Pentru prima oară mă priveşte cu deplină seriozitate. *Mă ia în considerare!* Am acest sentiment. Nu mai văd în ochii ei nesuferita sclipire abia perceptibilă de şăgălnicie filială, de iremediabilă, înspăimântătoare condescendenţă amicală, de toleranţă, de superioritate infailibilă, indiscutabilă.

O înţeleg. Vine un moment când un bărbat nu mai este socotit capabil de performanţe somatice. Indiferent de condiţia fizică, de felul cum arată, de performanţele concrete. Există o asemenea graniţă subiectivă. Dincolo de

ea, orice ai face şi ai drege, eşti socotit un ieşit din viaţa de adult. Ceva în acest gen.

Urmează nişte ture banale. Transformat într-un robot răbdător, sunt atent doar la sunetul intim al energiei ce se scurge din mine.

— Ai treizeci, aud.

Dau încet din cap. Îi spun Mariei:

— Te rog foarte mult să aduci nişte apă! Dacă nu te superi!

— Nu bea încă, spune nea Titi. Mai aşteaptă un pic!

Eu aşa zic.

Sunt de acord cu el. Nici nu mi-e sete. Mă feresc doar de deshidratare. O să beau din mers, ca alergătorii din film. Nu prea mult.

Creierul meu nu mai „secretă" idei, a renunţat la ele. Întreaga lui energie s-a concentrat în jurul picioarelor şi plămânilor. Le trimite fără încetare ordinul de-a rezista, de-a nu ceda.

Nu mai există trecut şi viitor. Niciodată nu mi-am resimţit prezentul mai compact, mai greu şi mai deplin. Un moment dificil. Punctul mort, sau cum i-o fi zicând. Îl ştiu. Corpul dă mari semne de oboseală, dorinţa de abandon creşte dintr-o dată, ca un taifun stârnit din senin. Dificultatea durează mai puţin decât aş fi crezut. Am ajuns la anestezierea de asemenea cunoscută. De acum înainte pot să mă aştept doar la epuizarea finală. Vor fi picioarele sau respiraţia? De fapt, nici nu mă interesează. Vreau să alerg, iată singura mea problemă. Maria, poloistul, nea Titi sunt nişte vechi amintiri, aproape şterse. Da, să ajung la o sută şase ture, nu mai mult.

— Ai cincizeci.

Nea Titi mi-a strigat mai devreme decât de obicei, îl văd pe marginea pistei, cu paharul în mână. Mi-l întinde.

— Bea cu înghiţituri mici! îmi spune grijuliu.

Aruncă-l pe gazon!

Beau din mers. Apa are un gust ciudat. Nu este rece. Probabil au ţinut-o câtva timp în soare.

Un tunel fără sfârşit. Ce-o mai fi făcând amicul meu,

poloistul? În ultima vreme, nu m-a depăşit. A lăsat-o şi el mai încet.

Soarele este destul de sus. Foarte cald. Mă simt mulţumitor. Treaba merge. Sunt un mecanism ce funcţionează.

Este un vis prelungit, calc parcă pe vată, nu mai aud nimic. Un vis mut. Nu ştiu numărul turelor.

— Ai optzeci.

Redevin lucid, înseamnă că mi-am depăşit recordul. Am treizeci şi doi de kilometri.

Sunt un altul. Din mine a ieşit un om necunoscut. S-a produs o smucitură, un salt, poate ireversibil. Indiferenţa faţă de orice nu are legătură nemijlocită cu alergarea, se estompează. Simt o luciditate parcă nemaiîncercată vreodată.

Antrenorul îmi întinde paharul cu apă stătută. Mi-e greu să-mi înclin capul pe spate, de parcă vertebrele mi s-ar fi sudat, înghit cu greutate, îmi simt gâtul uscat, parcă friabil. Mi s-a ridicat mult temperatura, cred, simt că ard. Apa se prăbuşeşte întrun stomac devenit imens de mare. Îmi face bine, mă menţine în ciudata stare de luciditate.

Este însă o clarviziune de vis, aşa mi se pare. Stadionul nu mai este cel de dimineaţă. Mult mai larg, verdele terenului de fotbal a devenit mai închis, ca şi cum l-aş privi prin ochelari fumurii. Maria şi antrenorul s-au odihnit un timp în tribună. Acum şi-au reluat locurile. Ridurile lui nea Titi s-au adâncit, faţa îi este o mască neclară.

Cristian aleargă în faţa mea, la o jumătate de tură. Din când în când, dispare din raza mea vizuală, parcă volatilizat, evaporat în aerul fierbinte.

O adiere de vânt abia perceptibilă îmi aduce o microscopică bucurie.

Mai trec câteva ture. S-a dus luciditatea. Sunt abrutizat, transformat în picioare şi plămâni chinuiţi. Râmă, râmă orgolioasă, pe pista acoperită cu zgură roşcată.

Îl zăresc pe poloist în tribună. Stă pe prima bancă. Se

sprijină cu spatele şi coatele pe a doua. Antebraţele îi atârnă. Nu reuşesc să-i văd faţa, de parcă aş purta nişte ochelari cu lentile nepotrivite. Să nu fie el? A apărut o dublură a lui?

— Ai optzeci şi cinci, îmi strigă nea Titi. Cristian a abandonat. Mai faci opt ture şi câştigi.

Nu zic nimic. Antrenorul urlă cu glas subţire:

— Ai auzit?

Dau din cap în semn de încuviinţare. Am înţeles ce-ai spus, nea Titi, dar nu sunt în stare să vorbesc. Şi nici să mă bucur.

Alerg în continuare. Fac ture. Nu mai am identitate.

Trece timpul, trece.

*

A fost un moment când am intuit: Voi ajunge la tura o sută şase şi o voi parcurge până la capăt. Nu ştiu cât timp a trecut până când vocea uşor îngroşată (de emoţie?) a antrenorului m-a anunţat:

„Ai nouăzeci şi trei. Ai câştigat. Poţi să te opreşti.” Am continuat să alerg. L-am auzit:

„Vrea să facă maratonul. Mai are treisprezece ture.”

Vocea lui de scapet mi-a ajuns distorsionată, parcă trecută prin nu ştiu ce filtre.

Ştirea că sunt câştigător m-a relaxat probabil. Ultimele ture au fost un coşmar. Pista mi s-a părut ondulată şi uşor mişcătoare, propriul meu trup mi-a devenit străin şi ostil. M-am luptat cu dorinţa de a mă lăsa pe pistă, spre a adormi sau a muri. La încheierea ultimei ture, nea Titi mi-a ieşit înainte. M-am agăţat de el. S-a apropiat şi poloistul. I-am simţit braţul puternic.

L-am auzit ca prin vis pe antrenor:

„Hai, hai, mai fă câţiva paşi! Nu-i bine să te opreşti dintr-o dată.”

L-am ascultat. Destul de curând, pierderea de sine s-a atenuat. A rămas senzaţia că mă aflu pe punctul de a îngenunchea, precum şi cea de anesteziere a picioarelor.

Am mers înspre vestiare, agăţat de umerii celor doi. Pe coridorul zugrăvit în albastru cobalt, mi-am revenit şi

m-am degajat cu mişcări lente de somnambul. În camera lui nea Titi, se afla un pat îngust, de felul celor din cabinetele medicale. M-am întins încet, sfărâmat, terminat, având psihologia unui muribund dezinteresat de problemele celor vii şi sănătoşi. Maria mi-a luat pulsul. Apoi mi-a ridicat tricoul şi şi-a pus urechea pe pieptul meu chinuit, scofâlcit, curăţat de ţesut adipos. Atingerea a strecurat o microscopică satisfacţie în starea mea de profundă obnubilare.

A ascultat destul de mult. O slabă adiere de umor. Am alergat maratonul pentru a-i simţi urechea pe piept. Am zâmbit slab. Am prins privirea poloistului, îmi trimitea o undă de simpatie. Mi-a zâmbit.

„Aveţi un telefon pe aici?" l-a întrebat Maria pe nea Titi

„Da."

„N-am nevoie de salvare", am spus. — Erau primele mele cuvinte de după încheierea cursei. — „N-am nimic. Pulsul îmi revine mai încet. Fără salvare, da?"

Eram regele secvenţei. Nu puteam fi refuzat.

Medicinista s-a conformat.

Peste vreo jumătate de oră, m-am dres suficient spre a pleca împreună cu Maria şi cu un Cristian ieşit – pentru câtă vreme? — din nesuferita lui atitudine de superioritate implicită. În ochii verzi ai Mariei, n-am mai văzut nimic din mentalitatea aducătoare de segregaţie. Cu ce preţ!

Ar fi bine să mergi la un control cardiologic. Nu mă duc nicăieri. Cine aleargă maratonul nu va muri de inimă. Eu sunt acela! În viaţa mea n-am văzut o privire mai cuminte, mai curată, mai făţiş admirativă decât a ei! A fost un triumf, ce să mai zic.

Ajuns la uşa unchiului Lelu, am sunat. *Tante* Olga a venit să-mi deschidă. Când m-a văzut, a făcut mai întâi o jumătate de pas înapoi, apoi m-a privit din apropiere.

„Ce-i cu tine?" mi-a spus. „Eşti bolnav?"

„Nu sunt. N-am nimic. Sunt doar foarte obosit."

„Tu te-ai uitat într-o oglindă? Ai slăbit cu cinci kilograme, cel puţin. N-am mai pomenit aşa ceva. Unde ai

fost? Ce-ai făcut?”

„Am alergat maratonul. Pe stadion. Am tot făcut ture, la nemurire.”

„Virgile! — Niciodată n-am văzut-o mai consternată. — Tu uiţi ce vârstă ai?! Doamne! Puteai să mori, Virgile! Cât este cursa asta?”

„Patruzeci şi doi de kilometri.”

Fiecare dintre aceste ultime informaţii m-a îngrăşat, literalmente, mi-a redus deficitul provocat de alergare.

M-a privit ca şi cum aş fi venit de pe lumea cealaltă, în chip de fantomă. Apoi, încet-încet, scena s-a stins, lucrurile au reintrat în normal.

*

Dimineaţă de august cu lumină tare. Stăm faţă în faţă la masa rotundă din bucătărie.

Mătuşa mă priveşte oarecum ciudat. În ochii ei albastru-oţel, nuanţe conspirative şi pişichere, dar şi o mica îndoială: Nu cumva planul meu este nepotrivit sau inelegant? Se decide.

— Virgile! — Are seriozitatea unei tragediene. — Virgile!

— Da, te ascult. — Intuiesc: Oricât de surprinzătoare, spusele ei nu mă vor emoţiona. — Să n-ai nicio ezitare, te rog!

Se mişcă în scaun, se apleacă peste masă, îşi încleştează mâinile.

— Uite, Virgile, începe şovăitor, pentru ca în clipa următoare să-şi recapete aplombul, tu n-ai vrea să te însori?

Lansez un rudiment de râs. Ha, ha. Cu amară superbie. Mă vizitează şi o tribulaţie de fată bătrână. Clasica dilemă: tentaţia sincronizării cu un „băiat bun”, teama „ciutei sfioase” de proximitatea unui animal păros.

Umorul înainte de toate:

— De ce mă întrebi? Ai vreo fată bună pentru mine?

În ceea ce mă priveşte, vremea unor asemenea aranjamente a trecut. O firavă speranţă într-un miracol mai există, îmi amintesc savuroasa clipă când am simţit:

peretele de sticlă dintre mine şi Maria a dispărut, o poveste amoroasă este posibilă, a ieşit din domeniul purei utopii, al fanteziilor de presenescenţă. Succesul de orgoliu... Maratonul... Satisfacţia mi-a dispărut, din păcate.

Din încrucişarea scepticismului cu minuscula speranţă într-o minune, iese o veselie destul de artificială.

— Da, Virgile. Este fiica unei prietene. O fată foarte bună, crede-mă! — Pe faţa rasată a mătuşii apare seriozitatea fanatică. — Am fost colege de şcoală.

— Cu cine?

— Cu mama ei. Întreb într-o doară:

— Dar câţi ani are?

— Treizeci şi trei. Este prea tânară pentru tine? — Expresia de îngrijorare îi apare şi îi dispare la fel de repede. — Da? Aşa crezi?

— Păi, nu? Şaptesprezece ani... O eternitate... Aproape o generaţie... Ridicolul.... Nu-mi prea place, iată adevărul.

— De ce, Virgile? Nu-i nimic ridicol aici. S-au mai văzut de-astea... Lucrurile au mers foarte bine. Uite, eu de pildă... Unchiul Lelu este mai mare cu treisprezece ani.

— Da, desigur, dar fiecare an contează. Enorm. Nu merge să...

Pare decisă să nu renunţe uşor. Mă priveşte ţintă. Pe faţa ei, se succed rapid seriozitatea şi amuzamentul. Zice:

— Tu arăţi foarte bine pentru vârsta ta. Nimeni n-ar spune că ai atâţia ani.

Gafa clasică. Expresia fatală... Un mod de-a spune că stadiul de mortăciune a fost atins.

— Da, da, desigur... — Îmi ascund mica, neînsemnata iritare. — Ştii dumneata... Sunt ca mărul... Pe dinăuntru... Putred...

O scurtă cascadă de râs voios, exprimând pura plăcere de a fi în viaţă:

— Nu eşti putred, tu... Ai fugit atât de mult.

— N-am fugit, am alergat.

— Aşa, aşa... Maratonul... Ştii, în oraş s-a aflat... — Chicoteşte ca o adolescentă. — Mi-a spus o vecină. Nu

oricine este în stare. Şi tu spui că eşti bătrân! Eu sunt bătrână...

I-aş putea plasa o idee simpatică. Da, ar fi un bun prilej. Bătrâneţea este un sentiment, în primul rând. Cum spune poetul Radu Stanca... Într-o bună dimineaţă, într-o dimineaţă rea, te trezeşti îmbătrânit, picat într-o altă vârstă, trăind regrete de om anesteziat... Da.

Spun:

— Adevărul este că amândoi suntem în aceeaşi oală. Ce să mai vorbim...

Devine melancolică, dar numai pentru o clipă:

— Astea sunt lucruri... N-are niciun rost! Vrei s-o vezi sau nu?

Bat în retragere. În definitiv, n-am de pierdut decât lanţurile... Cătuşele nesiguranţei de sine, diabolic montate de „pârdalnica" presenescenţă. Îmi trece prin minte: Ciudăţenie, este prima întâlnire „la vedere" din viaţa mea! În definitiv, *why not?* Am alergat maratonul la cincizeci, de ce nu şi...?

Spun brav:

— Da. N-am nimic împotrivă.

— Mă bucur, dragă Virgile, mă bucur, exultă *ma tante.* Vei vedea, o să-ţi placă mult. Este o fată atât de liniştită!

Se ridică şi se dă vreo doi-trei paşi înapoi.

mă.

rog!

Mă ridic şi eu. Mă priveşte cu atenţie, estimându-

— O fată minunată, crede-mă!

— Este mai înaltă decât mine? Hm? Spune-mi, te

Parcurge o pasageră stare de stânjeneală:

— Da, este înăltuţă...

— E bună pentru baschet, atunci...

Se înviorează brusc, se animă în chip vizibil:

— Să vezi ce corp frumos are! Şi ce ţinută!

— O regină!

Mustrător, fără pic de umor:

— Nu glumi, Virgile! Poate să fie destinul tău!

Aici a zis-o bine. Am băgat de seamă, reprezint

Nu se supără. Capătă un aer lucrativ. Vrea să treacă la fapte. Se uită la mine, apoi la aparatul telefonic. Zâmbeşte conspirativ:

— Ştii ce, Virgile? Te-aş ruga să... Dacă nu te superi...

— Să plec de aici? Să-i dai telefon colegei dumitale, da?

Face semnul încuviinţării. Este foarte bine dispusă. Ochii ei albaştri exprimă nevinovăţia.

Ies din bucătărie. Străbat lent coridorul. Fetiţa colocatarilor ţipă. Sunete identice, lansate la intervale de timp egale. Le-am cronometrat. Mamei ei i-a fost întârziat momentul naşterii. Fiindcă medicii plecau în *week-end.* Creierul a fost grav lezat. Nu este nimic de făcut. Un copil atât de frumos! Am văzut o scenă ce suma unor relaţii cu alţi oameni. Schimbările nu sunt dictate doar de vârstă şi de mentalitate. Cu fiecare om întâlnit intru într-o reacţie chimică, mă modific. Aici ar trebui gândită o scară a importanţei. În materie de relaţii şi contacte. Unde încetează tropismele şi încep secvenţele cu adevărat semnificative?.

— Scuză-mă, te rog! Am zis şi eu o vorbă într-o doară.

m-a impresionat dureros şi cathartic. Mama îşi mângâia fetiţa handicapată, îi vorbea drăgăstos. Iar ea, ghinionista, mica victimă, zâmbea confuz, parcă în somn. Îi plăcea. Surâsul ei de conştienţă lacunară este din aceeaşi familie cu al unchiului Lelu. Amândouă sunt precare şi neliniştitoare, mesaje prezumate ale unei lumi psihice necunoscute, poate mirifice.

Vrafurile de hârtii mă aşteaptă.

Unchiul Lelu s-a preocupat de o mie şi una de probleme. A fost un fluture vesel, nepăsător... Şi-a muiat trompa intelectului în nenumărate flori... De la orhidee şi până la floarea găinii... Da...

A fost şi o primadonă. Aşa i-a spus un bun prieten al său, mort demult, într-un azil din Paris. Plecase din Ţară înainte de al doilea război, nu s-a mai întors. Suferea de o

melancolie accentuată, scrisorile lui sunt nostalgice.

Paris, 8 III 1946

Dragă Lelu,

Am cetit cu plăcere rândurile tale şi m'am bucurat că eşti teafăr şi însufleţit de acelaşi robust optimism şi încredere în tine, cum te-am cunoscut totdeauna. Ce e drept, o încredere mai puţin ostentativă, dacă-mi dai voie, aşa cum şade bine dealtfel omului mai copt, călit de încercările vieţii şi care începe să-şi dea seama de nimicnicia tuturor lucrurilor din lumea asta, hélas!

Din când în când îi ceream Emiliei veşti despre tine şi n'am ignorat nici faptul că erai „aviator", lucru care se pare că te umple de mândrie (nu-ţi cunoşteam acest „penchant"!), ba chiar ţi-am gustat şi unele reportaje din „Vestul", care-mi ajungea câteodată în mâni venind unui coleg.

Iată-te, deci, întors la „uneltele tale". Te felicit. Mai ales pentru piosul cult cu care întreţii amintirea neuitatului nostru Victor şi mi-ar plăcea să-mi trimiţi prin vreo ocazie oarecare tot ce-ai publicat. Poate mai vine Pia, căci se dedulcise cu Parisul şi ne-a spus la plecare „pe curând". Cred şi eu, când aveai 4000 fr. diurnă pe zi! Dar ia sa se hrănească şi ea la cantine studenţeşti, ba de multe ori numai cu pâine şi apă ca puşcăriaşii, şi să vedem dacă-i mai vine să-l savureze!

Ca să revin la tine, am primit pe vremuri chiar câteva rânduri din parte-ţi şi ţi-am răspuns dacă-mi aduc bine aminte, căci mi-a slăbit foarte mult memoria din lipsă de vitamine în mâncare pare-se, dar cred că cenzura antonesciană a confiscat-o, lăsând să treacă numai cea adresată sorei mele. Avea „Anastasia" stupidităţi de felul acesta căci am păţit-o şi cu alţii. Andrei, săracul, aşteaptă şi acum răspuns la o scrisoare trimisă cu una din partea Emiliei. Asta dacă e adevărat, ce-mi afirma Emilia în scrisoarea ei şi dacă nu cumva vreun „proţăs" l-o fi împiedicat până la urmă s'o mai facă. Nu sunt nici acum pe deplin lămurit, căci cu „voi"

Românii rămâne totdeauna ceva ce nu e clar...

(Glumesc!) Cum, vezi, m'am franţuzit şi ca orice urmaş al lui Descartes cer şi eu claritate „avant toute chose". Dar mi se pare că aveam eu defectul ăsta încă din ţară...

Dorel mi-a scris şi el, dar nu e optimist ca tine, ci trist şi grav ca un amurg de toamnă. Pe lângă o primadonă ca tine, am impresia că Andrei trebuie să fie cavernos ca un bas! Ce să-i faci, fiecare cu nota lui personală şi noi patru făceam un cor complet. Oricâte divergenţe vor fi existat pe vremuri între noi, copilării mai mult, mi-aduc aminte totdeauna cu drag de voi şi cum ar putea fi altfel, când anii cei mai frumoşi i-am petrecut împreună? N'am prea ştiut noi însă cum să-i folosim şi eu îmi dădeam seama cu părere de rău de acest lucru. Dar să nu mai vorbim, că iar mă loveşte o criză de melancolie... În numele acestor amintiri comune din anii noştri frumoşi, dă-mi voie totuşi să te rog ceva: aveţi grije şi de surioara, mea, căutaţi s'o distraţi de câte ori aveţi prilejul, înlocuindu-mă pe mine, îi va face mult bine acest lucru.

Lelu s-a conformat cu asupra de măsură acestei rugăminţi. Unele scene văzute de mine pot fi interpretate într-un singur fel.

În legătură cu cele ce ţi-a spus Pia, află că am făcut o întreagă antologie a poeziei noastre, dela Dosoftei până în zilele noastre. N'a fost şagă întreprinderea asta, în care au eşuat toţi până în prezent. Am făcut-o însă cu mare plăcere, căci mi-a mai înseninat zilele sumbre din timpul războiului.

Ghici de unde-i asta?

Sur un col verdi, Seuil de paradis,
Voici que se montrent Et que se recontrent
Trois troupeaux d'agneaux Et trois pastoureaux...
Dar astea?
Il luit d'un indicible amour Pour apaiser ma plainte,
Mais s'élevant plus haut toujours Il rente hors d'atteinte.
.....
Du sombre poids de l'infini Delivre-moi, Dieu sage,
Et sois du monde entier béni Jusqu'ŕ la fin des âges.

.....

C'est du chaos que je sortis, Je veux y disparaâtre...

Et du repos dont je naquis La soif me brűle, o Maâtre!

Ce zici, îţi place? Cartea va apărea în cursul anului şi o să v'o trimit. Scrie-mi si dă-mi noutăţi din Comloş şi Timişoara.

Cu drag, Ioan.

Rămâne de văzut dacă antologia a apărut sau a rămas doar un proiect frumos.

Ioan îl cam ia peste picior pe Lelu, deşi cu duioşie. Am mai parcurs şi alte scrisori de-ale lui. Apar şi în ele ironii, de asemenea îngăduitoare. Îl aseamănă pe Lelu şi cu o piculină. Avea mania metaforelor. Comparaţia cu instrumentul muzical ce scoate sunete ascuţite ar sugera micul calibru intelectual. Şi pe atunci jurnalistica nu era prea agreată de intelectuali. Ioan laudă fără nicio convingere reportajele lui Lelu, asta se simte.

Într-o zi, va trebui să mă pronunţ asupra jurnalisticii lui Lelu, să-i caut „grundul".

Da, primadonă, soprană de coloratură atrasă de tot felul de arii... Noian de proiecte... Nămol de bruioane... Eboşe, cât cuprinde... Piculină...

Se aud ciocănituri sfioase în uşa dinspre coridor.

Este mătuşa Olga, bine dispusă, conspirativă.

— Am discutat, spune.

— Cu colega?

— Da. Şi?

— I-am spus ce fel de om eşti tu... Şi ea este o femeie deosebită. Un om superior...

— Şi?

— Vin duminică la cinci... O să fac un tort de biscuiţi...

Capătă un aer intrepid, de parcă ar vrea să treacă pe loc la fapte.

Nu va fi tocmai un tort de biscuiţi. Va folosi aşa-numitul blat cumpărat de la cofetărie, va face o cremă de cacao. Dacă va găsi lapte. O prăjitură modestă. Unchiului

Lelu îi place nemaipomenit de mult. Când o vede, în ochii lui apoşi apare pofta.

*

Nu cumva preocuparea mea pentru Lelu este derizorie? Un jurnalist dintre cele două războaie, un diletant însufleţit. Autor de proiecte literare şi istorice neconcretizate.

Nu cumva suntem amândoi în aceeaşi oală a mediocrităţii? Demersul meu este o dubioasă tentativă de înnobilare a unui metal banal? Un fel de poleire sofistică?

Scriitorul este obligat să practice o retorică a măreţiei.

Şi implicit, a propriei superiorităţi. Este o eroare să produci un elogiu, fie şi pieziş, al mediocrităţii. Sau, în fine, nimeni nu te împiedică, dar asta înseamnă să-ţi dai foc la valiză.

În romanul trăit al acestor zile, nu sunt cumva autorul terminat? Mi-am ales un personaj minor, pentru că eu însumi sunt astfel? Iată întrebările.

Dar, dar... Bizarul, senilizatul, zâmbitorul ambiguu, lent mişcătorul prin largile spaţii ale locuinţei sale, satrap caricatural al unui imperiu erodat, dictator ruinat, plătind o viaţă de ironist, ispăşind înţepăturile uşoare, pornite poate dintr-un sucit suflet bun şi suferitor de nesiguranţă, dar şi rănirile dureroase, greu vindecabile... Dacă Lelu este autentic?

Argumentul unor asemănări l-am mai gândit. Între viaţa lui Lelu şi a mea există o relaţie de omologie. Nici eu, autor publicat, devenit doctor în condiţii meschine, nu sunt cu mult mai mult decât un veleitar literar.

Vorbe apărute în conştiinţa mea „cu litere de foc”. ÎI exorcizez pe diavolul lucid, inspiratorul lor, le resping cu indignare şi scârbă. Mă scutur ca de o omidă căznită pe umărul meu dintr-un copac.

Tribulaţiile mele ţin de fenomenul discutat în tren cu Maria. Totalizarea eşecurilor, preludiu al cedării finale, al încheierii luptei cu entropia „ce ne soarbe”. Da. Înclin să-i pun în cârcă lui Lelu eşecurile şi inconsecvenţele mele. Nu

sunt în stare să-l privesc în ceea ce îi este propriu, îl măsor cu tipare potrivite pentru mine.

Iar apoi, încerc să-l justific, să dau un sens global existenţei lui: Viaţa i-a fost coerentă şi destul de armonioasă, gunoiul de proiecte şi de însemnări ce-i umple sertarele şi fişierele este fertil, reuşeşte să mă mobilizeze. Dacă acest om ar fi fost insignifiant, nu i-aş cotrobăi la nesfârşit printre hârtii, cu sentimentul de-a mă afla în proximitatea unui tezaur. Şi nici n-aş simţi ciudata empatie, pe zi ce trece mai accentuată, senzaţia de identificare. Sofisme? Poate.

Am la îndemână reţeta infailibilă. Retorica măreţiei, a propriei superiorităţi. Umană, morală, intelectuală. Civică. Dacă aş adopta-o, lui Lelu i-ar reveni rolul de victimă. L-aş considera cu o superbie filtrată, de la înălţime, parcă în trecere, insistând totuşi, ca dintr-un capriciu, asupra scăderilor lui. Aş arăta că fragmentarismul şi mania proiectelor sunt manifestările unei carenţe de superioritate. Retorica propriei măreţii îţi oferă posibilitatea de a fi spiritual pe seama unor (presupuse) defecte ale altora. Admiratorul repede devine anost, neinteresant, fastidios, da. Cât de uşor mi-ar fi să par deştept pe seama lui Lelu! Dar aşa, cu nătânga mea străduinţă de-a căuta o hieroglifă cuprinzătoare acolo unde nu se află poate decât mâzgăleală suprarealistă!

Îmi este imposibil să-mi reprim solidaritatea cu el. Iată concluzia. N-are rost să mai încerc.

Am citit un număr de pagini dintr-un roman de Ernesto Sábato. Personajul central este un scriitor. Cât abil ţese plasa (tapiseria) propriei măreţii! Nici vorbă despre vreun autoelogiu lipsit de orice rezervă. Personajul numit Sábato este un om cu slăbiciuni, dar scăderile lui sunt nobile şi slujesc ca elemente de contrast ale unor calităţi. Şi mizele filosofice! Infinit mai importante decât ale mele. Cum ar fi descris personajul vizita lui la un unchi decrepit, fost jurnalist obscur între cele două războaie? Nu este greu de răspuns. L-ar fi ironizat cu blândeţe, repede l-ar fi lăsat în plata Domnului cu proiectele lui cu tot.

*

A venit ziua vizitei. Timpul trece repede. Am rugat-o pe Olga să renunţe la orice strategie, să se comporte si să vorbească foarte natural, pe faţă. Doar despre maraton să n-aduci vorba, te rog! Dar de ce, dragă? Uite-aşa, e ridicol. Orice-ar face şi-ar drege, un om de vârsta mea nu mai poate impresiona prin performanţe fizice. Ce s-o mai sucim!?

Vor sosi la ora cinci. *Five o'clock,* ora maximei mondenităţi. Voi aştepta în camera mea, citind netulburat. Sunt bine bărbierit, port o cămaşă frumoasă, bleu cu dunguliţe discrete. Sunt destul de bronzat, fără burtă, cu mişcări abia vizibil parazitate de o uşoară anchiloză. Fac zilnic exerciţii pentru elasticizarea încheieturilor, dar nu reuşesc cu niciun chip să-mi recapăt modul juvenil de-a mă mişca. Şi nici nu vreau să pic în agitaţia zisă tinerească a unor persoane din generaţia mea. Vioiciunea mecanică, postûrile de puţti le transformă în nişte marionete. Am şi o altă problemă. Când stau mai multă vreme pe scaun şi mă ridic brusc, simt o vie durere în şale. Spondiloză. Trebuie să fiu atent, nu cumva să scap vreo grimasă de suferinţă sau vreun geamăt.

Nu cumva întâlnirea cu fata fostei colege este meschină? Un scriitor autentic ar fi acceptat să participe la o asemenea mică, inocentă farsă? Poate că Olga nici n-ar fi îndrăznit să-mi facă propunerea, dacă m-ar fi simţit un „mare" şi nu m-ar fi considerat un biet amărât singuratic, preocupat de chestiuni fără niciun sens pentru un om cumsecade.

Se aude soneria, puternică, electrocutantă. Pe coridor, paşii repezi ai mătuşii. Glasuri de oameni în vârstă. Intră în camera cea mare. Discută. Cuvintele nu li se disting. Trece o vreme. Nu este de *bon ton* să mă cheme imediat, presupun.

A trecut un sfert de oră de la sosirea vizitatorilor. Uşa dinspre camera mare se deschide. Apare *Tante* Olga şi-mi spune cu glas suav, nespus de blând:

— Virgile! Vrei să vii puţin?

Nici vorbă că da. Mă ridic şi mă îndrept spre ea.

Este elegantă, are o rochie frumoasă.

Mă priveşte cu duioşie şi complicitate tandră.

Intru. O văd mai întâi pe fată. Îmi face impresia unei persoane resemnate. Poate din pricina privirilor stinse. Mă preţăluieşte calmă. Are ochi albaştri, suferă de un uşor strabism.

Pe vremuri, un prieten al meu a rostit un aforism memorabil. Un uşor strabism le împrumută femeilor tinere o expresie angelică. Am fost silit să-i dau dreptate. Baschetbalista este o excepţie, are un aer mai degrabă plictisit decât îngeresc.

Părul creţ. Sau nu se spune aşa? Ondulat, da. Şi uşor încărunţit, îşi ţine mâinile pe masă. Le mişcă uşor. După lungimea degetelor, îmi dau seama, este întradevăr o persoană înaltă. Este îmbrăcată cu o geacă de culoare gri. La tricoul ei galben, purtând numele unei universităţi americane, s-ar potrivi nişte blugi.

Părinţii par emoţionaţi, contaminaţi de-o aşteptare excitantă. Nu i-am dezamăgit sub raport fizic, mi-am dat seama.

Mama este o persoană corpolentă. Rochia de mătase i s-a potrivit mai bine cândva, dar asta nu contează. Din grupul nostru de cinci, nimeni nu doreşte să treacă drept un arbitru al eleganţei. Are şaizeci şi şapte, vârsta mătuşii mele.

În ochii ei, citesc bunăvoinţa şi aşteptarea miracolului.

— Şi, întreabă tatăl, după ce unele replici referitoare la vreme şi la călătoria lor au fost schimbate, cum vă place aici?

— Foarte frumos. Citesc tot felul de lucruri interesante.

— Da, da, spune el, domnul Herzovi este un om deosebit, un intelectual de rasă.

Priviri rătăcite, de fanatic îmbătrânit. Costum negru, confecţionat mai demult. Siluetă ascetică, un aproape imperceptibil tremor al capului.

— Aşa este, încuviinţez, un om deosebit.

Privirea lui exprimă teroarea. Ce s-a întâmplat? îşi revine.

Are vreo şaptezeci şi cinci. Am noroc, probabil vede în mine un bărbat tânăr. Confuzia clasică. Mi se întâmplă şi mie să cred că o femeie la treizeci este o fată de optsprezece. Trebuie să recurg la indicii mai deosebite, pentru a obţine estimări cât de cât corecte. Pentru un om de optzeci, cincizeci este egal cu treizeci şi cinci.

În ochii doamnei mame, văd aceeaşi eroare. Nu pare a sesiza că are în plus doar şaptesprezece ani.

Aceeaşi diferenţă ca între mine si fată! Mă priveşte cu o simpatie neascunsă.

— Şi eu citesc foarte mult, spune bătrânul. Acum reiau filosofii. Cei mari. Sunt la Hegel.

Specificul retro al secvenţei mă binedispune.

— Da, da. zic. Eu nu mai am timp pentru textele fundamentale.

Privirile lui de profet neascultat trec peste mine şi se pierd dincolo de marile ferestre. Continuă, depunând un oarecare efort în articularea vorbelor:

— De fapt, ce caut la aceşti filosofi? Să aflu unde s-au înşelat în privinţa divinităţii. Asta mă interesează.

— Interesant...

— În privinţa dumnezeirii... — Mă priveşte, în fine. — Nu un dumnezeu cu barbă albă! Nu!

— Bineînţeles, spun. Principiul.

— Problema mea este să-mi reamintesc ideile lor.

Sunt teolog, poate nu ştiţi...

— A, da?

— N-am profesat, dar am făcut teologia, este normal să... De pildă, la Hegel, ştiţi...

— Napoleon...

— Napoleon?

— Da. A spus ceva despre el, nu-mi aduc aminte prea bine. Ceva interesant, şocant.

— Ceva şocant?

Vocea lui are un ce impersonal.

— Şi cât staţi pe la noi? întreabă mama. Prin Banat? E binevoitoare, are privirea muiată de încredere.

Mă place.

— Nu ştiu nici eu... Cât mă ţine tanti... Olga zâmbeşte.

— Poţi să stai oricât doreşti... Doar eşti la neamuri...

O persoană surprinzătoare, mătuşa mea. N-aş fi crezut-o în stare de o asemenea amabilitate agresivă. Da, chiar aşa! Agresivitate? La adresa cui? Nu a mea şi nici a musafirilor noştri de duminică. Ea atacă destinul! Încearcă să-l forţeze! S-a angajat pătimaş în negocierea mascată, în înduioşătorul, utopicul *show!* Doreşte, ţine ca lucrurile să iasă bine şi „tinerii” să se ia! O admir, îi adresez zâmbete corect dozate, aşa cum o cer uzanţele retro. Ideea de discordanţă adie prin marea încăpere în chip de boare tragicomică, dar nimeni nu-i dă atenţie.

Fata n-a rostit încă niciun cuvânt. Se păstrează într-o mefienţă amuzată. Strabismul său mă nelinişteşte întrucâtva: nu sesisez când se uită la mine cu tot dinadinsul şi când nu. Are un zâmbet uşor, abia vizibil. Emoţia celor trei oameni în vârstă nu i s-a transmis deloc. Nici mie, drept să spun.

Apoi vine vorba despre ceva delicat.

Există o manieră elegantă de a se afla vârsta cuiva, îl întrebi când a absolvit facultatea şi apoi calculezi. Doamna mamă cunoaşte procedeul.

Le spun câte ceva despre Iaşi, oraş cândva pitoresc.

— Şi când aţi terminat?

— Doamnă, vă rog, am împlinit cincizeci acum o lună. Asta este situaţia.

Scurtcircuitarea dialogului aduce descumpănire pe faţa ei, dar repede se lasă reinvadată de bunăvoinţă maternelă.

Întrebarea este dacă Olga i-a spus dinainte câţi ani am. Aşa ar fi fost normal. Este informaţia iniţială a unor asemenea negocieri.

Cifra cincizeci are ceva frigorific în ea, orice s-ar spune. Enunţarea ei nu schimbă expresiile musafirilor, dar

tonalitatea conversaţiei – poate sunt subiectiv – se modifică uşor. Ca şi cum adierea de tragicomedie s-ar fi răcorit puţin.

Un impas.

Încerc un procedeu simplu. Mă interesez despre datele de naştere ale doamnelor. Precizez: Astrologia este un joc, la urma urmelor, dar unul statistic, tulburător uneori.

Glasul fetei este de mezzo-soprană, aspru, straniu de nesupravegheat. Doina, acesta este numele, foloseşte vorbe şi pronunţii dialectale, deşi este ingineră sau economistă. Nu poate fi vorba de sărăcie cu duhul, ci de un orgoliu mai special.

Femeile cu astfel de voci au o componentă masculină, presupun. Orgoliul ar veni din virilizare.

Jocul astrologiei presupune complezenţă şi ambiguitate. Spun: Doina este o persoană foarte inteligentă, cu aptitudini de conducător şi apetit pentru victorii.

— Poate de aceea face sport, închei.

Baschetbalista nu zice nimic. Privirea ei secret amuzată este incertă din pricina strabismului, îşi contemplă mâinile cu degetele lungi.

Olga aduce tortul de cacao. Tava şi farfurioarele sunt foarte frumoase. Linguriţe de argint.

În realitate, părerea mea despre felul de a fi al fetei nu este matematic cea declarată. De pildă, a acceptat caraghioasa vizită patetică nu pentru că este o fiică supusă (teoria emisă anterior de Olga), ci fiindcă a presimţit că se va distra. În această privinţă, semănăm. Spre deosebire de mine însă, ea nu intră în secvenţe ieşite din comun spre a le folosi mai târziu în niscaiva naraţiuni, ci pentru a le consuma pe loc, proaspete, ca să zic aşa. În comparaţie cu ea, pot spune: Sunt un amator de conserve. Culeg fructele întâmplării (o exprimare pretenţioasă), dar nu le mănânc imediat, cu nonşalanţă, scuipând sâmburii în rigolă, precum un copil al străzii, le păstrez la rece şi apoi le ambalez în borcane bine închise, oferindu-le apoi altora, pe

bani.

— Interesant, spune mama.

O denegaţie de salon. Nu pare convinsă. Observaţia referitoare la pofta de succes a fiicei ei nu i s-a părut credibilă.

Tatăl, teologul cu facies de fanatic şi decenţă speculativă (n-a adus vorba despre insuficienţa morală a ateismului), ar mai reveni la tema lui preferată, dar atmosfera s-a cam deteriorat. Enunţarea cifrei cincizeci a fost un moment crucial, se pare.

Se emit câteva miloase laude la adresa „tortului” de cacao. Modesta prăjitură le merită mai ales sub raport moral. I-aş putea reproşa lipsa de savoare, dulceaţa brutală şi nenuanţată, dar n-o fac. Nici măcar în sinea mea. Resemnat, accept a doua bucată şi o rumeg, ascunzându-mi incipienta rea dispoziţie.

Apoi, într-o ultimă încercare de a anima atmosfera, aduc o foaie de hârtie şi un pix.

— Ar trebui să am cărţi de vizită, spun vesel. Nu am. În ocazii mai speciale, mă apuc şi confecţionez una. Uite-aşa...

Rup un mic dreptunghi din fila îngălbenită, provenită dintr-un vechi dosar al unchiului Lelu. Îmi scriu numele şi prenumele, adresa şi telefonul. Doina găseşte amuzant procedeul, mă imită.

Cum secvenţa este în stil retro, părinţii încep să interpreteze ceva ce s-ar putea numi preludiul plecării. Probabil schimbul de cărţi de vizită li s-a părut un semnal. N-am avut nimic asemănător în minte, dar aşa ies lucrurile. Nu este nimic de făcut.

Finalul este destul de abrupt. Sunt totuşi respectate unele principii vetuste. Astfel, cei trei musafiri rămân câtva timp în picioare, fac o haltă în drumul lor către uşa înaltă. Tatăl îşi ia pe după umeri fiica şi împreună cu ea se oferă parcă unui fotograf. Vom vorbi la telefon. Ne vom căuta. Doina va mai veni, doar are maşină. Vom discuta mai pe îndelete. Despre una şi despre alta. Neapărat ne vom telefona, în fond, vremea este atât de frumoasă. Cu

maşina nu face nicio oră până aici, în orăşelul unchiului Lelu.

Musafirii mai zăbovesc puţin la ieşire. Olga este extrem de bine dispusă, chiar radioasă, ca şi cum totul ar fi fost perfectat. Asemenea scene nu reuşesc decât dacă toată lumea îşi dă o oarecare silinţă teatrală. Aici nu merge cu adevăruri spuse pe şleau. Este un fel de idilă, ceva în acest gen. O oază de ficţiune, da. În literatură ar cere registrul comic, dar în realitate, iată, secvenţa s-a desfăşurat în stil de roman obiectiv.

*

Stau de vorbă cu mătuşa mea. Lelu doarme liniştit. De la vizită, au trecut vreo trei ore. Mai întâi, Olga s-a arătat foarte veselă şi încrezătoare.

„Ei, ce zici? Ţi-a plăcut fata?” m-a întrebat, aproape triumfătoare.

N-am spus nimic. M-am mulţumit să ridic din umeri. Tăcerea înseamnă acceptare.

„Deci ţi-a plăcut! Să vezi ce bine o să fie!”

Treptat a devenit mai circumspectă. Acum, în preajma orei nouă, constat că optimismul i-a cam dispărut.

Am devansat-o, în privinţa unor concluzii sceptice. Din prima clipă am intuit: Va fi un *show* al zădărniciei, o scenă falsă. Oamenii acceptă aşa ceva din plăcere ludică, dar şi ghidaţi de o misterioasă damnare. Stăm în camera mea. Ce fel de om a fost Lelu?

Este oare dispusă să dezbatem această temă?

Ce este mai important, textul sau viaţa? Noianul însemnărilor disparate? Sau amintirile nesigure ale unor martori, mitul, povestea cu amănunte neverificabile, ce se schimbă de la o convorbire la alta?

— Ţi-a spus cum a fost la închisoare? o întreb.

Stă într-un fotoliu prea jos, cu arcuri rupte ce scot clinchete bizare.

— Sigur că da. Deşi nu-i prea plăcea…

— De ce?

— Era foarte reţinut… Doar ştii, optimismul lui…

Mândria… Nu putea să suporte ideea că a fost umilit.

— Chiar aşa?

— Da. Foarte greu povestea lucruri urâte.

— Au fost şi de-astea?

— Sigur. Multe, destule...

Am în faţă un jurnal de închisoare. Lelu l-a scris la câţiva ani după ce a fost eliberat.

— Pe-ăsta îl ştii? o întreb.

Flutur filele de foiţă, dactilografiate la un singur rând. Mă ridic şi i le duc. Îşi pune ochelarii, citeşte.

— Nu le cunosc. Unde le-ai găsit?

O întrebare ce nu aşteaptă vreun răspuns.

— Observi? spune. Începe direct cu episodul de după Canal. Or, el la Canal, în 1952, a îndurat cele mai mari necazuri. Acolo era să moară.

— Să moară?

— Bineînţeles. A avut septicemie. Nu ştiu cum s-a infectat. A scăpat ca prin minune. — Ridică privirile înspre becul destul de slab. — Îmi este greu să citesc... Rândurile astea înghesuite... Nu vrei să-mi citeşti tu?

— Ba da. Dar nu ştiu ce ţi-ar plăcea mai mult. Aici sunt tot felul de întâmplări.

— Ce vrei...

... Am făcut, cele trei mii de oameni, un cerc uriaş în jurul unei comisii care citea liste întregi şi ne împărţea grupându-ne misterios. Tu treci acolo, tu treci aci! Fără niciun comentar. Pe unii îi întreba câte ceva. Pe mine m-a întrebat dacă-l ştiu bine pe vânătorul Maxân alu Maxân din Comloş. I-am răspuns scurt, afirmativ: Desigur! Se vede treaba că asta o fi atârnat în cumpănă: am fost trecut la munci agricole la ferma de stat Fundulea din Bărăgan. Până să se facă formele de plecare am mai împletit la saltele din snopi de nuiele, lungi de 16 pe 16 metri. Le cufundam în Dunăre, şi aruncam peste ele bolovani ca sa strâmtăm albia fluviului.

Încolonaţi „pe cinci” am ajuns la gară, iar de-acolo în vagoane de marfă închise am ajuns la gara Fundulea. La vreo 5 km. era situată ferma de stat împrejmuită cu sârmă ghimpată. Un grajd vechi din cărămidă avea capacitatea

de 200 de oameni, iar două barăci de scânduri aveau capacitatea dublă. În mijlocul curţii era o fântână cu găleată, de unde abia răzbăteam să ne luăm o porţie de apă pentru spălat şi băut.

— Hm? Ce zici? Ţi-a povestit cum a dus-o la Fundulea?

— Da, sigur că da. A păţit-o şi-aici. Cum scrie despre...?

— Despre ce?

— Episodul carcerei... Atunci, i-au degerat mâinile şi piciorele.

— Să-l caut...

A doua zi ne-au dus cu jumătate de brigadă ca să desfundăm întreg drumul dintre gospodărie şi comună, că zăpada se înălţase peste un metru şi jumătate. Pe alocuri erau dune de peste doi metri înălţime. Aveam cu noi lopeţi de lemn cu care se lopătează bumbacul în magazii. Am fost grupaţi câte trei într-un rând. Era distractivă munca asta.

Cu dunga lopeţii croiam din două tăieturi un cub, iar latura de bază o croiam când înfigeam lopata. Apoi ridicam calupul de zăpadă spre a-l arunca la vreo 3-4 metri lateral, înaintam ritmic sub paza blajină a unui miliţian ardelean.

Deodată dă peste noi, venind din urmă pe drumul curăţat, o căruţă doldora de sticle cu băutură destinate probabil vreunei cooperative de consum. Căruţaşul era beat criţă nici nu ne mai vedea. O sticlă cu lichior de vin gâlgâia la picioarele lui răspândind un miros ispititor.

Unii dintre noi au oprit căruţa în loc. Miliţianul striga să o întoarcem. Au pus mai mulţi mâna şi au reuşit. În mişcarea aceea grăbită au căzut câteva sticle în zăpadă. Niciuna n-a fost destupată acolo, ci când ne-am întors în colonie. N-a fost niciun tărăboi, dar un imbecil, din cei de la dreptul comun (aceştia erau iscoade printre noi, ca să-şi facă merite) a „turnat" cazul la miliţieni, iar până la urmă ţapii ispăşitori am fost eu şi un timişorean, Danciu, om ceva mai în etate.

De la Danciu am primit a doua zi dimineaţa, în gamela de ceai, cam un sfert din sticla cu lichior.

Turnătorul a primit înainte de mine, a băut şi apoi l-a reclamat pe Danciu. Acesta a declarat că mi-a dat şi mie. În loc să mă mai duc la desfundarea drumului de zăpadă, am fost oprit în colonie împreună cu Danciu şi am fost băgaţi la carcera de scânduri descoperită, aşezată sub un nuc tânăr, în care cârâiau nişte ciori. Comandantului nu-i venea să creadă că totul a fost atât de simplu. Gândea – deformaţie profesională? — că a fost un fel de jaf, însă nu avea nicio reclamaţie. Ne-a legat totuşi, cu câte o frânghie, cu mâinile la spate. Nu era prea rău, n-am simţit gerul, dar pe gură ne ieşeau aburi. Danciu a început să se vaite ca o babă. Mă îndemna în şoaptă să-l imit, ca să-i determinăm să ne dea drumul. Dar n-a reuşit să mă convingă. Ar fi fost nu numai nedemn, ci şi periculos, fiindcă i-am fi întărâtat poate pe cerberii anchetatori. Aceştia erau nemulţumiţi de proporţiile neînsemnat de mici ale faptei descoperite. După amiază ne-au scos din carcere pe amândoi. Până atunci nu s-a sinchisit nimeni de urletele lui Danciu. Am fost introduşi fiecare în alt birou. Pe Danciu l-au bătut măr pentru nedenunţare şi nepredarea sticlei. Mie mi-au pus cătuşe la mâini şi la picioare. Fierarul Ion Ionaş, prietenul meu bănăţean, a făcut cătuşele destul de largi. Puse peste pantalonii de flanelă, nu m-au jenat. Mâinile îmi erau încătuşate în faţă, nu la spate. Era o situaţie tolerabilă. Aşa am să...

— N-aş fi crezut să modifice... Curios... Înţeleg

— Ce?

— A fost o chestiune mai şoadă... Mai caraghioasă, *petrecut noaptea. N-am implicat pe nimeni. A doua zi de dimineaţă a fost trimis Ionaş să-mi scoată fiarele şi am ieşit din nou la muncă. Mi-am auzit vorbe bune de la cei scăpaţi de ponoase graţie tăcerii mele.*

— N-a fost aşa, spune Olga. Altfel mi-a povestit...

Se mişcă în fotoliu. Arcurile scot sunetele lor ciudate.

— Cum?

— Atunci pe el l-au bătut. Nu pe Danciu. Iar la carceră a stat mai mult, două zile şi două nopţi. A avut noroc cu vremea, în prima zi n-a fost atât de ger. Mâinile şi

picioarele i-au degerat a doua zi... A avut noroc. Un om foarte sănătos la trup...

— Şi cătuşele?

— I le-au pus. Dar foarte strâns, semnele i se văd şi acum. A stat cu ele vreo săptămână. Nu mai ţin minte ce l-au pus să facă... Să muncească, nu ştiu ce... Să se chinuiască aşa...

Se uită în gol, pare mirată. Spune:

cum să spun... În acelaşi timp tragică. El a pătimit fiindcă n-a vrut să facă unele lucruri. Pentru alţii, de la sine înţelese. Intrau în regula jocului...

— Ce lucruri?

— Ţi-am spus, caraghioase. La prima vedere... Pentru el a fost o chestiune de principiu. Aşa mi-a spus. Foarte târziu am aflat...

— Ce?

— Uite, dragă, poţi să râzi dacă vrei. Uica Lelu nu voia să cureţe veceurile. N-a acceptat niciodată. I s-a părut degradant.

— A refuzat?

— Da. A zis că mai bine moare decât să... La Comloş, treaba asta o fac ţiganii. Eu n-o fac... Nici astăzi nu-l înţeleg. Dacă vrei să supravieţuieşti, nu te uiţi la amănunte, nu? Ce zici?

O nouă justificare a simpatiei mele pentru Lelu. Cum în închisoare este regim cazon, neexecutarea de ordin este un mare lux.

În timpul lunilor de pregătire militară de după încheierea facultăţii, am păţit ceva asemănător. De fiecare dată când îmi venea rândul la veceuri, spuneam: Mă simt foarte rău... Era un fel de laşitate agresivă, sugeram: În cazul unei repetări a ordinului, mă voi insubordona. O frondă caricaturală. Eram totuşi un licenţiat, iar ofiţerii aveau un oarecare respect pentru ideea de intelectual. Pe când Lelu se afla la închisoare, cu totul altceva.

— Şi ce păţea? Fiindcă refuza? întreb.

— Îl băgau la carceră. Îl şi băteau. Era un miliţian... Tot timpul îl ciocănea. Sunt cuvintele lui. A fost un coşmar

pentru el. Era atât de mândru. Nu-i de mirare c-a ajuns aşa.

— În jurnal este aşa ceva, dar în legătură cu altcineva. Nu ţi-a spus?

— Nu ştiu nimic. Doar despre el.

— Să-ţi citesc? Da? Încuviinţează.

— Este vorba despre un om destul de pitoresc...

... Nea Nae Popescu, ginerele generalului Moşoiu. Om la peste 60 de ani, serios, deţinea ordinul „Mihai Viteazul" din întâiul război mondial. A ajuns şi la Pesta.

Îmi povestea uneori scene din război, îl ajutam la săpat ca să poată răscoli mai abitir interesantele sale amintiri. Fusese bun viorist şi apropiat al prinţului Carol, despre a cărui fugă la Odesa cu Zizi Lambrino ştia multe amănunte. L-a revăzut pe excentricul prinţ şi la Năsăud, unde era surghiunit ca să nu mai poată relua legătura cu Zizi Lambrino. Spunea Nea Nae că acea faimoasă călătorie în jurul lumii făcută de prinţ în compania unor ofiţeri superiori era nu de dragul lărgirii orizontului, ci s-a făcut ca să fie izolat „Cărluţă" de soţie şi copilaş. Scenele cu lăptăresele din Năsăud cu care bea „Cărluţă" câte o ţuică în fiecare dimineaţă, la cel mai bun restaurant. El nu voia să fie rege.

Nea Nae Popescu era aliniat „Naică". Unul Vulpe îi purta de grija pachetelor trimise de soţia lui. Era foarte boem, nu se interesa de conţinutul geamantanului său. Nu-i păsa cine-i consuma alimentele sosite de-acasă.

— Lelu făcea aşa, spune Olga cu glas neutru. Asta n-am aflat-o de la el, ci de la unul... Mulţi ani după aceea, când lumea nu se mai temea atât de tare. Poate că şi alţii făceau la fel. Totul este posibil.

— Să citesc mai departe?

— Citeşte!

Am asistat la două ghinioane avute de Nea Nae. În seara de ajun a Crăciunului li s-a părut miliţienilor că nu au intrat deţinuţii destul de repede în baracadormitor. Cum Nea Nae nu se îmbulzea, a căzut în pumnii unui miliţian tânăr. A picat la pământ, iar miliţianul l-a lovit cu

picioarele, până l-a lăsat în nesimţire. Medicul l-a refăcut cu masaje şi cu nişte soluţii băbeşti avute la îndemână. Altădată, pe câmp, acelaşi miliţian, fără motiv, l-a căpiat pe Nea Nae cu lovituri de pumn peste cap. L-a trântit de câteva ori în ţarină, spre stupoarea noastră. Era figură monumentală Nea Nae, cu părul, barba şi sprâncenele albe colilie şi chipul bronzat. Ne-a povestit cum în tinereţe a fost de multe ori confundat cu Cezar Petrescu.

— La fel, spune Olga. Şi asta mi-a povestit-o despre el. Un miliţian îi purta pică. Dacă nu-l transfera, din asta i s-ar fi tras. A avut noroc.

— Aşa să fi fost?

— Da, da. Când mi-a povestit cum îl băteau, plângea. Se şi potrivesc amănuntele. El a fost.

— Se prea poate. Ce zici de mania lui... Înfăţişează închisoarea drept un loc destul de confortabil. Nu e ciudat?

— Ba da. Aşa era el. Îi era jenă. Era pudic. Se jena să-şi arate suferinţele. Asta s-a văzut şi acum, în prima parte. Când îşi mai dădea seama. Se petrece cu el ceva deosebit. Ceva nu mai este în ordine. Era foarte stânjenit. Îmi cerea scuze, îmi mulţumea.

— A fost curajos.

— Da, foarte. Destule-mi amintesc. Poate cândva o să-ţi povestesc mai mult. Şi în război... A fost decorat...

— Poate-şi ascundea frica din orgoliu.

— Posibil, dar nu prea cred. Mai degrabă, un fel ţărănesc de-a fi. Mi-e greu să-ţi dau amănunte, înţelegi singur... Aşa era şi tatăl tău. Oameni de la ţară, altfel vedeau viaţa.

— Textul ăsta al lui este de-a dreptul idilic. Am găsit şi nişte însemnări de pe front. La fel. Refuza să înregistreze aspectele terifiante, îngrozitoare.

— Depinde şi când a scris. Trecerea timpului... A început să cam încurce lucrurile.

— Omul este înclinat să-şi înfrumuseţeze trecutul.

Aşa i s-o fi întâmplat şi lui.

Un astfel de proces este vizibil în ultimele scrisori.

Incisivitatea şi ironia se estompează. Un fel de idealizare, iată fenomenul. Simţ al realităţii aflat în declin. Poate eu însumi trăiesc o analoagă modificare de optică, o subtilă alterare a intelecţiei. Maniera de înfrumuseţare practicată de Lelu are poate o echivalenţă în tentativa mea de a înnobila vieţile celor trei fraţi Herzovi.

— Ar mai fi ceva, spune Olga.

Se ridică din fotoliu cu oarecare caznă şi vine lângă mine.

— Ce anume?

— Într-un singur om se află uneori nişte extreme.

— Aşa este.

Altfel viaţa n-ar mai avea niciun haz.

— Lelu te interesează într-adevăr...

— Da, mult.

— El era un om curajos, dar avea şi laşităţi...

— Şi ce legătură...?

Se îndreaptă spre fotoliu, se reaşază. Spune:

— După ce l-au ridicat, noi am avut aici mai multe percheziţii. Ne-au luat destul de puţine cărţi. Nici acum nu ştiu de ce ne-au iertat. Se pare că Lelu s-a temut. După ce s-a întors din închisoare.

— De ce s-a temut?

— Să nu mai vină din nou...

— Şi atunci a făcut nişte texte flatate, pentru orice eventualitate? Ca băieţii să nu-i poată reproşa nimic?

— Eu aşa cred.

S-ar putea să aibă dreptate. N-am găsit nimic ce-ar putea fi socotit compromiţător. Poate doar brevetul şi medalia. N-a scris absolut nimic împotriva regimului actual.

— S-o fi gândit la familie, nu?

Nu răspunde nimic. Se gândeşte. Spun mai departe:

— În acest caz nu mai este lipsă de curaj...

— Bine, dar putea să le-ascundă undeva, însemnările... Sau să nu le mai scrie. Ce sens avea...?

— Am o altă teorie. Unchiul Lelu a avut un comerţ intelectual cu posteritatea, aşa zic.

— Cum?

— Da, aici se află originalitatea lui.

— Ce vrei să spui?

Interesul ei pentru discuţie este în scădere. Am observat mai demult, tribulaţiile de atelier literar şi alte speculaţii înrudite n-o prea preocupă. Probabil Lelu n-a prea fost încurajat de ea în activităţile sale de cărturar.

Mătuşa mea provine dintr-un detaşament marginal al marii burghezii, este deci explicabilă atitudinea ei condescendentă pentru oamenii de condei. Sub acest raport, între Lelu şi ea a existat probabil un conflict de mentalităţi. Cei din categoria socială a lui Lelu au privit altfel literatura şi gazetăria. Se ştie, cei porniţi de jos nu dispreţuiesc ideea de a trăi din scris. Cei din elită, da.

Punctul de întâlnire a fost oratoria. O fată din lumea bună îl dispreţuieşte pe un jurnalist, dar îl admite pe un avocat, deşi amândoi vând cuvinte. Olga i-a admirat elocinţa de fişcal. Nici jurnalistica n-ar fi fost atât de rea, dacă alegerile din 1946 s-ar fi încheiat altfel... Lelu ar fi devenit om politic, simţul său pentru dreptate, deprins la ţară, în copilărie, l-ar fi împiedicat să practice compromisul dincolo de nişte limite rezonabile.

— Tanti, unchiul a trăit ca un artist. Aici este cheia problemei.

— Ca un artist?

E sceptică. Mă priveşte îngăduitor, n-are de gând sa mă contrazică, dar nu mă crede.

— Îţi spuneam mai înainte. Comerţul intelectual cu posteritatea. Da?

Încuviinţează.

— Ei bine, şi-a falsificat trecutul, l-a contrafăcut, a construit o imagine neconformă cu realitatea. În scris, vreau să spun.

Nu mă crede.

— Vrei să te distrezi, îmi faci mie o teorie fantastică... Ce spui tu nu se poate, dragă Virgile. Eu l-am cunoscut mai bine decât oricine. Tu crezi... Te uiţi câteva zile prin hârtiile lui şi gata. Întorci totul pe dos...

— Nu vreau asta. N-a fost altfel decât l-ai ştiut dumneata. Nu aici este problema. Şi-a construit prin scris o altă imagine a lui însuşi. S-a transformat într-un personaj de roman. Asemănările cu prototipul real sunt mai mult nişte coincidenţe biografice.

Întreabă şovăitor:

— Şi, imaginea... Cea falsificată... Cum este?

— Înainte de-a ţi-o descrie... Întrebarea este... Cui i-a fost adresată?

— Cui?

— Aici este o altă ciudăţenie. Doar acum, când am obţinut unele date mai... Pot să spun...

— Poate s-a gândit la tine. Te pomenea des. Era mândru de tine. Până la un punct...

— De ce numai până la un punct?

— L-ai dezamăgit... Nu te preocupai suficient de Comloş. Ăsta era reproşul lui.

— Da, este posibil. Să-şi fi imaginat vizita mea de recuperare. Sau chiar să se fi văzut personajul unui roman scris de mine. Ar mai fi o ipoteză...

Aşteaptă resemnată. Dar, în privirea ei, văd şi naşterea unei mândrii. Lelu a reuşit o asemenea performanţă!?

— Ce ipoteză?

— Nu s-a gândit la mine. A acţionat precum naufragiatul dintr-o insulă pustie. A scris un mesaj şi l-a aruncat în valuri, într-o sticlă. Dacă cineva o găseşte, bine, dacă nu...

Olga s-a binedispus. Ciudata idee a nepotului din Bucureşti îi convine. Zâmbeşte, poate-şi imaginează cum ar reacţiona Lelu auzind despre contrafacerea existenţei sale reale prin scris. S-ar bucura. Ar fi foarte fălos.

Teoria justifică fragmentarismul şi mania de colecţionar. Un eficient, avid de lucruri finite, va vorbi despre eşec. Dacă Lelu a vrut să construiască, pentru uzul unui biograf al viitorului, tocmai imaginea pointilistă a unui artist al ezitării? Dacă transformarea documentării în lucrări definitivate i s-a părut meschină?

— Ar mai fi un aspect...

— Ce anume?

— Uite, poate o să ţi se pară ciudat, dar ideea mă atrage. Părinţii dumitale au considerat căsătoria cu Lelu o mezalianţă, da?

— Numai mama, tata a murit mai înainte. Ţi-am mai povestit. Lelu şi mama nu s-au înţeles niciodată.

Nici la urmă? Când a murit? Vreau să spun, înainte de moartea ei?

— Ba da, numai atunci s-au împăcat. S-a dus la spital, a rugat-o să-l ierte. Şi ea i-a cerut iertare.

— Ca la ţară...

— Da, exact. Numai atunci. Cu o zi înainte de a muri. Ce spuneai de mezalianţă?

— A trăit un complex de inferioritate. Mama dumitale era o mare doamnă, el un ţăran. Nu?

— L-a dispreţuit. Indiferent de ce-ar fi făcut. Era la fel de puternică. Săreau scântei între ei. Niciunul n-a cedat. Era surdă la orice argument. Nu i-o arăta întotdeauna. Între ei au mai fost, cum să spun...?

— Armistiţii?

— Da, aşa. Repede găseau un nou motiv de ceartă.

— Este normal, mi se pare. Să revenim, te rog. El a căutat, nu ştiu cât de conştient, să-şi suplinească o carenţă de nobleţe...

— Carenţă de nobleţe?

— Da. Exact aşa. Şi nu din snobism.. Nu era omul...

— Cum?

— El nu voia să-şi convingă soacra. În propriii săi ochi dorea să devină un nobil. Arta era singura cale. Vreau să spun, după ce a dat greş cu politica. A ţinut să rateze în chip nobiliar o carieră de istoric şi una de scriitor...

— Dar traducerea? Cât s-a străduit! Nici nu-ţi închipui... Ani în şir...

— Şi asta se explică. Şi-a oferit o partida de masochism. S-a zbătut pentru o miză insignifiantă, simbolică. Doar ştii, i-au rămas vreo două mii. O nimica toată.

— Şi de ce-a luptat?

— A fost un donchişotism, eu aşa zic. Tot o manifestare de nobil. Un om vulgar nu persevereză într-o întreprindere nerentabilă. A făcut-o de amorul artei…

Tante Olga mă priveşte destul de satisfăcută. I-a plăcut teoria mea despre felul ascuns de a fi al lui Lelu. Tenacitatea, aş putea să-i spun, este inelegantă. Vulgară. Un nobil depăşind un anumit grad de stăruinţă începe să-şi trădeze clasa, nu?

*

Ajung la figura cea mai interesantă. Victor Herzovf, mort la douăzeci şi patru de ani. Jurnalist preocupat de istoria Banatului. Aş vrea să discut despre el cu Maria. După episodul maratonului nu mi-a mai dat telefon.

Îmi amintesc numele ei de familie. Face medicina? Înseamnă că şi părinţii ei sunt medici. Cam aşa se întâmplă.

Olga îşi dă imediat seama de cine ar putea fi vorba. Totul este foarte simplu în provincie. O găsesc. Răspunde chiar ea. Nu se miră. Poţi să vii cu Cristian, îi spun. Dar vino! Am să-ţi povestesc ceva interesant. Un caz de dezrădăcinare. Aş vrea să aflu punctul de vedere al generaţiei tale.

Va veni fără Cristian. Ştie unde locuieşte unchiul meu.

În aşteptarea ei, cuprins fără veste de o prosperitate psihică ce-mi aminteşte pierdutul preaplin, citesc documente legate de Victor Herzovi.

Mai întâi, scrisorile. Avea o mare energie. O cotă nici măcar visată de mine. În anii ’30, expresia nu exista, dar astăzi, despre oamenii de felul lui, se spune cu respect şi invidie: Un buldozer!

Mai reuşesc să descopăr nesăbuinţa şi expeditivitatea. A avut o fire jurnalistică? Echivalenţa existenţială a modului de viaţă jurnalistic, bazat pe sincronizarea la oportunităţile momentului?

Se aude agresiva sonerie. Mă duc să deschid. Iau cheia cea mare din cuiul ei. Simpatice uzanţe retro!

Olga este în bucătărie. Fac prezentările. Zâmbetul mătuşii este oarecum ambiguu. Parcă ar spune: Eu îţi găsesc o fată bună de treizeci şi trei, iar tu, uite... Cu bunica Mariei este prietenă. Se ştiu de cincizeci de ani.

Intru împreună cu Maria în camera mea. Se miră de mulţimea documentelor. Trec peste orice introducere.

— De fapt, îi spun,mă interesează un mod de a fi...

— Ce mod?

Stă picior peste picior. Maximă nonşalanţă, impudoare perfectă a tinereţii!

— Uite, eu am avut un unchi, fratele celui de aici, Victor Herzovi. Ai auzit de el?

— Nu cred...

— E normal, a murit în 1932. Un om vechi... A scris, a fost jurnalist. Uite-i cărţile...

I le dau. Le răsfoieşte. Se uită lung la o fotografie.

— Semeni cu el!

— Da, într-adevăr. Acum, mai puţin. A murit la douăzeci şi patru de ani.

— Ce-a avut?

— Endocardită lentă.

— Astăzi, s-ar fi vindecat.

— Cu antibiotice?

— Da. — Se uită la o fotografie mai mare a lui Victor. — Era un bărbat frumos. Uite, are bărbia despicată.

— Semn de energie. Aşa se spune, îl are şi unchiul Lelu. Şi tatăl meu...

— Tu nu-l ai.

— Nu. S-a pierdut. Nici n-am o prea mare energie.

— Nu mai fi atât de modest. Ai destulă. — Râde amuzată. — Ştii, Cristian te respectă acum... Ăsta este genul lui.

— Nici nu se prea înşală, la urma urmelor. Să revenim la Victor, dacă vrei. Ce impresie ai despre el? Aşa, la prima vedere?

— Nu prea ştiu ce să zic. A fost o mare promisiune. Mă întreb ce s-ar fi ales de el, dacă nu murea şi persevera...

— Murind, şi-a interzis accesul spre ratare.

Răsfoieşte o carte, citeşte câteva aliniate. Zice serioasă:

— Scria bine, fluent.

— Da, absolut, era un meseriaş. O expresie la modă. E meseriaş! Aşa se spune. Cu un ton de respect.

Mă priveşte întrebător.

— De ce te-am chemat aici, da? Asta vrei să ştii – Încuviinţează prin aplecări rapide ale capului. Un gest adorabil. — Ca să fiu sincer, am vrut să te văd. Eşti şi un fel de catalizator.

— Eşti îndrăgostit de mine?

— Nu degeaba eşti la medicină... Ai şi deprins cinismul... Nu sunt îndrăgostit de tine, scumpo! Poţi sa te linişteşti! Folosesc un truc mai special, dacă vrei să ştii...

— Ce truc?

— Mitul personal, ăsta este...

— Cum adică?

— De câţiva ani încoace, de fapt cam de unul, simt un fel de neputinţă cronică. Ştii tu... Ţi-am povestit în tren... Trebuie să trăiesc mai departe, nu? Nu pot să mă pun jos şi să mor. Asta a fost o expresie a bunicii mele, îmi place. Şi atunci mă agăţ de câte o femeie... Într-un mod spiritual, vreau să spun. Lucru curios, procedeul reuşeşte! Uite, acum m-am agăţat de tine...

Se amuză. Are ochi de un verde aproape vegetal, nu cred să mai fi văzut vreodată o asemenea nuanţă.

— Şi... Cât te ţine un mit personal? Hm?

Se tot uită la fotografia lui Victor şi apoi la mine, de parcă ar executa din ochi nişte măsurători antropometrice.

— Depinde... De regulă, până închei romanul...

— Acum lucrezi la aşa ceva?

— Nu, n-am reuşit să încep, dar am planuri... Simpatice... Aici există o asemănare între mine şi unchiul Lelu. Amândoi excelăm în proiecte.

— Da?

Îi dau un plic cu fotografii de familie. Le priveşte cu interes. Cel puţin aşa am impresia. Stau în picioare, alături

de ea, în chip de ghid. Mă feresc s-o ating.

Apoi, mă reaşez în fotoliul adânc şi inconfortabil.

Zgomotul bizar scos de arcuri a început să-mi placă.

O privesc. Din acest unghi, figura ei arată altfel. Se uită la fotografii. Pe trăsăturile ei de frumoasă levantină persistă un zâmbet slab, parcă neîncrezător.

— Să revenim la Victor, spun. Dacă n-ai nimic împotrivă...

— N-am. Mă interesează. A murit demult, dar în acelaşi timp este tânăr. Un paradox.

— O coincidenţă.Mă gândeam la paradoxurile trăite.

— În ce fel?

— Mă întrebam dacă le guşti. Generaţia ta, vreau să spun. Ce zici?

— Depinde la ce te gândeşti.

— Alăturarea într-o singură persoană a unor calităţi în aparenţă incompatibile.

— Dă-mi un exemplu, te rog!

— Sunt cam lipsit de modestie, cum să-ţi spun... Poate, în sinea ta, m-ai încadrat deja în vreun egotism... Sau egofilie... Hm? Nu este aşa. Discut despre mine din dorinţă de exactitate. În mine coexistă un om terminat şi un maratonist. Asta este de natură să şocheze, e un paradox trăit... Aşa am apreciat...

— Da, ai dreptate. Cât priveşte generaţia mea... Nu ştiu dacă am voie să vorbesc în numele ei.

— Voie ai...

— Da, bineînţeles, dar nu mă simt în stare. Oamenii sunt foarte diferiţi. Imprevizibili. Uneori am impresia că suntem nişte marionete. Nu este vorba numai despre... Ştim amândoi despre ce. Ca şi cum ar fi un blestem, o condiţionare mai puternică decât conştiinţele noastre, îmi este mult mai simplu să mă gândesc la oameni de demult, ca unchiul tău.

— Într-adevăr, ei au un avantaj, sunt finiţi, cum să spun... De pildă, Victor... Cu impetuozitatea lui disperată... Când alţii de abia se gândesc cum să înceapă, el atinsese viteza de croazieră. Ştia, simţea că o să moară curând. Pe

vremea aceea, jurnalistica era altceva. Trebuia doar să ai condei, dar nu în sensul de azi. Lucrurile erau mai simple. Victor era cam naţionalist, cam şovin. Nu mult, nu într-un mod exagerat. Doar atât cât să i se precizeze apartenenţa politică. Asta era esenţial, în jurnalistică, îţi asigura un protector şi lucrurile începeau să meargă. În cazul lui, protectorul a fost Sever Bocu, Fondatorul „Vestului”, nu ştiu dacă ai auzit de el.

— N-am auzit.

— O figură interesantă. La noi, nu se spune nimic despre el, fiindcă a fost ţărănist. Aici, la unchiul meu, i-am citit memoriile. Texte absolut corecte din punct de vedere politic şi, cum să spun?, patriotic. În fine, nu cred că te interesează. Au fost o surpriză foarte plăcută..

Se uită la nişte scrisori ale lui Victor.

— De ce sunt tăiate unele rânduri? mă întreabă. Cu pastă...

Acţiunea de flatare a trecutului, opera de ajustare a lui Lelu.

— Unchiul este o figură, în felul lui. A selectat doar documente favorabile. A tăiat ce-i mai puţin convenabil. Victor a fost cam beţiv, iată adevărul. Mai bine zis, băutor. Le cerea tot timpul bani părinţilor lui. În fine... Nu era un lord... A avut şi o legătură amoroasă foarte reprobată. Mă întreb dacă fosta lui iubită mai trăieşte.

— Asta e?

O femeie mică de statură, urâţică, mai în vârstă decât el cu vreo cinci ani, croitoreasă din Bucureşti.

— Da, o fiinţă foarte devotată, în familie se spunea că ea l-a băgat în groapă, deşi nu văd cum. N-a făcut decât să-l păstreze. S-a aflat într-o permanentă admiraţie faţă de el. Vechiul truc. O să râzi, dar i-am făcut horoscopul lui Victor. Nu era tocmai sigur de sine şi de posibilităţile lui intelectuale, da. Ea s-a extaziat fără încetare în faţa lui. Putem deci spune, l-a ajutat... Sau i-a înteţit de fapt arderea, distrugerea de sine? Nu ştiu ce să zic...

— Spuneai... Despre egotismul tău... Văd că-mi vorbeşti numai despre el. Hm?

— Da, sunt un digresiv. Mă interesa apropierea între două tipuri de eşec, al lui şi al meu. Prezenţa ta îmi va ajuta, îmi va... desfunda sinapsele. Aşa mi s-a părut.

Râde. Se ridică şi începe să umble prin încăpere, ca şi cum ar dori să se dezmorţească. Spune veselă:

— Şi?

— Am prins un fir, mi se pare, dar nu reuşesc să clarific...

— Ce?

— În ce fel modul lui jurnalistic de viaţă a fost repetat, în linii esenţiale, de mine...

— Parcă mi-ai mai spus asta... Nu?

— Posibil... Este una dintre marotele mele. Deosebirea dintre modul de viaţă jurnalistic şi cel literar. De fapt, romanesc. Sună mai bine aşa. Victor ar fi trăit în stil jurnalistic. În cazul meu, acest stil s-a manifestat mai molcom, cronic. Pe el l-a ucis de-a binelea, pe mine m-a anihilat cu-ncetul, lent.

— Asta este ceva interesant! — În ochii ei văd excitaţia intelectuală. — Şi pe mine mă priveşte...

— Ei, tu eşti mult prea tânără...

— Dar el?

— Da, ai dreptate. Uite cum văd eu lucrurile. Individul cu existenţă jurnalistică, indiferent de profesie, este dominat de aspectele oportune ale vieţii. Unii, în moduri foarte subtile, bineînţeles. Ce este jurnalistica, la urma urmelor? Un mod de a te mula după evenimente exterioare. Fatalmente, jurnalistul se trădează pe sine însuşi fără încetare.

— Nici chiar aşa...

— Ba da. Chiar dacă ideea în favoarea căreia combaţi este foarte pură, curată... Identificarea totală cu ea e o iluzie. Jurnalistica presupune o înregimentare, o aliniere. Ea sfârşeşte (sau poate începe) prin a fi un joc de natură politică, aici se află marele ei neajuns. Trebuie să începi a farda adevărul, dacă nu cumva să minţi de-a dreptul, în favoarea grupului ce te include. Regula aceasta este valabilă până şi în literatură, unde, ai spune, este domeniul

artiştilor puri... Dacă faci jurnalistică literară, trebuie neapărat să faci parte dintr-un grup, altfel nu merge, eşti eliminat, marginalizat. Asta a spus-o şi Stendhal...

Mă ascultă? Este oare realmente interesată? Spun mai departe:

— Se produce o îndepărtare a ta de tine însuţi, asta este fatal, de neînlăturat. Un fel de alienare specială, nestudiată de medicină. În plus, insul capătă o mobilitate morală nefastă. Eu am trăit aşa ceva...

— Cum ai trăit? Doar eşti scriitor...

— Da, în principiu sunt. În fapt, am practicat nenorocita mobilitate jurnalistică. În acest punct, asemănarea mea cu Victor... Întrebarea este dacă această formă de existenţă este ucigătoare. Sau, mai bine zis, cât de dăunătoare...

— Unchiul tău avea preocupări de istorie. Ele ar fi putut să-l ducă înspre celălalt tip de viaţă, de existenţă.

— Da, teoretic. Pasiunea lui pentru surse... Dragostea pentru trecutul Banatului... Puteau fi nişte semne de pasiune intelectuală, pură. N-a fost aşa.

— Dar cum?

— Ţi-am spus, era cam naţionalist... S-a aliniat la politica „Vestului". Un program îndreptăţit din punct de vedere istoric. Cel puţin, în cea mai mare parte a lui. Pe mine nu mă interesează însă, dacă Victor se situa sau nu pe o poziţie „progresistă". Calea intelectuală aleasă de el putea să ducă la ceva bun? Iată întrebarea.

— Bine, dar au existat jurnalişti scriitori.

— Zici că teoria mea este principial greşită, da?

Presupui că este o falsă problemă, opoziţia mea...

Încuviinţează cu mişcările ei rapide din cap, de fetiţă. Am ajuns să i le cunosc şi să i le aştept.

— Naiba ştie... Ai dreptate, bineînţeles. Probabil te gândeşti la Eminescu, nu? Exemplu tipic de poet genial şi jurnalist strălucit.

— Da.

— El confirmă. Prin modul cum a sfârşit. Existenţa lui tragică poate fi legată de intrarea în jurnalistică.

Aminteşte-ţi, dacă vrei, cele spuse de mine mai înainte. Indiferent de puritatea opţiunilor, jurnalistica devine ucigătoare, în mod special pentru cei puri.

— Interesant. — Mă priveşte pieziş, foarte serios. — Psihologic s-ar putea justifica.

— Evident. Cei puri, cum sa spun?, cei univoci ar trebui să nu se bage în jurnalistică. Să rămână în literatură. Asta este părerea mea. Un pur, hai să rămânem la cuvântul ăsta, în lipsă de unul mai bun, devine o victimă. Dacă intră şi persistă în jurnalistică. Victor a murit din prea multă forţă, iată paradoxul. Iar eu...

— Iar tu?

Pare într-adevăr conectată la conversaţie.

— La mine s-a întâmplat la fel. Aici este descoperirea... Moartea mea psihică este echivalentul morţii fizice a lui Victor.

— Ai fost şi tu un pur?

— Poate eşti ironică, dar asta mă lasă rece...

— Nu, deloc...

— Încerc să-ţi răspund... La plecare, am fost. Ca orice om tânăr. Apoi, s-a trezit în mine nu ştiu ce frivolitate funestă. O neseriozitate intelectuală, vreau să spun. Anii au agravat-o. Mă întreb cum s-a declanşat totul...

— Ce spui seamănă cu un fel de psihanaliză socială... Nu?

— S-ar putea... Să existe un moment generator. Acum îmi zic: De vină a fost minciuna generalizată, devenită atât de uzuală, încât omul nici n-o mai consideră ceva rău, dăunător.

— Ce vrei să spui?

— Ştii foarte bine la ce mă refer... — Arăt cu degetul înspre tavanul înalt al încăperii. — Din moment ce minciuna este practicată la asemenea niveluri... Omul începe s-o considere ca făcând parte din regula jocului social. Jurnalistica presupune o concepere relativistă a adevărului. Rigoriştii n-au ce căuta în ea. Bineînţeles, cei autentici, nu cei care adoptă o retorică a francheţei sau ceva în acest gen. Aici trebuie să deţii o anumită

versatilitate. Altfel nu se poate.

— Parcă ziceai nu ştiu ce despre alte profesii.

— Da, o existenţă de tip jurnalistic poate trăi aproape oricine. Aşa cred. Pe planul practicii, ea se exprimă prin oportunism. Nu unul catastrofal, periculos, cu mize foarte mari, asta nu. Unul mai restrâns, ca să zic aşa... Un mod de-a te face că uiţi un anumit substrat nu tocmai curat. Să tot pui între paranteze nişte adevăruri ştiute de toata lumea. Ce să mai discutăm... Ştii foarte bine la ce mă refer...

— Nu prea înţeleg...

— Ba înţelegi foarte bine, sunt sigur. În cazul tău, intervine însă ceva mai deosebit. Între tine şi necesităţile sociale, sunt interpuşi părinţii tăi. Pur şi simplu, ei se complac într-un anumit joc social, pentru a te întreţine şi pe tine, printre altele. Tu nu ştii încă foarte exact cum stau lucrurile cu frivolitatea morală. O să înţelegi numai când vei începe să te întreţii singură.

— Pot să dau un telefon? mă întreabă.

Da, este posibil. O conduc în bucătărie, apoi mă îndrept spre camera unchiului Lelu. Uşa este întredeschisă. Bat foarte încet.

— Intră, intră! şopteşte Olga.

Unchiul Lelu doarme liniştit, cu faţa în sus. În somn, figura lui arată şi mai înstrăinată. Asemănarea lui cu tatăl meu este aproape pierdută. Cer încuviinţarea pentru telefon.

Duc telefonul în bucătărie. Maria se uită la calendarul ortodox, fixat deasupra aragazului.

O las să vorbească şi mă întorc în camera mea. Răsfoiesc dosarul Victor Herzovi. Multe fotografii. Cele mai incitante surse, pentru mine. Cât de senin pare furibundul jurnalist!

Maria se întoarce.

— Spuneai ceva despre momentul iniţial...

— Da. Primul contact efectiv cu politica... în 1946, la alegeri. Aveam pe-atunci şapte ani. Ştiam de existenţa unei confruntări, un fel de ceartă...

— Cum ai înţeles?

— Pe zidurile Bucureştilor, se aflau afişe şi inscripţii, lozinci. Cea mai frecventă era „Votaţi B.P.D.!”. Adică Blocul Partidelor Democratice. Erau şi semne. Ei bine, unele afişe erau sfâşiate de la o zi la alta. Am priceput, se ducea o luptă între semne. Şi Soarele...

— Soarele?

— Simbolul B.P.D.-ului. Erau pline zidurile de el. Nimeni nu-l ştergea. Adversarii lui erau mai corecţi. Asta o spun acum, bineînţeles...

— Ce semne mai erau?

— Mai era ochiul, al P.N.Ţ.-ului. Adică Partidul Naţional Ţărănesc. Şi cele două linii paralele, al liberalilor. Liniile erau cele mai puţin numeroase. Mă întreb dacă nu cumva mă înşel în privinţa lor. Să fi fost un alt semn? Se poate verifica. Văzând că semnul Soarelui este mult mai bine reprezentat decât celelalte două, mi-am dat seama de o anumită realitate, de un raport de forţe... Numai astfel se explică comportarea mea din ziua alegerilor...

— Ce-ai facut?

— Uite cum a fost. M-am dus la votare cu mama. Tata fusese, urma să meargă, nu mai ştiu. Dimineaţa, nu prea devreme. Mama a luat un buletin de vot şi am intrat împreună într-o cabină. Ulterior aveam să aud multe despre supravegherea votanţilor. Oglinzi orientate potrivit... Făină presărată pe umeri... Am urmărit-o pe mama cum votează. Trebuia să pui ştampila pe unul dintre semnele văzute de mine mai înainte pe zidurile oraşului. Mama a ştampilat Ochiul, dar cumva greşit, numai într-un colţ. A făcut un fel de compromis cu ea însăşi. A votat sincer, dar în acelaşi timp s-a asigurat pentru o eventuală deconspirare. Se ştia, până şi de mine, voturile neştampilate în mijlocul unui semn erau anulate. Poate, în acest fel, a dorit să se abţină de la vot. Încurcată socoteală! Oricum ar fi fost, când am ieşit din cabină şi m-am îndreptat spre urnă, un domn surâzător m-a mângâiat pe cap şi m-a întrebat foarte mieros: Cu cine ai votat, puiule? Cu Soarele! am răspuns eu, cu o spontaneitate de

care ar trebui să mă mir până în ziua de azi, fiindcă nu sunt un mincinos de felul meu. Şi, notează, părinţii mei nu-mi făcuseră niciun instructaj pentru o asemenea eventualitate! A fost prima mea minciună politică! Dacă vrei să faci psihanaliza vieţii mele de tip jurnalistic, probabil de aici trebuie să porneşti.

— Şi-apoi?

— Nu ştii? Partidele istorice au pierdut. Nu mă întreba cât de corecte au fost alegerile…

— La şcoală ni s-a spus că au fost corecte.

— Bineînţeles, desigur. — Arăt din nou cu indexul tespre tavan. Apoi îmi ating urechea dreaptă. — A trecut multă vreme de atunci. În curând va fi o jumătate de secol.

Încep să mă plimb prin cameră, atins fără veste de-o nervozitate fără obiect precis, încerc să-i determin sursa. Da, numai asta poate fi: N-am găsit încă esenţialul despre existenţa jurnalistică.

— Dar existenţa literară? mă întreabă Maria, neinteresată într-adevăr de problemă, vorbind doar pentru a întrerupe tăcerea.

— De ea mi-am dat seama numai în anii din urmă. Într-o bună zi, n-am mai fost în stare să scriu şi nici chiar să gândesc anumite lucruri. Era însă prea târziu. Trebuia să-mi dau seama de asta acum douăzeci de ani, ba chiar şi mai demult, când eram ca tine. Ar fi fost altfel, totul.

— Ai fi avut o stare psihică mai bună?

— Cu siguranţă. Existenţa jurnalistică uzează foarte tare, foarte repede. Mai mult, toceşte nu ştiu ce facultate creativă, îl îndreaptă pe individ spre formule simple, mai bine zis uşoare, de minimă rezistenţă.

— Şi…? Cum?

— Vrei probabil să ştii cum s-ar desfăşura o asemenea existenţă. Ar fi o viaţă morală, fără nici-un compromis. La prima vedere pare absolut imposibil. Poate chiar şi este. Doar ştii singură la ce mă refer. Un anumit joc social… Trebuie jucat, pentru supravieţuire. Omul nedispus la compromisuri nu intră în joc, asta-i tot. O duce mai greu, dar ceea ce obţine este mult mai important

pentru comoditatea lui interioară.

— Comoditatea?

— Am folosit cuvântul pentru a te şoca puţin. De fapt, important este cum te simţi în tine însuţi. Bătrânii nu erau proşti când recomandau cinstea. Naivitate, aşa ni se par vechile precepte, credulitate, sloganuri burgheze. Da? Să vezi ce sfaturi le dădea bunicul meu fiilor săi! Şi lui Victor... La urma urmelor, le spunea să nu facă jurnalistică în vieţile lor. Nici scrisă şi nici trăită. Să scrie un mare roman, unul autentic sau să trăiască unul la fel de adevărat. Ăsta este nodul problemei. Eu plătesc acum pentru că nu m-am putut sustrage jurnalisticii. Deşi, prin profesie, aveam şansa mare de a pricepe mai repede decât alţii cum stau lucrurile. M-am lăsat manipulat de-un flux misterios ce m-a îndemnat spre acte aproape imperceptibil mincinoase, uşor ajustate după nişte interese ale momentului. Mi s-a părut mai atrăgător să reuşesc nişte „lovituri” uşoare, lesnicioase. Mi s-a părut că realizarea lor ţine de o abilitate specială. Uite, sunt jumătate ardelean, jumătate bănăţean, dar sunt în stare să concurez în materie de şmecherie cu regăţenii... M-am felicitat.

*

După plecarea Mariei, mă străduiesc să ies din postura de auto-acuzator. Aproape am dat-o afară. Nu s-a supărat. Am beneficiat iarăşi de un privilegiu al profesiei mele: oamenii înclină să-mi scuze extravaganţele.

Răsfoiesc documente. Ar ieşi un roman din ele. O prefaţă de Sever Bocu la o carte a lui Victor, apărută postum, în 1941. La Editura Lelu Herzovi. Unchiul Lelu s-a improvizat în editor, a făcut-o şi pe asta. În afară de două cărţi ale lui Victor, a mai editat doar o culegere de poezii. I s-a părut suficient. Nici nu s-a înşelat, la urma urmelor. Aş putea să-i reproşez numele editurii, putea să găsească altceva, nu? Mai neutru. Şi aşa a fost bine.

În acea vreme, prefectul Timişoarei era un legionar. Cenzura lui a tăiat o mare parte din rândurile scrise de Bocu. Probabil, cele mai interesante.

Asistăm de zece ani neputincioşi la o nebunie

colectivă, cu marşuri pe străzi ale unei noi armate alături de Armata ţării, formată din elevi ai liceelor, ai Universităţilor, îmbrăcaţi în uniforme şi înarmaţi, cărora li s-a sugerat că ei sunt singurul factor în stat, dându-li-se şi steag, altul decât tricolorul, încât ţara ajunsese ţară cu două steaguri, nebunie la început crezută inofensivă, pe urmă devenită pericol public, care a dus la pierderea hotarelor şi până la urmă la descompunerea internă. Şi când te gândeşti ce se urmărea. Nici mai mult nici mai puţin decât crearea Omului nou!...

Eşecul a fost complect şi pretenţia care nici nu mai rivaliza cu oamenii, ci deadreptul cu Providenţa ca şi cum Cristoşii ar răsări pe toate potecile, a fost atât de fulgerător zdrobită încât nici nu-i găsim o asemănare decât în cunoscuta cădere a îngerilor... STAT DE TINERI? Nu cunoaşte Istoria... Avem meritul de a'l fi inventat noi. LUPTA ÎNTRE GENERAŢII! O cunosc, dar numai ca maladie, ca epidemie. Statul în care apare ori o poate înăbuşi, în faşe, aşa cum au făcut Consulii cu Catilina, ori cade el, lăuntric, inexorabil. Lupta între generaţii l-a făcut pe Clement să exclame în secolul I către Corinteni: „O, NEBUNILOR, ASEMĂNAŢl-VĂ CU VIŢA DE VIE: – MAI ÎNTÂ1U CADE FRUNZA, APOI DAU MUGURII, CREŞTE FRUNZA, ÎNFLOREŞTE, APOI SE COC STRUGURII,

ACRI, PE URMĂ DULCI.". Această idee a vrut probabil s'o exprime şi actualul Patriarh, Nicodim, când într'un articol proclama strania necesitate: „A NORMALIZĂRII RAPORTURILOR DINTRE COPII ŞI PĂRINŢII LOR..." Dar maladii şi epidemii de acestea nu vin şi nu se înrăesc deodată. La început a apărut pe la Universităţi, pe urmă s'a comunicat la licee. Elevii puneau note profesorilor,

Statul a ajuns al „camarazilor", „Camarade profesor",

„Camarade elev", „Camarade ministru", „Camarade uşier", până într-atât încât „Revoluţia" ce a izbucnit s'a putut contura precis de ce era: o revoluţie a liceelor, a internatelor, în mijlocul unor populaţii necăjite dar

paşnice, licee şi internate făcute de „mizerabila democraţie” care dorea ca toţi copiii poporului să înveţe, pe banii ţărei, să fie toţi licenţiaţi. Licenţiaţii, evident, nu se mai pot întoarce la coarnele plugului. Ce vor face? — Vor împărţi averile altora. Ale jidanilor. Când se vor isprăvi le vor împărţi pe ale lor. Şi pe urmă? — Se vor omorî între ei!... Minunata idee răsărit-a ea din vreun creer românesc? Avut-am noi asemenea precedente în trecutul nostru bimilenar? Sau este o invenţie a altora pentru stricarea, pierzarea noastră? E sigur că este aceasta, numai aceasta! Sunt idei străine, inoculate în mentalitatea noastră, microbi, lăsaţi de o propagandă străină, pe plaiurile noastre, încât se poate spune cu drept că tot ce e anarhie azi în noi nu e decât străinism. Organismul nostru n’a putut digera acest toxic. Regimuri conrupte i-au fast patul cald, de desvoltare, adâncire, transmitere. Care putea fi apărarea contra acestei contaminări? Una singură, profilactica: eliminarea toxinelor prin reajustarea la circulaţia de sânge, organică, istorică; apelul la trecut, în care zac izvoarele de viaţă, de împrospătare, de înnoire; împăcarea cu părinţii. Şaguna spune în 1849 în o scrisoare către Simeon Bărnuţ: „AM AJUNS LA ÎNTRISTĂTOAREA CONVINGERE CĂ NU NUMAI SINGURATICI CI Şl NAŢIUNI ÎNTREGI POT FI NESINCERE, AŞA SE STRĂMUTĂ PRECUM LE DICTEAZĂ ÎNCHIPUITUL

INTERES.”... Privită în adânc criza e în adevăr de sinceritate, căci după toate rânduielile, dumnezeeşti şi omeneşti, nu există dujmănii între fii şi părinţi. Acestea când se ivesc sunt demonice. Le-am recunoscut la timp. Pentru a le combate am înfiinţat înainte cu 10 ani

„Vestul”. Le-am combătut până’n ultimul moment. Şi subt teroare. Pentru două articole publicate numai cu 3-4 săptămâni înainte de declanşarea prăpădului

„Vestul” a fost suprimat din nou. Am trista satisfacţie că s’au împlinit, profetic, literă cu literă, tot ce am scris în acele articole. Dar cu ce hipertrofie tânărul prefect din fruntea judeţului îmi refuza sfaturile! Prin o scrisoare ce mi-a trimis la Lipova îmi arunca sfidarea: – NU ÎNVĂŢ

DELA D-TA NIMIC! — Şi totuşi!... Ce bine era de învăţa. N-ar fi curs atâta sânge, fratern! Şi n'ar pribegi prin ţări străine, atâţia, ca nişte Câini rătăcitori. Dar nu, d. Prefect e mândru: „Mi-s mândru pe ţoalele mele.", spune lauda din partea locului. Ceeace e cu totul altceva. E făloşenie, nu mândrie. Eu îl ştiu mândru, dârz, pe omul din graniţă, dar nu pe omul din câmpia Timişorii. Acesta e oportunist. Aici simplamente n-au fost posibile lupte naţionale subt asuprire. Oportunismul a devenit astfel aci istoric, concepţie de viaţă.

Dacă aş folosi vreodată cuvintele lui Sever Bocu într-un roman, în mod sigur ideea cu oportunismul n-ar putea să rămână. N-ar avea nicio importanţă faptul că textul a fost scris în 1941 şi se referă la o conjunctură istorică demult apusă. Să nu-i supărăm pe timişoreni, mi s-ar spune... Nu se poate! Cine ştie, se va interpreta că alte naţii, etnii, mai puţin oportuniste ar fi îndreptăţite să conducă în Banat. Iar dacă aş replica, aducând în discuţie naţionalismul lui Bocu, spunând că este absurd să-i atribuim vreun antiromânism, de asemenea n-aş avea nicio audienţă.

Nici alte fragmente din ineditul text, păstrat doar pe un şpalt tăiat cu creion roşu şi purtând o ştampilă cu

„Serviciul de cenzură Timiş-Torontal", n-ar merge. Asta este absolut sigur. Omul nou, în primul rând, dar şi sugestiile despre o intoleranţă neţinând de o epocă istorică anume, ci existând sau nu. Nu contează, în definitiv, ce grup social îşi proclamă preeminenţa asupra celorlalte. Ideea în sine este nocivă. Ar mai fi şi dispreţul omului politic pentru intelectual. Şi altele. La obiecţia mea timidă, că este totuşi vorba despre legionari, mi s-ar spune: Este mult mai bine să te laşi păgubaş. Ce sens are să mai răscolim treburile acestea?

Dela înălţimea acestui oportunism deci probabil îmi zvârle fiul acestui ţinut mândru apostrofa: „Nu învăţ dela d-ta nimic.". Pe mine nu m'a supărat, acea scrisoare pe care eu nici n'am văzut-o, iar soţia mea care a primit-o, în lipsa mea, nu s'a gândit mult ce să facă cu ea, i-a retrimis-

o, scriind pe ea: „Faptă de tânăr! Ţi-o retrimit ca mai târziu să nu-ţi fie ruşine de ea.”. Mă interesează numai ca document. Era în dosul frazei aceleia baremi o atitudine? Fuga însăşi arată că nu.

Dar mi se comunică un episod din ziua rebeliunii pe care îl socot caracteristic. În edificiul teatrului erau masaţi mii de elevi şi eleve. Armata noastră i-a somat să capituleze. Epic răspundeau dinlăuntru şefii ca şi în asediile de cetate: nici morţi! Într’acestea Armata aşeza tunurile în faţa clădirei. Iar înlăuntru scenele se perindau şi mai epic: pregătiri pentru primirea maiestatică a morţii cu comanda: „toţi la rugăciune” şi altele. Îşi poate închipui orcine la ce n’au fost supuşi nervii unor adolescenţi. Armata îşi repetă somaţiunile. De astă dată parlamentarii sunt primiţi cu huiduieli. Atunci Armata care vroia să evite cu orce preţ neroada vărsare de sânge se gândi să trimită doui parlamentari din armata germană. Ofiţerii germani s’au dus şi pe un ton cominatoriu i-au somat: în 5 minute să evacuaţi. Nu în 5, în trei minute, cu început evacuarea. Ce înseamnă aceasta? Că mândri faţă de ai lor s’au supus prin reflex străinilor. Secole de umilinţe vorbeau în acest gest. Nu te poţi improviza în erou, dela o zi la alta, căci în fiece minut te pândeşte sclavul ce renaşte în tine. Sclavul iubeşte vorbele mari, dar nu le caută vreo consistenţă. El va cere şi libertate nu însă pentru că i-ar trebui, în realitate el nu ştie decât de frică. Şi fiindcă străinul n’a glumit cu el, s’a supus. Sclavul cere stăpân.

Aici, sunt câteva rânduri de nedescifrat. Hârtia îngălbenită a şpaltului s-a fărâmiţat.

Mă gândesc din nou ce s-ar întâmpla dacă aş introduce asemenea consideraţii într-un roman istoric.

Încă de la editură aş fi privit ca un nebun. Cum, domnule, dumneata vii cu asemenea afirmaţii despre români? Cum îţi închipui că vei putea publica aşa ceva? Aş spune, nu sunt opiniile mele, ci ale unui patriot autentic. Din nou, printre clătinări părinteşti din cap, mi s-ar aminti că Bocu a murit în închisoare şi reabilitarea lui va fi operată, poate, în viitor.

Aş veni atunci cu propunerea ca fragmentul scos de cenzura legionară să apară fără menţionarea autorului. Să fie al unui jurnalist bănăţean din epocă, om interesat de multe, printre altele şi de psihologia grupului uman. Jurnalistul nu insultă poporul român în totalitatea lui şi nici pe timişoreni, în bloc. El se referă la o componentă de psihologie istorică. Un anumit fel de a accepta stăpâni cu totul ilegitimi s-a manifestat şi în alte epoci istorice, aş gândi. Şi, poate, această componentă curioasă, dificil de explicat, se va mai manifesta. Într-un popor, se află totul. Şi laşitatea şi sublimul curaj. Şi sufletul de slugă şi cel de stăpân. Despărţiri şi îngroşări ale unei calităţi sau unui defect operează numai jurnaliştii. Bocu, fără îndoială, scriind despre episodul cu teatrul, se manifestă ca un jurnalist improvizat în moralist. El are nevoie să şocheze cititorul. Asta ţine de retorica lui. În fine…

Ideea continuităţii, a tradiţiei, a respectului pentru trecutul nostru, pentru eroii, luptătorii noştri, a fost pentru care a luptat „Vestul”. Timpul va dovedi cu ce folos.

În afirmarea apostolatului de la „Vestul”, Herzovi n-a fost numai un scriitor de articole, ci precum Grozescu, un militant. L-am lăsat [text ilizibil] *în redacţie. Era pe timpul când s-a pornit o prigoană contra „Vestului”. Cenzura politică a dispus să se strice zaţul articolului în care erau precizări la adresa favoritei lui Carol al II-lea. Herzovi n-a vrut să se supună, a scos*

„Vestul” şi contra opreliştei. Oamenii poliţiei au pătruns atunci în tipografie. El s’a opus şi forţei. N-a putut fi făcut inofensiv decât în lanţuri. Cu lanţuri pe mâini a fost purtat pe uliţele Timişorii. Eu mi-am putut da seama, abea în acea împrejurare, de esenţa sa nobilă. Extracţia sa, ţărănească, n’a desminţit, a confirmat această nobleţă.

Din textul lui Bocu, Maria ar fi înţeles poate mai bine decât din teoretizările mele ce înseamnă să duci o existenţă jurnalistică. Victor plimbat pe străzile Timişorii cu lanţuri la mâini, cu cătuşe probabil! Lanţuri este mult mai spectaculos să scrii într-un articol de ziar; cătuşele sugerează o culpă de drept comun, lanţurile au un ce

romantic, nu pot fi legate decât de o vinovăţie sublimă, revoluţionară. I-aş fi atras atenţia: Textul pentru care Victor a protestat atât de vehement a fost o bârfă de presă. Atitudinea lui disproporţionată este semnificativă. Jurnalistul practică opţiunea personală la un nivel destul de superficial, ajungând să considere că orice poate fi argumentat. El este un om de partid, în sens larg. Îşi dă măsura numai atunci când alţii au decis în prealabil anumite direcţii. Adoptă anumite idealuri, dar le dă un sens practic, chiar lucrativ. Este omul capabil să se monteze, să preia un slogan sau un eşafodaj propagandistic şi să se încălzească foarte tare, ilustrându-le. Elocinţa lui este cu atât mai ardentă – aici este paradoxul –, cu cât în sinea lui este mai indiferent faţă de teza respectivă.

Sever Bocu are spirit analitic şi intuiţie psihologică, trebuie să recunosc. El s-a pronunţat şi altădată asupra lui Victor, în necrologul din 1932. Excelente caracterizări ale ziaristului devotat! Sugestivă ilustrare a sofismului întodeauna necesar atunci când este să elogiezi activitatea unui jurnalist!

Am avut într'ânsul un desgropător al figurilor istorice bănăţene. Un desgropător entuziast, poate prea entuziast, un apologet, nu fără discernământ, dar cu multă, cu foarte multă indulgenţă pentru orice scădere din trecutul idealizat, din care trebuie să renască ideea bănăţeană, această formă nouă şi concretă a iubirii de Patrie şi Neam.

De aceea figurile bănăţene atrag, dela prima lor apariţie, viu, atenţia asupra tânărului lor autor.

Rămânea pentru mine o singură chestie: erau aceste articole scrise sub acel speciae soli natali*, ce le dădea toată savoarea, nişte bucăţi reuşite, de fabrică, ale unui om de talent, care executa o comandă cu talentul cu care ar fi putut face un meseriaş o pereche de ghete, sau erau convingeri curate, sincere, profunde, ale unei tinere conştiinţi ce se anunţa? Stăteau, da sau ba, forţe morale în dosul acelor exhibiţii intelectuale? Aceasta era întrebarea.*

Răspunsul, un răspuns neîndoelnic, spre bucuria mea

n'a întârziat. Când am văzut că Herzovi se lasă ferecat în lanţuri pentru convingerile lui, când l-am văzut apărându-şi într-un asemenea mod cetatea credinţelor lui, care era „Vestul" – spre gloria intelectualului Iorga, care va rămâne cu acest stigmat, – primind să fie purtat cu lanţuri pe mâini, pe uliţele Timişorii, eram în clar, că am în faţa mea o valoare, o natură de om liber, nu o natură de sclav, că era ceva deosebit între el şi acei dervişi urlători, cari figurează azi în presă, mâncând şi cântând pe la toate banchetele.

Pe marginea vieţii noastre publice, avem viziunea că apărea raza unei promisiuni.

Deci moralitatea, curăţenia opţiunii sunt deduse din apartenenţa politică! Aici este sofismul fundamental, aflat la originea unei tragedii existenţiale. Victor a simulat că este un om de partid, a făcut eforturi pentru a trăi astfel şi asta l-a pierdut.

Într-un sens mai întortocheat, a fost şi cazul meu.

PARTEA A DOUA DECEMBRIE

Au trecut patru luni de la vizita mea în orăşelul unchiului Lelu. Se apropie sfârşitul anului 1989. După cele întâmplate la Timişoara, tribulaţiile mele de astă-vară mi se par insignifiante şi derizorii, dar mi-e greu să le repudiez, să le abandonez; în definitiv, mă exprimă.

Încerc să citesc documente împrumutate de la

Tante Olga, constatând că nu mă mai atrag.

Aş dori să ştiu mai multe despre represiune, dar n-am la cine să mă interesez. Singura sursă este

„Europa Liberă". Sunt mii de morţi. Au tras şi în copii. Cum a fost posibil? Mă simt indignat şi umilit.

Este joi, ziua solstiţiului de iarnă. O dimineaţă relativ călduroasă. Am ieşit în oraş. Nu-mi place centrul, dar astăzi mă atrage.

Am fost nevoit să vin pe jos. Circulaţia este perturbată, în Piaţa Palatului are loc un miting. Probabil este legat de Timişoara. Am auzit ce-a spus Ceauşescu despre represiune. Au fost elemente antiromâneşti, instigate de puteri străine. Un miting de adeziune, altceva

nu poate fi. O ticăloşie trebuie consolidată prin alta.

Trebuie neapărat să aflu amănunte. La Braşov nu s-a tras, totuşi. Au dispărut oameni, dar nu s-a tras. La

Timişoara a fost o premieră. Să faci acum miting? Inabilitate sau tâmpenie? Este senil, prost sfătuit? Sau vrea să-şi ducă batjocura până dincolo de toate limitele? Să ne calce moralmente în picioare?

Au tras, au fost tancuri, au murit copii. Când este vorba despre copiii lor, oamenii reacţionează altfel.

Principiul dominoului... Suntem ultimii... Ar fi rândul nostru. Este posibil? Nicăieri aparatul de represiune nu-i atât de puternic. Securiştii sunt mai mulţi decât militarii. Aşa se spune.

Sunt în apropierea hotelului „Lido". Din dreapta, apar oameni în fugă. Femei cu feţe înspăimântate, unele plâng. Asemenea expresii de groază şi panică n-am mai văzut din 1977, de la cutremur. Ce se întâmplă?

— A fost o petardă, spune un bărbat nebărbierit.

Lumea s-a speriat.

— Mai ales femeile.

A vorbit un tânăr. Pare student.

— Şi? întreb.

— Mai întâi, după prima explozie, a fost doar o mişcare. Lumea s-ar fi calmat. Încă o petardă, a doua.

— Nu cred c-au fost petarde, spune altcineva. Au făcut un zgomot prea mic. Şi nici fum n-a fost. După a doua, a fost panică.

Mă retrag. Rămân singur. Stau pe loc. Antipatie resemnată, lasitudine, dezaprobare neputincioasă, indignare, ameţeală fricoasă, iată ce simt. Nu reuşesc să îndrăznesc în mine însumi, nu sunt în stare să cred într-o schimbare. Trăiesc doar presimţirea animalică a unei primejdii.

Strada este bântuită de turbioane umane. Aşa îmi trece prin minte să le numesc. Grupuri formate din câteva zeci de oameni se deplasează pe neaşteptate şi apoi se opresc brusc. Aud huiduieli repede stinse. Nu reuşesc să văd cui sunt adresate. Şi, din nou, femei brutalizate,

ultragiate, cu feţe schimonosite de suferinţă. Vederea lor stârneşte în mine o agresivă, poate puerilă, dorinţă de revanşă. Cine s-a purtat atât de urât cu nişte femei trebuie pedepsit. Un fel de cavalerism nepotrivit cu situaţia. O iau la dreapta, în direcţia de unde au apărut foştii participanţi la miting. Ajung la marginea Pieţei Palatului. Câţiva ofiţeri de miliţie nu permit accesul mai departe. Vreo trei pietoni le vorbesc şi arată înspre Palat. Sunt lăsaţi să treacă. Ofiţerii par destul de descumpăniţi. Unul dintre ei, rotofei, palid, spune de câteva ori:

— Erau să mă calce în picioare!

Piaţa este aproape goală. Cei rămaşi, câteva sute, sunt securişti, presupun. Portrete, lozinci, steaguri roşii abandonate. Mult material plastic spongios, de culoare albă, sfărâmat. Din el se confecţionează obiecte de propagandă. În stânga, destul de aproape, un vehicul de mari dimensiuni prevăzut cu megafoane. Nu poate fi decât maşina de aplauze şi urale. Am auzit demult de ea. O văd pentru prima oară. De grilajul Palatului sunt răzimate steaguri tricolore.

Aud partea finală a discursului. Nimic nou. Uralele au scăzut în intensitate, proporţional cu numărul celor rămaşi în piaţă. Meseriaşi, cei din maşina cu megafoane.

Aspect de câmp al unei bătălii pierdute, după o retragere în neorânduială. N-am mai văzut aşa ceva.

Discursul se încheie. Apare un camion cu remorcă. Se opreşte în partea dinspre hotelul „Athénée Palace”. Sunt strânse obiectele abandonate. Camionul şi remorca sunt umplute cu vârf. Se pun lent în mişcare. Marginile câtorva pancarte depăşesc bordurile, se balansează, ameninţă să cadă în stradă.

Plec înspre Ştirbei Vodă. Femei încă înspăimântate. Câteva şchioapătă. O fată de vreo treizeci, cu blugi, jerseu şi coapse rotunde. Are genunchii apropiaţi, merge într-un fel ce întotdeauna mi-a sugerat intimitatea. Faţa ei comună exprimă umilinţa exasperată. O însoţeşte un bărbat cam de aceeaşi vârstă cu ea. Femeia-fata este lovită. Merge încet, buzele frumoase i se strâmbă într-o grimasă de durere. Cel

de lângă ea o susţine de braţ, din când în când îi vorbeşte, dar gesturile sale de compasiune sunt destul de mecanice.

*

După-amiază, mă întorc în centru. Vin pe Ştirbei Vodă, adulmecând atmosfera electrizată de sentimente contagioase. Trecători încruntaţi. Unii fac glume. Zâmbetele lor se vor sceptice, dar sunt doar crispate.

În dreptul Sălii Palatului, un baraj. Miliţieni şi oameni cu scuturi şi căşti de protecţie, albe. Blochează accesul către Piaţa Palatului, în spatele lor, maşini blindate. Câteva femei, părând a fi intelectuale, strigă de câteva ori „Jos Ceauşescu!”, dar mulţimea nu le imită. Ascult stupefiat, dominat de un ciudat amestec, încă nemaiîncercat: teamă şi satisfacţie. Aud prima oară un protest public împotriva dictaturii. Picioarele mi se înmoaie, nu ştiu dacă de frică sau de uimire.

Micul grup de protestatare pleacă înspre dreapta, prin faţa magazinelor, străbate colonada. Le urmez, buimac. Pe gazonul din faţa Sălii Palatului, militari în ţinută, de campanie, cu pistoale automate, şi căşti. Încerc să le văd feţele, expresiile, dar sunt prea departe. Pe strada 13 Decembrie, accesul este interzis.

Câţiva ofiţeri de miliţie, straniu de bine dispuşi. Veselia lor este însă una de roboţi, aşa mi se pare. Pentru a ajunge în Calea Victoriei sunt nevoit s-o iau la dreapta, pe un drum noroios, ce mă scoate în latura din stângă a Telefoanelor. În intersecţia Căii Victoriei cu 13 Decembrie, un alt baraj format din oameni cu scuturi şi căşti. Lângă ei, ofiţeri de miliţie.

Îmi amintesc de nişte secvenţe din Coreea de Sud văzute la TV. Trupe speciale pentru anihilarea demonstranţilor.

Pietonii, puţini, au feţele împietrite. Discută cu glasuri scăzute. Trece în viteză o maşină a miliţiei, se aud huiduieli.

Mă uit lung la cei cu scuturi şi căşti. O altă premieră. Sunt puşi la punct. S-au gândit la toate. Antrenamente speciale, probabil. Au bastoane de cauciuc. Se balansează

uşor. Nu reuşesc să mi-i imaginez punându-se în mişcare, şarjând, atacând mulţimea. Feţele nu li se văd în spatele vizierelor translucide de plastic. Au un aspect terifiant.

— Duceţi-vă la „Intercontinental”, spune cineva. Aici staţi degeaba. Acolo, la „Intercontinental”... Strigă împotriva lui... Mulţi oameni, tineri...

O iau prin pasaj. Încep să aud murmur confuz, amestecat cu zgomotul maşinilor.

Întâlnesc un cunoscut. Palid, schimbat, cu faţa schimonosită de o suferinţă secretă. Îmi strânge mâna cu o scurtă disperare, parcă agăţându-se de mine.

— Acolo, îmi spune cu glas micşorat, de parcă i-ar lipsi aerul. Strigă toţi...

Şi îmi arată în direcţia de unde vine, cu indexul puternic spatulat.

Trec prin spatele Arhitecturii, apoi prin piaţeta unde se vând flori.

Strigătele se aud din ce în ce mai bine. Se nasc, cresc, ajung la paroxism, se sting pe neaşteptate, lăsând loc altora, ce la fel apar şi mor. Grupul de demonstranţi nu este prea numeros. Mai mulţi sunt privitorii, cei rămaşi pe trotuar sau urcaţi pe bordurile intrării subterane. Unii zâmbesc sceptici, dar neîncrederea lor se clatină, se fisurează, ameninţă să se spargă.

Apare un alt cunoscut. Adolescent, îl ştiu de la un cenaclu. Un blond nesigur de sine.

— Ce ziceţi? mă întreabă.

Nu spun nimic. Acum, fiecare îşi dă singur răspunsul.

În grupurile de pe bulevard, nu văd niciun om trecut de treizeci şi cinci. Ar fi posibil să mă înşel.

Cunoscutul meu este bucuros, dar ochii nu i s-au luminat pe deplin, precum ai demonstranţilor. Se uită cu aviditate, dar în acelaşi timp priveşte şi în el însuşi. Se îndoieşte.

Mă simt luat de braţ cu oarecare brutalitate. Mă întorc. Maria şi Cristian!

Mă bucur. Aveam nevoie să simt lângă mine pe cineva apropiat.

Îmi zâmbesc, dar repede redevin gravi.

Nu mai fac prezentări. Acum toată lumea se cunoaşte. Convenienţele şi-au pierdut rostul.

— Sunteţi demult aici? mă întreabă Cristian.

— Nu. De vreo jumătate de oră.

— Şi?

Îşi stăpâneşte surescitarea.

— Voi când aţi venit în Bucureşti?

— N-am plecat, spune Maria. Trebuia sa merg în vacanţă.

— Ştiţi ceva despre Timişoara? îi întreb. Amănunte.

— N-am putut să vorbim. N-am reuşit. Au venit nişte prieteni de-ai noştri...

— De-acolo?

— Da. Nu i-am văzut încă. Avem întâlnire aici.

Trebuie să-i căutăm.

Maria arată altfel de cum am cunoscut-o astă-vară. Atunci, pe faţa ei predomina o expresie de concentrare calmă. O fată stapână pe sine, cu preocupări intelectuale. Aşa îţi spuneai, văzând-o. Acum, arată ca şi cum ar fi lepădat o mască, dezgolită, dincolo de ceva ce s-ar putea numi pudoare socială, de comodităţi şi prudenţe, de micile minciuni vitale.

O invidiez pentru starea ei intensivă şi, în acelaşi timp, cu o abandonare interioară, mă bucur resemnat. Bine că unii sunt capabili de aşa ceva!

Stăm lângă porticul de metal cu inscripţia „Parking Ciclop”. Pe el, sus, se află un tânăr, în picioare. Strigă lozinci. Uneori reuşeşte să-i determine pe cei din bulevard să-i repete cuvintele. Jos dictatorul! Grevă generală! Se clatină, dar nu cade. Are o voce aspră. Lângă el, se caţără cu greutate un ţigan. Faţa lui neagră-gălbuie este imobilă, de somnambul. I se întind bucăţi de hârtie cu lozinci. Un lunetist ar putea să-i doboare pe amândoi, fără nicio problemă. Împuşcăturile nici nu s-ar auzi.

Cei doi băieţi, simpli, nu se pricep la vorbe. De jos, alte lozinci. Le arată, le afişează cum pot pe marginile porticului de metal.

— Mai alergaţi? mă întreabă Cristian.

Pare în continuare foarte agitat. Se stăpâneşte. Vorbeşte ca şi cum ar vrea să-şi abată atenţia de la ceva ce-l obsedează.

— Da, da, spun mecanic.

În ultimele zile, străduniile mele pentru întreţinerea unei bune forme fizice mi se par puerile. La fel şi preocupările literare.

— Aţi fost bun...

— Da, da, mulţumesc.

Maria a văzut pe cineva în bulevard.

— Tu stai aici, îi spune, lui Cristian. — Are un ton de comandă. — Vin eu să te iau.

Poloistul se supune. Rămâne lângă mine. Cunoscutul meu de la cenaclu a dispărut. Nici n-am observat când a plecat.

Ne uităm în continuare la cei urcaţi pe portic.

Ţiganul coboară pe o scară ţinută de un copil. Celălalt primeşte nişte franzele. Le rupe în bucăţi mari şi le aruncă mulţimii, cu gesturi largi de semănător.

— Pâine! Luaţi pâine! strigă.

Încerc să-i văd faţa. Parcă trăsăturile i s-au estompat. Se clatină, dar nu cade.

Maria se întoarce încruntată. Se uită în direcţia de unde a venit:

— Nu i-am găsit. Erau alţii.

— Ce facem? o întreabă Cristian.

Ea îl priveşte fix. Faţa i s-a uscat, trăsăturile i-au devenit dure, virile.

— Mergem şi noi, n-avem altceva de făcut...

Acum se uită la mine. O combinaţie, de severitate şi îngăduinţă. Mă întreabă:

— Tu vii?

— Unde?

Îmi arată cu capul înspre bulevard. Bătrâne, asta nu este pentru tine, dar dacă eşti în stare, te primim.

— Duceţi-vă voi! spun. Eu rămân aici.

Pentru a reuşi să scriu, nu trebuie să trăiesc, ci doar

să privesc.

Înţeleg ei acest gând îndoielnic? Nu ştiu. Par mulţumiţi de mine. Bine măcar că stai aici, bătrâne. Bine că n-ai tulit-o. De teamă ca nu cumva să te vadă băieţii şi să te fotografieze. Din vreun apartament al

„Intercontinentalului". Sau să filmeze. La urmă, iau cadru cu cadru. Măresc. Pentru cartotecă. Aşa au făcut la Braşov, se spune.

Se îndepărtează. Maria îmi aruncă o ultimă privire verde, de neinterpretat.

Pe lângă mine, trece un scriitor. Cu câteva luni în urmă, a semnat un protest în legătură cu un poet disident. Este însoţit de o doamnă. Şi ea face parte din lumea scriitorilor. El nu m-a zărit. Sau nu mi-a făcut cinstea să mă vadă. Şi aşa ceva este posibil. Pare foarte abstras. Are umerii ridicaţi, ca şi cum ar fi ger. Ea m-a observat, o salut, îmi răspunde. O aud, spunându-i, oarecum veselă:

— Uite-l pe Herzovi!

Se îndepărtează, dispar pe lângă vitrinele din stânga.

A trecut mai bine de o oră de când mă aflu aici. Un elicopter a început să se rotească deasupra noastră. Mai întâi, la o înălţime mare, apoi, mai jos. De fiecare dată când se apropie, oamenii huiduie. Uruitul lui mi se pare ameninţător. Am auzit, la Timişoara s-a tras şi din elicoptere. Nu vor îndrăzni, în plin centru al Capitalei. Aşa ceva nu este posibil.

Rămân pe loc. Nu intru printre demonstranţi, rămân la câţiva metri de ei. N-am puterea să ies din postura de spectator, nu sunt în stare să îndrăznesc.

Nu sunt anesteziat şi nici nesimţitor. Mă simt solidar, dar o forţă mare mă împiedică să renunţ la savurarea statică a acestui sentiment.

Emoţie, emoţie. Unii dintre cei aflaţi pe margine încep să strige. O femeie mică de statură, cam de vârsta mea, cu o voce subţire, alterată de plâns. Un bărbat cărunt, roşu la faţă. Două fete îmbrăcate la fel, în jachete tricotate de culoare cărămizie. Nu reuşesc să scot niciun sunet, o forţă mai tare decât mine mă împiedică. Sunt prea

bătrân? Îmi este jenă? Slaba, nevolnica suferinţă a renunţării mă străbate. Suspin neauzit. Plâng în mine însumi.

Tinerii demonstranţi se află într-o altă sferă. Mă uit la ei cu umilinţă de învăţăcel. Sunt mai presus de admiraţia mea.

Simt: Am ocazia să mă vindec de ironie, să sparg damnarea de-a fi distanţat chiar şi de propriile mele trăiri.

Jalea de-a nu fi în stare să fraternizez efectiv, de-a rămâne într-o comuniune incompletă.

Mă urc pe bordura intrării în garajul subteran.

Grupuri de tineri cu feţe iluminate, transfigurate. Aşa ceva nu voi mai vedea niciodată. Multe fete. Una dintre ele, purtată pe umeri, strigă îndemnuri. Spune cuvinte aşteptate şi gândite de toată lumea. În mâinile ei a apărut un buchet de flori galbene. Cu o geacă neagră. Plânge, zbiară, îşi ridică mâinile. Imploră şi ameninţă. Nu mai este un om, o fată, o femeie. Nu ştiu ce este...

Simt, în fine, preaplinul, starea căutată cu atâta obosită disperare în ultimii ani, plâng, tremur.

Voi cu arme, noi cu flori! Grupul fetei o ia la dreapta, oprindu-se în faţa unui bănuit cordon de oameni cu scuturi şi căşti albe. O văd pe fată împărţind flori.

*

Poate îmi atribui o trăire ce în realitate mi-a fost străină.

Am stat la „Intercontinental” până după lăsarea întunericului. M-a alungat teama. Nu i-am mai întâlnit pe Maria şi pe Cristian.

Am auzit împuşcături, am văzut traiectorii roşcate de trasoare. Un haos de informaţii. Cele mai multe, de la „Europa Liberă”. Destul de vagi. La posturile noastre, un fluviu dur de marşuri. Atmosferă de război.

Este cinci şi jumătate dimineaţa. Trebuie să merg acolo. Plec. Parcurg traseul urmat ieri. Nimic nu s-a schimbat, s-ar zice.

Este întuneric. De departe, văd în faţa

„Intercontinentalului” maşini de spălat străzile.

Siluetele lor greoaie îmi par stranii. Parcă sunt prea multe. Se rotesc pe o arie destul de restrânsă. Se duc şi se întorc, lansând jeturi de apă. Ăştia spală bulevardul!

Între Teatrul Naţional şi Spitalul Colţea, două tancuri.

Încă nu-mi vine să cred ce-mi trece prin minte. Nu se poate! Chiar atunci văd în stânga mea, lângă zidul ce mărgineşte terasa cofetăriei, doi adidaşi desperecheaţi şi nişte haine. Iar în dreapta, sclipind în lumina becului fluorescent, o baltă de sânge. Au tras! Au tras! Aici n-au apucat încă să spele. Asta este.

Am scăpat cu viaţă. Mă bucur şi în acelaşi timp mi-e silă de mine.

Bulevardul este pustiu. Dacă veneam peste-o oră, aş fi putut să cred că manifestanţii s-au împrăştiat şi atâta tot.

Băieţii, porcii, au tras din nou, ca la Timişoara.

Nu mai am ce să fac aici. Trebuie să plec. Mă simt ameninţat. Dacă s-a tras, se va mai trage. Rămân totuşi pe loc. Milă şi durere. Vitrine sparte. Probabil de provocatori, ca la Timişoara, pentru a avea motiv de represalii. Demonstranţii de ieri n-ar fi putut face una ca asta. Pavajul ud... Am privirile înceţoşate. O, Doamne, unde eşti Tu, Dumnezeu al românilor?

Aş vrea să stau de vorbă cu cineva, să întreb ce s-a întâmplat, dar nu trece nimeni. Bulevardul este gol. Unde sunt tinerii de ieri? Unde sunt Maria şi Cristian?

Plec spre casă buimăcit.

*

S-a luminat bine de ziuă. Strada este liniştită. Puţini trecători. Să se fi terminat totul? Ar fi prea simplu. Nu se poate aşa ceva. Vor fi urmări.

Încerc să mă gândesc la şansele românilor împotriva dictatorului. Mă simt redus la amintiri vizuale, nu reuşesc să le depăşesc. Sângele din stradă, Maria, Cristian, tinerii demonstranţi, cei urcaţi pe porticul din faţa „Intercontinentalului”, maşinile de spălat strada, vitrinele sparte. La radio, marşuri.

Voi merge din nou acolo unde am fost ieri şi azi de dimineaţă. Vreau să aflu amănunte.

Oamenii cu scuturi şi căşti albe. Îmi par din ce în ce mai ameninţători. Stau pe loc, se balansează ca bătuţi de un vânt uşor. Ei au tras? Sau din elicoptere?

În locul unde am văzut balta de sânge, asfaltul este curat. O mare de oameni. Pe un tanc, mulţi civili. Au fraternizat cu militarii? Înaintez, ajung chiar în locul unde am stat ieri. Câţiva bărbaţi părând foarte obosiţi se uită în jos, ca şi cum ar căuta ceva. Îl apuc de braţ pe cel mai apropiat de mine. Este un om la vreo patruzeci, neras, cu faţa strâmbată de durere şi scârbă.

— Stai puţin! îi spun. Ce-a fost?

— S-a tras, dom'le!

Se uită înspre o vitrină spartă. Face un semn neclar.

— Au intrat în mulţime, pe margini au venit.

Tanchete. I-au strivit. Au şi tras.

Aştept. Privirile mi-au rămas agăţate de faţa lui.

Furie şi scârbă, oboseală.

— I-au cules cu camioanele, spune fără să mă privească. Pe jos era o pastă... Sânge amestecat cu noroi. I-au culcat... Am auzit că i-au ars...

— Să nu rămână urme...

— Da, de-asta.

Pleacă. Merg în urma lui, înspre Piaţa Romană. Mulţime, masă de oameni. Strigă, mai întâi cu puţină convingere, apoi tot mai încălziţi. Un grup mare se află în faţa unui baraj format din militari.

Trece timpul. Tensiunea emoţională de aseară a scăzut. Sau poate nu mai sunt în stare s-o resimt.

A început o nouă etapă. Beatitudinea tinerilor de aseară, binecuvântată de Dumnezeul românilor, a produs poate o mutaţie în sufletul colectiv, a început ceva ireversibil. Nucleu emoţional ce încă degajă energie. Ezit să aleg cuvântul miracol, dar altul mai bun n-aş putea găsi. Urmări ale unei explozii emoţionale.

Stau printre demonstranţi. Aştept. Timpul trece repede. Nu mă uit la ceas. Cât să fie? Zece? Unsprezece?

Unii ascultă la un tranzistor. Ce s-o fi transmiţând? Deodată, strigăte:

— Şi-a dat demisia!

Bucurie. Unii plâng. Alţii schiţează paşi de dans. Ceva nu este însă în ordine. Cine a adus vestea? Cineva de sus, dintr-un balcon, a auzit la radio.

— Ar fi prea frumos!

Aud la un tranzistor, s-a decretat starea de necesitate pe întreg teritoriul ţării. El semnează. Lumea află şi reîncepe să strige. Bucuria de dinainte s-a şters. Cuvinte strigate celor din baraj:

— Şi voi aveţi copii! Şi voi aveţi copii!

— Timişoara-Bucureşti! Timişoara-Bucureşti! Militarii nu spun nimic. Au feţe îngândurate.

La o fereastră, apare un bărbat îmbrăcat elegant şi începe să semnalizeze ceva. Îşi încrucişează mâinile, apoi mimează încuierea unei uşi, dar nimeni nu-l ia în seamă.

— Ăla vrea să ne facă să credem că a fost arestat, spune cineva.

Simt, este momentul să plec de aici. Nu ştiu în ce direcţie. Inerţia mă mână pe acelaşi traseu, înspre Universitate, apoi pe lângă Arhitectură. Sunt foarte obosit, dar în acelaşi timp, lucid, ca şi cum mintea mi s-ar fi cuplat la un generator exterior de energie.

Nimic nu s-a schimbat: Se aud strigăte. Urale? Nu.

Tot proteste.

Când ajung aproape de intersecţia străzilor Ştirbei Vodă şi 13 Decembrie, aud voci:

— Se retrag! Pleacă!

— Armata e cu noi! Armata e cu noi!

Dinspre Palat, încep să coboare tancuri, maşini blindate, camioane cu soldaţi. Trecătorii le fac semne militarilor, dau mâna cu ei. Aceştia zâmbesc. Câţiva plâng.

Cei cu scuturi şi căşti s-au urcat mai înainte în autobuze. Drumul spre Piaţa Palatului este liber. Lumea merge într-acolo, cu multe semne de bucurie. Nu sunt în stare să mă exteriorizez, dar savurez ceea ce simt.

Intru într-o stare nouă. Dezangajarea armatei este

dătătoare de bucurie şi stupefacţie.

Urc spre Piaţa Palatului. Mulţime. Mă întreb cum au reuşit să ajungă atât de repede. Ba da, după ridicarea barajelor au fost suficiente câteva minute. Eu am mai ezitat, ca întotdeauna.

În stânga, văd o maşină cu megafoane. Mai mică decât cea oficială, zărită ieri la spargerea mitingului. Se vorbeşte. Se expune un program politic. Se fac propuneri. Sunt citate numele unor disidenţi. O atmosferă de bucurie şi de aşteptare, încerc să pătrund cât mai aproape de sediul Comitetului Central. Acolo se află nucleul.

Întâlnesc un cunoscut, îl ştiu de la redacţie. Un publicist fervent. I-am citit un articol unde ataca o carte foarte bună, în cunoscutul stil de la „Nova”.

Este foarte impresionat. Are lacrimi în ochi. Poate şi trăsăturile mele sunt la fel de muiate ca ale lui. Avem aceeaşi vârstă.

Mi-a vorbit, odată, elogios despre un bătrân a cărui carte m-a impresionat cândva. De atunci am fost înclinat să-i scuz colaborarea la „Nova”, s-o pun pe seama lipsei de bani.

O zi cu vizibilitatea foarte bună. Trece un elicopter alb. Lansează un nor de manifeste, dar prea departe. Vântul le poartă repede, fluturi paradoxali, capricioşi.

Se aud voci:

— El... Sunt ale lui...

— Ce naiba mai vrea...

Vocea amplificată prin megafoane este foarte decisă. O ascult cu atenţie, dar nu reţin aproape nimic. Acum îl întreabă pe dictator cum justifică donarea unor mari sume în valută forte către unele state din lumea a treia. Nimeni nu-i răspunde.

Este un balans al puterii. Armata s-a dezangajat, o lovitură decisivă, dar el este încă aici.

În clădirea unde se află, am pătruns în urmă cu mai bine de zece ani, pe una din intrările din partea opusă. Atunci am discutat cu un om distant şi inteligent. La puţină (sau mai multă?) vreme după aceea respectivul a fost scos.

Îmi amintesc destul de bine secvenţa. Mai întâi, securiştii de la poartă, liniştea şi siguranţa lor de sine. M-au privit parcă de la mare înălţime, ba chiar dintr-o sferă principial inaccesibilă mie, o lume paralelă. Uşi de metal, făcute probabil pentru a rezista unor explozii. Birou spaţios, un bărbat cărunt, distins. Nu mi-a întins mâna. M-a invitat să iau loc. Am conversat despre un proiect literar al meu, o carte de interviuri. S-a arătat interesat cu moderaţie, a fost extrem de politicos, în timpul conversaţiei s-a ridicat şi a luat dintr-un raft ultima carte ce-i apăruse. Mi-a scris o dedicaţie neutră. Totul în atitudinea lui m-a făcut să simt că aparţinem unor caste diferite. Fraternitate intelectuală? Depăşire a unor convenienţe între colegi de breaslă? Nu. Doar o audienţă glacială.

Politeţea demnitarului a sfârşit prin a-mi părea, retroactiv, ameninţătoare. Am tot amânat să-l sun. Apoi am renunţat la ideea de a-l intervieva.

Nu cu multă vreme în urmă, l-am văzut pe stradă. Un bătrân prudent, rasat, aşteptând un autobuz ce nu mai venea. Nu m-a recunoscut.

Iarăşi, elicopterul. Un alt mic nor de manifeste. Din nou au lansat greşit. Fluturii strălucitori zboară în direcţia opusă, înspre sud-vest.

Maşina cu megafoane se pune în mişcare. Vrea să ajungă în dreptul balconului. Lumea este rugată să facă loc.

Nu se poate! În balcon se iveşte el, cu paltonul şi căciula purtate şi ieri, de culoare neagră. Vrea să spună ceva printr-o portavoce. Mulţimea începe să huiduie. Cei aflaţi mai în faţă aruncă în el, nu văd cu ce. N-a ieşit singur. Unul dintre însoţitorii lui îl trage înapoi. N-a apucat să spună niciun cuvânt, după cât se pare.

Un incident ce-mi pare neînsemnat. O marionetă reprezentând un dictator. Timpul lui a trecut. Reapărând după moartea sa politică, dovedeşte încă o dată ca-i lipseşte simţul realităţii. O fantomă.

Sunt mai mult stupefiat decât indignat. Pe feţele

color din jurul meu văd acelaşi sentiment.

— Ăsta-i nebun! spune cineva lângă mine. Ce mai speră?

I-a fost în fire să facă abstracţie de realitate. După ce ai dat ordin să se tragă în mulţime, nu mai ţii discursuri. Poate a fost un *bluff,* vrea să câştige timp. Pregăteşte o contralovitură. Numai aşa ceva poate fi.

Maşina cu megafoane a ajuns în faţa balconului. La ferestrele Comitetului Central apar tineri. Aruncă portrete şi cărţi. Unii au ajuns pe terasă. Sentiment patern de identificare. Senzaţia că faci parte dintr-un organism este uimitoare şi îmbătătoare.

Cei de sus au acoperit o parte din cuvintele scrise acolo cu litere mari. Din locul unde mă aflu văd numai român. Atac simbolic al comunismului.

Se vorbeşte prin staţia de amplificare din maşină, dar nu mai reuşesc sa înţeleg decât câte un cuvânt răzleţ. Să se aducă maşina în mijlocul pieţei! Transmiteţi din om în om! Maşina rămâne pe loc. Firele dintre microfoanele de pe balcon şi ea sunt scurte.

Elicopterul alb aterizează cu eleganţă în partea din dreapta a terasei. Rămâne acolo. Palele i se rotesc în continuare. Le văd doar capetele, un arc de cerc, o umbră vibratilă profilată pe cerul senin.

— Nu-l lăsaţi să fugă, strigă lumea.

— Faceţi ceva!

Nu departe de elicopter apar nişte oameni liniştiţi. Simt, nu fac parte dintre demonstranţi. Lumea nu-i huiduie.

Trece un timp. Ploaie istovitoare de impresii. Am renunţat la orice interpretare. Cândva, voi încerca să-mi aduc aminte, secvenţă cu secvenţă, prin ce-am trecut.

Elicopterul decolează, la înălţime, dispare. Lumea comentează destul de puţin. Este un fel de *fair play.* Lasă-l să fugă! Să-şi încerce şi el şansa până la capăt! Sau este indiferenţă faţă de un mort politic?

— O să-l prindă, fiţi liniştiţi! spune un om în vârstă, cu o barbă de patriarh.

Mă înghesui în urma cunoscutului meu. Încercăm să pătrundem cât mai în faţă. Reuşim destul de uşor. Ajungem în apropierea balconului.

— A fugit! A fugit!

A trecut clipa marii comutări sau nu?

Se ţin discursuri. Pe mulţi dintre vorbitori îi ştiu.

Un moment crucial. Puterea este preluată de un front al salvării naţionale. Printre membrii noului organism se află şi liderul pronosticat de mine. Este o mişcare revoluţionară spontană, desigur, dar toată lumea ştie cine va fi noul şef. Până şi eu.

Oamenii sunt fericiţi. Toţi vor să ajungă în faţă. Câteva femei palide, aproape leşinate, încearcă să iasă din înghesuială. Li se face loc. Ca şi ieri, după spargerea mitingului oficial. Este totuşi altceva. Parcă îşi cer scuze pentru slăbiciunea lor.

De la balcon, un apel la ordine. Să nu ne călcăm în picioare, oameni buni.

Stau pe loc, sprijinit din toate părţile de trupuri. Trebuie să fiu atent, nu cumva să ajung prea aproape de camionul aflat lângă mine şi să fiu strivit.

— Mai stăm? mă întreabă amicul bătrânului autor.

Am rămas împreună dintr-o sumară solidaritate de generaţie, dar şi fiindcă bucuriile apropie.

— Unde să mergem?

— La redacţie, să-i dăm jos pe ăia!

Pare doar pe jumătate convins. Şi-a păstrat o urmă de zâmbet. Pentru orice eventualitate. La nevoie poate să spună: Am glumit. Cum, chiar m-ai luat în serios?

În gruparea revistei a jucat un rol minor. Poate nu este prea mânjit. În textele lui o fi vorba numai despre literatură. Lăcrima când mi-a relatat ce-a văzut astă-noapte. Probabil este un om cumsecade. A publicat şi el pe unde-a putut. O fi venit la „Nova”, ca destui alţii, fiindcă erau exigenţe mai mici, practic publica oricine voia, dacă respecta nişte parole ideologice şi înjura (sau lăuda) după indicaţiile redactorului şef adjunct, eminenţa cenuşie a redacţiei.

Cea mai slabă şi mai politizată revistă din ţară. În ea, dictatura a fost lăudată mai mult chiar decât în Scânteia. La „Nova”, s-a practicat relansarea. Se cereau trei articole ditirambice? Apăreau şapte. Cât mai slugarnice, mai deplin aşternute pământului, mai târâtoare. Băieţii au fost nişte hiperzeloşi. Nimeni nu i-a întrecut în materie de laude. Au mai făcut ei şi altele... Multe. De câţiva ani, de când unul dintre laitmotivele şedinţelor de partid şi de redacţie a devenit necesitatea demisiei sau concedierii mele (şi a câtorva colegi nealiniaţi), strâng material pentru o monografie de sociologie literară. Despre „Nova”. Ba chiar m-am gândit să scriu un roman cu terorişti culturali. Să-i dăm afară din redacţie? Nu mi-ar displăcea.

— Bine, spun, hai să mergem!

Ieşim cu greutate din mulţime. Nimeni nu se supără fiindcă este împins. Oamenii au dobândit o anume imaterialitate. Acum, fiecare trăieşte o levitaţie miraculoasă.

Ajungem pe bulevardul Magheru. Mulţi se îndreaptă către Piaţa Romană.

— Unde vă duceţi?

— La Televiziune.

Trec maşini claxonând. Au steaguri tricolore cu stema decupată. Oamenii nu mai vor *resere.*

Avalanşa de noutăţi mă apasă. Sindromul de agresiune informaţională? Primejdia este să nu mai reuşesc decât o preluare la rece a evenimentelor, să mă transform, dintr-un romancier potenţial, într-un jurnalist avid.

Până la un anumit moment, am reuşit să particip la năvala schimbărilor. Redevin un martor, din lipsă de energie.

Un fel de angoasă, îmi dau seama de ea pentru prima oară. Ruşinoasă, dar reală! Cât de lamentabil pot fi, Doamne! Am scăpat de opresor, mă bucur, simt o uşurare inedită, dar mi se accentuează o senzaţie de disconfort. Ce ai, amărâtule? Ce te supără?

Profit de tăcerea însoţitorului meu şi încerc să

înţeleg. Da, da, numai asta poate fi. O manevră de lungă durată mi-a impus un pact pervers.

Dictatura i-a oferit fiecăruia şansa de a se descurca pe cont propriu, în dauna conaţionalilor săi, prin mijloace ilicite sau numai imorale. Un joc murdar cu destui participanţi. Stai în lagăr, dar poţi să-i trişezi pe ceilalţi deţinuţi. Sau să fii trişat de ei. Mulţi au ajuns astfel să confunde libertatea autentică cu posibilitatea de a te descurca pe cont propriu.

Astfel se explică mica mea angoasă. Trezit pe neaşteptate în libertatea reală, mă simt derutat şi frustrat. M-am obişnuit cu surogatul! Am păţit ca o bătrână vecină a mea. Ani la rând nu şi-a permis decât nechezol. Când i-am oferit o cafea naturală, mi-a spus că nu-i mai place, preferă înlocuitorul.

Mai rămâne de lămurit nostalgia după nu ştiu ce pierdută protecţie. Explicaţia ţine tot de psihologia deţinutului. Jucând rolul paznicilor din lagăr, dictatura le-a inculcat celor opresaţi certitudinea de a-şi cunoaşte foarte bine agresorii, precum şi un infirm sentiment de-a fi în siguranţă. Fiţi liniştiţi, numai noi vă stăpânim, nimeni altcineva.

Înaintăm pe bulevardul Ana Ipătescu. Mergem pe carosabil, împreună cu mulţi alţi oameni. Din partea opusă, vine puţină lume. Maşini străine, feţe de diferite culori. Zâmbesc toţi, fac semnul victoriei, dau mâna cu pietonii.

Din Piaţa Victoriei, unii o iau către dreapta, spre Televiziune. Noi mergem spre Arcul de Triumf.

În Piaţa Aviatorilor, este multă lume.

— Sergiu Nicolaescu are nevoie de o sută de mii de oameni! aud.

Ce-o mai fi şi asta?

Înainte, către redacţie. Acelaşi decor. Maşini claxonând. Oameni zâmbăreţi, euforici.

Ajungem în „Casa Scânteii”. Intrăm fără probleme. La redacţie, totul neschimbat. Redactorul şef este la post, în veşnicul său jerseu din lână groasă. Colţurile gurii îi sunt lăsate mai jos ca niciodată. Faţa lui îmi sugerează, a

mia oară, lipsa de energie, precum şi o firavă, amărâtă conştiinţă a acestei lipse.

Apare şi adjunctul, blondul îmbătrânit, zâmbetul său frumos m-a surprins întotdeauna.

Tânăr critic literar promiţător în urmă cu două decenii, actualmente interesat tactic de istorie şi sociologie. Emfatic, agresiv, revoltat, împăciuitor, după situaţie. În esenţă, avid. În cincisprezece, ani l-am văzut interpretând destule roluri. Am înţeles şi obsesia sa: „puterea" în lumea scriitorilor. Nu prost! Asta nu! Dar lipsit de dragoste pentru literatură, nimerit între scriitori printr-o cruntă ironie a sorţii şi rămas, ţintind fără greş avantajul practic, neuitând, între două campanii teoretice, să se mute dintr-o locuinţă mai bună într-alta şi mai bună, as în stabilirea unor alianţe utile, putând fi abandonate la momentul oportun, lipsit de „organ" pentru artă, programatic preocupat de tămâierea unor autori de mâna a doua, dispuşi să-l ajute compensatoriu, măcar moralmente, în lupta sa pentru putere literară. Personaj de roman în toată puterea cuvântului. Mic dictator, tiran de comedie. Cu ticuri şi clişee verbale memorabile.

L-am privit ani întregi, admirându-i consecvenţa, cum se străduieşte să pară un scriitor, am aşteptat, mai întâi cu nerăbdare, apoi cu blazare, să-şi piardă prerogativele administrative. Cei mai buni oameni din redacţie au murit sau au plecat. El a rămas, s-a ţinut cu dinţii de scaunul său, devenind parcă semnul unei fatalităţi istorice.

Străin de viaţa reală a literaturii, maestru al diversiunilor de politică literară şi culturală, menite să satisfacă dictatura, dar şi apetitul său insaţiabil pentru intrigi şi manevre de culise.

În ultimii zece ani, războiul său împotriva scriitorilor autentici i-a consumat multă energie. N-a mai reuşit să scrie decât texte ocazionale. În această renunţare escamotată, văd o răzbunare a Literaturii.

Dictator caricatural, el a fost sufletul malefic al redacţiei. Pe lângă el, ideologul gelatinos – aşa l-a numit pe redactorul şef un om de spirit – este un neinteresant.

Neputinţa lui intelectuală şi morală mi se pare lipsită de orice condiment.

Iată-l şi pe secretarul general de redacţie. El m-a eliminat, practic, din presa scrisă. Înainte de venirea lui, cu patru ani în urmă, revista se menţinea încă la un ultim nivel de decădere. El i-a dat lovitura de graţie. Agresivitate plus prostie! Iată formula lui. Şi ăsta, cu ifosele lui compensatorii, este un personaj de roman.

Îi nutresc o paradoxală recunoştinţă. El m-a determinat, prin fabuloasa, via, activa sa incompetenţă, să analizez foarte serios revista şi propaganda făcută de ea. Cum a fost posibil ca un astfel de ins să vină şi să ramână într-un post de conducere? Mi-am pus această întrebare. Desigur, în România, incompetenţa este un blazon politic. Ăsta depăşeşte însă toate recordurile.

Mă preocup prea mult de „Nova”? Sunt ranchiunos? Vreau să le-o plătesc pentru şicanele făcute în legătură cu refuzurile mele de a scrie despre

„epoca de aur”? Nu. Este doar o convingere: „Nova” este un model caricatural de regim totalitar.

Secretarul general de redacţie se mişcă încet, de parcă ar fi bolnav. Mutră de înmormântare. De acum înainte, nu prea văd unde-şi va mai publica textele.

Buimac, rămân printre ei. În definitiv, sunt şi ei oameni. Suferă pentru moartea unor tineri. Nu pot să le confisc acest sentiment.

Pregătesc o ediţie specială a revistei.

— Vrei să scrii ceva? mă întreabă adjunctul.

E palid, arată ca un convalescent extenuat. Scrie trudnic la maşină.

— Da. De-asta am venit.

Mă aşez la cealaltă maşină de scris.

Evenimentul cel mai important este uciderea unor tineri. Căderea dictatorului vine pe locul al doilea. Mâine, raportul de interes va fi inversat. Nu fiindcă oamenii uită. Emoţia trece, politicul redevine cel mai important.

Încerc să retrăiesc seara de ieri. Mi-au rămas în memorie numai imagini filmate parcă de altcineva. Mă

simt frustrat.

Încep să scriu. Fac un proces-verbal. Ce-am văzut ieri în faţa hotelului „Intercontinental”. Nu pun nimic de la mine. Povestesc simplu despre demonstranţi. Nu amintesc de simpatia mea neputincioasă. Fără tribulaţii, nu este momentul pentru confesiuni. Relatez apoi ce-am văzut a doua zi de dimineaţă. Despre bălţile de sânge. Dictatorul a căzut şi acum vom putea spune adevărul despre toate. Unii vor plăti. Pedeapsa altora va fi doar dispreţul..

Sper să nu-mi umble în text. Deviza lor este, a fost: niciun material, în afară de cele ale câtorva

„seniori”, să nu apară fără intervenţii, fie şi numai minimale, ale conducerii. Cel mai aprig, în această privinţă: secretarul general de redacţie. Asta şi pentru simetrie: cel mai incompetent este cel mai activ.

— Sper să nu mi se modifice nimic, îi spun adjunctului.

Îşi ridică privirile galbene. Exprimă suferinţa depăşită printr-o renunţare de martir, încearcă să zâmbească. Spune:

— În situaţia actuală, nu mai poate fi vorba despre cenzură.

— Bun. Aşa da.

Sunt încă o dată naiv. N-ar fi trebuit să vin aici pentru a-mi oferi textul. Aşa a ieşit. Merg până la capăt. În definitiv, articolul va fi semnat, nu-mi pasă cine va apărea alături de mine.

Am căzut în cursa ataşamentului meu iraţional pentru revistă, înţeleasă ca entitate independentă de componenţa redacţiei. Prezenţa mea aici, acum... Devotament inerţial de pisică ce rămâne într-o casă indiferent de locatari. Adjunctul îmi priveşte lung textul.

— Articolele or să fie nesemnate, spune.

Se strâmbă, ca şi cum l-ar fi apucat pe neaşteptate o durere de dinţi.

— De ce?

— Aşa este bine. Scriem la urmă cine a participat la redactarea numărului.

Consecvenţi până la capăt! Vor să mă facă solidar cu ei. Cine ştie ce au de gând să scrie în textele lor? Va rezulta că şi eu sunt amestecat.

— Asta nu, spun. Eu îmi semnez textul meu. Aşa este corect.

Se holbează la mine. Începe să articuleze foarte apăsat vorbele, în stilul atât de cunoscut:

— Dumneata nu înţelegi momentul în care ne găsim? Acum nu este timp pentru semnături. Noi trebuie să...

Aştept liniştit să termine. Spun:

— Eu nu insist să public textul aici. Pot să merg la altă revistă. Nu este nicio problemă.

Se moaie:

— Bine. Să vedem ce putem face.

— Domnule, pretenţia mea este minimă. Eu îmi semnez textul meu. Ceilalţi să facă cum vor.

Se priveşte cu redactorul şef, tocmai apărut din biroul său.

— Bine. O să facem cum vrei dumneata.

Apare unul din grupul botezat de cineva al tinerilor terorişti culturali de la „Nova”. Ăsta a afişat întotdeauna o mare siguranţă de sine. Aduce un articol.

— Am scris despre resurecţia naţională, spune satisfăcut.

Înfăţişare de *bookmaker* portorican. L-am privit întotdeauna cu atenţie. În echipa ce stăpâneşte revista, este replica mai sofisticată a adjunctului. Între ei sunt doar vreo cincisprezece ani diferenţă, dar, în materie de mentalitate, mai tânărul este ca un pistol automat faţă de o puşcă.

— De ce nu ascultaţi radioul? îl întreb pe şef. — Arăt înspre biroul lui. — Pot să-l deschid?

— Da, da, deschide-l!

Pic peste un anunţ. Dictatorul n-a fost prins încă. Se continuă urmărirea lui. Mai înainte se auzise că a fost arestat. O fi scăpat, în textul meu am scris şi ora capturării, acum falsă. Nu fac nicio modificare. În fond, nu sunt istoric.

Adjunctul scrie mai departe la maşină. Nu prea găseşte tonul potrivit, s-ar spune. După anunţul de la radio, uşor înviorat, începe sa vorbească cu mine, dar mai mult cu sine însuşi:

— Hm, hm, asta-i treabă cu dus-întors!

Îmi aruncă o privire cercetătoare, radiografică, purtând ceva din vechea lui energie. În ochii lui, citesc câteva întrebări: Dacă scapă? Dacă întoarce partida?

Hm? Ce ne facem atunci? Nu cumva este bine ca textele noastre să fie mai... echilibrate? Suntem noi nişte politicieni literari foarte abili? Da. Atunci de ce să tăiem toate punţile?

Apoi, o decizie: Ia s-o sucim un pic, să nu fim chiar atât de intransigenţi!

Simt indignare, dar si stupefacţie. Aproape îi admir oportunismul. Să-i ia dracul, gândesc. În câteva zile, vor deveni nişte particulari. Lasă-i să se destrăbălează pentru ultima oară. Mi-ar plăcea să-i dau eu singur afară, dar n-am energia necesară. Doar n-o să mă încaier cu ei.

Redactorul şef a scris şi el un text. Cine să i-l dactilografieze?

Cum o fi întors-o? Mă trezesc vorbind:

— Îl bat eu.

O atitudine barocă. Cum adică, faci acum un act de slugărnicie? Nu, este altceva. Doar curiozitate. Şi dorinţa de a-i deruta.

Să vedem la ce l-a dus mintea pe ideologul gelatinos. Ia să citim!

O tabletă. Deplânge crimele, uciderea tinerilor. Este inadmisibil... Cine a ordonat să se tragă? Nimic despre dictatură, despre cel fugit şi încă neprins.

Cronica unei crime, deplângerea ei, nicio nuanţă politică.

Dacă se schimbă roata, articolul este necompromiţător... Omul poate s-o ia de la capăt!

Mă gândesc cu groază să nu-mi modifice şi mie textul, să-mi bage nu ştiu ce şopârle de-ale lor. Ba nu, ar fi o variantă favorabilă pentru mine. S-ar putea să mi-l lase

intact. Pentru contrast.

Ar trebui să rămân aici până va apărea pagina. Să-mi verific textul. Dar mă simt sfărâmat de oboseală. Cum mi-o fi norocul. Pe coridor, îl întâlnesc pe companionul meu din Piaţa Palatului. A scris şi el ceva.

— Nu vii? îl întreb.

— Mai stau. Mă duc acasă la... Vreau să mănânc ceva la el. Mi-e foarte foame.

Îl aşteaptă pe adjunct. O plimbare. Nu locuieşte departe. Înainte de a-l alunga din redacţie, colegul meu de generaţie s-a decis să-i facă o pagubă în stocul de alimente.

Nu circulă niciun mijloc de transport. Plec pe jos. Ce s-o fi spunând la radio şi TV? Lucruri interesante. Desigur. Când participi personal, câştigi amănunte, dar pierzi ansamblul.

Dinspre Televiziune se aud împuşcături. Ocolesc. Întunericul şi zgomotul sacadat al armelor îmi accentuează oboseala.

E bine. Numai să nu-mi umble băieţii prin text. Şi să-l prindă pe tartor.

*

Articolul meu din seara de 22. Notaţii simple, expresii ale indignării şi bucuriei. (N-am găsit numărul respectiv din „Nova”.)

Resimt o acută alergie la literatură şi la jurnalistică, ceva deosebit. Explicaţia ar fi declaraţiile de adeziune. Devalorizate, ca specie, de apariţia la TV a unor persoane compromise. În mod ciudat, jena lor depăşită se acumulează în conştiinţa mea, îmi înteţeşte un sentiment de vinovăţie.

Convingători mi s-au părut mai ales oamenii fără obişnuinţa vorbitului în public. Exprimările meşteşugite mi se par false. Este şi de prost gust să faci fraze atunci când mai sunt ucişi oameni.

Un cunoscut întâlnit azi pe stradă m-a întrebat de ce nu m-am dus la Televiziune, pentru a-mi încerca norocul. Ce noroc? Ei, ce noroc... Te băgau în emisie, poate... Citeai

o adeziune. Eşti şi tu un om cu cărţi publicate, nu? Este ceva sănătos, ascultă-mă pe mine... Du-te chiar azi, nu rata ocazia!

Ar fi trebuit să-l înjur, dar m-am mulţumit să-mi iau un expeditiv rămas bun şi să plec. Nu-i voi urma sfatul. Prefer să scriu în jurnal.

Intervenţiile de presă din aceste zile se împart în adeziuni şi demascări. Cele din a doua categorie mi se par mai potrivite cu dispoziţia mea actuală. Aş putea, de pildă, să descriu atitudinea băieţilor de la redacţie în după-amiaza zilei de 22. Fără mânie şi diatribă. O scurtă relatare obiectivă a scenei. Sociologie literară.

Un sentiment de buimăceală. Probabil datorat unor contraste. Satisfacţie adusă de mutaţia politică şi regret pentru victime. Acutizare a sensibilităţii şi anesteziere afectivă, prostraţie. Acum mă simt un monstru de insensibilitate, peste câteva minute mi se umezesc ochii de emoţie.

Am fost ieri în Drumul Taberei, am trecut pe jos prin faţa Ministerului Apărării Naţionale. Au fost lupte pe-aici. Două cadavre neridicate. Zăceau în poziţii ciudate. Manechine îmbrăcate în haine civile, copiii lui, aşa se spune, fiinţe manipulate, maşini de ucis, roboţi cu afectivitatea anulată, capabili să tragă în mulţime cântând, zbierând şlagăre, aşa au făcut, se spune, în aceste zile, sportivi ai crimei. Puţinii trecători se uitau la cadavre şi-şi făceau cruce, iertau în sinea lor sau doar se mirau: ucigaşii invizibili arată ca nişte morţi obişnuiţi, cu feţe destinse, grave, fără rictusuri de ură sau de înfricoşare, măşti gălbui de carton, plasate în susul unor manechine îmbrăcate în haine de oameni obişnuiţi, de pe stradă.

În timp ce treceam, s-a mai tras în zona ministerului. Focuri izolate. Pietonii nu păreau înfricoşaţi. Eu însumi am înregistrat împuşcăturile cu detaşare. Am trăit şi o mică sfidare interioară, ce mă ajută să-i înţeleg mai bine pe demonstranţii din cele două zile ale Revoluţiei bucureştene.

Dispreţul sfidător pentru moarte, ivit la Timişoara.

Apărut în timp de pace, răspândindu-se cu o rapiditate inexplicabilă pentru simţul comun. Demonstranţii au ars etapele unei campanii militare, căpătând în câteva ore psihologia unor ostaşi experimentaţi.

Adevărata scânteie a Revoluţiei a fost apariţia unui sentiment capabil să dizolve frica de moarte. Ceva din reverberaţiile lui mai persistă, alimentându-mi curajul de-a merge înainte pe stradă şi neînsemnata sfidare adresată unor trăgători invizibili.

A fost o explozie de afectivitate.

Dorinţă logică de-a răsturna dictatura. Argumente grele şi numeroase. Conştientizare bruscă a unei necesităţi politice. Explicaţii de manual. Li s-ar putea adăuga principiul dominoului, atmosfera din Europa de est, acţiunile înteţite, deşi platonice, ale disidenţilor.

Cred că esenţială rămâne dimensiunea de miracol. Am intuit-o în seara zilei de joi, o clipă am trăit-o. Mutaţia, saltul de la nemulţumirea latentă şi vorbele neputincioase, la răzvrătirea pură, concentrată, la sentimentul absolut de revoltă, capabil să iradieze sufletele altora şi să le aprindă. O minune favorizată de un Dumnezeu al românilor, exprimat prin tineri. Prin oameni până mai ieri priviţi cu neîncredere de adulţi, consideraţi superficiali, relativ incapabili de fapte socialmente utile... Eu însumi le-am nutrit o indiferenţă doar astăzi vinovată. Mi s-a părut: Prăpastia dintre mentalităţile noastre nu poate fi umplută, ci doar superficial regretată.

Mă uit la tinerii de pe stradă cu o nouă atenţie, caut pe trăsăturile fiecăruia dintre ei cifrul miracolului. Băieţii şi fetele au redevenit cei obişnuiţi. Doar componenţii echipelor de control, în staţiile de metrou şi pe străzi, în jurul zonelor fierbinţi, au păstrat pe feţele lor ceva din gravitatea tragică văzută de mine în cele două zile.

Am fost atent la declaraţiile lor de la radio şi TV. N-am auzit nici-un talentat al vorbitului în public. S-au exprimat prozaic: Nu se mai putea, n-am mai suportat şi atunci am făcut Revoluţia. Siguri de ei, necomplexaţi. Netransmiţând nimic din trăirile celor două zile. Transa

protestului s-a transformat în dorinţă de-a fi utili. Emoţia originară, generatoare a tuturor evenimentelor, nu mai contează pentru ei, nu mai este valoroasă în sine, poate nici nu merită să fie reconstituită. Nu au vreo revendicare post-revoluţionară. Nu pretind nimic. Nici direct şi nici pe calea ocolită a adeziunii demagogice.

Ar putea să intenteze un proces moral generaţiei de mijloc. Să-i întrebe pe fervenţii adeziunilor vorbite şi dramatizate de ce n-au făcut ceva concret atâţia ani. Nimic asemănător nu se produce. Tinerii sunt dispuşi să se retragă, depunând în mâinile adulţilor fructul Revoluţiei, puterea. Vor redeveni oameni obişnuiţi. Va trebui să intervină ceva cu totul ieşit din comun pentru ca din ei să ţâşnească iarăşi emoţia esenţial spontană, de nedescris, de nepremeditat.

Teroriştii sunt tineri, se spune. Nişte performeri, în felul lor. Foarte bine antrenaţi, mânuind arme sofisticate. Recordurile lor ţin de un sport al crimei.

Nucleul emoţional al Revoluţiei pare inaccesibil până şi celui mai mare poet. Un roman de groază despre acţiunile teroriştilor poate fi însăilat de oricine.

Tinerii eroi ai Revoluţiei nu sunt nişte performeri, faptele lor nu pot fi cântărite decât parţial cu măsurile omeneşti, ţin mai ales de domeniul imponderabilului miraculos. Teroriştii sunt doar nişte sportivi fanatizaţi, nimic mai mult. Performanţele lor sunt strict tehnice, ale unor roboţi umani. Tenacitatea lor, lipsită de motivaţie morală, este cea a unor insecte depersonalizate.

Contrastul dintre revoltă şi modul tolerant de a fi al românilor. Mămăliga a explodat, a scris un jurnalist străin. O exprimare deşteaptă, dar nu şi profundă. Omul n-are de unde să cunoască felul nostru de-a fi. Noi n-am fost niciodată moi, lipsiţi de vlagă. Ne-a paralizat însă un prea mare simţ al umorului. Decenii în şir am crezut: Este suficient să ne distanţăm interior de o situaţie, pentru a rămâne în afara ei, neatinşi. A fost şi comunismul. Pâna acum câţiva ani, ni s-a părut a fi un inexorabil destin istoric.

Evenimentele politice tind să ridiculizeze problemele individuale ce nu ţin de sfera tragicului.

De-un timp, privesc condescendent jurnalistica. Îi reproşez recursul la fapte brute şi la comentarii bazate pe un număr limitat de atitudini intelectuale, fatalul ei apel la clişee de gândire şi vorbire. În aceste zile, trebuie să recunosc, este o vreme a ei. Abundenţa extraordinară de fapte interzice subtilităţile şi interpretările prea rafinate. Preeminenţa jurnalisticii a devenit zdrobitoare. Literatura, cu nuanţările şi individualizările ei, apare ca o prisosinţă.

Găsesc astfel o explicaţie a stării mele de nesiguranţă. Nu evenimentele mi-au inculcat-o, ci sentimentul agresiv că literatura a devenit neputincioasă în faţa faptelor. Descoperirea mă linişteşte.

Apoteoza jurnalisticii vorbite, întreruperea bruscă a unei lungi hibernări. Revoluţia a gravitat, începând de vineri, în jurul Televiziunii şi Radioului. Alături de Ministerul Apărării Naţionale, acestea au fost punctele cele mai fierbinţi. Armata le apără, ajutată de mulţi tineri. Unii dintre ei veniţi din alte localităţi. Apelurile transmise la radio şi TV ritmează în mod dramatic evenimentele. Ieşind din apatia lor tradiţională, spicherii şi prezentatorii s-au metamorfozat în profesionişti redutabili.

A scrie literatură, acum. Să fie posibil?

Poezie ar trebui, nu jurnalistică. Cât de îndepărtate îmi sunt cuvintele de empatia trăită atunci! Emoţia solidarităţii, precaritatea vorbelor străduindu-se s-o exprime

Poate totul se va schimba după trecerea unei anumite perioade de vreme. Evenimentele vor căpăta contururile imprecise ale unor mituri şi astfel vor putea fi transformate în literatură.

Dificultatea maximă: autorul nu reuşeşte să găsească un fir strict personal. Trăirile lui individuale au dispărut, absorbite de sentimentele colectivităţii.

*

Am auzit la radio, astăzi va avea loc o adunare a scriitorilor din Bucureşti, membri sau nu ai Uniunii. Se are

în vedere constituirea unei asociaţii. În ziua de Crăciun? O să merg totuşi, pe la unsprezece.

Prin zona radioului, se aud împuşcături. Ocolesc. Instituţia unde va avea loc şedinţa este în centru. În preajma ei, sunt militari şi oameni în uniforme albastre. Miliţia s-a transformat în poliţie. Poarta este închisă, în spatele ei se află trei bărbaţi necunoscuţi, între două vârste. Zâmbetele lor politicoase şi uşor condescendente... Le recunosc. Exprimă preţuirea neconvinsă şi o opinie: A fi scriitor este ceva totuşi neserios. Asta independent de celebritatea unor autori.

În faţa porţii, un mic grup. O văd pe o fată devenită între timp mamă a doi copii, tânără scriitoare cu destin destul de neobişnuit. Fulgarinul cenuşiu stă cam şui pe trupul ei subţire şi înalt. Cândva, tocmai venită în Bucureşti, a nimerit la „Nova”, pe atunci o revistă destul de onorabilă, încă departe de postura infamantă a ultimilor ani. Lucram la proză. Scria bine, n-am ezitat s-o debutez. Am rămas prieteni, deşi ne despart vreo cincisprezece ani. Acum, observ pe faţa ei o încrâncenare niciodată văzută înainte. Este neglijent machiată, ochii ei negri mă aţintesc pieziş, cu abia stăpânită ostilitate, îmi răspunde în silă la salut şi apoi îşi mută privirile de la mine. Îmi reproşează ceva? Nu-mi găsesc nicio vină faţă de ea.

— Ce faci? o întreb fără rost.

— Au intrat ăştia înăuntru, spune indignată, uitându-se undeva în stânga mea. — Faţa mică i se strâmbă în felul cunoscut, închipuind o fictivă pareză incipientă. Întotdeauna s-a comportat oarecum bizar. — Ce, Câmpulungeanu îi reprezintă pe tinerii scriitori?

Ăsta e colegul meu de redacţie, un mare sforar. În seara de 22 a apărut şi el în anticamera redactorului şef. Avea o mutră de înmormântare, faţa lui scofâlcită, bizară la un om corpolent, m-a şocat.

Fina mea literară mă priveşte cu o urmă din bunăvoinţa ei obişnuită. Nu reuşeşte încă să-şi depăşească ciudata încrâncenare. Niciodată n-am văzut-o atât de pornită, atât de revanşardă, aş spune. Ea, o persoană atât

de blândă! Agresivă faţă de mine, un ins cu totul nepericulos în lupta pentru putere literară! Ceva, poate revendicările mascate în adeziuni publice au adus în stare de virulenţă un parvenitism până atunci latent. Sunt sigur, vechea mea prietenă nu are nimic concret în vedere. Se simte bântuită, aşa, de o combativitate... Ar vrea să apuce şi ea ceva...

— Cum a intrat? Văd că nu este voie...

— A forţat poarta, a intrat cu sila..

— Cine mai este cu el?

— El cu Onescu... Au intrat...

Flaviu Onescu, alt coleg de la „Nova”. I se spune Sconcsul. L-am văzut adesea la treabă. Am fost desigur dezgustat, dar în acelaşi timp m-a distrat felul cum exploata laşitatea tradiţională a intelectualilor.

— De ce i-aţi lăsat să intre? îl întreb pe omul din spatele porţii.

— Nu i-am lăsat... Au făcut scandal, au spus că adunarea a fost anunţată în presă.

— Şi acum?

— Încearcă să-i facă să iasă. Nu vor...

Omul zâmbeşte stânjenit. Apare un militar.

— Nu faceţi bine că staţi pe stradă, spune.

Este o indicaţie de rutină. Nu s-a auzit nicio împuşcătură de când am venit.

— Cine mai este înăuntru? întreb.

— Domnul Cătinescu...

Un nume cunoscut mai ales cititorilor din generaţia mea.

— Şi?

— A încercat să-i scoată, au sărit la bătaie...

Da, este chiar stilul casei. La „Nova” s-a practicat şi violenţa fizică. Onescu a fost întotdeauna campionul ei. Şi Câmpulungeanu a ieşit odată din biliardul intrigilor. Bătaia iscată atunci a făcut o oarecare vâlvă. Onescu şi Câmpulungeanu au format o echipă. Oponenţii lor sunt astăzi aproape celebri. Şi fiindcă au ştiut să plece la timp de la „Nova”. Bineînţeles, nu s-au schimbat palme şi

pumni, atunci, au fost mai mult nişte îmbrânceli, ilustrându-se astfel aspectul caricatural al luptelor din lumea literară.

— Ştii ce, îi spun omului de dincolo de grilaj, lasă-mă şi pe mine înăuntru. Poate reuşesc să-i scot...

— Credeţi că puteţi?

Pentru prima oară, şi-a pierdut cu totul zâmbetul.

— Da.

Îmi deschide poarta, înaintez în interiorul curţii.

Privesc înapoi. Omul pare sceptic.

În hol, sunt vreo douăzeci de persoane. Câmpulungeanu stă pe-o banchetă. Are privirea unui martir, se uită mai mult în sus. Lângă el, se află un alt redactor de la „Nova”, un om încă tânăr, foarte devotat conducerii revistei.

— L-a atacat pe un scriitor! strigă dramatic Onescu. A vrut să-l lovească. — Faţa lui ciuruită este o mască a ultragiului profund, fără leac. — Acest om al lui Stalin! Cum a îndrăznit acest om al lui Stalin să atingă un scriitor român?

— Aţi intrat în mod ilegal aici, spune scriitorul din anii '50. Trebuie să plecaţi. Anunţul vostru a fost dat în mod abuziv.

— Cum? se strâmbă Onescu, parcă scremându-şi cuvintele. Abuziv? Tu eşti în mod abuziv aici...

În asistenţă, se află mai mulţi oameni în vârstă. Par totalmente descumpăniţi. O doamnă mi se adresează:

— Nu vă supăraţi, eu nu sunt scriitoare...

— Da, vă rog, spuneţi!

— Sunt profesoară de desen... Întotdeauna mi-a plăcut literatura. Am citit şi eu ziarul... Am venit... Nu vă supăraţi... — Mă priveşte rugător. — Ce se petrece aici? Puteţi să-mi spuneţi?

— Bâlci, doamnă, bâlci...

— Şi eu ce să fac?

— Vă sfătuiesc să vă duceţi acasă. Nu se va constitui nicio asociaţie... Puteţi fi sigură de asta...

— Vă mulţumesc foarte mult, vă mulţumesc.

Arată ca şi cum s-ar afla pe punctul de-a începe să plângă.

Fac câţiva paşi în direcţia lui Câmpulungeanu.

Joacă în continuare rolul celui bruscat. Îl întreb:

— Ce faceţi aici? Daţi o lovitură de stat? Vă constituiţi într-o juntă militară, da?

Nu-mi răspunde. Mă priveşte. Expresia de suferinţă teatrală i se schimbă într-una de dispreţ.

Urmează altă secvenţă. Onescu îi invită pe toţi cei prezenţi să urce în sala de sus. Vocea sa frumos timbrată a căpătat interesante accente de blândeţe. Se apropie şi de mine, deşi nu ne salutăm de vreo zece ani. Îmi spune, privind într-o parte:

— Domnu' Virgil, dacă doreşti şi mata să participi...

Eşti binevenit...

Apoi se îndreaptă spre grupul ezitant al unor oameni mai în vârstă. Aerul lor buimac indică neapartenenţa la grupul social al scriitorilor.

— Vă rog să poftiţi sus! Poftiţi, vă rog!

Glasul lui este mieros şi uşor ameninţător. Nimeni nu mişcă.

Apar alţi membri ai grupării de la „Nova”. Cei mai mulţi sunt articleri modeşti şi autori de poezii ocazionale. Oameni cumsecade, de altfel, dar veleitari. În fond, „Nova” a fost raiul lor. Văzându-i, înţeleg cu întârziere sensul anunţului apărut în presă. Onescu şi Câmpulungeanu doresc să folosească foarte problematica forţă de şoc a acestor oameni. Apar câţiva bărbaţi. Privirile mi se opresc asupra unuia dintre ei. Are un zâmbet nemotivat, înfricoşător.

În fine, grupul urmează indicaţiile lui Onescu, urcă pe scară.

— Oameni buni, aud o voce venită de sus. Aici este o provocare. Pe străzi mai mor oameni, nu pentru asemenea întâlniri este momentul. Vă rog să vă duceţi pe la casele dumneavoastră, pentru a sărbători Crăciunul!

— Nu-l ascultaţi pe-acest beţiv! izbucneşte furibund Onescu. El vrea să împiedice demersul nostru legitim! Nu

vă lăsaţi intimidaţi! Vom ţine şedinţa! Vă rog foarte mult!

Este desfigurat, faţa îi este roşie-vânătă. Are un rictus al dezgustului şi al mâniei fără obiect precis.

Urmează un moment confuz. Apar alte câteva figuri cunoscute. În mod curios, toţi cei prezenţi sunt autori de mâna a doua. Nu văd nici măcar un senior.

De la bun început ar fi trebuit să le înţeleg absenţa. Scriitorii importanţi întreţin relaţii personale. Înainte de-a da curs dubioasei invitaţii, şi-au telefonat. Doar plevuşcă a căzut în cursă... Ce să fac, asta este situaţia. Fac parte din ea...

Mă retrag. Când ies, văd doi ofiţeri de poliţie. Poetul din anii cincizeci i-a chemat pentru a restabili ordinea.

Ajung în stradă. A fost de prost gust convocarea unei asemenea adunări, acum... Recunosc, am trăit cu destulă intensitate farsa... Am uitat ce se petrece în lumea reală... Mi-aş cere scuze pentru prostie, dar n-am cui... Am păţit întocmai ca tânăra mea prietenă – n-am mai văzut-o, a plecat mai repede –, m-am lăsat contaminat de josnica, necurata poftă a participării la nu ştiu ce împărţire de daruri... M-am gândit: Am de apărat, la urma urmelor, postul meu de redactor la

„Nova”. Dacă revista se va desfiinţa, ce mă fac? Rămân scriitor independent? Da? Dar voi reuşi oare să mă descurc cât de cât acceptabil?

Încerc să mă scutur de meschina grijă şi nu prea reuşesc. Vârsta, îmi trece prin minte, numai ea este de vină. Mi-am pierdut curajul de a întâmpina situaţii violent noi. Nu mai sunt în stare să prelucrez informaţii venite prea repede şi în prea mare cantitate... La redacţie, am stat pe tuşă atâţia ani, am refuzat să scriu despre dictatură, să mă aliniez corului de elogii, dar leafa mi-a mers... Am luat banii, nu m-am sfiit să semnez la fiecare două săptămâni... Iar acum, când sunt în primejdie să-mi pierd postul păstrat cu atâtea umilinţe, tremur ca un laş... Îmi este silă de mine, iată adevărul..

*

Înaintez pe strada pustie. Trec pe lângă nişte militari.

Sunt foarte tineri, probabil ostaşi în termen. Sunt obligaţi să se adapteze din mers la rigorile luptei urbane, să-i combată pe nişte profesionişti. Au feţe obosite.

— Domnul Herzovi!

Mă strigă un jurnalist mai în vârstă decât mine, aflat în preajma pensionării. Lucrează la Radio. Până în urmă cu vreo zece ani, a fost mic şef pe la Televiziune. Nu ştiu de ce-a fost trimis într-o muncă mai modestă. Este genul luptător, nu depune armele, îi dă înainte, cot la cot cu tinerii reporteri. L-am auzit la radio cu unele confesiuni despre perioada dictaturii. Se pare, a fost şi el un fel de disident. A predat un poem incendiar unui redactor şef de revistă literară, cu mult înainte de Revoluţie. Acesta l-a citit şi i l-a înapoiat cu rugămintea de-a nu relata nimănui despre acest episod.

Ne salutăm. L-am văzut mai înainte, în hol, dar de la distanţă. Pe faţa lui de motan avizat şi incapabil de uluire, stătea o expresie compozită. Cunoscuta, pururi enervanta condescendenţă vagă ce se cuvine arătată artiştilor, dacă nu fac parte dintre seniori. Şi o oboseală cronică.

— Ce părere aveţi? mă întreabă.

— Mergeţi înspre Radio?

— Da, da. Dumneavoastră?

Fac nişte semne confuze de încuviinţare. Nu contează. Pot să merg şi înspre Radio, desigur.

— Hm, ce ziceţi? repetă.

— Despre povestea asta de-acum? Sau în general?

Îşi scoate la iveală zâmbetul său de iniţiat. Spune:

— În general totul este clar. Eu aşa cred. Aici, dumneavoastră ştiţi mai bine decât mine...

— Da, în principiu ar trebui să ştiu. Deşi manevra asta m-a cam buimăcit... M-a cam debusolat...

— Am văzut, v-aţi enervat foarte tare... Aţi strigat la Flaviu Onescu... Colegul dumneavoastră, nu?

— Da, este. Am strigat la el... Am avut un mic acces de prostie... Iată de ce-am strigat.

Pare mirat. Pentru o clipă, arată ca un om în vârstă care a renunţat să se mai ţină la curent cu mersul real al

lucrurilor şi se limitează la unele simulări, pentru alţii şi pentru sine. Zice:

— Cum aşa? Aţi avut dreptate!

— Doar în aparenţă... Din moment ce scena era falsă, înseamnă că şi replicile mele au fost false...

Aşteaptă continuarea.

— Vedeţi, între literaţi se joacă o farsă interminabilă, fatală, aş spune... Nu cred că vreunul dintre noi doi va apuca sfârşitul ei... În general, nu mă bag, dar astăzi, parcă îndemnat de un demon, m-am trezit vorbind... Tocmai în aceste condiţii tragice... Şi venirea mea a fost total nepotrivită... Oamenii serioşi stau acasă de Crăciun. Ar fi trebuit să-mi dau seama.

— Anunţul... S-a spus şi la radio...

— A fost o provocare. Domnul acela care a vorbit de sus, a spus adevărul. Ştiţi, nu? Eraţi acolo... Atunci când m-am trezit strigând la Onescu să-l lase să vorbească... Acela era un om de bun simţ, fără îndoială...

— Ce fel de provocare? Nu mi-am dat seama...

— Asta fiindcă nu ştiţi prea multe despre „Nova”. În ultima vreme aţi mai citit-o?

— M-am mai uitat prin ea... Semnături necunoscute. Şi se tot schimbau...

— Da, da, bineînţeles... Unele nu se schimbau. De pildă, cele din josul ultimei pagini...

— Conducerea?

— Da. Băieţii rămâneau pe loc. Erau *ne varietur*.

O glumă nepotrivită, o regret. Nu este momentul pentru umor filologic.

— Şi?

Mă uit la el cu atenţie. Oare chiar doreşte să ştie subtilităţile de la „Nova” sau mă întreabă din politeţe? În condiţiile actuale, a te interesa despre un episod lăturalnic din viaţa literară pare ceva aproape necuviincios. Se spune că la Televiziune lucrurile sunt încă neclare din punct de vedere militar. Iar noi...

Discuţia noastră este totuşi inocentă. Mă decid să intru în amănunte.

— La prima vedere, totul a fost un *show* ridicol, nimic mai mult... Nu-i aşa?

Încuviinţează fără convingere. Pare a se gândi la altceva, apoi redevine atent.

— ...Cu toate acestea, acţiunea a fost foarte logică.

Băieţii s-au dedat unui soi de terorism...

— Ei, nici chiar aşa...

— Ba da, ba da! Păstrând proporţiile... Şi neuitând farsa luptei pentru putere... Lumea literară are dictatorii şi democraţii ei. Aşa stau lucrurile. Caricaturile şi parodiile pot să înşele, dar structurile sunt foarte clare. Cel puţin aceasta este convingerea mea.

— Posibil...

— Băieţii voiau o asociaţie a scriitorilor. Da? Întrebarea este de ce. Simplu. Fiindcă vor să pună mâna pe „Nova", s-o editeze ei. Şedinţa decreta statutul de autonomie al revistei. În condiţii legale, aşa ceva nu este posibil. După declaraţia Frontului. Doar ştim. Structurile rămân neschimbate. Băieţii de la „Nova" au simulat un act revoluţionar. Au vrut să răstoarne o ordine stabilită. O altă revoluţie...

— Şi înainte atacau... Parcă aşa am auzit.

— Da, atacau. Demersul lor era identic, dar venea din direcţia politică exact inversă. Scopul era să fie preluată de comitetul central al utece. Într-un fel erau îndreptăţiţi, fiindcă revista nu mai era de literatură şi făcea o propagandă turbată. Acum vin în numele Revoluţiei...

— Înainte de ce n-au reuşit?

— Fiindcă oficialitatea se temea de schimbări administrative, indiferent de ce fel. Îşi spuneau că una va antrena o alta şi-aşa mai departe. De-asta.

— Şi Onescu? Este chiar aşa de furibund?

— Da. Ce-a arătat acum este ceva neînsemnat. A avut el alte reprezentaţii mult mai tari. Incomparabil mai spectaculoase...

— Poate îmi povestiţi cândva...

Nu cred să ni se ivească ocazia. Va afla amănuntele dorite poate doar din memoriile mele.

O nouă absenţă îl atinge. Nu-l mai interesează subiectul? Ba da.

— Cu toate acestea, este un poet destul de bun...

Eu ştiu...

— Da, absolut. Figurează în enumerările unor critici.

— Şi-atunci?

— Este o situaţie foarte interesantă. La „Nova”, sunt doar câţiva scriitori autentici. În rest, activişti. În ultimii ani, au apărut şi nişte băieţi gata la orice, cu psihologie de jurnalişti stipendiaţi...

— Adică?

— Sunt gata să scrie orice li se cere, dacă sunt plătiţi. Între anumite limite, ei desfăşoară chiar şi o oarecare profesionalitate. Esenţialul este... Nu au o psihologie de scriitori...

— Cum?

— N-au opţiuni morale şi nu ţin să scrie doar adevărul. Acţionează doar la indicaţii. Locul lor era la un ziar de partid. Şi nu la o revistă literară.

— Acum or să zboare mulţi...

A vorbit cu nostalgie. Îl înţeleg, trăieşte regretul paradoxal al victimei eliberate. Orice schimbare, chiar şi în bine, are efecte imprevizibile, presupune poate un efort de energie mai mare. Jocul victimă-călău îmi era cel puţin cunoscut, îşi spune el.

— Da, vor zbura. Aşa este corect. Să vă spun mai departe... Este ceva într-adevăr interesant...

— Ce?

— Structura echipei lor... Onescu şi Câmpulungeanu nu erau propriu-zis angajaţi în propaganda revistei. Nu scriau texte şi poezii de ridicare în slăvi. Rolul lor era altul... Să asigure conducerii o oarecare credibilitate literară şi intelectuală. Câmpulungeanu nu publicase decât lucruri neînsemnate, conta mai ales Onescu. El era adevărata coadă de topor... Urletele lui de azi o dovedesc...

Zâmbetul nesigur al celui doritor să pară la curent. Îl întreb din priviri: Să vorbesc mai departe?

— Da, da, mă interesează.

— Este poet şi nemânjit în mod direct. Deci are dreptul moral de a deveni lider de scriitori. Sunt doar nişte veleitari? Oamenii lui? Nu contează. Oricare alt băiat ar fi apărut, ar fi fost ridicol, lipsit de orice credit.

— Se aud împuşcături îndepărtate. — Teoretic, acţiunea de azi putea să reuşească.

— De ce numai teoretic?

— Fiindcă Onescu este totuşi mânjit...

— Cum?

— Într-un mod mai deviat, ce-i drept. A băgat şi el mâna în sacul redacţiei. În numere pur propagandistice, el apărea cu câte un grupaj consistent. A semnat şi destule înjurături. Adresate unor adversari ai revistei. I-a servit pe băieţi în moduri mai subtile, ce să zic...

— Am auzit că-i nebun.

— N-aş spune. Are o componentă paranoică, nici vorbă. Dar nu... Inteligenţă şi spirit malefic. El îşi administrează bine o presupusă scrânteală. Cândva, a reuşit să-l intimideze pe-un şef şi să obţină ceva de la el. Iată secvenţa originară. A mizat pe ieşiri de tip paranoic. Afacerile i-au mers foarte bine. L-am văzut la lucru. La o şedinţă... Neverosimil... Fascinant...

— Şefii se temeau ca de dracu' de scandal.

— Da. Nu oricine este în stare de violenţe verbale. Pentru el era uşor. Trecea drept nebun. E nebun, dom’le, nu te poţi pune cu el... Aşa ziceau toţi. Metoda intimidării. Mă întreb cum va manevra acum, în noile condiţii.

Am ajuns în preajma Radioului. Un tanc. În jurul lui, ostaşi. Ne oprim la o oarecare distanţă. Mă întreabă:

— De fapt, ce doreşte Onescu?

— Puterea literară. Atât. Să fie redactor şef al unei reviste. Nimic mai mult.

— Poate-o să reuşească...

— Nu cred. Are o strategie de mafiot trecut la represalii. Nu gloanţe, terorism verbal... În condiţiile actuale, nu cred... Ameninţi, zbieri, obţii o locuinţă foarte bună, într-un anumit context. Dar conducerea unei reviste... Sau a unei asociaţii independente a scriitorilor...

Astăzi şi-a dat în petic. A greşit.

Ne luăm la revedere, dar rămâne pe loc, ca şi cum ar aştepta încă o precizare. Spun:

— Dacă tot simulezi nebunia, te scrânteşti de-a binelea.

*

Mă gândesc la un articol pentru „Nova”, primul număr al noii ediţii. Despre felul cum vechea conducere a desliteraturizat revista. Nu vinovăţii individuale. Orientarea generală, strategia. Am auzit, noul redactor şef este un fost coleg de-al meu, concediat anul trecut din motive politice. Un om de bună calitate intelectuală. Prezenţa lui printre literaţi mi s-a părut întotdeauna destul de bizară. Alura lui este mai degrabă cea a unui jurnalist independent din Occident. Sau a unui diplomat cinic cu eleganţă.

Proiectul unei piese de teatru. Un terorist, iubita lui. Înainte de evenimente, ea îl credea funcţionar. El profită de poziţia strategică a apartamentului ei. Fata este o fiinţă barocă, se simte atrasă de insolitul situaţiei, dincolo de considerentele morale. La început, se crede şi ea un supraom. Alte personaje: o bătrână şi un copil, sechestraţi de terorist. Un soldat rănit, prizonier. Teroristul îl ţine în viaţă din perversitate. Modificarea felului cum îşi vede fostul iubit. Argumente empirice în favoarea dictaturii şi a democraţiei. Personajele n-au opinii originale, vorbesc ca nişte oameni de pe stradă.

Judecata morală şi modulările ei. Dacă judecătorul renunţă la orice demagogie, începe să se îndoiască de sine însuşi. Doar vinovăţiile juridice pot fi stabilite cu o aproximaţie mulţumitoare. În domeniul moralei, lucrurile devin contradictorii şi ceţoase, lipseşte o scară de vinovăţii.

Relaţia dintre jurnalistică şi literatură. Şansa actuală de a o clarifica. La noi, rolul jurnalisticii fusese preluat de câţiva prozatori. Cărţile „cu probleme” (apărute şi neapărute) conţineau cazuri în mod normal de competenţa jurnalisticii.

Rolul jurnalisticii, azi. O comparaţie între verbalizările oamenilor politici ai zilei şi cele ale jurnaliştilor, în general. Omul politic, la fel cu ziaristul, nu prea poate să-şi permită exprimarea unor dubii. Opinia publică are nevoie de certitudini. Drept urmare, atitudinile sale publice sunt limitate. Pentru ca oamenii nu cumva să fie derutaţi asupra profilului său politic şi moral. Ascultătorii şi privitorii nu trebuie contrariaţi prin ambiguităţi şi neclarităţi. Iată de ce, cel puţin în aceste zile, artiştii şi scriitorii improvizaţi în oameni politici trebuie să devină esenţialmente jurnalişti. Altfel nu se poate. Problematizările lor, angoasele, tribulaţiile trebuie să rămână în rezervă, păstrate pentru vremuri de pace, bune pentru viitoare romane. Acum este timpul atitudinilor tranşante.

„Un război revoluţionar scoate multe personaje ciudate din obscuritatea care e mediul comun al vieţilor modeste într-o societate lipsită de perturbaţii.” (Joseph Conrad, *O poveste romantică: Gaspar Ruiz)*

Metafora lichidului ce conţine numeroşi corpusculi. Imaginea societăţii omeneşti dintr-o ţară. Cei moralmente imaculaţi se află întotdeauna la mijloc, precum nişte corpuri solide având greutatea specifică a lichidului. La fund, se află răufăcătorii, în sens juridic. La suprafaţă, oamenii cu vocaţie politică, deţinători ai unei mari mobilităţi psihologice şi morale.

Actul politic poate fi moralmente pur doar în etapa iniţială. La noi, în secvenţa cuceririi puterii din mâinile dictaturii. Revoluţia stradală a fost curată, dar inerenta etapă a păstrării puterii nu mai poate fi. Apar fatalmente minciuni vitale, ascunderi şi ajustări ale adevărului, pretinse cu necesitate de caracterul practic al actului politic. Pe măsură ce impulsul iniţial se îndepărtează în timp, se amplifică nostalgiile legate de o utopică revoluţie rămasă pură până la capăt.

Revin la metafora lichidului agitat de revoluţie. După un timp, oamenii cinstiţi ajung din nou la mijlocul societăţii.

În mod ideal, politicienii ar trebui să facă parte din corpusculii aflaţi la mijloc. Este imposibil. Nu poţi să fii moralmente pur şi în acelaşi timp să admiţi minciunile vitale cerute de practica puterii.

Caracterul biunivoc al actului politic. O declaraţie de loialitate faţă de o idee conţine şi o implicită declaraţie de nemulţumire cu privire la activitatea unor inşi concreţi. Când cineva încuviinţează în public răsturnarea dictaturii, spune în mod implicit: Doresc să fiu beneficiarul practic al noii ordini politice.

Desigur, cei mai mulţi se mulţumesc cu prima etapă a actului politic, rămânând cu o moralitate intactă. Altfel, societatea ar exploda.

*

26 decembrie 1989. În staţia de metrou

„Aviatorilor”, sunt oprit de doi tineri. Le arăt buletinul de identitate, îi las să se convingă: nu am arme asupra mea. Nu se poate trece, în piaţă se trage. La

Televiziune, se merge cu o maşină blindată. Se formează grupuri.

Rămân. Mă plimb printre coloane. Tineri obosiţi. S-a amenajat un loc pentru odihnă. Câţiva dorm înveliţi în pături. Se distribuie alimente şi medicamente.

Va trebui să iau metroul în sens invers şi să caut o altă soluţie. Voiam să merg pe jos, prin Herăstrău.

Astă-noapte, în ciuda împuşcăturilor, m-am odihnit destul de bine, vreo cinci ore. Simt o oarecare jenă, uitându-mă la tinerii nedormiţi, neraşi, gravi, maturizaţi. Sentimentul de vinovăţie mi se accentuează, încerc să-i rezist. N-am nicio culpă, n-am de ce mă ruşina. Cum să-mi dovedesc solidaritatea? Nicio posibilitate. Să ţin un discurs de adeziune? Să spun: Sunt om de presă, merg la Televiziune? Să mă zbat pentru a ajunge în studioul patru? Am văzut în aceste zile convertirile povestite ale unor oameni nestimabili. În ochii mei, ideea de adeziune televizată este devalorizată. Toţi au fost sinceri. Posibil. Contează consensul naţional. Da. Mi se pare suficient să fiu eu însumi sigur de ceea simt şi gândesc.

Vine metroul meu. Îl las să treacă. Aş vrea să stau de vorbă cu cineva, dar mi-e jenă să încerc. M-ar interesa nişte confruntări de mentalităţi. Dictatura a fost rea. Asta este clar. Dar dincolo de această idee? De exemplu, cum îşi văd tinerii şansa socială în următorii ani. Sau ce cred despre eroism.

Lângă o coloană, doi băieţi şi o fată discută cu glasul scăzut. Schiţez un salut şi mă apropii de ei. Le cer în mod tacit voie să ascult ce spun. Nu mă privesc cu prea multă simpatie, dar nici nu mă resping.

— Momentul declanşării, spune unul dintre băieţi.

Vreau să-l ştiu! Mă interesează foarte mult.

Are vreo douăzeci de ani, poartă ochelari cu rame de metal. Păr lung, de revoluţionar romantic. Faţă emaciată de intelectual. Energie spirituală.

— Asta n-are nicio importanţă, spune celălalt, cu glas răguşit. — Se strâmbă uşor, de parcă vorbitul i-ar provoca suferinţă. — S-a pornit şi gata.

Este cam de aceeaşi vârstă, scund, cu o barbă deasă, neagră, nerasă de mai multe zile. Priveşte înspre liniile metroului. Un scârbit de cuvinte, de vorbe goale. Vrea fapte.

Sub acest raport, semănăm. Ce te faci, aş putea să-l întreb, cu meseriaşii vorbelor? Ce trebuie ei sa spună în aceste zile? Cum să-i împiedici pe cei ce-şi schimbă rapid retorica? Cum afli cine spune adevărul şi cine minte?

Îndoielile mele de moralist! „Mic-burgheze”. Laşitate, micime de suflet. Cum poţi să te gândeşti la asemenea subtilităţi când, în oraş şi în ţară, mor oameni? Răspund: Mi-ar plăcea ca totul să fie curat ca lacrima. Ştiu, nu este posibil, dar aşa aş vrea.

Mă întreb ce cred cei trei despre mine. Incomunicabilitatea nu este o vorbă goală. Poate nici nu-mi dau atenţie, nu mă consideră un individ de sine stătător, ci un semn al masei.

Când vorbeşte, cel scund îşi freacă palmele mici, ca şi cum ar vrea să şi le dezgheţe.

Fata este parcă ceva mai tânără. Frumoasă, foarte

serioasă. Nu spune nimic. Se mulţumeşte să-şi privească liniştită interlocutorii. S-a uitat de câteva ori înspre mine, fără să mă vadă ca individ. Un cetăţean, o voce. Generaţia mea poate nici nu mai contează pentru ei.

Pe buzele pline ale fetei trece umbra unui surâs îngăduitor şi obosit.

— Când au explodat petardele, spune cel înalt. Sau ce-or fi fost. Atunci...

— Ar fi prea simplu aşa, spune celălalt, rău dispus. Mult prea uşor. Tu nu te gândeşti... Trebuie să porneşti de la Timişoara. Ce naiba, nu-ţi dai seama?

Fata încuviinţează.

— Bineînţeles, spune cel înalt. Numai în condiţiile date... La miting au venit şi din Timişoara. Neinvitaţi. Şi ei... Au strigat ceva împotriva lui. Panica. Indignarea...

— Atunci, zi şi de miting, spune cel scund. Faci miting după ce ai tras în oameni? Neînarmaţi... Copiii... Doar ştiţi. Au lăsat la vedere cadavrele a trei copii. Toată lumea să vadă şi să se sperie. Aşa ceva nu se înghite. Porcii! Ticăloşii!

În ochii negri ai băiatului vor apărea lacrimi? Nu, se stăpâneşte. Îşi strânge pumnii mici.

Cel înalt îl apucă de braţ. Gesturile lui au o gingăşie stângace. Zice stânjenit:

— Nu te supăra pe mine, te rog! Poate mă crezi nebun. Mă apuc acum să discut... Mai mor oameni. Şi eu... Dar ai văzut... Nu mi-a fost frică. Nu este doar gura de mine.

Cel scund încearcă să zâmbească. Nu prea reuşeşte. Se vede, sunt prieteni buni.

— Nu m-am supărat. Sunt două lucruri diferite. Tu, ca filosof... Ai dreptul să... Ştiu, nu vrei să jigneşti pe nimeni. Diferenţa dintre punctele de vedere. Unghiurile... De unde priveşti, da? Aşa ai zis întotdeauna. N-am uitat.

— Toţi avem dreptul..., spune fata. Are o voce plăcută, de copil cuminte.

Se mişcă toţi trei. Îmi dau de înţeles, vor să-mi audă opiniile, îmi fac loc. Acum formăm un grup de patru. Sunt

între fată şi cel scund.

— Îmi daţi voie să spun şi eu ceva? întreb. Deşi poate nu este momentul...

— Într-adevăr, nu este, spune cel cu ochelari, totuşi... Nu ne putem opri creierele. Eu, cel puţin... — Îl apucă din nou de braţ pe cel scund. — Te rog, nu te supăra!

— N-am treabă cu tine, zice celălalt, posac. Poţi să vorbeşti ce vrei. Când nu eşti în tură. Nu vrei să dormi, foarte bine. Te priveşte. — Mi se adresează. — Spuneţi! Aici este cercul filosofilor...

— De ce-a făcut miting tocmai atunci? Nu v-aţi întrebat? Tragi în oameni la Timişoara. În copii. Lumea află. Tu chemi oamenii cu pancarte şi tot tacâmul. Cum poţi să fii atât de ticălos? Şi de idiot?

— Nu era idiot, spune cel scund. Voia să ne calce în picioare, încă o dată. Nu-i păsa. Să ne arate, sunt călare pe situaţie, îmi pot permite orice.

— Şi mai spui că măreşti lefurile şi pensiile, nu ştiu ce, intervine fata. Adică plăteşti morţii... Sau ce?

— Da. Chiar aşa, spun. Eu vreau să vă întreb, dacă sunteţi de acord cu mine. A fost împins să greşească. El şi oamenii lui...

— De cine? spune cel scund, aţintindu-mă pieziş.

Cine putea să-l împingă pe el?

Cel înalt mă priveşte cu interes, îmi aşteaptă cuvintele.

— N-aş putea să spun. I-a fost anesteziat simţul primejdiei. Şi cel al realităţii. S-a crezut un zeu, totul îi este permis. Asta l-a pierdut.

— Oricum era pierdut, spune cel scund cu ostilitate.

Fata pleacă, chemată de o colegă. Se numeşte Ortansa.

— Da, desigur, spun. Au fost împinşi, aşa cred.

Anesteziere...

— Ce anesteziere, dom'le? Dar Braşovul? Doar a văzut, lumea este în stare şi de revoltă. Nu?

— Aşa este, intervine cel înalt, privindu-mă lung. După Braşov, a urmat o perioadă fără demonstraţii sau aşa

ceva. Dânsul vrea să spună... — Face un semn cu capul înspre mine. — Un fel special al românilor de a reacţiona. Ai văzut doar, în Europa n-au fost două situaţii identice. În fiecare ţară a fost altfel. Deşi, deşi...

— Se uită sceptic înspre mine. — Nu se prea leagă. Nu. Mitingul a fost ceva accidental. La fel petardele acelea...

— O clipă, faţa lui slabă exprimă confuzia. — Nu reuşesc să găsesc un moment iniţial. Acumulările, urmate de o izbucnire, nu văd altceva. Ideea cu anestezierea dictatorului şi a oamenilor lui. Nu sunt de acord. N-am altceva în schimb, dar nu cred că...

— Teoriile astea, spun, nu trebuie luate prea în serios, sunt doar o bază de discuţie. Nu mai mult. Vreau să spun, românul nu este o fiinţă lipsită de demnitate. Cum au zis unii... Am simulat supunerea faţă de dictatură... Cei doi şi oamenii lor au ajuns să creadă. S-au crezut stăpâni pe situaţie, nimic nu-i ameninţă.

— Aşa mai da.

În ochii scundului, văd pentru prima oară o sclipire de interes.

— Aş vrea să vă rog să-mi arătaţi actele, adaugă.

Zâmbesc. Îi dau buletinul şi legitimaţia de la redacţie. Se uită la ele cu atenţie. Am scos din buzunar şi nişte hârtii dactilografiate. Mi le cere. Le despătureşte tacticos. Citeşte primele rânduri şi mi le înapoiază.

— Vă mulţumesc, spune neutru, în ordine.

Apoi pleacă amândoi, intră într-un grup de oameni din generaţia lor.

Rămân pe loc. Vine metroul. Urc.

Cum de-a comandat un miting imediat după Timişoara?

Mă gândesc la mărirea progresivă a agresivităţii. Război împotriva propriului popor. Dictatura caută mijloace de aservire din ce în ce mai perfecţionate. Tiranul nu este niciodată pe deplin mulţumit. Totdeauna mai găseşte ceva de retuşat.

Prin acumularea unor acte agresive, se ajunge la

ceva analog masei critice. Apare reacţia în lanţ şi explozia.

În metrou, lumea discută încet. Aud lângă mine:

— Parcă-l avea pe dracul în el! Era fără astâmpăr. Tot timpul întreprindea ceva. Ne-ar fi pus la pământ până la urmă...

O bătrânică îşi face cruci mari. Buzele i se mişcă.

*

Cobor în Piaţa Victoriei. Pe-aici este linişte. Iau un tramvai.

„Casa Scânteii” a devenit „Presa liberă”. Sună bine. Mai toate ziarele şi-au schimbat numele. Ideal ar fi ca şi mentalităţile să poată fi modificate la fel de uşor.

Merg cu vreo cincizeci de metri în spatele unui vechi cunoscut al meu. Îl ştiu din facultate. Mai precis, din timpul pregătirii militare de după examenul de stat. În acea perioadă, am stat pentru prima oară de vorbă cu oameni cunoscuţi doar din vedere în timpul celor cinci ani de facultate. El a făcut parte din această categorie a recuperărilor tardive.

Au trecut douăzeci şi cinci de ani de când discutam despre succes literar. Mai mult vorbea el. Pe atunci, literatura mi se părea ceva iremediabil, făcut de alţii.

L-am reîntâlnit după vreo zece ani, la Bucureşti. Devenise şi el redactor al uneia dintre revistele surghiunite la „Casa Scânteii”. Un om amabil, reuşea să-mi stârnească o undă de simpatie prin nu ştiu ce atitudine visătoare, uşor întristată.

A publicat mai multe volume de poezie. N-am citit niciunul. M-ar fi interesat cum scrie, dar aşa s-a întâmplat. Cert este că n-a reuşit, ca şi mine de altfel, să fie înglobat în plutonul fruntaş, printre autorii înşiraţi de critici în articole de bilanţ. Poate sentimentul unei rămâneri de căruţă îi genera atrăgătoarea melancolie.

Ultima oară l-am întâlnit recent, mi se pare în 19 decembrie, exact în locul unde mă aflu acum. A fost vorba atunci despre un dramaturg cunoscut. L-am rugat să mă ajute în stabilirea unui contact.

„Te-am văzut cu el”, i-am spus. „Păreaţi destul de

apropiaţi. Poate îi vorbeşti despre problema mea.”

„De ce nu-i dai un telefon?”

„Nu îndrăznesc. Mi-e teamă să nu-mi strice psihicul prin vreun refuz nobiliar.”

„Refuz nobiliar?”

„Da, da. El este un senior, iar eu un biet pălmaş literar. Asta-i situaţia…”

„Nu cred… Ce treabă ai cu el?”

„Un unchi al meu… A purtat pe vremuri corespondenţă cu tatăl lui. M-ar interesa scrisorile, dacă mai există, bineînţeles. Ale unchiului… Aş vrea să le recuperez. Scrisorile tatălui său sunt la mine. Poate le vrea. Am şi o fotografie… Dramaturgul, viitorul… Are vreo patru sau cinci ani.”

Fostul meu interlocutor de pe iarba unei unităţi militare din Iaşul anului 1964 s-a arătat oarecum distrat şi vag agasat.

Atitudinea lui m-a făcut atent. Am legat-o de o observaţie anterioară. Felul lui de a-mi strânge mâna i se schimbase. Există o manieră interesantă de a-i semnala cuiva că-l socoteşti ţie inferior într-o scară ierarhică oarecare. Atingerea este scurtată printr-o mişcare surprinzătoare, pe orizontală. Urmează o desprindere bruscă. Acest procedeu mi l-a aplicat el, pentru prima oară de când ne cunoşteam.

Am găsit destul de repede explicaţia. I se jucase o piesă de teatru.

A făcut si el ca alţi autori fără succes. Am dat greş în poezie? Mă apuc de teatru. Simplu. După jucarea piesei, a considerat că nu se mai află pe acelaşi palier literar cu mine, ci mai sus. Drept urmare, şi-a ajustat comportamentul.

Cei mai mulţi consideră lumea literară o structură de tip militar. Sub acest raport, am fost întotdeauna un disident. Când am constatat că unul dintre foştii mei amici sau aproape-amici se simte ajuns mai sus decât mine, în ierarhia literară, nu l-am mai salutat. O măsură disperată, fără îndoială. Am adoptat-o numai după ce-am trăit de mai

multe ori o secvenţă stereotipă. Mă întâlnesc pe stradă sau la Uniune cu unul dintre recent avansaţii în ierarhia scriitorilor (apariţia unei cărţi bine primite de critică, obţinerea unui premiu, căpătarea unei funcţii de conducere la vreo revistă sau editură, punerea în scenă a unei piese). Până mai ieri, amabil şi comunicativ, omul mă priveşte cu ochi micşoraţi, ezitând sau întârziind să-mi răspundă la salut. Ba chiar, aspect şi mai enervant, lăsându-mi impresia că se străduieşte să-şi amintească de unde mă cunoaşte. Nu ştie pe moment de unde să mă ia! L-am prins pe amicul meu din Iaşi tocmai în etapa de ajustare a relaţiilor sale din lumea literară.

Am mers totuşi unul lângă celălalt până în faţa

„Casei Scânteii”. Ultimele mele cuvinte au fost: „Ce spui de Timişoara? Tancuri...”.

N-a zis nimic, a privit crunt înainte. Dus a fost.

Iată de ce, mergând în spatele lui şi băgându-i de seamă mersul devenit fălos, privirile ce scrutează depărtările, nu-l strig pentru a-l ruga să mă aştepte.

În apropierea statuii lui Lenin, întâlneşte un cunoscut. Se sărută spectaculos, se bat pe spate. Frumos, gândesc, se bucură de cele întâmplate. Deşi, poate, într-un chip prea teatral. Se despart. El se apropie de statuie, citeşte un afiş. Ajung în dreptul lui. Nu prea ştiu... Să simulez neatenţia? Cam aşa ar trebui.

— Ei, dumneata, cel cu ochelari, mă aud strigat.

Acum o să dai socoteală pentru că m-ai turnat...

Mă opresc şi mă uit la el. Nu mă priveşte, se adresează unui auditoriu invizibil pentru mine.

— O să spui pentru ce m-ai turnat şi am fost dat afară din facultate...

Mă las în voia primului impuls, încep să-l înjur cu glas tare. O femeie cu aspect de intelectuală, apărută parcă din pământ, pare consternată. Câtă murdărie! spun privirile ei mie adresate dintr-un ţinut al purităţii morale absolute. Probabil a crezut bizara acuză... Înjur înainte, fără nicio jenă. Omul, acuzatorul meu, are un zâmbet de martir. Îl văd din profil, nu se uită la mine. Şi-a rărit paşii.

La fel însoţitoarea lui.

— Lingău nenorocit! spun cu voce scăzută, înainte de-a o lua înainte.

N-aş fi vrut să-mi amintesc, dar omul a semnat la viaţa lui un teanc de laude... Dă-o dracului de treabă...

Un animal ciudat! Cum naiba să-l torn? Eu eram la filologie. El, la istorie. De altfel, după câte îmi amintesc, nici n-a avut vreo problemă în timpul facultăţii. A terminat o dată cu mine. N-am auzit să fi fost cândva o victimă politică.

Mă calmez la gândul că am fost martorul unei reacţii foarte interesante. Insul cu piesa jucată a lansat un mârâit social, a atacat primul, înainte ca unele acuze justificate să-i fie aduse de alţii. O încercare de-a mă intimida? Dar de ce? Să fie în legătură cu episodul de ieri? Nu-i exclus. Flaviu Onescu este în stare să dea telefoane spre a-i capacita pe unii dintre prietenii lui literari. Ia sperie-l puţin pe ăla! Vezi tu cum faci, te descurci! Fă-l să stea în banca lui!

Articolul aş vrea să-l public în primul număr din noua ediţie. De ce să amânăm spunerea unor adevăruri? Poate gândirea mea politică este rudimentară, iar textul ar trebui păstrat pentru mai târziu. Când lucrurile se vor fi limpezit. Să nu uităm îndemnul oficial la concordie naţională. Să înjurăm în mod strict numai vârfurile dictaturii. Vom vedea.

Cele două secretare sunt prezente. Par vesele. Le salut. Marile evenimente sunt cunoscute. Nu mai este nevoie să le comentăm, ne înţelegem din priviri.

— A venit noua conducere? întreb.

— Noua conducere?

— Păi nu?

— N-a venit nimeni.

Din biroul său, apare redactorul şef. Nu mă aşteptam să-l întâlnesc. Demisie? Retragere? Nici vorbă. Omul, nu tocmai dezinvolt, are în mână nişte şpalturi. Face revista. Totul este ca înainte.

Mă uit la el ca şi cum ar fi o fantomă. Nu dă niciun

semn că m-ar fi văzut.

Se iveşte şi redactorul şef-adjunct. Palid, slăbit, rău dispus, parcă acuzând o criză de ulcer. Mă întreabă, cu un zâmbet chinuit de om suferind: Ai vreun material? Îl privesc uimit. Se face a nu observa. Sau poate nici nu ia în considerare protestul meu ironic, mă socoteşte o cantitate neglijabilă.

Să scot manuscrisul din buzunar şi să i-l dau?

Absurd. Ar merge doar ca experiment psihologic.

Ies pe culoar. Şi ceilalţi redactori din grupul fatidic sunt pe baricade. Un coşmar! Nu se poate! Uite că se poate.

Nu mai am ce face aici. Trebuie să caut o altă publicaţie pentru textul meu.

Când dau să plec, intră una dintre corectoare.

— Trebuie să ne grăbim, dacă vrem să ieşim repede, spune.

Aşa, va să zică. Va apărea un număr special.

Trebuie să întreprind ceva. N-am nimic personal cu nimeni. Să fie toţi scriitori, poeţi, publicişti, critici, să scrie ce vor ei, în viitor. Nimeni nu va fi arestat, denunţat, cercetat. Echipa campioană în materie de laude trebuie însă măcar modificată.

Ce-aş putea face? Mă duc în biroul meu şi adaug o relatare despre secvenţa tocmai trăită. Apoi mă îndrept spre o redacţie situată la acelaşi etaj. Le voi oferi articolul. Mă opresc lângă o fereastră şi-mi recitesc textul. Este exact, deşi cam emfatic. N-am reuşit nici să ocolesc nişte formulări prea banale. Spus plat, adevărul parcă îşi pierde ceva din strălucire. Sau mă înşel? Poate acum tocmai exprimările elaborate trebuie ocolite.

Încep să nu mai fiu convins de oportunitatea articolului meu. Este scris cu o anume stângăcie şi are o notă de brutalitate. De parcă ar fi al unuia de la „Nova”, proaspăt convertit.

Din moment ce l-am făcut, trebuie să-l ofer. Înainte de asta, voi încerca să împiedic cumva tipărirea

„Novei”. Cum?

Merg în tipografie, îl văd pe un inginer în halat albastru. Cândva, l-am cunoscut personal, dar, după un timp, am încetat să ne mai salutăm, cum se întâmplă.

Îi spun despre ce este vorba.

— Oamenii aceştia nu pot fi lăsaţi să scoată revista, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Ei au fost cei mai mari lăudători, nimeni nu i-a întrecut. Nu se poate una ca asta!

Omul este politicos, dar circumspect. Mai întâi mi s-a părut dispus să ia o hotărâre pe cont propriu. Dar apoi, poate şi din pricina modului meu oarecum ezitant de a prezenta problema, spune:

— Eu nu pot să iau nicio decizie. Trebuie să mergeţi la directorul general al combinatului. Doar el...

— Unde îl găsesc? Îmi spune.

Întrebarea este în ce calitate să mă prezint acolo. Nu prea mă văd în postura unui petiţionar revoltat. Punctul meu de vedere este unul moral. Mi se pare abominabilă prezenţa băieţilor în redacţie. Şi apoi, ar trebui să fim măcar câţiva, cum să mă duc singur? Există un tipic până şi în cele mai clare situaţii. Un singur om, solicitând întreruperea unor prerogative legale... N-are şanse de succes.

Să mă adresez altcuiva, unui oficial. Cui?

Mai bine să duc articolul despre „Nova”. După aceea, voi vedea. În definitiv, mă exprim prin scris şi nu prin acte practice. Să-i împiedice alţii pe băieţi...

Pe culoarul întunecat, este destulă lume. Văd un cunoscut, autor de romane groase. Pare agitat.

Ne salutăm.

— Ce spui de băieţi? îl întreb.

— Care băieţi?

— Cei de la „Nova”. Sunt cu toţii pe baricade. Ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat.

— Nu se poate! — Pare uluit. — Nu-mi vine să cred.

— Ba da. Poţi să mergi să-i vezi. Sunt absolut toţi. Am încercat să vorbesc la tipografie, dar oamenii nu se bagă. Lucrează la ordinul beneficiarilor. Suntem nişte executanţi. Aşa mi-au spus.

Pe lângă noi, trece un om la vreo treizeci de ani.

Auzind cuvântul „Nova”, ne spune, îndepărtându-se:

— În probleme de „Nova” discutaţi cu mine!

— Cine-o fi? întreb.

— Habar n-am... Cine ştie...

Trec alţi cunoscuţi. Mă salută reverenţios. Nu cumva figura mea a început să exprime combativitatea? Discutând cu romancierul, am gesticulat spectaculos? S-o fi crezut că am fost investit cu vreo demnitate şi am început să pun lucrurile la punct.

— Ar trebui mers la cineva, spune interlocutorul meu. La cine oare...

Omul de dinainte reapare. Îl opresc:

— Domnule, nu te supăra... — Vrea să treacă mai departe, îl apuc de braţ. — Tocmai despre „Nova” dumitale este vorba. Poate ne ajuţi...

Este un brunet, cu o barbă rară. Privirea lui exprimă dezorientarea, dar şi decizia de a duce nu se ştie ce acţiune până la capăt. Îi simt tremurul stăpânit.

— Da, ce doriţi cu „Nova”? mă întreabă.

Îmi lasă impresia că este gata s-o ia la fugă într-o direcţie incertă, imprevizibilă chiar şi pentru el însuşi.

— Ştii dumneata prea bine ce vreau, îi spun. De când lucrezi acolo?

Rămâne pe loc. Privirea întunecată îi alunecă pe lângă mine, nu reuşeşte să se fixeze cu niciun chip. Spune, căutând să obţină o poză ameninţătoare:

— Să ştiţi, sunt omul lui Flaviu Onescu!

— Cum?

— Da, omul lui. Şi nu mi-e deloc jenă s-o spun... De-acum înainte, revista va servi interesele tinerei generaţii...

— Da?

— Degeaba sunteţi ironic. Să ştiţi, eu n-am venit aici de capul meu. În spatele meu stau studenţii, aşa să ştiţi...

Se străduieşte să pară ameninţător, dar nu prea reuşeşte.

În timp ce vorbeşte, îşi tot ridică mâinile. Degetele i se încleştează şi apoi se despart. Are nişte palme destul de

muncite, unghiile îi sunt mâncate până în carne şi arată rău. După câte ştiu, acest obicei nu indică o stabilitate psihică prea bună. În totul, nu pare defel un lider studenţesc.

La grupul nostru se adaugă un scriitor în vârstă. Nu prea ştie ce atitudine să adopte. Să ia totul în glumă sau să se lase intimidat de aplombul tânărului necunoscut?

— Nu te supăra, îl întreabă, dumneata eşti scriitor? Tânărul are un zvâcnet de agasare:

— Am patru volume!

— Publicate?

— Nu, în manuscris! N-am putut să le public, n-am fost lăsat! Dacă vreţi să vedeţi cum scriu, citiţi revista

„Nova”! — Pare în continuare nesigur de sine. — Să vedeţi articolul meu!

— Bine, intervine din nou vârstnicul, dar este o revistă a scriitorilor. Dumneata nu eşti, totuşi, scriitor. Poate vei deveni. Dar deocamdată…

— Revista este a tineretului, strigă omul lui Onescu. A poporului. Revistă a studenţilor. Tineretul nu mai permite…

— Bine, dom’le, îi spun, cu o bonomie ce mă surprinde pe mine însumi, dar revista dumitale a fost cea mai mare susţinătoare a dictaturii… Nu ştii asta?

— Ba da, îi vom da afară pe toţi cei care nu merită să lucreze în redacţie!

— Cu toate acestea, intervine un alt autor, nu se vede ce-aţi putea face. Revista este a Uniunii Scriitorilor. Este un organ legal. Ceea ce vrei dumneata este ceva ilegal.

Tânărul se smuceşte pe loc. Lasă impresia că vrea s-o ia la fugă, iar apoi că vrea să ne şarjeze. Ridică dreapta în sus, într-un salut adresat nimănui. Strigă:

— Vărul meu a căzut la Televiziune! Am în spatele meu treizeci de studenţi! — Se uită crunt la mine. — Cine ne va împiedica se va trezi cu un glonţ în frunte!

Aleargă. Peste nu multă vreme, îl văd apărând cu un vraf de ziare. Probabil este noul număr din Nova. Au reuşit, băieţii?

Nu mai are rost să stau pe aici. Articolul mi-a fost refuzat. Este prea brutal.

„Astfel de probleme le rezolvaţi dumneavoastră acolo, mi s-a spus. Noi nu putem să…”

Mai bine. Spun ceea ce ştie toată lumea literară, dar prea pe faţă. Adaug, băieţii din conducere ar trebui să plece. Ani de zile ei au putut să înjure literatura bună şi să laude dictatura dincolo de marginile lăudării, dar acum nu trebuie supăraţi prea mult, sunt necesare menajamente. Ei au dat cu toroipanul, dar astăzi, în momentul achitării contului, nu trebuie atinşi nici cu o floare!

În fine, să ies cât mai repede dintr-o secvenţă la fel de meschină ca şi cea de ieri.

Onescu este într-adevăr diabolic. Îi trec prin minte tot felul de combinaţii. Aceasta din urmă, cu grupul – desigur fictiv – de studenţi şi cu teroristul cultural nesigur de sine, este o găselniţă foarte ingenioasă, n-am ce zice. Suferă însă de acelaşi defect ca şi cea de ieri. Are o notă de dementă.

*

Sunt în continuare angoasat. Nu pot ieşi dintr-o stare de nesiguranţă, independentă de acţiunile teroriştilor. (Mă întreb de ce li se spune aşa, doar fac parte din securitate; hai să zicem că o anumită fardare a unor minciuni este, deocamdată, necesară.)

Bursa cuvintelor scrise. Prăbuşirea ideii de literatură. Şi ridicarea celei de jurnalistică. Înainte de revoluţie, scriitorul îşi conserva iluzia propriului său talent. Din cauza dictaturii, nu pot să-mi dau măsura, să scriu pe cât aş fi în stare. Sunt silit să caut tertipuri pentru ocolirea cenzurii. Trebuie să-i conving pe editorii lipsiţi de curaj.

Acum, strategiile de mascare nu mai au nicio căutare. Autorul îşi spune: Înainte n-am putut să mă exprim. Astăzi am toate posibilităţile, dar constat că n-am nimic deosebit de spus.

În ceea ce mă priveşte, n-am ajuns încă la o concluzie clară în această ultimă privinţă.

*

Sună telefonul. Tresar. În ultimele zile n-am vorbit decât cu vreo câţiva colegi de breaslă (o expresie ce nu-mi place). Vocile lor mici, ezitante, mi-au înteţit sentimentul de nesiguranţă. Unuia dintre ei, cam de vârsta mea, probabil angoasat de presenescenţă, i-am spus:

„Cred că practicarea demagogiei este un fel de tratament.”

„Ce fel de tratament?”

„Pentru propriile îndoieli... Crezi că toţi sunt atât de siguri de ei precum par?”

„Nu sunt...”

„Tocmai. Nu toţi vor să facă o carieră politică sau să ajungă într-un post de conducere.”

„Sau să rămână într-unul...”

„Da. Mulţi fug de ei înşişi prin adeziuni disperate. Revoluţia a fost un moment al adevărului. Mulţi au văzut în ei înşişi un vid periculos de contemplat...”

„Şi?”

„S-au aruncat în vâltoare. Adeziune politică înseamnă să intri într-un grup. Poţi obţine un sentiment de solidaritate, euforizant...”

Mă caută Cristian, adversarul meu de astă-vară. Vocea lui este slabă, abia înţeleg ce spune. Vrea să mă vadă. Să ne întâlnim în oraş, nu poate veni la mine.

ea...

Intrăm în Cişmigiu.

— Unde-i Maria? Îl întreb pe Cristian.

— La spital. Iese zilele acestea.

— A fost rănită?

— Da. A avut şi-un şoc...

— Când? Joi? Când ne-am întâlnit?

— Da. A dat o blindată peste noi. A atins-o şi pe

— Şi?

— A leşinat. Am crezut c-a murit. Am dus-o la

Ne dăm întâlnire lângă Cişmigiu. Mă deranjează dacă vine cu un prieten? Nu.

*

Poloistul este slăbit şi neras, dar atins de-o curioasă

seninătate.

Prietenul său este un tânăr la treizeci, de statură potrivită. Figura lui comună exprimă aşteptarea liniştită, resemnată. Când dăm mâna, mă priveşte în ochi foarte scurt şi apoi reîncepe să se uite alături de mine. Mă socoteşte o cantitate neglijabilă, desigur. O reacţie observată şi clasificată de câţiva ani, nu mă mai deranjează. Mi se pare a fi în firea lucrurilor. Mai ales acum, când tinerii au dovedit mai multă potenţă politică decât adulţii.

Urgenţă. Le-am spus c-a lovit-o o maşină. N-ar fi internat-o, vă daţi seama...

— Poate-ar fi internat-o.

— Nu cred. În fine, nu asta contează. Acum este destul de bine.

— Are ceva organic?

— Câteva coaste rupte. Dar... Nici nu ştiu cum să vă spun...

Cel de-al treilea, Mihai, se opreşte fără motiv. Ne uităm la el. Se încruntă, de parc-ar vrea să-şi clarifice o amintire ceţoasă. Zice, privind în jos:

— Mai bine spune-i de ce l-ai căutat...

— În calitate de observator oarecum avizat m-aţi chemat, aş putea zice.

— Nici nu v-am spus, murmură Cristian, palid. Maria mi-a zis să va caut. O să povestească mai bine decât noi. Aşa zicea.

— Nu cred. Am plecat cu vreo jumătate de oră înainte de venirea blindatelor. Am simţit o primejdie în aer. N-am avut curajul să rămân.

Nu mă condamnă. Li se pare de la sine înţeles să fi plecat. Sau este doar indiferenţă? Mai degrabă.

— Aşa a spus. Vă transmit doar un mesaj. — Pe faţa lui, semnele unui devotament special, greu de definit. Să-i spun mistic? — Ea ştie mai bine.

Nu plecăm. Trei pietoni discutând liniştiţi. Pe lângă noi, trece o pereche între două vârste. Mă frapează nelinişea chinuită de pe feţele lor.

Ne punem în mişcare. Eu sunt la mijloc. Spun:

— Ce să povestesc? îi întreb. Revoluţia? Nu cred să fiu în stare. Aş putea doar să-mi etalez neputinţele literare şi biologice.

Cristian râde frumos.

— Cele biologice? Nu!

— De ce? întreabă Mihai.

O clipă de destindere. Poloistul spune:

— Nu ţi-am povestit despre cursa de ăstă-vară?

— Ba da, dar...

— Dânsul este. Da, nici nu-ţi vine să crezi...

Mihai îmi aruncă o scurtă privire. Apoi ridică din umeri. Are dreptate, cursa mea pare acum un act de frivolitate sau chiar de puerilitate. Este un timp al colectivităţilor, al alinierilor.

Traversăm Cişmigiul. De câteva ori, Cristian îmi arată prin semne încotro o luăm.

— Unde mergem? îl întreb.

— Sunteţi invitatul nostru. Maria ne-a spus să vă ducem. Să vă arătăm.

— Ce?

Poloistul îşi înclină capul de câteva ori Se strâmbă uşor. Nu este tocmai de acord cu vizita mea, dar din moment ce a spus Maria...

— Nu te supăra, îl întreb, Maria este un fel de lider al studenţilor, da?

Nu-mi răspunde.

— Nu cred că lider este cuvântul potrivit. — Mihai este gânditor, aproape melancolic. — Mai degrabă un fel de sfătuitor. Este ciudat... S-a petrecut ceva cu ea. Toţi şi-au dat seama.

— Noi de ce nu mergem la ea? întreb.

— Astăzi nu se poate. O să mergem. Să vedem...

— Ce să vezi? Cum mă comport astăzi? Nici chiar aşa! Nu văd de ce n-aş putea-o vizita la spital. Mai ales dacă şi-a revenit. Hm? Ce zici?

Nu-mi răspunde niciunul. Mergem înainte. Am ajuns în strada Cobălcescu.

Mihai se opreşte. Mă priveşte furtiv, pare nehotărât. Stă cu mâinile în buzunarele scurtei sale ponosite. Am impresia că este mai în vârstă decât pare.

— Nu te supăra, îi spun, câţi ani ai?

Se uită intrigat şi uşor dispreţuitor la mine. Zice:

— De ce mă întrebaţi?

— Uite aşa... Ştiu, nu este momentul... Vreau să verific ceva...

— Treizeci şi nouă. Atâta am. Sunteţi mulţumit?

— Da, da. Sper că nu te consideri jignit...

— Nu. — Pare preocupat, contemplându-şi parcă ezitarea în legătură cu o decizie importantă. — Acum nu este timp pentru supărări de-astea.

— Aş vrea să vă rog... Să ne spunem pe nume! Nu facem parte din generaţii diferite. Cât priveşte vârsta... Mi-am dat pur şi simplu seama, eşti mai bătrân decât mi s-a părut... Asta-i tot.

Cristian ne-a ascultat neatent.

— Bine... Spune. Uite, Virgile. Noi te ducem într-o casă... Cum să-i spun? — Zâmbeşte silit. — Conspirativă. Noi avem un cerc de discuţii. L-am avut şi înainte, dar asta nu contează. Nu ne-am lăudat nicăieri... Vrem să-ţi punem câteva întrebări...

— V-aţi constituit într-un tribunal?

— Nu este nimic comic...

— Nici n-am glumit. Există şi tribunale morale.

— Da. Există. Al nostru cam de asta ţine. Oricum; eu nu sunt reprezentativ. — Cristian face această mărturisire cu francheţe. — N-o prea am cu vorbitul.

— Ce vorbit? întreabă Mihai. Aici trebuie s-o ai cu ideile...

— Spune cum vrei, încuviinţează poloistul. Astea sunt amănunte. Am şi eu rolul meu.

Nu mai vorbim. Ne îndreptăm către Ştirbei Vodă, apoi o luăm la dreapta. Vom intra într-o casă veche. Cristian, apasă butonul roşu al unei sonerii, îl întreb:

— Este vreo regulă de comportament? Trebuie să ocolesc vreo temă de discuţie?

Cei doi sunt calmi. Mihai spune, fără să mă privească:

— Nu, nu. Nicio... Restricţiile să le ia dracu'!

Întotdeauna mi-au plăcut casele vechi. Cele ce par nişte construcţii modeste, dar au încăperi neaşteptat de spaţioase.

Ne deschide o fată scundă, serioasă. Vorbire lentă, ochi negri, larg deschişi. Faţa ei lungă sugerează fragilitatea şi intelectualizarea. Ne aştepta. Cristian mă prezintă:

— El este Virgil, spune.

Intrăm într-o încăpere mărită prin scoaterea unui glasvand. Este destul de multă lume. Majoritatea par a fi studenţi. Văd şi vreo patru fete.

— El este Virgil Herzovi, spune Cristian. Ştiţi, Maria l-a cunoscut astă-vară...

Câţiva băieţi mă salută neglijent, prin gesturi. Fetele mă privesc cu indiferenţă. Mă aşez pe un scaun. Convorbirile se sting treptat. De afară, se aude zgomotul unui motor foarte puternic. Este probabil un tanc.

— Sunteţi scriitor? mă întreabă un tânăr foarte slab, ascetic. — Privirile lui albastre mă aţintesc fără milă. — Da?

— Da. Întotdeauna mi-a fost jenă să-mi mărturisesc profesia.

— De ce?

— Nu ştiu foarte exact. Mi s-a părut cumva indecentă. Literatura are o anumită gratuitate catastrofală. Ceva în acest gen. Am preferat să spun: Sunt jurnalist. Cu o oarecare justificare, fiindcă lucrez la o revistă literară.

— La care?

— „Nova”...

— Şi cum ziceţi că vă numiţi?

A vorbit o fată blondă. Poartă, ca şi majoritatea celorlalţi, un jerseu. Genul intelectuală neatentă la îmbrăcăminte. Îmi aşteaptă răspunsul, scuturându-şi cu nervozitate scrumul ţigării.

— Virgil Herzovi. Cristian m-a recomandat, mi se

pare. Probabil n-ai fost atentă.

— Nu-mi amintesc de numele dumneavoastră. Nu l-am văzut în „Nova”.

— N-am mai scris în ultimii ani. Ai citit „Nova”! Mă mir. N-aş fi crezut.

— Ea citeşte tot, intervine o altă fată.

— O revistă odioasă, continuă blonda.

Este nemiloasă. Mă priveşte ca şi cum eu aş fi fost redactorul şef.

— Da, sunt de acord.

— Şi?

— Şi ce?

— Cum aţi stat într-o asemenea redacţie? Ce fel de scriitor aţi fost?

Mă uit înspre Cristian, îmi întoarce privirea. Face un semn cu mâna dreaptă: Poţi să pleci, dacă vrei, dar mai bine stai aici! Să vezi cum gândim noi. Da, o să rămân.

Blonda nu ştie nimic despre mine. S-a agăţat de numele revistei. Mă acuză, se pare, de pe poziţia unei generaţii. Adulţii sunt nişte vinovaţi. În bloc. Sunt produsul dictaturii. Oricât ar fi vrut să se delimiteze, ceva în ei s-a modificat în chip ireversibil. Aşa gândeşte fata cu buze subţiri şi încruntări de intelectuală încarnată.

— Chiar vă interesează persoana mea? Mi se pare neverosimil.

— Ne interesează categoria, intervine un tânăr cu barbă încărunţită şi chelie.

— Bine, dar eu nu sunt reprezentativ. V-ar trebui un senior. Nu?

— Maria v-a recomandat, spune Mihai.

Şi-a păstrat expresia de aşteptare răbdătoare.

Mă uit la ceilalţi. Văd pe feţele lor o solidaritate ce seamănă cu devotamentul.

— Bine, foarte bine. O să vă spun. Bineînţeles, pe scurt. Sunt un caz nestandard. Un hibrid de vinovăţie şi de nevinovăţie. Voi asta căutaţi, orice mi-aţi spune. Vinovaţi! Da, îi împărţiţi pe oameni în două categorii distincte. E normal. Poate mintea noastră nici nu poate judeca altfel.

Poate, practicarea toleranţei forţează logica...

— Cum?

— Se renunţă la principiul terţiului exclus. În materie de morală, nu prea merge cu logica polivalentă. Aici omul este sau nu este vinovat.

— Bine, am înţeles, spune glacial blonda. Unde vreţi să ajungeţi?

— La adevăr.

— Adevărul aflat la mijloc, da? spune un băiat gras, blond.

Nu are nimic dintr-un luptător politic. Chip rotund de bonom, ten rumen, mâini scurte şi calme, păr rărit, lipit de ţeastă.

— Nu. Acum e un moment al agresivităţii, sper să fiţi de acord. Este dificil de discutat. De ce credeţi că procesele penale se desfăşoară atât de lent? Pentru a nu se lua decizii sub impulsul momentului.

— Apropo, spune gazda. Ce spuneţi de procesul celor doi? Cam rapid, nu?

— Cam rapid, da. N-au avut încotro, se pare. Aşa se spune... Cine ştie adevărul? În politică, un fapt împlinit devine bun. Aşa stau lucrurile. Pe mine, cei doi m-au impresionat ca indivizi. M-au stupefiat.

— Nişte ţoape, spune Cristian, uitându-se înspre uşă, ca şi cum ar aştepta pe cineva.

— Îmi repet prosteşte... Cum a fost posibil? Nişte oameni de o asemenea calitate... Cum de s-a putut?

— Uite că s-a putut, spune Mihai, foarte calm.

Fata blondă, inchizitoarea mea, dă semne de nervozitate.

— Să nu divagăm, vă rog! Ştim şi noi ce fel de oameni au fost! Asta s-a văzut foarte bine. Să folosim seara asta! Vă rugăm să ne spuneţi ce credeţi dumneavoastră. Ce-i mai important. Maria v-a recomandat drept un bun observator.

Parcă s-a mai îmblânzit.

— Eu cred că sunteţi obsedaţi. Ideea de vinovăţie.

Asta este?

Tăcere. Blondul masiv... Liniştea lui contagioasă... Poate prietenii lui îl consideră o amuletă însufleţită, un factor de temporizare.

Aud o voce de om precaut. Vine din colţul cel mai întunecat al încăperii.

— Creţi că aveţi dreptate. Cu o precizare. Toată lumea repetă aceleaşi idei. Cazurile limită... Dictatorul, familia sa... Teroriştii... — Are o ezitare. — Nu văd de ce li se zice astfel. O denumire arbitrară.

— De ce?

— Teroristul este o persoană particulară sau face parte dintr-o organizaţie ilegală. Nu?

— Da. Şi mai departe? întreabă Cristian, cu o grimasă de plictiseală.

— La noi, sunt oamenii regimului, antrenaţi în şcolile lui. Sunt de fapt securişti.

Blonda cu buze subţiri, Mona, clatină din cap a îndoială:

— Unii securişti au trecut de partea revoluţiei. S-ar simţi lezaţi. În fine...

Tânărul din colţul întunecos continuă:

— Da. Cum spuneam... Ne interesează cazuri concrete de oameni vinovaţi. — Are un icnet. Sau un râs.

— O scară a vinovăţiilor...

— Şi vreţi să mă spovedesc în faţa voastră? Acum, pe loc?

— Dac-ai venit aici, spune Cristian, de ce să-ţi pierzi timpul cu nimicuri? Ai energia... Maria nu se înşală. Fă un act esenţial!

Este o provocare. Mă priveşte grav. Ceilalţi îşi manipulează ţigările pe jumătate consumate. Mă privesc placizi, pentru ei sunt un reprezentant al generaţiei de mijloc, principial culpabilă.

— Iată despre ce este vorba, încep. Nu mi-e frică să spun exact adevărul. Nici de voi şi nici de nimeni. Într-un anumit sens, m-am vindecat de frică joi. Atunci... Am plecat de frică, dar apoi m-am simţit vindecat. Mai întâi... Mă simt vinovat... Nu numai pentru ce am făcut sau nu

înainte, dar şi în legătură cu cele întâmplate acum. Cu asta trebuie să încep.

Mă opresc, îmi rotesc întrebător privirile. Sunt un orator ezitant. Am nevoie de un auditoriu favorabil, altfel nu pot să mă desfăşor. Am ratat destule momente importante, chiar cruciale, numai pentru că vreun oponent mi s-a arătat ostil. Sau mi s-a părut astfel. Cineva face un gest de plictiseală sau automat. Îl interpretez ca un semn de duşmănie, mă blochez şi ratez momentul. Iată de ce n-aş fi un bun om politic. Nu sunt capabil să câştig un auditoriu iniţial indiferent sau chiar duşmănos, cum reuşesc oratorii autentici.

Locul meu este la masa de scris, iată adevărul. În schimb, capăt o oarecare elocinţă atunci când mă confesez. De fapt, oricine se însufleţeşte când vorbeşte despre sine însuşi.

Spun mai departe:

— Trece timpul, simt că adun tot mai multă vinovăţie. Este un proces ciudat. Nu reuşesc să-l opresc. Din oceanul de culpabilitate al celor stăpâniţi de dictatură, se scurge o vână în mica mea baltă personală.

— Sindromul de culpabilitate al supravieţuitorului, spune cineva. Este cunoscut. L-am simţit şi eu…

— Porot l-a descris, nu? M-am gândit şi eu. Apare mai întâi un sentiment de solidaritate. Deci inserarea psihică într-un grup. Apoi o culpabilitate inconştientă, legată de dispariţia respectivului grup. Subiectul simte că sacrificiul s-a operat din pricina lui. Ba chiar în favoarea lui.

— Şi eu am simţit aşa ceva, spune Cristian.

— La mine este progresiv. Ca şi cum mi-ar lipsi aerul. Foarte neplăcut. Să vă povestesc mai departe. Cred că sentimentul de culpabilitate este dominant. Toţi vorbesc de vinovăţie. — Fac o pauză. Mă simt în stare să spun mai departe. S-a pus în mişcare misteriosul mecanism interior ce m-a împins întotdeauna spre confesiune. — Aş vrea să ştiţi, mai întâi, n-am fost demnitar sau şef. Nici turnător…

— Asta nu se poate demonstra…

Nu ştiu cine-a vorbit. O voce neutră, de femeie.

— Într-adevăr, nu se poate... Deşi există unele argumente. De pildă, starea materială a cuiva. Colaborarea politică este răsplătită, nu? O regulă de fier. Nu prea există excepţii. Evenimentele m-au prins într-o garsonieră cu linoleum pe jos. Într-un bloc de cartier, răpănos. Vecinii mei sunt mai ales oameni în vârstă, fără pretenţii. Vorbesc despre ce se dă la Alimentara. Meseria mea li se pare bizară... Când te apucă cincizeci, într-o garsonieră mai mult decât modestă, înseamnă că n-ai făcut nici-o mişcare. Aşa cred. N-am nici maşină. Cu un cuvânt, n-am lăudat nici pentru bani şi nici pentru funcţie. De altfel, ce-am scris poate fi controlat. N-am fost niciun naiv lacom şi niciun vicios orgolios...

— Asta ce-o mai fi? întreabă Mihai.

— Sunt două categorii... M-am gândit la ele zilele acestea. Semnificative. Uite, naivul lacom este dispus să servească dictatura aproape pe gratis.

— Care dintre ele?

— Personală, a proletariatului, nu contează... O face pentru mărunţişuri. Nu sesizează că demersul său este imoral. Din inconştienţă sau pură prostie. — Se aude soneria. Fata cea scundă se ridică, făcându-mi semn să nu mă întrerup. O aşteptăm. Revine repede cu o fată care seamănă cu Maria. — Niciunul din această categorie nu ajunge profesor universitar, rector, ambasador, şef de redacţie. Şi nici nu intră în aparatul cultural.

— Atunci?

— Se mulţumeşte cu mica plată a poeziilor, articolelor, reportajelor. Visul lui maxim este să-şi adune producţiile în volume şi să mai ia nişte bani. Atâta tot. Au fost destui de-ăştia la „Nova”. Să vi-l descriu pe unul? Hm? Ce ziceţi?

Tăcere. Spun mai departe:

— O fiinţă uimitoare. Profesor de română. Am conversat de câteva ori cu el. M-a interesat gândirea sa rudimentară. Ceva de necrezut. Vorbea literalmente în fraze de manual. Era specializat în poezii patriotice şi de celebrare a celor doi. Mi-a spus odată, că ţine o strictă

evidenţă a poeziilor publicate şi a sumelor obţinute astfel. Peste opt sute de bucăţi, vreo treizeci şi cinci de mii. În cincisprezece ani. Umbla prin redacţii, neobosit. Pentru a-şi plasa marfa. Un tip senin. Dacă astea se cer? Ce să fac? Aduc. Am şi poezii de suflet, dar nu mi le publică nimeni. Această categorie poate fi regăsită şi în alte domenii. Dublul limbaj, dedublarea pentru supravieţuire. Poate omului nici nu-i păsa de perechea funestă. Plasa o marfă oarecare. Nu-şi dădea seama ce face. Această inconştienţă am trăit-o şi eu până acum vreo zece ani. O varietate perfecţionată a ei, mai bine zis.

— Cum?

— Articole ocazionale. Le însăilam cu uşurinţă, căutam să dau o oarecare aparenţă de profesionalitate câtorva idei. Tehnica repetării, ca în Orwell. Când minţi, asta poate n-o mai ştiţi atât de bine, capeţi dintr-o dată o fluenţă diabolică... Începi să crezi că lucrurile s-ar putea să stea chiar aşa... Mi se părea: Nu fac nimănui niciun rău, dacă mă refer la vocaţia socială a romanului românesc de azi şi la rolul lui educativ... În cele mai multe introduceam câte un citat din ştiţi cine... Aşa se cerea. Era o condiţie a publicării. Cu blândeţe fermă, redactorul aducea această mică precizare. De câteva ori, mi s-a întâmplat să mă autopastişez. Reluam câte un text mai vechi şi doar schimbam citatul, pentru actualizare. Cuvântări erau destule, nu asta era problema.

— Acum îmi aduc aminte, spune Mona. Prin 1980 scriaţi nişte texte de prima pagină, într-un cotidian. Aşa este?

— Da, ai dreptate. Citeşti colecţiile... Chiar voiam să... Erau scurte eseuri, pe teme politice. Le duceam chiar redactorului şef. Astăzi, el este unul dintre cei mai fervenţi susţinători ai Revoluţiei. O conversiune desigur începută mai demult. Nu elogiam partidul şi nici dictatorul. Erau comentarii euforice ale unor idei: solidaritate naţională, tradiţie patriotică românească... Sunt sigur, redactorul şef era conştient de situaţia politică. Dacă le-ar fi considerat dăunătoare, nu m-ar fi încurajat. Scriam micul text, mă

sugestionam: Lucrurile merg destul de bine, la urma urmelor. Sunt scriitor, îmi spuneam, încerc să măresc coeziunea poporului, îi alimentez o stare de spirit, dacă nu bună, măcar suportabilă. Practicam un soi de idilism. Nu reuşesc să reconstitui pe deplin ce gândeam atunci. Oricum, ideea de dictatură personală nu apăruse în conştiinţa mea, de asta sunt sigur. Pe atunci, eraţi nişte adolescenţi cei mai mulţi dintre voi. N-aveţi cum să-mi controlaţi spusele.

— Nu-i chiar aşa, spune Mihai. Nu-i tocmai aşa. De pe atunci se putea spune...

— Da, probabil. În fapt, dictatura a devenit foarte agresivă după 1980. Eu aşa am simţit. Acum, bineînţeles, văd altfel lucrurile, găsesc destule argumente. Dar atunci... La fel ca mulţi alţii... Credeam că, în România, comunismul este un rău necesar, de neînlăturat mai bine zis. Nu poate fi vorba decât despre o coabitare cu el. Aici este esenţa problemei.

— Poate are dreptate, spune Mona. Cultul personalităţii s-a înteţit în jurul lui 1980.

Mulţi mint: Mi-am dat seama de la bun început înspre ce merg lucrurile... Poziţia mea s-a radicalizat încă din anii '70...

— Uitaţi, spun, să luăm disidenţele mai vechi. Cea a lui Paul Goma, da? N-au un curs prea ridicat. După criteriul cronologic, n-ar trebui ca lui Goma să i se ofere un post înalt? Cu toate acestea, nimeni nu-l aminteşte...

— Fiindcă a plecat. A făcut-o pe disidentul şi apoi s-a dus. Contează cei rămaşi. Asta-i situaţia. Degeaba stai în străinătate şi tot vorbeşti. Aici s-au expus.

— S-au expus şi cei din străinătate. Nu asta este problema. Nu ştiţi umbrela lui Jivkov? Un securist l-a ucis pe un jurnalist. L-a înţepat cu o umbrelă. A murit cam tot aşa şi unul de la „Europa Liberă”. Am uitat cum îl chema.

— Da, da, spun. Fiţi atenţi, vă rog! Să luăm convertirile politice ale zilei! Totul s-a petrecut în ultimii cinci ani, dacă nu chiar trei. Disidenţii tardivi s-au aflat pe coama valului. A spus foarte exact primul ministru, deşi

cam riscant... Dar nu...

— Lasă-l în pace, intervine Cristian, brusc înveselit.

Toate fetele sunt îndrăgostite de el.

— Nu şi Mona, spun.

— De ce? mă întreabă aceasta.

— Fiindcă vrei să fii femeie dură...

— Să lăsăm asta, spune Mihai, plictisit. Este mai interesantă problema disidenţilor.

— Da, ai dreptate. N-am vrut să mă îndepărtez de problemă, de propria mea vinovăţie. Disidenţii au intervenit, eu n-am mai scris nimic. M-am dedat unui pasivism, poate vinovat. Din 1980 încoace, n-am mai semnat nimic ruşinos. Ba nu, am publicat acum doi ani un reportaj în „Nova", dar era mai mult nostalgic. Fără numele personajului şi-al epocii. Atât. Am făcut critică literară, despre cărţi fără legătură cu dictatura. Nu asta contează. Mai interesant este când situăm începutul dictaturii personale. Iată întrebarea. Dacă este să stabilim nişte vinovăţii reale.

Tăcere. Modul meu relativist de a prezenta lucrurile este molipsitor? Spun mai departe:

— O boală a îngăduirii şi a sprijinirii decente. Am suferit de o formă uşoară. Istoria literaturii... Céline... Colaboraţionist sadea... Cu toate acestea...

— Ce-i cu el?

— Este mare scriitor. La noi, nu prea sunt cazuri. Cel puţin eu nu cunosc vreunul. Vreau să spun, în timpii dictaturii personale. Voi ce părere aveţi?

Nimeni nu-mi răspunde.

Se aud voci din stradă. Oameni nu prea trişti, dintr-o lume paralelă. Noi suntem o reuniune de moralişti. Acum este un timp al politicienilor şi al moraliştilor. Reprezentanţii celor doi poli ai societăţii omeneşti. În vremuri normale, omul adoptă când intransigenţa moralistului, când compromisul politicianului... Altfel nu se poate trăi.

— Să revenim la mine, spun. N-am fost pe poziţia dascălului neghiob şi nici pe a marilor traficanţi de

cuvinte, nu. Am reprezentat naivitatea şi ignoranţa politică. Nu mi-am dat seama ce se petrece şi nici ce se pregăteşte. Două sunt aspectele esenţiale. Mai întâi, ingredientul politic. A fost practic imposibil să-l eviţi. în ciorba luptei tale pentru succes, ai adăugat un condiment politic. Până şi Marin Preda, cu povestea introdusă într-unul dintre romanele sale. O ştiţi, sunt sigur. Să vă povestesc deci mica mea murdărie, ce putea deveni una mare...

Sunt privit cu atenţie, fără intransigenţa şi agresivitatea din primele momente.

— În 1974, am venit la „Nova", organ al Uniunii

Scriitorilor. Un aşa-numit transfer în interesul serviciului. Teoretic, aveam dreptul la stabilirea în Bucureşti, oraş închis. Aprobările se dădeau foarte greu. Fără buletin de Capitală, nu puteam face schimb de locuinţă. Uniunea Scriitorilor m-a sprijinit, dar fără succes. Pe cererea mea, primarul de atunci al Capitalei, Cioară numit, a scris cu litere de câte doi centimetri: Să meargă înapoi. Avem destui scriitori în Bucureşti. Ca să vezi! Am continuat demersurile legale, timp de patru ani. Nimic. În tot acest timp, am avut numai o jumătate de normă. Mitul scriitorilor bănoşi... O prostie... Cei mai mulţi sunt nişte amărăşteni. Eu, printre ei. O duceam prost. Amănunte meschine, desigur. Am locuit pe la diferite gazde, prin hoteluri, un timp am făcut o navetă absurdă. Am ajuns într-o zi la capătul puterilor. Ori fac ceva, ori plec din Bucureşti.

— Nici Nichita Stănescu n-a avut buletin de Bucureşti. Douăzeci de ani...

Nu mă interesează cine-a vorbit. Îmi amintesc, în acei ani un articol ocazional însemna mult pentru mine. Da, ştiu ce gândeam atunci. Eram preocupat doar de eşecul meu, voiam să finalizez ceea ce începusem, nimic altceva nu mi se părea mai important. Ştiam, la noi se practică un joc politic, presa vorbită şi scrisă face parte din el. Nu încercam să-i înţeleg dedesubturile. Ignoranţă de ardelean obsedat de cucerirea Capitalei. Cum adică, să

mă întorc de unde am plecat, cu coada între picioare? Mi se părea o umilinţă grozavă. Vechea schemă dintre cele două războaie mondiale, când într-o sută de romane un tânăr vine în Bucureşti cu iluziile intacte. Cezar Petrescu.

— Da, n-a avut buletin. Situaţiile noastre nu erau deloc analoge. El fusese omologat drept geniu. Era inclus printre seniori. Cu totul altceva. Nu şi-a făcut buletin dintr-un fel de eleganţă specială. Un mare poet, un geniu este cetăţean al Universului, nu? Nici nu se uită la asemenea mărunţişuri. Eu mă uitam, nu reuşeam să mă obişnuiesc cu ideea de provizorat perpetuu.

— Nu trebuia să veniţi, dacă n-aveaţi condiţii demne, spune blonda cu buze subţiri.

— Da, da, vorbeşti ca o moralistă. Şi alţii mi-au spus aşa, atunci. Moraliştii cunoscuţi de mine, posesorii unor tonalităţi înalte, biblice, aş spune, ocupau însă, strict întâmplător, vile sau nivele ale unor vile foarte bine plasate. Aveau maşini la timp schimbate şi, numai Dumnezeu ştie cum, posturi de conducere. Le au şi acum, le vor avea şi în viitor. Toţi disidenţii de azi, ţineţi bine minte, sunt oameni perfect aranjaţi materialmente!

Se aude o rafală lungă de pistol automat.

Ascultăm cu toţii. Nu se mai repetă.

Tânărul din colţul întunecat spune:

— Am făcut o listă de zgomote ce seamănă cu împuşcăturile. Sunt foarte multe. Vă rog să mă iertaţi, v-am întrerupt.

— N-are nicio importanţă. Pot să şi plec. În orice moment. Mă opresc. Ca o bandă de magnetofon.

— Ba nu, spune Mona. Ne interesează.

— Ar trebui să vă intereseze, într-adevăr... Mecanismul explică si mânjirile politice ale unora din alte sectoare. De fapt, cuvântul nici nu este potrivit. Mai degrabă nişte protezări. Ceva în acest gen. Ajustări... Ca şi cum un jucător de fotbal ar marca un gol cu mâna într-un meci decisiv, iar arbitrul n-ar observa.

— Maradona...

— Da, ca el. Spune cineva că nu este un mare

jucător? Argentina a devenit mai puţin campioană mondială? Nu. Asta s-a făcut întotdeauna. O mică proptea politică a rezolvat totul. Profesioniştii cu totul puri sunt foarte rari.

— Ei există! Scriitorii ar trebui să fie aşa! Ei dau tonul, nu?

— Şi ziariştii...

— Doar cei independenţi.

— În fine, spune ce murdărie ai făcut, zice Cristian. Noi discutăm aici probleme teoretice... Mai bine ne-am duce să-i ajutăm pe cei din staţiile de metrou.

— Ei, lasă...

— Să spun mai departe?

— Spuneţi!

— Am recurs la o soluţie extremă. M-am dus la preşedintele Uniunii Scriitorilor, nu contează numele său. I-am spus: Am scris o carte despre numărul unu. Sunt într-o situaţie dezastruoasă, n-am bani, locuinţă, buletin. M-a ascultat cu atenţie, uitându-se înspre hârtiile aflate pe biroul său. Am fost impresionat de liniştea lui adâncă, imperturbabilă. Avea calmul unui lider real. Aşa ceva nu se poate truca. Este o aură de neconfundat. Poate doar un mare actor. Scrie o cerere, mi-a spus. Să fie scurtă! Să nu depăşească o pagină! Mi-o aduci mâine. I-o pun pe masă. Am făcut petiţia. Peste nicio săptămână solicitarea mea de stabilire în Capitală a fost aprobată. Am primit adresa la redacţie. Adusă de un curier, nu prin poştă! De aici încolo, toate au mers ca pe roate, n-am ce spune. Am făcut schimb de locuinţă, am început să trăiesc cât de cât civilizat. Mai aveam nevoie doar de o leafă întreagă, dar asta este o altă poveste. Preşedintele, om civilizat, nu m-a întrebat, niciodată despre manuscrisul cu pricina. De altfel, l-am mai întâlnit doar o singură dată. Ne-am nimerit împreună la o şezătoare literară. El venise în chip de simplu scriitor, nu mai deţinea nicio demnitate. L-am urmărit cu interes cum se comportă în postura de particular, de cetăţean.

— Cum...?

— Aici sunt nişte nuanţe. Înainte avea, cum să spun?,

nişte atitudini cumva tăioase, deşi pe fondul unei politeţi fără reproş. Iar privirile îi erau de o limpezime extraordinară, mai puţin obişnuită la un om în vârstă. O mare stăpânire de sine. Probabil expresia de seninătate ţinea de conştiinţa acesteia. Şi de o mulţumire... În definitiv, omul a dat mâna cu multe mărimi ale planetei. Nu este puţin lucru.

— Şi la şezătoare?

Mona n-a putut rezista curiozităţii. Când vine vorba de inşi importanţi, oricine vrea să afle amănunte. Aici se află una din explicaţiile jurnalisticii. Oamenii nu sunt realmente interesaţi de adevărurile ultime, profunde, aflate sub straturile senzaţionalului. Iată de ce, atunci când vreau să atrag atenţia asupra mea, aduc vorba despre un om celebru, cunoscut personal. Automat, fără excepţie, sunt ascultat. O jurnalistică vorbită.

— Nu mai era decât un om oarecare, civilizat. Spunea lucruri de bun simţ. Îşi pierduse strălucirea misterioasă. La întoarcere, am venit cu el în tren. Am tras un frig cumplit. Noroc că doar vreo două sau trei ore. Ceva ciudat, am nimerit doar cu el în compartiment.

— De ce ciudat?

— Ai dreptate. Era normal să-l ocolească lumea. Nu mai avea nicio putere. Un om în vârstă, care arată mulţumitor fiindcă a trăit bine. La ăştia, bătrâneţea este mai puţin vizibilă decât la oamenii de rând.

— Şi ce-aţi discutat? Ceva interesant?

— Da, foarte. În orice caz, nu m-a întrebat despre manuscrisul meu. Mi-a povestit despre dictator. Nu unul anume, categoria. Scena cu cererea s-a petrecut în 1978, cea din tren prin 1984, mi se pare. Era altă perioadă. Amândoi, probabil, simţeam un fel de teamă difuză. Eu îl bănuiam pe el că mă va turna, el n-avea niciun motiv să nu reacţioneze la fel. Nu eu venisem la el cu...? Ba da. Generalităţi, dar se înţelegea la cine se referă.

— Ce-a spus?

Tânărul din colţul întunecat vine lângă mine. Are o înfăţişare standard de intelectual la treizeci şi cinci.

Chelie, barbă neagră cu vizibile fire încărunţite, ochelari, frunte înaltă, ridată, expresie de preocupare, alură de ins fără interes pentru cultura fizică, mâini frumoase, exprimând spiritualizarea. Poartă blugi şi un jerseu larg, verzui. Fumează cu mişcări lente. Nu-i pot vedea ochii. Voce efeminată. Pronunţă vorbele neglijent.

— Dictatorul este o persoană specială. Se cere un comportament deosebit. Dacă eşti subalternul lui, vii cu vreo propunere... Trebuie să-i vorbeşti într-un anumit fel. Nu merge să-i spui ideea şi gata.

— De ce?

— Nu suportă ca altcineva să aibă vreo idee. Trebuie să i-o sugerezi. Pe moment, indiferent ce i-ai spune, el zice nu. Dacă i-o insinuezi destul de abil, este posibil ca ulterior s-o dea drept a lui. Ca şi cum tocmai ar fi descoperit-o. Chestia asta m-a fascinat.

— Şi altceva?

— Improvizaţia... Devine lege. Dictatorul este capricios. E normal. Nu poţi să dovedeşti că eşti omnipotent, decât dacă depăşeşti rezonabilul. A mai venit vorba şi despre punerea între paranteze a individului. Mărirea progresivă a agresivităţii...

— Dar preferinţa pentru grandios? Întreabă Mona.

— Nu-mi amintesc. Poate da. Şi nerăbdarea... Aglomerarea de proiecte. Mania pedepselor şi a recompenselor...

— Şi asta este clasică.

— Da. Inteligenţa necesară pentru menţinerea la putere. Genul ei. Iată ce m-ar interesa. Este doar viclenie, la prima vedere. În realitate lucrurile sunt mult mai complicate.

Cristian are un rânjet:

— Poate l-ai şi admirat. Din moment ce-ai scris despre el.

— De unde ştii c-a scris?! spune Mona. — Şi-a abandonat poziţia de ostilitate. — Poate a fost doar aşa, o vorbă...

— Ba nu, am făcut-o. Jena mi-a apărut după 1980.

Jena de-a fi scris, vreau să spun. — Au încremenit. Uită să-şi mai scuture scrumul ţigărilor. Mă privesc ţintă. Aş vrea să cunosc raportul dintre mânie şi stupefacţie din minţile lor. Cum, un asemenea om ne-a trimis Maria? Este un scandal. — Manuscrisul îl am şi acum, pot să-l arăt cui doreşte.

— Asta-i masochism, mormăie Cristian. Nimeni nu te obligă să vii cu asemenea amănunte.

— Ce-i drept... De ce să vă spun adevărul pe jumătate? Ai zis, n-are rost să ne pierdem timpul cu nimicuri. Sunt de acord.

— Şi de ce n-aţi publicat-o? — Glasul Monei este de gheaţă. — Se poate afla?

— Nici aici lucrurile nu stau ca într-un articol de ziar: albă sau neagră. Ca să fiu sincer, la început am cochetat oarecum cu ideea. Parcă văd ce feţe ar fi avut cei de la indiferent ce editură.

— Ce feţe?

— Un amestec de teamă, satisfacţie şi silă, dispreţ mai degrabă. Ultimul bine filtrat. Teamă să nu-i torn cine ştie unde... Nu mi-au întâmpinat cu destul entuziasm textul... Satisfacţie, le cream o acoperire faţă de oficialitate, acceptam să mă mânjesc în locul altora, după care ei înşişi ar fi trebuit să alerge, să-i persuadeze. Şi pentru că un autor tânăr se mânjea din elan spontan, fără cointeresare. Adeziune pură... Fără să fie redactor şef, autor specializat în osanale şi aşa mai departe. Întotdeauna au fost bine primiţi oamenii noi, pentru credibilitate.

— Şi?

— La început, alături de tentaţie am simţit o reţinere confuză. Fără motiv clar, mi s-a părut: Nu este cazul să merg până la capăt. Apoi, destul de repede, mi-am dat seama: Nu sunt efectiv în stare să public un astfel de manuscris. Am hotărât că l-am scris doar pentru a-l arăta, dacă va fi cazul. M-am gândit să tot repet: Mai am de lucru, trebuie aduse la zi unele capitole. Episodul este acum de istorie literară. Privată... Dar mă apasă, puteţi să

mă credeţi. Ulterior, ideea de-a fi făcut aşa ceva mi s-a părut absurdă.

— De ce l-ai scris? Din moment ce nu voiai să-l publici?

— Asta-i mai dificil de înţeles pentru voi, poate. A fost o naivitate de ardelean! Cum? Să mă duc la un demnitar şi să vorbesc despre un manuscris inexistent? Ar fi imoral... Neştiind că un om important nu intră în amănunte. Cu un nimeni ca mine...

Sentimentul de vinovăţie mi se accentuează. Mărturisirile îmi provoacă o uşurare numai în timpul cât le rostesc.

— Ar mai fi ceva. Un fel de epilog comic. Să vi-l spun?

— Spune-l! zice Mihai resemnat.

— Da. În 1978, locuiam la o doamnă în vârstă, fosta angajată la „Malaxa" şi absolventă a Academiei Comerciale. În casa ei din Domenii, se aflau multe obiecte valoroase...

Retrăiesc cu o plăcere reprimată – tinerii mei anchetatori nu trebuie să vadă vreun zâmbet pe faţa mea de vechi colaboraţionist – scene cu doamna Pantazi, gazda mea. Se pregătea să emigreze în Statele Unite. Vindea pe rupte. Ţinea cu îndârjire la preţ. Printre clienţii ei s-a numărat şi un poet îmbogăţit. Din ce? Din expresii ale ataşamentului său faţă de conducătorul partidului. Amestecate desigur cu patriotisme, un şuvoi neîntrerupt. Totul într-o montură destul de fascistă, pentru a spune adevărul. Treaba mergea, banii curgeau... Doamna Pantazi i-a plasat o sufragerie florentină, patruzeci de mii. Pe-atunci, această sumă însemna ceva. Nu s-au înţeles din preţ la un Tonitza. Portretul unei fetiţe. Din tot ce-am văzut acolo, ochii ei negri mi-au rămas cel mai clar în memorie. Poetul oferea doar treizeci. Tabloul a rămas în casă, spre bucuria mea. Mi-ar fi plăcut să-l vad pe poet negociind, căutând s-o lămurească pe încăpăţânata doamnă Pantazi, dar nu s-a arătat niciodată, îşi trimitea doar subalternii, discipolii.

Îmi amintesc scena curioasă a instalării mele. Mai

întâi am vorbit la telefon, am aflat adresa. I-am părut acceptabil, dar s-a indispus când a aflat unde lucrez. Nu vreau jurnalişti. Bine, dar este o revistă literară. Nu un cotidian. I-am schiţat apoi eşecul meu bucureştean. Poate a înduplecat-o şi înfăţişarea mea de om rău trăit. Până la urmă, mi-a dat aşa-numita cameră a servitoarei, situată lângă bucătărie. O încăpere mică. De-abia încăpeau un pat îngust, o masă şi un scaun. Un frigider vechi, cu compresor, făcea zgomot, mă trezea noaptea. Acesta era, desigur, un simplu amănunt.

Doamna Pantazi avea curiozitatea unei manguste. Adora să se uite prin hârtiile mele. De mai multe ori am găsit-o la mine, cu ochelarii ei foarte uzaţi – îşi cultiva o derutantă înfăţişare umilă –, citind vreun articol de-al meu. Nu se obosea să-mi ceară scuze, se mulţumea să-mi adreseze un zâmbet neglijent, ce-i reorganiza în chip surprinzător ridurile. Niciodată nu i-am făcut vreun reproş. Nu pentru că mi-ar fi fost frică de vreo evacuare. Îmi era realmente simpatică. Avea şi darul povestitului. După ce-a căpătat o oarecare încredere în mine, mi-a relatat unele dintre aventurile ei cu securitatea. Mi-a arătat şi locul unde ascunsese nişte cocoşei. De ordiniul zecilor. Sub un pervaz. O denunţase un prieten al casei. Un om de mare încredere. S-a gândit că dacă n-are el, să n-am nici eu.

Doamna Pantazi mă distra şi fiindcă mă considera o cantitate neglijabilă din punct de vedere intelectual. Ai fost la Paris? Nu. Dar la Londra? Nu. Publicistica mea i se părea ceva cu totul minor. Nici nu se înşela, la drept vorbind.

Singura noastră lungime de undă comună a fost umorul. În acest domeniu, mă considera egalul ei. În fond, amândoi eram nişte necăjiţi. Ea era batrână, eu nu reuşeam cu niciun chip să mă emancipez din postura jurnalistului marginal.

De afară, se aud câteva rafale. Probabil sunt funciarmente neserios, din moment ce mă gândesc la lucruri atât de neînsemnate, dar nu sunt în stare să dezleg episoadele... Întotdeauna voi rememora textul despre

dictator alături de simpatica bătrână cu vedere slabă, îmbrăcată modest, vorbind plebeian dintr-un snobism întors pe dos, mai greu de înţeles.

Într-o zi, mi-am uitat acasă manuscrisul cu pricina. De regulă, îl ţineam la redacţie şi nu-l arătam nimănui. Dintr-o pudoare explicabilă. Pe atunci, nu era o ticăloşie să scrii despre el, dar de prost gust tot era. Când m-am întors, după-amiaza, am găsit-o la măsuţa mea. Citea cu mare atenţie. Niciodată până atunci n-am văzut pe faţa ei de bunică blajină o asemenea expresie de severitate. Nu mi-a răspuns la salut. Primele ei cuvinte au fost:

„Cum, dumneata scrii asemenea lucruri?”

Şi a ridicat o filă cu două degete, ca şi cum ar fi fost murdară sau rău mirositoare.

„Doamna Pantazi..., am început eu ezitant. Nu v-am spus de chestia asta...”

„Nu-ţi dai seama ce faci?”

Şi-a scos ochelarii cu un gest energic. M-a privit cu asprime. Ochii ei erau apoşi, cenuşii. Am observat cât de rărit îi era părul cărunt...

„Doamnă Pantazi, nu intenţionez să public...”

„Nu mă interesează ce faci. Cum poţi să scrii asemenea cuvinte? Nu-ţi dai seama ce faci? Sau ce?”

Aş fi putut să-i spun: Nu dispun de sufragerii florentine şi nici de alt fel, n-am niciun Tonitza, deasupra patului meu nu se află un foarte reuşit Băncilă, ci coperta unei reviste franţuzeşti, reprezentând un model la modă. Am doar o jumătate de normă. Lucruri meschine, da. Nu sunt printre intimii vreunui senior literar şi nici n-am forţa să devin eu însumi un senior. Scrisul meu este cum este, dar dezastruoasa mea calitate de-a nu reuşi să întreţin relaţii umane cu confraţii mă plasează aproape matematic pe-o orbită de marginal. Adevărurile mele n-ar fi impresionat-o. Ea vedea ce scria negru pe alb. În absolut, avea dreptate. Aş fi putut să strig simulând şi, de la un punct, chiar trăind o mică criză de isterie: N-am niciun cheag, doamnă Pantazi, părinţii mei au pierdut absolut totul, nu mai au ce vinde. Nu suntem pe picior de egalitate.

Dumneavoastră aţi scăpat mult mai ieftin decât noi.

„Doamnă Pantazi, n-am avut încotro…”

„Nu se poate una ca asta. Te-a obligat cineva? Ia spune-mi!”

„Nu m-a obligat nimeni.”

„Şi-atunci? Cum poţi să faci o asemenea josnicie?”

Îmi amintesc bine memorabila scenă. Am simţit o oarecare jenă, m-am şi distrat, cu inconştienţă. O făceam pe deşteptul, bătrâna emigrantă vedea mai clar decât mine. Cu toate acestea… Lucrurile nu sunt foarte lămurite. Aveam unghiuri de vedere mult prea diferite. Pentru a stabili dacă avea sau nu dreptate, ar trebui sa mă întorc în timp, la decizia mea de a urma filologia şi apoi la cea de-a intra în presă. Cândva, trebuia probabil să mă decid pentru o meserie manuală. Doar aşa… De la un moment dat, rămânerea în presă a fost condiţionată de intrarea în partid. Au scăpat doar câţiva din redacţiile unor reviste editate de Uniunea Scriitorilor.

N-am avut prilejul să-mi etalez toate argumentele. Doamna Pantazi suferise o radicalizare ireversibilă. Mi-a spus:

„Uite, domnule, mâine te muţi de la mine. Nu mai pot să te ţin. Dacă vrei, du-te unde vrei şi reclamă-mă. Spune, te-am dat afară pentru că scrii o anumită carte.” M-am întristat. Poate atunci am înţeles pe deplin:

Ideea mea cu cartea este nefericită.

„Bine, doamnă Pantazi, o să plec. Pot şi astăzi. Mă duc la gară fără probleme.”

„Ba nu, nu suntem sălbatici. Pleci mâine. — A tăcut îngândurată. — Într-un fel, să ştii, îmi pare rău. Cred că eşti un om simpatic. Şi cinstit.”

„Da, nu fur, nu pun mâna pe nimic.”

„Nu la asta m-am gândit. Ştiu, nu furi. Sper să mă înţelegi. Mi-aş pierde respectul faţă de mine însămi dacă te-aş mai ţine aici. Eu ştiu mult mai multe decât dumneata despre regimul ăsta. Probabil eşti inconştient. Sau convins. În ambele cazuri…”

„Bine, plec mâine.”

M-a privit lung, parcă din depărtare. A zis:

„Dacă vrei... Ţi-am găsit o altă gazdă. La o fostă colegă de pension a mea. Vrea să ia pe cineva. Dacă vrei, poţi să mergi la ea.”

Docil, am acceptat. A doua zi, m-am mutat la colega de pension. Probabil a trecut, până azi, în lumea drepţilor. La despărţire, am întrebat-o pe doamna Pantazi dacă mai pot să-i dau din când în când câte un telefon. A încuviinţat şi mi s-a părut că-şi regretă intransigenţa.

— ... dar nu despre ele este vorba. Această doamnă m-a dat afară când a aflat ce carte scriu. Despre a cui viaţă şi activitate. Scena a fost destul de tare. Nu v-o mai povestesc. Lăudătorii fără compensaţii materiale. Mă interesează. Ăştia chiar sunt de neînţeles.

— De ce? întreabă Cristian, distant. Poate din orgoliu. Să se vadă si ei cu numele tipărite în ziar. Sau să iasă în evidenţă într-o şedinţă. Este aproape acelaşi lucru, cred.

— Da, poate. Eu i-am numit vicioşii orgolioşi. Unde este viciul? Ştii că eşti imoral, dar nu renunţi. O satisfacere vicioasă, cu orice preţ, a orgoliului. Sunt şi cariere literare bazate pe adeziuni false, pseudo, existente mai mult în imaginaţiile unor rudimentari ai culturii, decât în realitate. În fine...

— Dumneavoastră, de fapt, ce hram aţi purtat? mă întreabă Mona.

— Naiba ştie... Dacă mă gândesc bine, cred că am ilustrat figura mediocrului autentic... Da. Exceptând episodul cu manuscrisul, am scris texte cu tentă politică mai mult pentru a mă afla în treabă. N-am obţinut nimic de pe urma lor. Şi în postura de condeier vândut trebuie să practici o anumită retorică a comportamentului, nu este suficient să te prezinţi pe la redacţii cu textele. Şi aici sunt necesare contacte umane, participarea însufleţită, ca să zic aşa, la viaţa unui anumit grup literar. Nici aici nu merge; să fii singuratic. Pe plan politic, am realizat figura unei femei prostuţe... Îi cedează unui bărbat fără sentiment, fără atracţie fizică, nu primeşte nicio recompensă

materială. N-are spirit de aventură, nu este capricioasă şi nici plictisită... Nici măcar n-a fost prea solicitată... De fapt, din pură şi simplă prostie...

— Teoria asta nu-mi prea place, spune bărbosul.

Este confuză.

— Da, posibil. Este greu să explici un om prin două comportamente diametral opuse. Dar nu imposibil. Cum adică? Scrii un text despre dictator şi apoi spui c-ai făcut publicistică oportună pentru a te afla în treabă. Nu se leagă. Ori una, ori alta. De fapt, am o explicaţie mai exactă. Dacă mai aveţi chef s-o auziţi. — Au, nu arată niciunul obosit sau plictisit. Se uită la mine ca la un animal ciudat, cu o iremediabilă distanţare. — Trebuie să fac referire la problema scrisului, la literatură...

— Foarte bine, spune Cristian.

— Am făcut o confuzie între literatură şi jurnalistică; De-aici mi s-a tras...

— Ce fel de confuzie?

— Uite-aşa... Jurnalistica este o activitate avocaţială. Repede-ţi schimbi punctul de vedere, oricât ai face-o pe moralistul. În natura acestei activităţi, este o anumită mulare după evenimente. Doar vedeţi cum arată presa. Este o înflorire... O explozie, literalmente. Aţi băgat de seamă. Convertiri foarte spectaculoase. Oameni până mai ieri... Ce să mai discutăm... Schimbările lor de macaz nu sunt numai imorale. Sunt inerente. Jurnaliştii fac foarte mult caz de morală, doar ştiţi, dar în imanenţa profesiei lor există ceva imoral. Ar fi o excepţie. Când spui numai ce-ai văzut şi-ai auzit. Atunci n-ai cum să fardezi realitatea. Este foarte greu, aproape imposibil să rămâi obiectiv. Partizanatul apare şi în modul de-a selecţiona, înţelegeţi?

— Înţelegem, dar nu prea... Adică, ce vrei să spui?

Unui jurnalist nu-i pasă de fapt în favoarea cui scrie?

— Într-o oarecare măsură, nu-i pasă. Desigur, există marile excepţii. Ziarişti cu moralitate cristalină. Nimeni nu-i contestă. Ce vreau eu să spun... O anumită versatilitate este consubstanţială jurnalisticii. Aici este nodul problemei.

— S-ar putea să ai dreptate, spune Mona gânditoare. Unii au realizat cotitura extraordinar de uşor.

Cunoscuta convertire a ideilor în emoţie. Este destul de greu să i te sustragi. Nu mi-a mai spus dumneavoastră... Nici Maria n-a reuşit să se ferească de retorica inteligenţei...

— Vedeţi, eu încerc acum să găsesc nu scuze, ci explicaţii ale atitudinii mele frivole. O frivolitate intelectuală, desigur. Şi-ajung la o concluzie. Am dus o existenţă de tip jurnalistic. Pentru mine, cuvintele au jucat rolul unor cărămizi docile, eventual muiate, încă nearse, făcute din lut. Nu m-a interesat decât meşteşugul de-a le îmbina. Deşi mă credeam un scriitor, am ilustrat ani la rând mentalitatea jurnalistică. Asta este explicaţia profundă şi nu imoralitatea mea. Aşa trebuie privite lucrurile.

— Mentalitatea scriitoricească... Cum este ea? întreabă Cristian, fără a-şi ascunde zeflemeaua.

Şi-a părăsit fotoliul şi se află în picioare, lângă mine. Obligându-mă să-l privesc de jos în sus. Figura lui îmi apare necunoscută, cu maxilarul inferior enorm, înnegrit de barba nerasă.

— Puţini îşi dau seama de deosebirile dintre ea şi cea jurnalistică. De aici şi dispreţul standard al multora pentru scriitori, ca şi categorie. Cazul lui Nichita Stănescu... Majoritatea îl ştiu de băutor şi mai puţin de poet...

Fără să-şi dea seama că poziţia lui mă deranjează, Cristian se apropie şi mai mult de mine. Spun mai departe:

— Mentalitatea scriitoricească se bazează, cred eu, pe nevoia de-a spune adevărul...

— Care adevăr?

— Da, este o întrebare. Adevărul personal, dar nu conjunctural, ci profund, autentic. La cei mari, el coincide cu acela al majorităţii. Sau îl determină, aici nu se mai ştie foarte clar. Iată de ce un scriitor nu poate fi jurnalist.

— Dar Eminescu?...

— M-am gândit şi eu la el. A fost un geniu, nu intră în discuţie. Eu vorbesc despre persoanele obişnuite. Geniile

sunt ceva special.

I-am spus astă-vară Mariei că Eminescu a fost ucis de jurnalistică. Acum, nu ştiu de ce, îmi păstrez pentru mine această ipoteză.

— Nu prea văd legătura, spune Mona.

Ceva mai înainte am văzut-o scuturându-şi coama blondă, cu gestul unui cal nărăvaş. Mi s-a părut că luptă cu pasagera plăcere indusă de discursul meu meşteşugit. Spun:

— Frivolitatea mea intelectuală a ţinut de confuzia dintre jurnalistică şi literatură. Mi-am spus: Adevărurile mele pot să mai aştepte. Pot să scriu tot felul de texte ocazionale, efemere, de fapt inexistente. Va veni şi vremea să spun esenţialul. Anii au trecut şi n-a mai venit. A trebuit să trăiesc ce-am trăit pentru a înţelege lucruri atât de simple.

— Seamănă cu o convertire, zice Mihai.

— Da, cred că da. Literatura ar trebui să fie o religie laică. N-am spus-o eu.

*

Aud că băieţii de la „Nova” sunt în continuare pe poziţie. Nici gând să plece, să dispară din viaţa publică. Circulă diferite zvonuri. Vor edita revista din fonduri proprii, se spune. Teoretic, este posibil. Poate vor fi finanţaţi, întrebarea este cine le va cumpăra publicaţia.

Anul nou a venit pe nesimţite. Revelionul a fost ciudat.

Spectacolul politic capătă amploare. Asist la o ficţiune trăită, de mare anvergură. Angoasa începe să mi se risipească. Persistă doar sentimentul de culpabilitate, probabil înteţit de discuţiile auzite la TV.

Este conceptul zilei. Cine este vinovat? Cum măsurăm vinovăţiile? Cum pedepsim? Iată ce se întreabă toată lumea.

Cu greu mă concentrez. Problema mea existenţială de astă-vară s-a estompat. Sunt anesteziat de avalanşa informaţională din presă. Aflu lucruri terifiante, lăcrimez bătrâneşte, sentimentul că tinerii au murit din vina mea,

pentru mine, în locul meu, nu-mi dă pace.

Mă întreb dacă nu cumva reacţia mea este isterică. Să fie totul o simulare pentru uz personal? Orice este posibil.

Evenimentele mă împiedică să obţin detaşarea necesară unor analize. Resimt o tiranie a senzaţionalului.

Mă obsedează episodul procesului şi secvenţa de după execuţie. Am văzut şi alte persoane, de primă importanţă în vechiul regim, arestate. Nu reuşesc să obţin nicio semnificaţie literară din distilarea acestor imagini. Nu sunt în stare să scriu sau să spun despre ele decât crase banalităţi. Evenimentele ce îi interesează în egală măsură pe toţi oamenii nu se transformă în literatură, ci în jurnalistică. Încerc totuşi să notez câteva impresii despre funestul cuplu, aşa cum a apărut la proces.

El părea totalmente rupt de realitate, halucinat.

Continua să vorbească în clişee, în sintagme gata făcute, avea privirile unuia venit dintr-o altă lume. Saltul de la grandoare la decadenţă – neverosimil. Incredibile au fost şi aventurile ce au precedat arestarea celor doi. Nebunia a fost întotdeauna generatoare de perplexitate, de stupefacţie.

Ea, în schimb, părea o persoană normală, sănătoasă mintal. O semidoctă rea, redusă, limitată. Modul ei primitiv de-a vorbi. Probabil nici nu s-a străduit vreodată să-şi mai instruiască discursul.

Amândoi au fost terifianţi în special pentru intelectuali. Gândindu-se la ei, aceştia sunt siliţi să recunoască: păstrarea puterii nu poate fi realizată prin mijloace strict raţionale, în joc intră multe elemente imponderabile.

În conştiinţe circulă curente oceanice, ceva în genul Gulf Stream-ului. În anumite momente, acestea îşi schimbă cursul. Doar astfel se explică orbirea în privinţa celor doi. A trebuit să se întâmple ceva extraordinar spre a ne da seama: Dragonii cei periculoşi erau de fapt desenaţi.

Demagogul şi impostorul se înrudesc, au acelaşi cusur moral. Amândoi sunt uzurpatori. Primul apare în

locul unui om sincer, al doilea în cel al unui competent. Şi sinceritatea este un fel de competenţă! Mecanismele politice, după cum văd, sunt puse în mişcare de oameni fără o deosebită calitate morală şi profesională. Aceştia sunt întotdeauna cei dintâi. Cei realmente valoroşi au ezitări, apar doar în episodul al doilea.

Paternalismul dictaturii. În aceste zile unii simt o jale fără nume, persistentă, imună la bucuria adusă de schimbare şi la durerea pricinuită de jertfe, realizează figura unor orfelini. Dictatura a creat un om anesteziat, destul de leneş, având sentimentul că o forţă mare îl ocroteşte, îl menţine la un nivel destul de acceptabil. Acum, suficienţa paternalistă nu mai are temei. Iar simţământul de pierdere a unei protecţii poate fi dătător de vertij. Îl citesc pe feţele trecătorilor, îl descopăr în replicile buimace ale unor cunoscuţi.

O revanşă istorică a intelectualilor. Intervenită după o „dictatură a proletariatului", atât de lungă! Pentru prima oară, după atâta vreme, a fi intelectual pare a nu mai însemna un subtil stigmat politic. Numiri spectaculoase. Puşi în faţa posibilităţii de a-şi exprima pe deplin calităţile, poate unii recenţi demnitari culturali îşi vor constata mediocritatea. În materie de administraţie, iluziile se pierd mai greu, presupun.

Revoluţia este un moment al adevărului. Acum, fiecare se află faţă în faţă cu el însuşi. Este obligat să ia cunoştinţă de nivelul real al propriei sale energii vitale (din această sursă se alimentează şi energia morală). Un moment destul de neplăcut. Încă n-am capitulat, dar o voce interioară îmi spune: N-ai, nu mai ai energie. Nu eşti în stare nici măcar să-ţi revendici drepturile. Cu atât mai puţin să-ţi ameliorezi cumva viaţa, să apuci ceva, măcar simbolic, fie şi numai de domeniul orgoliului. Perplexitatea ţi se amplifică, în loc să se estompeze şi să dispară, cum ar fi normal. Sunt un observator. Autorul nu se amestecă în vâltoare. Expectativa este un semn special de vigoare, teama de noutăţi vine din setea de aprofundare. Este doar dificultatea de a înţelege natura rapidelor schimbări, nimic

altceva. Deplângi demagogia unora, dar în secret regreţi că tu însuţi nu eşti în stare s-o practici. Neputinţa ta nu este de natură morală, cum îţi place să crezi, ţine de sfârşeala ta adâncă, fără leac. Ocoleşti învălmăşeala, ţi se pare inelegantă şi chiar dezgustătoare. De fapt n-ai puterea să-ţi comuţi felul de viaţă, să părăseşti expectativa. Ai ratat ocazia de-a ieşi din marasmul tăcerii.

Tribulaţiile legate de pierderea preaplinului mi se par puerile. Mă simt ameninţat de o primejdie mult mai palpabilă. Sentimentul de vinovăţie mi se accentuează.

Îmi repet: Bulversarea politică a fost un eveniment fericit, trebuie să trăiesc înainte.

Vinovăţia mea n-a fost de natură politică. N-am omis în mod conştient să denunţ dictatura, ignoranţă şi tembelism, nu tăcere politică. Mi-am bătut joc de adevărul meu. I-am simţit existenţa, dar am tot amânat clipa spunerii lui. A fost, este adevărul unui veleitarism fără leac? Înnăscut sau dobândit? Cine m-a manevrat? Dictatura, comunismul sau nişte strămoşi mediocri? Oricear fi fost, mi-am pierdut timpul. Am ratat maturitatea politică şi pe cea literară. Am ratat şi tăcerea.

Uneori îmi apar mai mult victimă decât vinovat.

Fiica mea îmi scrie vederi din Germania, cam una la trei luni. Încep să-i înţeleg răceala, neglijenţa, efortul plictisit. Nu este vreo conjuraţie a mamei sale, cum am crezut. Ea însăşi a intuit dubioasa mea calitate umană. Acum, după schimbările petrecute, este parcă şi mai rece decât înainte. Ai dreptate, îi spun. Când mai formam împreună cu mama ta un cuplu baroc, nu m-am purtat prea frumos cu tine. Te-am ignorat, m-am lăsat dominat de un fals cinism, iluzionându-mă astfel că sunt puternic. N-am făcut literatură adevărată. Nici pe tine nu te-am „scris” bine, mi-am falsificat impulsul adânc.

*

Lucrurile se leagă. Nu voi mai fi redactor la „Nova”. Mi se va oferi altceva, probabil.

Trebuie să diger şi această întâmplare paradoxală. Am aflat de ea pe căi ocolite, francheţea n-a devenit încă

uzuală la noi.

Bănuiesc cum s-au desfăşurat lucrurile. O dată în plus, m-a dezavantajat lipsa oricăror relaţii personale cu seniorii. Nici nu-i salut. Din moment ce nu-i cunosc personal?! Aşa ceva nu se înghite, este clar. În cele din urmă, demnitarii din lumea scriitorilor au aflat cine este insolentul care nu schiţează nici măcar un singur gest de vasalitate.

Odiseea mea la „Nova" în anii ciudaţi, printre oameni contemplaţi cu indignare, dar mai mult cu stupefacţie, s-a încheiat astfel. Niciodată n-as fi reuşit să-mi imaginez un asemenea epilog.

Încerc o etalonare. Caut asemănări cu câte unele episoade din vieţile lui Lelu şi a tatălui meu. La ei au fost motive politice, la mine nu tocmai, în ultimii zece ani n-am scris nimic în favoarea dictaturii. Sau nu, parcă-parcă încep să înţeleg. Sunt totuşi o victimă politică! A politicii literare. Există şi aşa ceva. Parodie, parodie, dar o păţesc oameni concreţi, non-fictivi. La

„Nova", a fost un grup abominabil, de acord. A venit un grup mai bun, să admitem. Pentru a intra printre cei noi nu este însă suficient să nu fi făcut parte din vechiul grup, ba chiar să-i fi fost un oponent făţiş! Trebuia să am relaţii de prietenie literară cu actualul grup! Altfel nu se poate. Fiind un apolitic literar dovedit... În fine...

Acum câţiva ani, am publicat o povestire despre un destin de ţap ispăşitor. Polarizezi vinovăţiile semenilor tăi şi mori, ispăşindu-le. O victimă predestinată. Pharmakos.

Fac parte din familia acestor damnaţi dispreţuiţi, dar şi veneraţi? Ar fi prea frumos.

Încerc să depăşesc un fel de ranchiună purtată destinului. În definitiv, să cazi fără vină în zilele unor ascensiuni politice atât de ameţitoare este ceva comic.

Câteva explicaţii simple. Gestionarii Revoluţiei nu sunt moralişti ezitanţi, nu cumpănesc prea mult.

Verificările minuţioase sunt rezervate pentru nişte etape ulterioare. Aşa se întâmplă întotdeauna.

Crepusculul „Novei" a început în urmă cu şapte-opt

ani, când conducerea ei s-a aliniat făţiş şi excesiv la doctrina dictaturii. De atunci am început să înţeleg: Redacţia devine un model de regim totalitar. Am trăit apoi nu numai în marea dictatură, dar şi într-una caricaturală, cu abuzuri şi mentalităţi tipice. Paradoxala mea înlăturare poate fi considerată o încheiere favorabilă. Am fost ajutat să obţin o distanţare. În absenţa ei n-aş putea imagina romanul

„Novei”.

Dacă m-aş considera nedreptăţit, ar însemna să ilustrez teoria cu desenul unitar al eşecurilor. Speculaţia celui devenit distant după primul său succes. Presimt, în curând îl voi întâlni pe acest personaj venit din realitate în romanul meu gândit şi apoi reîntors în strada bucureşteană. Mă va recunoaşte, va avea bunăvoinţa? Cum va reacţiona, aflând că am fost dat afară? Dar alţii? Vrând-nevrând, sunt un stigmatizat. Consens naţional, da, unele nuanţări se fac, chiar dacă nu în scris, pentru public. Nici nu s-ar putea altfel. A lucrat la o revistă care a colaborat făţiş şi grosolan cu dictatura. „Nova”, da... N-a mai avut loc în noua echipă. Bine, dar n-a scris nimic... Nu contează, a luat banii pe acelaşi stat de plată. Alături de cei care au scris.

*

Un diletant însufleţit – iată ce-a fost Lelu. Fragmentarismul lui asiduu are o cheie? Îmi este dat să-i descopăr coerenţa ascunsă? Sau ideea unei structuri camuflate este doar o găselniţă autostimulativă, menită să-mi justifice frunzărirea lipsită de convingere a arhivei?

Pentru prima oară după evenimentele din decembrie, reuşesc să reiau lectura documentelor de familie. Presimţirea că în ele se află un cifru vindecător... Reîncep să mă gândesc la acţiunea de ciugulire culturală a unchiului meu.

Încerc să găsesc o justificare a fragmentarismului. Nu neapărat una superioară. De ce rămâne cineva la nivelul de colecţionar cultural? De ce nu încearcă nicio

„lipire” a bucăţilor obţinute?

Încrederea într-un viitor complezent – una dintre explicaţii. M-am gândit la ea. Insul cu pricina amână la nesfârşit asamblarea, îşi spune: Am destulă vreme la dispoziţie. Într-o bună zi, el începe să renunţe şi la proiect. Acţiunea sa de strângere harnică se transformă în formă de viaţă. În cele din urmă, dispare până şi nostalgia unor sinteze.

Textele lui Lelu pot fi considerate şi memorialistică modulară. Regret că nu pot sa le editez ca atare, piesă cu piesă. Destui le-ar găsi interesante.

Lelu n-a fost numai un ironic strângător de prefabricate culturale, dar şi un pios. Dovadă stă activitatea sa de editor. Graţie lui au apărut postum două dintre cărţile lui Victor, culegeri de articole publicate mai întâi în presa vremii. Tot el a pus la cale scrierea unei monografii. Autorul a fost un ziarist cu

„condei sprinţar". Într-una dintre mărturiile biografice folosite de acesta, tatăl meu îmi dovedeşte că avea şi nu avea nostalgia notorietăţii.

El singur ar fi fost în stare să reuşească, să ajungă cineva, să iasă din anonimatul în care noi ceştilalţi ne complacem atât de egoist; să răsplătească astfel prin mândrie dacă nu prin altceva, pe cei care l-au crescut.

Alte documente referitoare la Victor. Articole de ziar, necrologuri, recenzii la cărţile lui, amintiri despre el, comentarii ale amorului său, considerat a fi o mezalianţă potenţială. Cereri de bani către părinţi, cam prea multe. În ultimul său an, când a reuşit să câştige destul ca jurnalist, a început s-o lase mai moale cu istoria Banatului. Aşa se întâmplă.

Acum Victor mi se pare mai semnificativ decât Lelu. Mort la douăzeci şi patru de ani, frenetic publicist, istoriograf tranzitând dinspre articolul de ziar înspre cercetarea zisă serioasă, student fără examene luate, orator improvizat, dar convingător.

Acţiunile lui au crescut în ochii mei fiindcă astăzi, în România, tineretul exercită un fel de regenţă morală. Un alt motiv: momentan raportul de forţe dintre literatură şi

jurnalistică s-a schimbat la noi. Literatura, până mai ieri chemată să suplinească pe ocolite o jurnalistică anihilată, se vede azi aruncată pe insula pustie a esteticului. Marele pachebot al actualităţii trece pe lângă ea. De pe punţile lui, călătorii fac semne amabil-nepăsătoare, dar niciunul nu ţine să coboare pentru a lua legătura cu bizarii claustraţi.

Jurnalistul agitat, promiţând a se transforma într-un om politic în stare să-şi capteze alegătorii, devine mai interesant decât Lelu – literatul potenţial, artizanul paradoxal al propriului său trecut. Texte ale lui Victor, considerate astă-vară doar mostre de retorică depăşită, mi se par acum demne de interes.

Nu cumva tinerii demonstranţi făceau jurnalistică trăită? Dacă s-ar fi cramponat, fiecare, de propria personalitate, de propriul adevăr spiritual, profund, ar mai fi ieşit în stradă? Nu, în mod sigur. Înseamnă că jurnalistica poate fi şi sublimă?

Ciudată balansare pe versanţii unei dileme!

Da, Victor avea fibră de jurnalist autentic. Reuşea un patetism derizoriu în absolut, dar capabil să impresioneze pentru moment şi să îndemne la adeziune politică. Un exemplu ar fi discursul lui din 1929. A vorbit atunci în calitate de „represintant” al studenţilor, după profesorul Ioan Bianu, directorul său de la B.A.R.. Un „Carnet de identitate pentru funcţionarii publici”, emis pe numele său de către Ministerul Comunicaţiilor la 5 iulie 1928 şi semnat de severul Bianu, îi certifică funcţia de Scriitor la Biblioteca Academiei Române şi-i asigură o reducere de 50% pe

C.F.R. (clasa a II-a). Acelaşi Bianu urma să semneze, la două luni după şedinţa solemnă, decizia de concediere a lui Victor Herzovi pentru o absenţă nemotivată de trei zile.

Cum vorbea Victor? Ce fel de orator era? Retorica sa este desuetă azi, dar sunt silit să-i recunosc elanul lipsit de orice ironie. Când recurge la clişee verbale, scriitorul suferă. Jurnalistul dimpotrivă, s-ar spune. Manipulându-le, parcă simte o voluptate. Repetarea lor îl fortifică, îi dă sănătate...

Ce spunea unchiul meu în şedinţa din 1929? Cum îşi încheia el alocuţiunea?

... Şi astfel se împlinise un vis, se înfăptuise un crez.

Domnilor! Sunt zece ani de-atunci şi astăzi prăznuim cu tot fastul cuvenit marea serbătoare a învierii neamului românesc de pretutindeni. Se mai cuvine însă ca, în atari prilejuri, după ce ne împărtăşim din potirul de aur al trecutului, să limpezim apele presentului şi să dibuim în bezna viitorului. Căci numai acesta poate fi rostul unei aniversări. Iar, procedând astfel, vom vedea că suntem moştenitori ai unui patrimoniu pe care trebuie nu numai să-l păstrăm – asemenea slugilor care au îngropat talanţii –, ci să-l şi îmbogăţim cu aurul străduinţilor noastre. Vom mai vedea că trăim o epocă de deslânate năzuinţi şi dibuitoare încercări. Ne mai căutam şi acum în întunerecul orientărilor spirituale, eclipsate de mari zdruncinări şi crunte războiri. Şi, fiindcă mâne, poimâne ne vom răzleţi pe întinsurile încercatei noastre ţeri, spre a însămânţa rodul cules de la îndrumătorii noştri de azi, e bine să ne întrebăm: «ce avem de făcut?». Căci, dacă am dobândit drepturi multe, nu trebuie să uităm că avem şi multe datorii. De felul cum vom şti să răspundem acestor datorii, atârnă temeinicia moştenirii noastre. De aceia, asemenea pionerilor Lucaci, Coşbuc, Iosif, Vlaicu şi atâţia alţii, cari au străbătut munţii şi au venit aici spre a contribui efectiv la desvoltarea curentului pentru cucerirea Ardealului, noi, miile de studenţi ardeleni din capitala ţerii întregite, avem sfânta datorie de a pune tot zelul şi toată râvna noastră juvenilă pentru desăvârşirea unirii, pentru potenţierea unităţii sufleteşti. Desbăraţi de patimi, purtând în gândul nostru isprăvile marilor luptători de aici şi din Ardeal, să ne străduim a consolida opera închegată prin atâtea sacrificii. Iubitori de ţară şi pătrunşi de măreţia trecutului zbuciumat, să urmăm supuşi atât pildele înaintaşilor, cât şi îndrumările înţelepte ale conducătorilor noştri sufleteşti.

Avem în fruntea instituţiei noastre îndrumători a căror activitate se împleteşte cu însăşi aspiraţia naţiunii româneşti. Cuvântul lor, cuvânt de evanghelie, să ne

pătrundă în suflet şi să ne înobileze inimile.

Şi, astfel înzestraţi, mâne, când ni se va cere obolul, vom şti purta şi noi cuvânt de pace, de înfrăţire.

Atunci – oricât de mare ne-ar fi entuziasmul – nu vom striga «jos» *cutărei naţiuni, ci vom striga* «sus Românii» *şi nu vom spune* «trăiască Ardealul», *ci*

«trăiască România Mare».

După încheierea cuvântării sale, Iorga l-a îmbrăţişat şi l-a sărutat. Aşa se povesteşte.

Lauda adusă de Victor celor din „fruntea instituţiei” s-o fi referit la Ioan Bianu, şeful său de la Biblioteca Academiei? Sau la cei ai Universităţii? Nu poţi face jurnalistică fără să te înregimentezi. Literatură, da.

Dau peste o însemnare de-a mea. Am scris-o în august, în casa unchiului Lelu. Tot despre condiţia de jurnalist este vorba. Ciudată obsesie! O recitesc.

Ar urma masa de prânz. Am mânca în camera cea mare, în vecinătatea cărţilor. S-ar ivi tacâmuri argintate şi farfurii graţioase, semne platonice ale unei vechi bunăstări. Unchiul Lelu, regăsindu'şi stilul său de ţăran bine implantat în marea burghezie, ar mânca fără nicio greşeală. Cândva îşi exaspera soacra (fiică a unui general habsburgic, căsătorită cu un avocat român) prin ironiile sale, dar niciodată die Schwiegermutter *nu i-a găsit vreun cusur în materie de urbanitate nonverbală. Doar spre sfârşitul mesei, relaxat, redobândindu-şi zâmbetul său recent, ar înşira câteva cuvinte fără sens, alcătuind un fel de întrebare, pare-se referitoare la mine, la bărbatul necunoscut, prevenitor, care-şi ascunde politicos agitaţia şi nerăbdarea.*

După masă m-aş reîntoarce la una dintre lăzile cu documente, simulând pentru mine însumi interesul real. Aş căuta alte scrisori ale talentatului necunoscut. Aş da peste câteva – ce noroc! —, dar nu mi s-ar părea la fel de interesante ca prima. Tentaţia lamentabilă de-a mi le însuşi, spre a le introduce cândva în vreun roman, s-ar stinge repede, lăsând în urmă un sentiment de uşurare amestecată cu impură melancolie. Cu două ore înainte de

plecarea trenului meu, stăpânindu-mi enervarea, aş recunoaşte: N-am stare, arhiva şi biblioteca nu mă atrag, tot ce doresc realmente este să plec. Aş îndruga o minciună despre un cunoscut. Trebuie să dau pe la el. Mătuşa n-ar avea nimic de obiectat. Iar unchiul nici atât. El s-ar găsi în lungul său somn de după-amiază. Mi-aş lua rămas bun, aş ieşi din casă, m-aş îndrepta spre gară. În sala de aşteptare, calmat, m-aş gândi la cele întâmplate. Mi-aş reproşa expeditivitatea, dar aş simţi cu plăcere cum regretul mi se estompează, dispare. Ce fel de regret? Pentru o secvenţă ce-ar fi putut să prindă contur, să persiste, să se definitiveze. De fapt, pentru ratarea unei ieşiri din condiţia de jurnalist deştept şi intrarea într-una de umil literat, de umilit nepot. De învăţăcel, discipol paradoxal. De arhivar, simţind o voluptate a subordonării spirituale. Mi-aş închipui cum ar fi fost dacă rămâneam în casa unchiului mai multe săptămâni, chiar un întreg concediu. Spre a mă deda unei munci asemănătoare cu arheologia. Câte surprize agreabile aş fi avut! Urcat în tren, imaginile bibliotecii şi ale arhivei ar păli. Ultimele mele gânduri legate de vizită ar fi la el, la unchiul Lelu, cel care şi-a supravieţuit.

Revin la Victor. Retorica scriptică i-o cunosc, i-am înţeles-o. Dar cea a comportamentului? Cum voia el să le apară celor din mediul său social? Povestea cu lanţurile este semnificativă, în biografia unui om politic, o asemenea întâmplare este aur curat. Aş avea nevoie însă de un episod complementar. Îl găsesc într-o relatare apărută în „Vestul" după moartea lui. Unul dintre prietenii săi îşi aminteşte cum Victor i-a sărit în ajutor unui poet căzut în mizerie.

...Se închegase între noi o prietenie pe care amândoi o consideram trainică. Frecventam împreună cursurile, teatrele, căminurile, opera, bibliotecile, ba chiar şi câteva cârciumi studenţeşti unde din când în când ne permiteam ca să petrecem. Îi plăcea peste măsură doina bănăţeană şi ar fi fost capabil să-l asculte pe Luţă nopţi şi zile întregi. Tovărăşiile lui erau cât se poate de interesante. Aşa de

exemplu l-am văzut de mai multe ori cu poetul Artur Enăşescu, pentru care avea un sentiment de admiraţie şi în acelaşi timp de compătimire din cauza mizeriei ce întrecea orice închipuire în care trăia nefericitul poet.

Micul amănunt pe care îl voiu da mai jos în câteva cuvinte în această ordine de idei, cred că va contribui în oarecare măsură la cunoaşterea sufletului bun şi de boem al lui Herzovi. Îl vedea pe Enăşescu – trubadur răsărit cu întârziere din solul românesc tocmai acum în secolul vitezei – umblând cu ghete scâlciate şi cu gulerul cusut la gât pentru vecie, dormind vara pe băncile şoselei Kiseleff, iar iarna pe masa birturilor din cartierele mărginaşe ale Bucureştilor, şi, îl revolta faptul că unui talent căruia i s-a făcut de mult loc de cinste în istoria literaturii noastre soarta i-a putut rezerva un trai atât de vitreg. Cum să-l ajute însă el care abia îşi câştiga existenţa de pe o zi pe alta, luând masa la cantină şi locuind împreună cu mine o chichineaţă de pe Basarab? A făcut atunci un plan. Enăşescu a scris mai multe versuri al căror text muzicalizat de cutare compozitor se cânta prin localurile de noapte ale Bucureştilor, iar apoi treceau de pe buză pe buză răspândindu-se în întreaga ţară. Va aduna bani cu cheta pentru el. Zis şi făcut. Am plecat toţi trei într'un local, unde Victor Herzovi a cerut discret lăutarilor să cânte o romanţă de a lui Enăşescu. Publicul acompania muzica. La sfârşit Herzovi a ţinut celor de faţă cam următorul discurs: în timp ce dvoastră vă veseliţi sufletele cu acest cântec, autorul lui trăeşte cam aşa cum puteţi deduce de pe îmbrăcămintea lui.

Fraza şi-a complectat-o printr'un gest cu care a arătat cum călcâiul gol, fără ciorap al lui Enăşescu se răsfrânge peste carâmbul pantofului scâlciat, – la un picior, iar la celalt se văd afară degetele.

Enăşescu rămăsese înmărmurit. Prea venise totul pe neaşteptate şi, oricum, nu-i convenea ca publicul să constate că poartă un pantof negru şi altul maro, ambii pentru piciorul stâng... Mai înainte de-a se fi putut dezmetici însă din zăpăceala sa, Enăşescu, Herzovi

colindase pe la toate mesele cu şapca-i de student pe care era cusută cu fir facla înţelepciunii – semnul celor de la litere – şi adunase o groază de parale cu care a început să îndese buzunarele nefericitului poet.

Actul de caritate este înfăptuit într-un stil demonstrativ, publicitar. Ostentativul Victor îi face bine cu sila protejatului său. În viaţa poetului nu va interveni o schimbare semnificativă („o groază de parale" este hiperbolă de gazetar). Centrul de greutate al episodului nu se afla în aspectul umanitarist, ci în cel jurnalisticopolitic. Prezumatul patos justiţiar din discursul lui Victor atrage în primul rând atenţia asupra tânărului şi inimosului student de la litere. Şi acest episod poate fi folosit într-o viitoare campanie electorală.

Ar fi absurd să afirm că Victor era conştient de natura adâncă a demersului său. Vocaţia sa de om politic pare însă indiscutabilă. Din instinct, el ştie cum se obţine creditul moral. Privind astfel lucrurile, jurnalistica, oratoria, poeziile, scrise cu prilejuri festive, ataşamentul pentru o grupare politică, istoriografia cu tente naţionaliste devin preliminarii ale unei cariere politice. Dacă n-ar fi intervenit prematurul său sfârşit, ar fi murit probabil într-o închisoare comunistă.

*

Mă sună Cristian. Vom merge la Maria. A ieşit din spital, este la o mătuşă a ei. Îl întreb de ce nu mi-a mai telefonat, îmi răspunde cu o ciudată severitate: N-a fost cazul. Nu-i mai cer nicio lămurire. Mă gândesc la tensiunea morală creată între adulţi şi tineri. Primii sunt acuzaţi de laşitate istorică, dar poate este doar un fenomen trecător, generat de mărirea pasageră a agresivităţii. Aţi stat deoparte atâţia ani. Ne-aţi aşteptat pe noi să vă rezolvăm problemele.

Ne vom întâlni în Berceni, în apropierea blocului unde am stat prin 1977-1978, într-un apartament sinistru, prima mea locuinţă pardosită cu linoleum. La etajul opt, încăperi foarte mici. Balconul minuscul, cu balustradă foarte joasă îmi stârnea dorinţe suicidare. În perioada de

maximă degringoladă din 1978, am acoperit uşa dinspre balcon cu hârtie pentru a nu mai vedea scundul grilaj şi a mă sustrage astfel impulsului patologic de a-l escalada.

Mătuşa Mariei locuieşte într-un apartament identic. Coincide şi culoarea linoleumului: gri închis.

Este ceva mai tânără decât mine. Din privirea ei cumva avidă, deduc că este o femeie singură. Divorţată sau chiar necăsătorită. Mă priveşte estimativ, astfel de căutături nu înşală. Şi tipul ei de ospitalitate este distinct, denotă o oarecare nesiguranţă de sine.

— Poftiţi, poftiţi, repetă ea.

Holul este foarte mic. Trei oameni de-abia reuşesc să nu se atingă unul pe celălalt.

Maria este îmbrăcată într-o rochie de casă bleu-celest. A slăbit. S-a tuns şi mai scurt, părul ei nu are mai mult de trei centimetri. Zâmbetul ei este nou, nu-mi amintesc să-l mai fi văzut. Senin şi uşor dezorientat. Inadaptare duioasă, iată ce-mi sugerează.

Niciodată nu i-am nutrit sentimente paterne mai nete. O sărut pe obraz. Mă îmbrăţişează, Strânsoarea ei este slabă, dar fermă. Mă sărută şi ea. Buzele îi sunt fierbinţi, de parcă ar avea febră.

— De ce n-ai vrut să mă vezi până acum? o întreb.

Nu-mi răspunde, mă priveşte cu surâsul ei de convertită, ca şi cum ar dori să-mi comunice: Cuvintele sunt o prisosinţă după cele ce s-au întâmplat.

Ne aşezăm în nişte fotolii modeste, roase, chinuite. În picioare, mătuşa rămâne în preajma noastră, îşi priveşte nepoata cu dragoste şi adâncă satisfacţie, dar şi cu un interesant devotament. Nici Cristian nu s-a aşezat. Severitatea de la telefon (poate doar inventată de mine) i-a dispărut. Arată recules.

— Am aşteptat ceva, spune Maria.

Sunt primele ei cuvinte. Până acum, doar mătuşa şi eu am vorbit. Vocea ei de mezzo-soprană a devenit mai pură, aşa mi se pare. Pătrunde în conştiinţa mea într-un fel mângâios şi totodată imperios. Ceva deosebit.

— Ce-ai aşteptat?

— Nu ştiu dacă eşti pregătit...

Sunt pe punctul de-a mă amuza, dar ceva din atitudinea ei mă opreşte. Simt venind dinpre ea un flux binefăcător. Nu-i amorul discordant... Nu este emoţia impură, valul fierbinte de astă-vară, din tren. Este ceva necunoscut şi reconfortant.

Poloistul pare foarte calm. O priveşte pe Maria cu devotament şi-mi pare, ca niciodată, misterios de spiritualizat. S-a aşezat pe un scaun, îşi ţine palmele pe pulpele puternice. Niciun deget nu i se mişcă.

— Nici eu nu ştiu, spun. Poate sunt. Cu tine s-a petrecut ceva. O simt.

Da. — Are o privire de madonă îndurerată. — Am povestit... Aproape toţi cred c-a fost o halucinaţie. Sau c-am inventat. N-au râs de mine, dar nu m-au crezut...

— Eu le cred, spune Cristian.

— Şi eu, spun. În tine este ceva nou. Arăţi ca o convertită. Eu nu glumesc cu asemenea lucruri. Nu-mi permit. Atunci, după ce m-am întâlnit cu voi, am plecat, dar înainte am simţit... Tot ce s-a întâmplat a avut legătură cu Dumnezeu...

Două lacrimi curg încet din ochii ei verzi. Zâmbeşte sfâşietor. Mi se umezesc ochii. Şoc psihic? Suferinţă de acest tip? Nu. Alienatul mintal îl simţi din prima clipă. Te îngrozeşte, iar apoi te amuză. Acum simt doar o jale pură, curată.

De ce? Ce-am păţit? Concedierea, precum o slugă rea? Asta să fie? Sunt un ins atât de meschin? Nu reuşesc să-mi depăşesc mica problemă de semi-bătrân lacom? Nu, sunt sigur, emoţia mi-e determinată de Maria, n-are vreo legătură cu redacţia şi nici cu angoasa politică.

Îşi şterge lacrimile cu gesturi ireal de lente.

— Simt că înţelegi, spune. Mă bucur. Credeam că...

Ba nu, oricine are acces...

Mătuşa aduce cafele. Un gest prozaic, ea mă readuce pe Pământ. Le pune pe măsuţa dintre cele două fotolii. Ceştile sunt neaşteptat de fine. Prezenţa lor înnobilează modestia apartamentului.

— Vreau să-ţi povestesc, continuă Maria. Ar trebui să scriu, dar nu mă pricep. Par fantezii...

— Eu te cred, repetă Cristian. Şi ceilalţi. Doar la început am avut unele îndoieli.

— Povesteşte-mi! spun.

— S-a petrecut ceva cu mine. Mi-am spus c-am visat, dar apoi... — Se uită în gol. Ochii ei verzi au un luciu mineral. — Atunci, când m-a lovit maşina... Era pe-nserat. Vedeam ferestrele luminate ale hotelului. Maşinile erau cu farurile stinse. Toţi ţipau, strigau. Am rămas pe loc, parcă eram hipnotizată. Şi alţii au stat, au crezut că nu este posibil să înainteze. Apoi am simţit şocul şi am căzut într-o parte, trasă de cineva. Este ultima mea amintire. Am avut o groază scurtă. Apoi am simţit o beatitudine. M-am trezit undeva deasupra, foarte calmă, chiar fericită. Senzaţie de pierdere a greutăţii. — A adoptat felul de a vorbi al unui medic. — Am văzut foarte clar ce se petrecea, în primul rând pe mine însămi, căzută. Din gură, îmi curgea sânge. L-am văzut apoi pe Cristian apărând din dreapta şi luându-mă în braţe. Mai înainte de asta, am avut senzaţia că aud gândurile celor de acolo – Se încruntă uşor. — Un medic n-ar trebui... Sunt absolut sigură, n-au fost halucinaţii.

Se întrerupe. Priveşte în gol, încremenită.

Continuă:

— Înainte de apropierea lui Cristi am văzut maşina, de sus. Am simţit ura celor care ne-atacau, N-aş fi crezut, o asemenea concentrare de ură... Nu eram deloc surescitată. Despre starea mea de dinainte nu mai aveam amintiri, cum să spun? afective. Ştiam de ce mă aflam în faţa hotelului, mă simţeam solidară cu demonstranţii, dar sentimentele mele deveniseră de domeniul trecutului, parcă ale altcuiva, aflat totuşi într-o relaţie foarte strânsă cu mine. Mi-am dat seama, toţi demonstranţii simţeau acelaşi lucru, ca şi cum ar fi fost unul singur, multiplicat. Îmi amintesc, această revelaţie m-a mirat, deşi n-ar fi trebuit. L-am văzut pe Cristian cu mine în braţe, mergând pe lângă hotel. Nişte oameni în uniforme s-au îndreptat spre el, spre noi, dar cineva le-a ordonat să se întoarcă. N-am auzit strigătul în

mod obişnuit, ci cu un fel de auz interior. Am simţit apoi că mă înalţ repede, fără niciun efort. Un timp n-am mai avut imagini. L-am revăzut peste nu ştiu câtă vreme pe Cristian cu mine într-o maşină. Apoi am fost dusă de o forţă irezistibilă într-un mediu întunecat. Mă simţeam în continuare foarte bine, cu o dominantă senzaţie de calm. Ca si cum aş fi zburat cu o viteză tot mai mare printr-un tunel neluminat. Străbăteam un mediu cu o densitate neobişnuit de mare şi totuşi uşor de trecut. În această etapă, am gândit pentru prima oară: Sunt moartă. Fără nicio mirare sau nelinişte. Mai degrabă cu umor. Prin tunel zburau şi alte existenţe, aşa am simţit. Ele mă ghidau telepatic spre un anumit obiectiv.

Maria tace şi suspină, de parcă şi-ar fi amintit o secvenţă trăită alături de un iubit între timp decedat. Privirea ei alunecă pe lângă mine. Nu mă mai vede. Faţa ei e extatică... Ca şi cum ar asculta o muzică dumnezeiesc de frumoasă.

Îmi aminteşte o secvenţă petrecută cu peste treizeci de ani în urmă. Am ajuns atunci în Sighişoara, pentru prima şi ultima oară. Însoţeam nişte prieteni. Aceştia m-au invitat la o nuntă, fără să-i anunţe în prealabil pe organizatori. Oamenii au fost amabili, dar locurile la restaurant erau limitate. Mi s-a oferit o improvizaţie, să stau la o masă separată, împreună cu nişte consumatori fără legătură cu nunta. Cuprins de orgoliu adolescentin, am refuzat. Am ieşit din restaurant şi-am acostat o fată rău îmbrăcată, o fiinţă slabă şi înaltă. Tenul ei avea o nuanţă cenuşie, ce m-a frapat şi în acelaşi timp mi-a dat curaj. Era probabil malnutrită. A fost oarecum mirată de propunerea mea directă. M-a tratat ca pe un copil, deşi nu cred că era mai în vârstă decât mine. M-a dus imediat într-o vilă foarte frumoasă. N-am priceput cum de-avea acces acolo, îmbrăcămintea şi felul ei de a se comporta denotau sărăcia. Atunci am văzut prima oară cum faţa unei femei exprimă un orgasm autentic. Mai întâi a pălit, apoi o schimonosire, ca de mare durere. Apoi trăsăturile i s-au destins, iar tenul i-a devenit roz. Arăta ca şi cum în ea s-ar

fi aprins o lumină miraculoasă. Masca de madonă purificată de iubire a persistat câteva minute, a început să se estompeze. Vechea ei expresie, cenuşiul pielii au reapărut treptat. După vreo cincisprezece ani, aveam să constat asemănarea ei cu o sfintă a lui Baldung Grien.

Să-i cer amănunte ştiinţifice? Tipul de halucinaţie? Simt că n-aş fi în stare să vorbesc acum. Mă mulţumesc s-o privesc şi să-mi savurez starea, un fel de adoraţie ce exclude cuvintele şi poate fi comunicată doar prin priviri. Aştept.

— ... am văzut o lumină în depărtare, spune Maria, din nou înlăcrimată. Am zburat spre ea. M-a cuprins un sentiment de plenitudine, niciodată trăit mai înainte. O recunoaştere a unei iubiri uitate, totale. Apoi am revăzut scene importante din viaţa mea. Cum se spune că vede oricine când moare. Cu o claritate nici măcar visată mai înainte. Văzul, vederea parcă mi-erau spălate, curăţate. Ca şi cum ar fi dispărut un văl despre a cărui existenţă nu ştiusem până atunci. Culorile şi reliefurile mi-au apărut extraordinar de clare. — Redevine cea de dinainte. Pe faţă îi persistă o urmă din buimăceala celui tocmai ieşit dintr-o transă hipnotică. — Hiperestezie vizuală. — Se emoţionează din nou. — Am văzut parcă mai multe secvenţe dintr-o dată, foarte distinct. În trei dimensiuni. Am auzit o voce interioară. Comenta ceea ce vedeam, cu umor. M-am revăzut în postûri de care mi-a fost ruşine cândva. Mi-au apărut şi întâmplări doar neobişnuite, ieşite din comun. M-am apropiat tot mai mult de lumină! Ea a tot crescut, s-a făcut un soare strălucitor. Era foarte sclipitor, dar nu-mi rănea ochii, se lăsa privit. Mi s-a părut cunoscută lumina, dintotdeauna cunoscută. Nu pot s-o descriu... Era făcută din iubire, era iubire. Apoi am simţit cu mare intensitate: sunt parte a unui întreg...

Plânge încet, lacrimile i se scurg lent pe faţa nemişcată, de statuie. Am încremenit şi eu, parcă nici nu mai respir. Cristian are privirile lărgite, trăieşte o adoraţie abia deprinsă, dar tot mai dominatoare. Mătuşa, femeia singură, stă în picioare în spatele fotoliului ei şi plânge

liniştit. De-abia acum constat o anumită asemănare între ele.

— A venit apoi o clipă când n-am mai putut înainta. Am simţit, trebuie să mă întorc. Necesitatea de-a reintra în corpul meu mi s-a părut a fi o mare pedeapsă. Drumul de întoarcere nu mi-l amintesc. M-am trezit pe masa de reanimare de la spital, îmi făcuseră electroşocuri. Avusesem un stop cardiac. De îndată ce m-am trezit, am simţit nevoia să relatez ce mi s-a întâmplat. Mi-era indiferent cui povestesc. Numai să spun cât mai repede, nu cumva să uit. Doar asta era în mintea mea.

Ultimele cuvinte le-a rostit cu o voce apropiată de cea obişnuită. Momentul maximei emoţii a trecut.

Povestirea lui Borges. *El Aleph.* Naratorul contemplă un obiect miraculos, ce permite ubicuitatea vizuală. Nu-şi revede propriul trecut, dar realizează contacte simultane cu diferite locuri ale planetei, se trezeşte proiectat într-o taxinomie trăită, producătoare de stupefacţie şi încântare. La originea acestui text se află, poate, o experienţă asemănătoare. Borges nu apasă pe calitatea deosebită a vizionării şi nici pe vreo intensificare a afectivităţii. Naratorul vede simultan, noutatea aventurii sale intelectuale este ubicuitatea.

Am citit despre viziunile unor oameni aflaţi sub LSD. Medici şi cercetători, nu toxicomani. Toţi au resimţit o stare de clarviziune, de nouă naştere într-o lume vibrantă, profund dezirabilă. Ba chiar li s-a părut că văd ce se petrece în interiorul diferitelor organisme vii. Ca şi cum acestea ar fi fost iluminate din interior. Pierdere a sentimentului de limitare. Apare conştiinţa unui flux, a unei relaţii foarte intense între lume şi subiect. Se iveşte un sentiment de plenitudine senzorială şi de revigorare a emoţiilor. Subiectul are impresia că, pentru prima oară, vede într-adevăr. Îşi aminteşte imagini şi scene din viaţa sa, niciodată nu s-ar fi crezut în stare de o asemenea acuitate. Percepe amănunte nenumărate, cu o extraordinară forţă de disociere. Simte sensul fiecărui lucru văzut, animat sau inanimat, indiferent cât de

însemnat, îşi dă seama: până acum am suferit de o tocire a simţurilor şi a intuiţiei.

Maria şi-a revenit pe deplin. Ne priveşte cu ochii ei de fetiţă îngeresc de nevinovată, neaşteaptă părerea. Sau nu, nu părerea, ci încuviinţarea. O credem? Nu cumva o considerăm nebună? Şi o ascultăm din complezenţă? Neîncrederea, s-ar spune, venită indiferent din partea cui, ar răni-o, ar depăşi limitele suportabilităţii ei. Ochii îi sunt atât de curaţi! Ochi de copil care contemplă lumea într-o grilă poetică. Adultul nu mai înţelege curiozitatea nevinovată şi mirările lui, a şi uitat că există.

Acum voi putea să-i pun întrebări. Nu mă pot decide să vorbesc. Am o impresie absurdă: vocea mea ar profana atmosfera! Şi pe faţa poloistului citesc ceva asemănător, aşa mi se pare. Pare cuprins de o jenă ciudată: înţelege o anumită superioritate, dar este incapabil să-şi spună părerea în privinţa ei. Mi se pare mai masiv ca niciodată, deşi se află în continuare pe scaun. Un golem stânjenit, sfios.

— Maria, încep ezitant, aş putea să te întreb ceva?

— Da, poţi. — Articulează vorbele rar, vocea i s-a voalat abia perceptibil. Zâmbeşte serafic, bucurându-mă, dar şi inculcându-mi nesiguranţă. — Eu am trecut printr-o experienţă, dar am rămas o persoană rezonabilă. Când povestesc ce mi s-a întâmplat, mă emoţionez foarte tare. Îmi este imposibil să mă abţin, dar apoi îmi revin. Ce vrei să mă întrebi?

— Ce s-a schimbat in tine? Asta mă interesează.

Modificarea este foarte vizibilă.

— Da, aşa este. Chiar şi felul meu de-a fi, aşa cred... Mă uit uneori în oglindă şi mă întreb dacă sunt eu însămi. Cea de dinainte...

— Şi?

— Tot eu sunt, nu este nicio alienare. Văd altfel lumea, oamenii. S-a petrecut un fel de mutaţie în mine.

Soarbe cafea cu un gest elegant. Mă priveşte pe deasupra ceşcuţei, uşor înveselită.

— Să nu crezi cine ştie ce, spune.

— Nu cred.

— Uite... M-am gândit mult, am încercat o sistematizare. Poate va fi cazul să le spun de mai multe ori, schimbările. Mai întâi, mi s-au modificat interesele, motivaţiile. La origine ar fi o dispariţie a fricii de moarte. Eu n-am ştiut, dar atunci, când se apropia maşina de mine, am simţit cât de fricoasă sunt... Acum ştiu ce se întâmplă când omul moare, nu mă mai tem.

— Ce-au spus medicii? Ai fost în stadiul de moarte clinică? Ziceai de electroşocuri...

— Da, am avut stop cardiac. Eram moartă. Nu ştiu cât a durat. Teoretic procesul devine ireversibil după câteva minute, dar există cazuri de reanimare mult mai tardivă.

Mă uit întrebător înspre Cristian.

— Am discutat şi noi, spune el calm. Eu nu m-am gândit să-i iau pulsul sau să-mi pun urechea pe pieptul ei, atunci, în drum spre spital. Era şi un zgomot infernal. Nu se punea problema. Medicii spuneau că la intrarea în spital era în stare de moarte clinică. I-au făcut imediat şocuri electrice. — Se uită cu recentul său aer de sclav devotat înspre Maria. — Acum nu mai contează.

— Aşa este, spune Maria, gânditoare. Am fost norocoasă... Să-ţi spun mai departe. Înainte, eram o persoană destul de agitată, iată adevărul, deşi mă dominam destul de bine. Taică-meu s-a chinuit ani de zile cu mine, până m-a învăţat să mă stăpânesc. Acum, nu mai acuz nicio nervozitate sau nerăbdare. Mă simt în mod constant liniştită şi matură. Mai sunt şi altele. De exemplu, apreciez mult mai mult detaliile. Nu numai la lucruri ce mă interesează în mod special. Indiferent de situaţie. Cred că frica de moarte ne face neglijenţi şi superficiali. Ar mai fi si altele...

— Spune, te rog!

Intuiesc, experienţa ei are o legătură foarte directă cu angoasa mea. Motivaţia raţională n-o găsesc încă.

— Vezi tu, m-am schimbat în profunzime. Cei din jurul meu simt ceva favorabil şi mă caută. Vor să stea

lângă mine, au senzaţia că le fac bine. Prin simpla mea prezenţă. Înainte, aveam în mine o oarecare doză de cinism, acum nu mai am niciun pic. M-am vindecat de cinism. Mă interesează în mod sincer ceilalţi oameni, aici este cheia. Asta se simte. Mi-au cerut sfatul nişte femei mult mai în vârstă decât mine...

Se opreşte, ezită, mă priveşte cu încredere şi o urmă de umor..

— În ce probleme ţi-au cerut sfatul?

— Diverse. De fapt, nici nu voiau să le spun ceva concret. Aşa cred. Le făcea bine să mă audă.

— Omul alege soluţia gândită de el mai înainte, spune mătuşa.

— Aşa este, încuviinţează Maria. Mi s-a părut că vor mai mult să stea câtva timp cu mine. Unii m-au rugat să le povestesc de mai multe ori prin ce-am trecut. Nu Revoluţia, nu... Visul meu... Deşi n-a fost vis... De fiecare dată, când aud, se emoţionează şi capătă un sentiment de pace interioară. Aşa mi-au spus.

— Când sunt cu ea, mă simt altfel, spune mătuşa.

Constat cu întârziere: cândva a fost o femeie atrăgătoare. Când faţa i se iluminează de fervoare şi bucurie copilărească, pare aproape dezirabilă.

— Cum vă simţiţi?

— Uşoară, vindecată, nici eu nu ştiu cum să mă exprim. S-a petrecut ceva. După Revoluţie, am fost de-a dreptul bolnavă. N-am reuşit să-mi revin cu niciun chip. După ce-a ieşit ea din spital, mă simt alt om. Mai bine decât înainte.

Cristian se mişcă pe scaunul său, face nişte mişcări ciudate din umeri, de parcă tocmai s-ar fi trezit dintr-un somn scurt şi ar dori să se dezmorţească. Expresia de uşoară superbie îi reapare pe figura de băiat frumos. Parcă ar fi ieşit dintr-o stare de hipnoză. Spune, tatonând între umor şi fanatism:

— Ştii, ţi-am spus? Ghiceşte...

— Cristian!

Maria şi-a regăsit tonul de drăgălaşă imputare de

astă-vară.

— Ba nu! Aşa este. Nu văd de ce te-ai ruşina. Unii oameni au darul ăsta.

— Aşa este? întreb.

— Se pare că da, redevine Maria foarte serioasă. Nu fără întrerupere. Uneori simt, doar uitându-mă la cineva, ce i se va întâmpla în viitor. Destul de rar. Pur şi simplu ştiu ce se va petrece în viaţa lui. Ceva foarte ciudat, înainte îmi băteam joc de lucrurile acestea. Mi se părea că viitorul nu poate fi cunoscut de nimeni, în mod obiectiv nu poate fi aflat. Poate ştii...

— Ce să ştiu?

— Săgeata timpului... Este îndreptată într-o singură direcţie, nu? Timpul este ireversibil. Atunci cum să vezi ce se va petrece în viitor? N-ai cum.

— Cu toate acestea...

— Da, aşa este. Am reuşit nişte previziuni corecte.

Prima a fost referitoare la Mariela.

Arată înspre mătuşa sa. Aceasta, în chip surprinzător, s-a înroşit şi pare atinsă de un alt fel de emoţie decât cea de dinainte. Ceva foarte lumesc. Este o femeie surprinzătoare, mă văd silit să recunosc. Acum îmi apare de-a dreptul frumoasă. Genul şoricel patetic cerând protecţie. Nu cumva are de fapt numai vreo patruzeci de ani? Îmi amintesc de-o cunoştinţă, femeie singură. A născut primul său copil la patruzeci. Fără soţ, l-a făcut cu un coleg de birou. N-aş fi crezut că fericirea poate modifica într-o asemenea măsură expresia unei feţe banale. Transfigurare, transă. Pe faţa Marielei, s-a instalat ceva asemănător, o intensă speranţă de fericire. Nu văd de ce nu şi-ar găsi un soţ, în al doisprezecelea ceas. Sunt aproape sigur, premoniţia Mariei la aşa ceva s-a referit. Risc:

— I-ai prezis măritişul cu un om cumsecade, ba chiar bogat?

— Da. Cum de-ai ghicit? Maria pare nedumerită.

— N-a fost prea greu.. Nu suntem foarte originali, noi oamenii... Există câteva trăiri stereotipe, umilitoare la

urma urmelor... Suntem incapabili să ne sustragem. Mariela, să mă scuze că-i spun pe nume, a avut o expresie cunoscută de mine. O stare echivalentă trăieşte oricare ins singur, după o anumită vârstă. Asta-i situaţia...

— Ce expresie? întreabă Cristian, privindu-mă incredul.

— De aşteptare a unui miracol. Este ceva interesant. Vine o zi, când omul începe să-şi piardă încrederea în sine însuşi. Este un proces obiectiv. Un om de treizeci şi cinci, să zicem, consideră, crede că-şi va găsi foarte uşor un partener sau o parteneră. Toată problema este să se decidă. O convingere ce îi influenţează întreg comportamentul. Vine însă o ruptură de mentalitate sau cum să-i zic. Omul se îndoieşte c-ar mai fi în stare. N-aş putea să spun dacă neputinţa sa este obiectivă sau subiectivă. Cert este doar că nesiguranţa lui de sine este vizibilă sau intuibilă. Când ai ajuns în această stare, începi să crezi: Doar o minune mă va mai salva de singurătate. Ai un comportament ce exprimă asta...

Mariela mă priveşte cu bunăvoinţă şi chiar admiraţie. Cei doi tineri, cu condescendenţa lor automată, atât de bine cunoscută. Tot creditul obţinut la ei cu prilejul maratonului s-a irosit, ca şi cum n-ar fi fost.

— Şi? întreb. S-a adeverit previziunea?

— S-ar părea că da, spune Maria. Mariela a cunoscut un bărbat foarte bine. Un român din străinătate. Nici nu-i vine să creadă. Se îndoieşte, dar eu sunt sigură.

Mătuşa şi-a păstrat expresia de fetiţă aflată în aşteptarea unui cadou mult dorit. O invidiez. Cel puţin în aceste momente, este posesoarea stării de preaplin.

Despre mine, nu cumva Maria ar fi în stare să dea vreun pronostic, vreo previziune? Nu în privinţa unei căsătorii providenţiale, de natură să şteargă retroactiv toate nereuşitele din viaţa mea, ci în cea a statutului de mortăciune vivantă. Voi mai reuşi vreodată să-l depăşesc? Sau mă aşteaptă până la sfârşitul zilelor mele o mai mult sau mai puţin lungă partidă de supravieţuire? Voi rămâne moralmente o legumă, precum pensionarii din *Zbor*

deasupra unui cuib de cuci, sau voi redeveni un animal liber, viu? Când amărăciunea ridicată în mine de evenimente se va mai micşora, voi regăsi preaplinul? Starea necesară pentru a trăi cu adevărat şi pentru a scrie bine, autentic? Ce mi-ar putea spune despre toate acestea?

Ochii ei verzi... Limpezimea lor îmi spune că reprezint o ipostază umană neperfecţionată. O privesc. O chestionez fară cuvinte. Simt, îmi intuieşte întrebarea. Îşi recapătă seriozitatea. Vorbeşte încet, ca şi cum n-ar ţine neapărat s-o aud:

— Vrei să-ţi spun ce ţi se va-ntâmpla? Da?

Încuviinţez. Sunt curios, dar este o curiozitate palidă, estompată, tocită. Deşi este vorba despre ceva vital.

— Virgile, să ştii, nu va fi foarte bine... Eu aşa văd. Cu tine se petrece ceva, n-aş putea spune exact ce.

Se-ntâmplă un fel de pierdere – Zâmbeşte cu sfială. — Să nu te superi pe mine, dar văd ca şi cum energia s-ar scurge din tine în valuri. De culoare albastră... — Se uită pe rând la fiecare. — O să spuneţi că sunt nebună...

Nimeni nu zâmbeşte. Vizualizez un abur bleu celest ce-mi iese din pori, o sudoare imaterială, mă simt slăbit, îmi revin.

— Ce-o să păţesc? o întreb. Mor?

— Nu ştiu. Tot ce ştiu ţi-am spus. Pierdere de energie şi sentimentul de rău. Nu ştiu dacă am făcut bine. Mi-am zis că vei suporta.

— Suport, bineînţeles. Mai ales, asta este groaznic, fiindcă vestea ta, premoniţia, nici nu mă impresionează prea mult. Mi-am cam pierdut capacitatea de-a mă emoţiona.

Apoi, ca şi cum un regizor nevăzut ar fi intervenit, conversaţia alunecă spre aspecte mult mai banale. Privirile magnetice ale Mariei se sting, Mariela redevine o doamnă destul de spirituală. Cristian se ridică şi deschide aparatul de radio.

— Ce părere ai despre ce se-ntâmplă? mă întreabă Mariela.

Ne spunem pe nume dintr-o solidaritate spontană de

generaţie.

— Ce să zic? Lucrurile evoluează foarte repede.

Nici n-ai timp să înţelegi o secvenţă şi-a apărut alta.

— Eu am renunţat să mai înţeleg. Mărturisesc. La început, am căutat să mă ţin la curent, dar apoi mi-am dat seama, nu sunt în stare...

Maria tace, ne priveşte. Nu se arată interesată de evoluţiile politice. Privirile ei sunt ale unei mame care-şi contemplă şi iartă copiii pentru neseriozitatea lor. Nemişcarea ei, aproape totală, ar trebui să mă neliniştească. Îmi dau seama cu întârziere, chiar atunci când vorbeşte, nu face niciun gest, doar buzele i se mişcă. Ca şi cum ar fi o statuie vorbitoare. Îşi ţine mâinile în poală. Atitudinea ei de abandonare... Nu ştiu cum s-o interpretez.

Discutăm apoi despre o demonstraţie. Cristian a fost acolo. Eu am urmărit-o la TV. Oameni politici ai zilei au venit printre manifestanţi. Din mulţime au apărut indivizi mai îndrăzneţi şi s-au urcat pe maşina blindată de unde vorbeau şefii, le-au luat microfonul şi s-au pronunţat. Să fie reintrodusă pedeapsa cu moartea sau nu? Să fie pus partidul comunist în afara legii sau nu? Cristian se însufleţeşte, devine pătimaş. Vor să ne fure Revoluţia! Asta vor! Îl ascult cu interes. Sunt de părerea lui, dar, de pe-acum, am început să înţeleg nişte relativităţi. La noi, decenii de-a rândul, omul obişnuit n-a avut ocazia să opteze între mai multe variante politice, problema lui a fost acceptarea puterii instituite sau respingerea ei, nimic altceva. Ca o fată măritată cu de-a sila şi resemnată, îşi acceptă soţul nedorit sau sabotează coabitarea cu el. Nu-şi pune problema unui divorţ.

În timp ce discut cu Cristian, mă uit din când în când înspre cele două femei. Maria este tot nemişcată. O asemăn cu o plantă în timpul unei ploi uşoare de primăvară, savurându-şi statismul, autocontemplânduse cu o plăcere necunoscută de fiinţele capabile de mişcare. Savurează o stare intensivă, exact ce-mi lipseşte mie. Preaplinul... Îl deţine, îl avea şi mai înainte, datorită

tinereţii, dar acum Dumnezeu i-a făcut încă un dar, i l-a înteţit. Bogatului i se va mai da, săracului i se va lua şi ce are. Avea o perfectă cenestezie, i s-a oferit şi revelaţia... N-o invidiez. Mă uit la ea ca şi cum ar fi fiica mea, mă bucur că există. În preajma ei mă simt parcă mai bine, într-o oarecare măsură.

Cine şi ce este mai important? Oamenii zilei?

Partidele politice nou înfiinţate, dibuindu-şi un drum în viaţa publică? Posibilităţile practice până mai ieri de domeniul utopiei, sentimentul că oricine poate să dea o lovitură, să iasă din anonimat, să trăiască, să scrie, să-şi facă un ziar, să adere, să se asocieze, să iasă din postura celui care aşteaptă la nesfârşit minunea unei căderi, schimbarea unei stări de lucruri datorită unei forţe necunoscute? Sau aceste două femei misterioase în liniştea lor? Omul individual şi abisul din el? Sau strada, lupta pentru putere şi pentru resturile căzute de la masa puternicilor?

— Un coleg al meu s-a făcut jurnalist, spune Cristian. Un inginer foarte bun. A renunţat la meserie, fără nicio ezitare. Timpurile sunt pentru cei îndrăzneţi, aşa zice.

— Are dreptate, până la un punct. Se livrează, nu face altceva. Posibilitatea de-a te vinde într-un mod mai avantajos decât până acum îi înnebuneşte pe mulţi.

— Bine, dar el este convins. Crede în partidul cu pricina, aşa spune. Eu îl ştiu om serios, poate nu este vorba numai de bani. Mi-a spus şi mie să merg cu el. Mai sunt locuri.

— Şi? Ce faci? Te duci?

— M-am gândit să merg, dar nu ştiu meserie... Cum să apar aşa, de pe stradă? Hop, jurnalist! Ziarist! Nu se poate.

— Ba se poate. Şi încă foarte bine. Nu este problema să ştii meserie. Nu suntem în America. Acolo jurnalistica este o meserie cu reguli destul de exacte. La noi, problema este în primul rând să adopţi o anumită mentalitate.

— Ce fel de mentalitate?

— Despre treaba asta am discutat cu Maria astă-vară,

i-am povestit despre un unchi al meu, jurnalist în anii treizeci, în Timişoara. Îţi mai aminteşti?

Maria încuviinţează, dar pe faţa ei văd dezinteresul ascuns, din politeţe. O admir, este o persoană cu totul specială. În aceste zile, când în conştiinţele celor mai mulţi stupefacţia este înlocuită treptat de o lăcomie legală, ca să zic aşa, este uimitoare o persoană lipsită de orice interes material, nici măcar străbătută de o invidie elementară faţă de cei cu mai multă energie şi mai ascuţit tupeu social, care au reuşit să apuce nişte bucăţi mai grase în festinul post-revoluţionar. Acum, multora le trec prin minte tot felul de combinaţii comerciale, de la înfiinţarea unui partid şi până la fondarea unei agenţii matrimoniale. Iar ea, Maria, îşi păstrează privirile curate şi energizante a unei iluminate. Este interesată numai de ce se petrece în ea însăşi şi de binele ce l-ar putea face altora, în mod gratuit.

De afară, se aude un păcănit ciudat. Mariela mă linişteşte:

— Este capacul unei guri de canal. Face aşa când trec maşini.

Cristian mă priveşte întrebător. Revin la ce-l preocupă.

— Ca să devii un jurnalist la noi, acum, trebuie să te lepezi de opiniile personale. Sau, în fine, să reuşeşti a te sugestiona: Ideile grupării sunt de fapt ale mele, apăr singura cauză dreaptă. Dacă nu te comporţi ca un om partid, nu rezişti. — Mă uit înspre Măria. — Există o componentă isterică în comportamentul jurnaliştilor, al comentatorilor politici, nu? Ce zici? — Nu-mi răspunde. Mă priveşte cu blândeţe de martiră salvată de la moarte împotriva voinţei ei. — Adică un jurnalist de vocaţie ia o atitudine mentală şi o amplifică într-un mod demonstrativ, indiferent de opţiunile sale reale. Să ne gândim la femeia numită în mod empiric isterică. Ea are un comportament exagerat în timpul actului său sexual. Aici este clenciul. Se dedă unei demonstraţii de senzualitate ce-l uluieşte pe partenerul mai puţin experimentat. Acesta îşi zice: Uite,

dom’le, asta-i femeie adevărată! Uite ce trăiri are! Nevastă-mea nu este nici la degetul ei mic! În realitate, soţia insului, cu orgasmele ei autentice şi mai puţin vizibile, este net superioară. În schimb, la palierul aparenţelor, isterica este mult mai convingătoare, fiind superioară unei femei normale. Un paradox! Mulţi bărbaţi preferă o parteneră spectaculoasă, prefăcându-se că n-au habar de minciuna ei. Vor să fie traşi pe sfoară într-un mod atrăgător. Ce nevoie am de autenticitate, dacă mă simt eu bine? Lucrurile nu sunt atât de simple. Natura nu este proastă. S-au făcut măsurători ale gradelor de excitaţie şi s-a constatat că stimulii autentici sunt mai puternici decât cei teatrali.

Maria zice neutru:

— Are dreptate. Nu te credeam atât de informat...

— Da, m-a interesat problema autenticităţii. Şi am tot extrapolat nişte teze banale. Dar să revenim, dacă vreţi... Am făcut această digresiune fiindcă jurnalistul este bine să sufere de frigiditate politică! Adică să te culci cu indiferent ce idee, cu o pasiune jucată de actriţă sau de actor. În fond, respectiva idee să-ţi fie indiferentă!

— Dacă ţi-e indiferentă, cum reuşeşti toată mascarada? întreabă Mariela serioasă, părând prinsă de teoria mea.

— Foarte simplu. Tocmai aici este esenţa reacţiei de tip isteric. Persoana respectivă are darul mimetismului, al simulării. La momentul potrivit, se montează foarte tare, dar, cum să spun, din cap, fără participare autentică. Un fel de actorie bazată pe o complezenţă de natură comercială, zic eu. De altfel, poate nu ştiţi, în casele de toleranţă sunt preferate femeile frigide. Cele normale nu sunt prea bune.

— De ce?

— Fiindcă se uzează prea repede. Trăirile autentice consumă, iată adevărul. Oricum, nu asta interesează acum. Importantă este preferinţa oamenilor pentru lucruri dinainte ştiute. Orgasmul autentic al unei femei ar putea să-l nemulţumească pe un ins mai convenţional... El a avut

cândva o femeie care făcea într-un anumit fel, foarte spectaculos... Există locuri comune şi în amor...

Cristian mă priveşte cercetător şi suspicios.

— Ai nişte preocupări... spune.

— Ţin de meserie, aşa cred. În orice caz, apropierea dintre jurnalistică şi curvăsărie mi se pare absolut justificată.

— Cuvântul este prea tare, intervine Mariela.

Maria nu pare defel uimită. Şi-a păstrat expresia de madonă sieşi suficientă.

— Am folosit-o între semnele citării. Vă rog să mă scuzaţi, amândouă.

— De ce să te scuzăm? întreabă Maria. Este o realitate. Nu văd de ce ne-am feri de cuvinte.

— Da, da, bineînţeles. Totuşi... N-am găsit alt cuvânt mai potrivit, pentru moment. Da, Cristi, da. Asta-i jurnalistica. O adaptare la parteneri fără întrerupere schimbaţi. Una profundă, nu numai schiţată, ce atinge străfundurile fiinţei tale morale, oricât ai crede că vei reuşi să te păstrezi în fond nepătat. Scriu câtva timp în favoarea cutărui partid sau grupare, îmi fac suma sau nu ştiu ce alte interese materiale, apoi mă retrag. Nu merge aşa. Ar fi prea simplu, mult prea simplu. Se strică fiinţa, eu aşa susţin.

— Maria se mişcă, a început s-o intereseze. — Este un pact cu diavolul. Am mai spus-o, mi se pare, mai înainte. Ireversibil. Nu poţi să-l denunţi, să revii la starea de lucruri de dinaintea încheierii lui. Astea nu sunt teorii. Am trăit pe pielea mea acest pact. Şi nu mai pot s-o dreg. Nu mai este nimic de făcut. Şi nu doar din pricina vârstei. Este o degradare morală ireversibilă! Din pricina ei mă simt un sacrificat.

Cristian pare impresionat. Se uită înspre iubita lui. O întreabă din priviri, îi cere părerea. Atitudinea lui de subaltern este foarte naturală, nu i se pare defel nepotrivit să renunţe la orgoliul său masculin, îl admir. Niciodată n-am reuşit să admit în sinea mea că o femeie este mai inteligentă decât mine, deşi de câteva ori am întâlnit

persoane ce-ar fi meritat-o poate.

— Maria, ce părere ai tu? întreabă Cristian, precaut.

— Ţi-am spus să nu faci jurnalistică. Am avut alte argumente. Teoria cu frigiditatea este foarte reuşită. — Mă aţinteşte cu ochii ei verzi, umezi de o emoţie ce nu se mai încheie. — Este adevărată, aşa cred. Ar trebui găsit un cuvânt mai puţin tare. Nici cel folosit de Virgil nu-i rău. Este o vânzare de sine.

— Ar mai fi şi jurnaliştii minori, spun. Adică nepreocupaţi de politică. Divertismente, umor, ştiri senzaţionale, crime, nu mai ştiu ce... Nu prea ştiu cum stau lucrurile cu ei. Probabil pierderea identităţii morale nu-i ameninţă prea mult. Poate sunt chiar imuni la virus... Ce-aş putea să spun despre ei? Sunt în primejdie de-a căpăta un fel de frivolitate intelectuală cronică. Ceva în acest gen... Să te ocupi o viaţă întreagă de nişte flecuşteţe... În fine, aici trebuie să-mi mai îmbunătăţesc teoria.

— Politica apare în toate, spune Mariela. Este greu s-o ocoleşti. Ai spus despre umor. Acum toate caricaturile sunt politice. Iar ştirile senzaţionale... Sunt în legătură cu nişte foşti oameni importanţi. Este un senzaţional politic.

— Da. ai dreptate. Până la un punct merge, rămâi curat. Atât timp cât arăţi, în diferite feluri, cât de rea şi de dăunătoare a fost dictatura. Apoi este însă cazul să optezi pentru o nouă politică. Nu poţi rămâne la condamnarea dictaturii. Publicul vrea opţiuni. Şi atunci...

Poloistul este meditativ. Mă întreb dacă aventura spirituală a Mariei l-a marcat ireversibil sau este doar ceva trecător, ca o iubire la prima vedere, treptat stingându-se în plictiseală. Îşi va recăpăta suficienţa de astă-vară? Va deveni un intransigent, precum prietenii lui din casa cea veche de pe Ştirbei Vodă, unde am trăit ciudatul proces moral, de care-am început să-mi amintesc ca de-un vis? Sau se va converti la o contemplativitate fără legătură cu nivelurile vulgare ale practicii sociale?

— Te înţeleg, spune. Nu se poate trăi atât de pur. Trebuie să faci unele compromisuri. Altfel nu se poate.

— Da, eu m-am referit la cuvinte şi la folosirea lor.

Aici apar compromisurile ce ucid sufletul. Pentru mine lucrurile sunt clare. Evenimentele m-au făcut să înţeleg un mecanism. Iar Maria, cu revelaţiile ei, nu face decât să mă confirme.

— Cum?

— Se pare că există doi poli, două extreme. Aici, de faţă ambele sunt reprezentate. Poate simplific puţin, dar esenţa asta este. La un pol se află sfinţenia. Maria o exprimă destul de convingător. Experienţa ei a fost pur spirituală. Ea a devenit bună, înţelegătoare, altruistă, nu are obsesii materialiste, nu este lacomă, nu vrea să apuce cât mai mult. Nu este nevoie să-mi mai aducă alte amănunte. Pe faţa ei se vede ce fel de om a devenit. Ea se află la antipodul existenţei de tip jurnalistic. Dacă aş putea să-mi încep din nou viaţa de adult, varianta ei aş alege-o... Eu, în schimb, reprezint destul de bine polul opus, cel al oportunismului diabolic, al minciunii practicate pentru atingerea unor obiective practice. Cristian, i-ai povestit Mariei ce v-am relatat atunci, în casa de pe Ştirbei Vodă?

— Da.

— Şi ce-a zis?

— Că sinceritatea ta este bună. Şi ceilalţi au spus tot aşa. Te-au apreciat. Au zis că eşti un om curajos.

— Mă bucur. Măcar atât. De fapt nici nu este curaj. Mai degrabă un fel de masochism mai curios manifestat. Atunci m-ai ghicit... Nu ştiu dacă-ţi mai aduci aminte.

— Am spus eu aşa ceva?

— Da, atunci când am început să vă relatez despre manuscrisul meu nepublicat...

— A, da, îmi amintesc. Şi-acum cred la fel. Asta este o chestiune secundară, întrebarea este ce fac eu, mă duc sau nu?

O ia de mână pe Maria. Stau amândoi în faţa mea, cuminţi, atinşi de o resemnare senină. Am sentimente paterne pentru ei, mi-ar plăcea să le fac cadou restul de energie vitală pe care-l mai posed. Să-l folosească ei mai bine decât mai pot eu s-o fac.

— Dacă vrei să renunţi la aprofundarea de sine, poţi

să te duci. Dacă eşti un consumator... Dacă n-ai convingeri personale prea puternice...

Cristian se încruntă. Lasă mâna Mariei. Expresia feţei i se înăspreşte treptat, de parcă ar copia expresia vreunui personaj pozitiv de western. Până şi felul cum articulează vorbele i se modifică într-o oarecare măsură. Spune:

— Bine, dar sunt situaţii când omul trebuie să arate ce este în stare. Nu toţi sunt nişte profeţi sau oameni sfinţi. — Priveşte vinovat spre Măria. — Nu te supăra, te rog! Eu cred, este o chestiune de vitalitate. Virgile, nu te supăra nici tu! Nici nu ne-ai spus foarte clar cine se află la celălalt pol... Ai zis că-l reprezinţi doar într-o oarecare măsură. Cine este?

— Omul politic necinstit. Minţind, îi pune în mişcare pe alţii şi se foloseşte de ei. Uite cine-i de partea cealaltă.

— Poate că meseria de om politic este mai greu de înţeles? Dacă omul obişnuit nici nu reuşeşte s-o înţeleagă prea bine? Ce-mi răspunzi la asta? Şi, dacă pentru a fi om politic sau jurnalist, îţi trebuie o energie mai mare decât pentru alte profesii, hm? La asta ce-ai de spus?

Ia te uită ce elocvent a devenit!

— Am auzit că profesia de jurnalist este foarte dificilă, spun. Într-o statistică, figurează imediat după cea de scafandru, pe locul al doilea. Ar fi ceva în ceea ce spui...

— Vezi? Dacă este ca în povestea cu vulpea şi strugurii? Zici că jurnalistica este rea şi imorală fiindcă n-ai fost în stare să-i faci faţă?

A devenit foarte agitat S-a ridicat de pe scaun, se plimbă prin camera mică, cu mâinile în buzunarele pantalonilor săi bleumarin. Ochii îi strălucesc, dar de această dată sunt nişte sclipiri impure, agresive, le cunosc foarte bine.

Oftez. Mă uit înspre Măria. Ea-l cunoaşte mult mai bine decât mine, ce-are de spus despre ieşirea lui? E neschimbată în interiorizarea ei, la fel de senină, parcă ascultând muzica timpului ce trece, savurându-şi propria cenestezie, devenită ideală.

— Cristian! spun. Ia stai un pic! Nu te mai plimba atât de furios! Ai dreptate, dacă ţii să-mi afli părerea. Se şi recunoaşte, meseria de om politic este cea mai dificilă dintre toate; cere un grad de inteligenţă foarte ridicat. Insul respectiv este un conducător de oameni, trebuie să fie în stare în fiecare clipă să ia decizii. El se află într-un flux de noutăţi, de informaţii. Trebuie să le prelucreze repede şi corect. Este posibil să fie aşa cum spui, iar teoria mea să fie a unui nevolnic, bună pentru oameni cu o mică energie vitală. Doar s-a spus, ştii, morala este pentru cei slabi. Metafora junglei... Oamenii politici, ziariştii, cei cu existenţe de tip jurnalistic, în general, ar fi carnivorele, iar ceilalţi ierbivorele, destinate să fie mâncate... Dar, cum să-ţi spun?

Contează ce doreşte insul în sinele lui adânc. Dacă vrea să scrie un mare roman... Sau să trăiască un roman autentic, adică o viaţă ca o simfonie, unitară... Sau dacă-i place să scrie sau să vorbească un şir nesfârşit de articole, de pe urma cărora să câştige o groază de bani, să aibă putere, să-şi satisfacă orgoliul, dar la urmă să constate că fiinţa lui a rămas neperfecţionată, primitivă, că sofismele au umplut viaţa, nu l-au făcut nici mai bun şi nici mai înţelept... Este o antinomie. Fiecare dintre cele două teze poate fi argumentată aproape la fel de bine. Depinde din ce parte priveşti lucrurile. Cu aceste precizări, îţi dau dreptate. Nu toţi pot fi nişte contemplativi... Nici nu mai trebuie să spun mai departe, fiindcă singur vei găsi destule continuări ale discuţiei... Sunt două opţiuni fundamental diferite. De fapt, marea concluzie este următoarea. Singura şi adevărata tragedie a cuiva este să intre din greşeală în tabăra cealaltă, printre ceilalţi, încălcându-şi astfel adevărata vocaţie.

*

Prin oraş, circulă un zvon, un mit mai bine zis. Se spune că unul dintre conducătorii politici ai zilei a fost răpit şi a lipsit trei zile. N-a existat nici-o informaţie oficială cu privire la absenţa lui. Presa a aflat cu întârziere, după ce omul reapăruse la locul lui. S-au făcut investigaţii,

dar fără nici-un rezultat concret. Intervievat, demnitarul a declarat: Totul este o scorneală. Unde a fost în zilele cu pricina? La munte. Jurnaliştii au făcut investigaţii, s-au găsit oameni care să depună mărturie în sensul celor declarate de omul politic. L-ar fi răpit o echipă de foşti participanţi la Revoluţie. Ar fi fost interogat cu privire la activitatea sa de dinainte şi la poziţia sa actuală. Ancheta s-ar fi desfăşurat într-o cabană forestieră, aflată în afara traseelor turistice. S-au purtat foarte politicos cu el, dar l-au somat să le răspundă la întrebări. După ce-au aflat ce i-a interesat, l-au adus înapoi la Bucureşti.

Este o poveste care-mi pare mai mult frumoasă decât adevărată. Ea vine să sintetizeze dezbaterile cu privire la vinovăţiile unora şi la pedepsele ce li s-ar cuveni. Mă frapează puternicul ei caracter livresc. Uneori, realitatea imită literatura, se ştie. Oamenii se inspiră în acţiunile lor din ficţiuni citite.

Acest mit este înrudit cu păţania mea de-acum câteva săptămâni. Discuţia mea, cu grupul lui Cristian şi Mihai a fost tot o anchetă, lipsită însă de vreun preliminariu terorist. M-am pus la dispoziţia lor de bunăvoie. Un literat-jurnalist care a tămâiat dictatura are însă o vinovăţie mult mai mică decât un deţinător efectiv de putere în timpul dictaturii. „Răpirea" mea ar avea totuşi o explicaţie. Diferenţa de mentalitate dintre omul obişnuit şi politician este imensă. Primul nu are, în mod obişnuit, o reprezentare foarte exactă a politicului, de regulă evaluându-l prin criterii ce ţin de sfera moralului. De aici tot felul de confuzii şi neînţelegeri. Este, deci, mult mai uşor pentru nişte studenţi să-l tragă la răspundere pe un literat, cazul meu, pentru nişte texte publicate. Vinovăţia lui este concretă: a inoculat şi a consolidat mentalităţi convenabile pentru dictatura comunistă. Pe când omul politic, dacă n-a fost un asasin, poate să invoce cu totul alte considerente în apărarea lui. Propaganda poate fi mult mai uşor reconstituită decât actele de conducere. Omul politic conduce prin indicaţii, vinovăţia lui este amplificată sau diminuată de executanţi. Mai intervine şi caracterul

ambiguu al exercitării puterii. Acuzarea unui regim politic înseamnă propunerea unui alt regim politic. Disidenţă înseamnă şi dorinţă de putere. Evoluţiile recente de la noi arată cât de impur poate fi actul de disidenţă politică.

Povestea cu răpirea şi interogarea politicianului îmi stârneşte invidia. Realitatea (miturile străzii fac parte din ea) se dovedeşte mai imaginativă decât literatura. N-aş fi fost în stare să născocesc o asemenea manevră. De vină ar fi o anume sclerozare a minţii mele. După o vârstă, omul nu mai reuşeşte performanţe deosebite în materie de imaginaţie. Exemplul cel mai clar l-am avut în timpul Revoluţiei, când am fost silit să recunosc: Ideea unei asemenea răsturnări a lui Ceauşescu nu mi-a apărut până acum în minte. Asta în timp ce unii anticipaseră cu brio scenariul respectiv. Nu mi-aş fi putut imagina răpirea şi din cauza unei idei de intangibilitate a autorităţii politice. Deceniile de comunism ne-au inculcat o mentalitate ce conţine ideea unei conduceri sacrosante, de neclintit. Când un ins şi grupul său au ajuns în vârful piramidei, acolo rămân. Tipic pentru resemnarea politică a unor indivizi formaţi în timpul unor dictaturi.

După ce-am auzit povestea, l-am căutat pe Cristian. Mi s-a părut că-mi ascunde ceva.

„Sper că n-ai făcut şi tu parte din grup…”

„Nu, n-am făcut.”

„De unde ştii amănuntele? De unde ştii că răpitorii au fost ajutaţi de un bun prieten al politicianului?”

„Aşa se vorbeşte, n-am altă sursă.”

„Nu ţi se pare că totul a fost o copilărie?”

„Nu, au apelat la sentimente… Nu merge doar cu cinismul…”

„Ce vrei să spui cu asta?”

„Nu este părerea mea. Am auzit-o şi pe-asta. Când ajunge sus, omul devine cinic. Este dispus să-şi păstreze puterea cu orice preţ.”

„Şi cum s-a apelat la sentimentele lui?”

„L-au întrebat dacă vrea sa trădeze Revoluţia sau nu.”

„Asta nu-i întrebare s-o adresezi unui om politic. E puerilă. Doar n-o să răspundă afirmativ. Iar cinismul este incriminabil doar în ordinea morală. Puterea are o altă logică.”

Am mai discutat destul de mult. Cristian mi s-a părut reticent. M-a privit suspicios, de parc-aş fi fost un provocator pus să-l tragă de limbă. Iar apoi, pe neaşteptate, atitudinea lui s-a schimbat. Probabil mi-a apreciat pozitiv opţiunile politice, deşi am încercat să mă păstrez la nivelul generalităţilor. Cu aerul că ia o decizie importantă, a scos din buzunarul blugilor câteva file de hârtie împăturite şi destul de mototolite. Mi le-a întins.

„Uite, mi-a spus, citeşte asta! O să-ţi schimbi poate părerea. Vei vedea că povestea cu răpirea şi anchetarea ar putea fi adevărată.”

Era o copie xerox după o dactilogramă destul de îngrijit realizată.

„Poţi să mi le laşi?”

„Chiar ţi le fac cadou. Nu este un document secret. Au fost difuzate, ca nişte manifeste. Le-am găsit într-un parc, pe-o bancă.”

„N-ai niciun amestec?”

A ridicat agasat din umeri:

„Poate glumeşti... N-am habar de treaba asta...” Am citit câteva rânduri. O surpriză, într-adevăr.

Am spus:

„De fapt, n-are nicio importanţă de unde provin. Principalul este că există. Mă întreb dacă nu cumva sunt apocrife. Ancheta a avut într-adevăr loc sau nişte intelectuali au organizat o farsă mai puţin obişnuită?”

„Adică ancheta să nu fi fost?”

„Da. De ce nu? În ziua de azi totul este posibil.”

Reîntors acasă, am citit cu atenţie textul. Cum de nu l-a publicat până acum unul dintre ziarele de scandal recent apărute? De neînţeles. Să se fi temut de o eventuală dezminţire? Mă îndoiesc. Mai degrabă mi se pare plauzibilă o alta variantă: Cristian şi prietenii săi s-au apucat de confecţionat literatură! Au lucrat ei înşişi sau au

apelat la un om de meserie? Replicile ar putea face parte dintr-un interviu repede uitat, dar şi dintr-o piesă de teatru. Ar merge şi ca dialog într-un film politic. Textul apare sub forma unui dialog dramatizat. Interlocutorii sunt notaţi prin iniţiale. Iniţiala răpitului este P, de la putere.

P: Actul vostru este terorist. Sunteţi pasibili de pedeapsă penală. Sechestrarea unei persoane oficiale.

A: Ştiam. Ne-am asumat toate riscurile.

B: Dacă v-am fi rugat să staţi de vorbă cu noi, n-aţi fi acceptat.

P: Nu este adevărat, întotdeauna am acordat interviuri. Jurnaliştii o ştiu. Niciodată n-am refuzat un ziarist.

B: Aţi făcut afirmaţii convenţionale. Bune de tipărit în presă.

P: Le-am comunicat părerile mele. Le-am răspuns la toate întrebările.

C: Vă informez că nu ne găsim într-o redacţie de ziar, fie şi clandestin. Nu vă cerem să ne acordaţi un interviu.

P: Foarte bine. Aştept să-mi spuneţi ce doriţi de la mine.

A: Dorim să ne răspundeţi la câteva întrebări. Cu maximă sinceriate. Vă asigurăm, afirmaţiile dumneavoastră nu vor fi făcute publice.

P: De acord.

A: Prima întrebare. În România, în decembrie 1989, a fost o revoluţie sau o lovitură de stat?

P: A fost o revoluţie.

A: Aveţi cunoştinţă de ipoteza că evenimentele urmau oricum să se precipite, fiind pregătită o lovitură de stat pentru 30 decembrie?

P: Nu ştiu nimic.

A: O altă întrebare. În primele zile de după Revoluţie aţi declarat că grupul dumneavoastră nu doreşte decât să gestioneze puterea până la alegeri. Apoi aţi dovedit contrariul. Asta înseamnă că acţiunea dumneavoastră politică a început mai demult. Un grup nimerit întâmplător la putere nu se cramponează cu atâta îndârjire de ea. Şi

nici nu dă lovituri sub centură. Ce intenţii aveţi în realitate?

P: Lovituri sub centură... Ce înseamnă asta? Ştii bine, politica este arta posibilului. Închipuiţi-vă că în locul grupului meu s-ar afla unii dintre cei care ne combat. Cum s-ar comporta? Cine renunţă la putere de bună voie? Puteţi să-mi daţi un exemplu?

A: Nu ne interesează aspectul filosofic al problemei. Vă rugăm să ne răspundeţi la întrebare. Ce intenţii aveţi de fapt?

P: Dacă nu v-aş vedea figurile ameninţătoare, aş crede că glumiţi. Cum adică? Un om politic declară intenţii, nu are. Sau, mai bine zis, are una singură: să rămână la putere.

B: Ăsta este cinism.

P: N-aş spune. Noi nu sfidăm legile morale ale societăţii. Voi sunteţi victimele unei confuzii. Cea dintre morală şi politică. Nu se poate face politică prin mijloace exclusiv morale. Este o imposibilitate. Niciodată un moralist n-a ajuns un mare om politic.

A: De ce?

P: Fiindcă moralistul este un teoretician. El înţelege lucrurile în principiu. Când este chemat să rezolve situaţii practice, să ia decizii pe loc în conjuncturi inedite, nu se descurcă. Noi nu suntemi imorali, nu urmărim scopuri antisociale... Pornim, în schimb, de la premisa că putem conduce mai bine decât alţii. Asta-i tot.

C: Ce-ar spune alegătorii dacă v-ar auzi? V-ar mai vota? Ce credeţi?

P: Nu ştiu ce aveţi de gând să faceţi cu înregistrarea, dar nu veţi reuşi să mă discreditaţi. Speculaţiile n-au nicio importanţă. Dacă le veţi scrie nu veţi găsi prea mulţi cititori pentru ele. Nu cunoaşteţi psihologia alegătorului. Şi în special a celui de la noi.

O făcătură stângace. Într-o discuţie reală, participanţii n-ar fi vorbit cu atâta detaşare, ca nişte participanţi la un simpozion. Este în mod sigur un text apocrif. Poate chiar Cristian l-a scris, în chip de jurnalist

începător.

Se discută probleme până nu demult arzătoare. Academic, fără cea mai mică emoţie, ca şi cum evenimentele s-ar fi petrecut cu mulţi ani în urmă. Cu sau fără voie, autorul (răpirea înaltului demnitar este o poveste) a reuşit să exprime un fenomen ce ţine de psihologia socială: stingerea marii emoţii declanşate de Revoluţie.

Evenimentele se scurg într-un ritm ce exclude orice interpretare mai amănunţită. Nu-mi rămâne decât să urmăresc fluxul şi refluxul luptei pentru putere. Sentimentul ce mă domină acum este un hibrid format din vinovăţie şi amărăciune. Stupefacţia a dispărut. La fel şi absurda senzaţie de a fi devenit un orfelin, încercată în primele zile de după Revoluţie. Citind articole de ziar, constat: Nu sunt un original în materie de atitudini post-revoluţionare. Ar fi posibilă alcătuirea unei diagrame a mentalităţilor pornindu-se de la presă. În aceste zile, pare a predomina o retorică a amărăciunii, efect al şocului pricinuit de lupta pentru putere şi de stingerea emoţiei colective. Marile promisiuni nu se îndeplinesc. Nu neapărat fiindcă ar fi vinovat cineva anume. Până la un punct – dezamăgirea este în firea lucrurilor. Dacă tensiunea emoţională ar dura dincolo de anumite limite, ar trece în tragedie, precum în marile poveşti de dragoste. Iubirea nedomesticită se transformă în moarte, realitatea prozaică este un receptacul prea şubred pentru ea. Poezia Revoluţiei se transformă în proză. Oamenii nu sunt în stare să trăiască prea multă vreme în tensiunea emoţională a acelor zile. Sufletul colectiv a ales înlocuirea brutală a poeziei revoluţionare – crudă, dar autentică –, cu rapida decădere în vechile formule de viaţă românească, lupta pentru căpătuire uşoară, pe seama altora? Sau un destin ironic al românilor?

Nesfârşitele meschinătăţi ale luptei politice le amintesc oamenilor o lege: poezia sublimă a momentelor revoluţionare naşte proza încăierărilor demagogice, comedia confruntărilor parlamentare şi chiar tragedia

întoarcerii la un trecut părând iremediabil depăşit.

*

Pentru a înţelege în ce secvenţă psihologică mă aflu, trebuie să mă rup de exterior, măcar pentru o vreme. O asemenea desprindere nu-mi este însă accesibilă.

În lunile trecute de la vizita mea în Banat, a funcţionat un mecanism reconfortant. Aprofundarea trecutului şi jocul analogiilor mi-au făcut bine. Tot citind documentele împrumutate de la *Tante* Olga, mi s-a părut că descopăr unde am greşit. Am trăit ceva asemănător unei iertări de sine.

A fost un apel la amintiri, la efectul lor benefic. Trucul dintotdeauna. Revoluţia m-a smuls din contemplarea trecutului, de-abia începută, atât de savuroasă, mi-a interzis reveriile şi analizele îngăduitoare ale neamurilor mele din Comloş. Dintr-o dată, m-am trezit aşteptând un miracol venit din afară. O întoarcere radicală de mentalitate. Am simţit: Minunea este posibilă, vine nu din amintirile mele, ci din exterior, din solidaritatea cu nişte oameni vii. Acum, când sentimentul de comuniune s-a estompat ba chiar începe să se transforme în contrariul său, constat cât de comodă era resemnarea din timpul dictaturii, gândul că răul politic este un dat fatal şi doar trecerea lentă a timpului îl va lecui cândva, într-un viitor incert. Am ajuns astfel să trăiesc un regret de gradul al doilea. De unde în timpul ultimelor luni ale comunismului regretam pierderea tinereţii şi irosirea unor vieţi asemănătoare cu a mea, acum îmi pare rău după acea perioadă când exteriorul era atât de închis şi de absurd, dar permitea o evadare perfectă în amintiri. Regrete paradoxale de deţinut adaptat la condiţiile de viaţă din lagăr şi incapabil să-şi depăşească senzaţia de disconfort adusă de eliberare.

Am înţeles: determinările genetice şi cele politice au fost aproape la fel de importante, în ceea ce mă priveşte. Undeva, în generaţia celor trei fraţi, s-a produs o ruptură, o falie fatală, o cădere în inautenticitate. Tatăl meu a intuit-o şi i s-a opus. El a simţit că jurnalistica, scrisă sau

trăită, devine periculoasă dincolo de anumite limite. S-a străduit s-o evite şi, până la un punct, a reuşit, imitând stilul de viaţă al bătrânului, al lui Nicolae. Transplantat la oraş, s-a mulţumit să fie un profesionist de primă mână, n-a intrat în politică decât atunci când n-a mai avut încotro.

Dezastrul lui a început tocmai de la contactul cu politica şi, în chip oblic, cu forma jurnalistică de viaţă. Fiind un incapabil de minciună, fie ea şi vitală, a fost aruncat din şa. O gafă de natură politică l-a eliminat din Bucureşti, o alta din orăşelul unde-am ajuns în 1949. A încetat să trăiască, începând să supravieţuiască atunci când avea vârsta mea de astăzi. În ceea ce-l priveşte, a fost o coincidenţă a destinului individual si a celui politic. Moartea lui Victor, fratele meu, tizul jurnalistului din anii treizeci, a fost parcă o pedeapsă gândită simultan de aceste două instanţe. În anii următori, resemnat, exercitându-şi automat inteligenţa şi competenţa profesională, a lucrat foarte bine. De-abia acum încep să-i înţeleg amărăciunea şi neîncrederea faţă de mine. Îmi decupa din ziare şi reviste articolele, dar era nemulţumit. Şi tot acum pot să înţeleg în mod corect strania lui dorinţă ca eu să nu fac studii superioare, să rămân o fiinţă modestă, cu un serviciu oarecare. A intuit că drumul meu printre oamenii de carte va fi neconvingător, chiar fals? Sau s-a gândit că vremurile nu sunt pentru intelectuali; aceştia având la dispoziţie doar o lungă partidă de resemnare? Mi-a simţit laşitatea intelectuală şi morală? De ce mi-a recomandat o carieră de lucrător manual? Pentru a mă feri de-un pericol ce dormita în firea mea? Judeca prin analogie cu el însuşi? Înţelesese că fără demagogie un intelectual nu are şanse reale de realizare în contextul românesc de după 1946? Se gândea că nu voi fi în stare să mă înregimentez oportun şi nici să rămân pur?

De fapt, nu ştiu foarte exact ce gândea despre mine. În ultimele lui zile, când îşi aştepta moartea la spital cu curaj de ostaş, i-am dus un articol apărut într-o revistă importantă din Capitală. Un eseu fără nicio tentă politică. Autorul comentat de mine fusese un politician versatil, n-o

ştiam. M-a lăudat, pentru prima oară mi s-a părut pe deplin mulţumit de o producţie a mea. Apoi m-a întrebat:

„Ştii de ce este agreat astăzi?”

N-a mai apucat să-mi dea amănunte, în cameră au apărut nişte rude venite în vizită. A murit peste trei zile. Articolul meu era mincinos în esenţa lui, iar laudele erau sofistice. Redacţia îmi acceptase textul pentru că pica bine pe o aniversare.

Da, despre el se poate spune că a fost o victimă politică. Modest şi competent, instruit, având cunoştinţe surprinzătoare, scoase la iveală doar în treacăt, pentru a-l înţepa pe vreunul care comitea vreo eroare culturală. Ar fi putut să se descurce bine cu limbile străine după ce-a fost concediat, dar a acceptat servicii foarte modeste, fără să ezite uneori să-şi ironizeze şefii, devenindu-le foarte antipatic, pentru ca apoi să-şi ceară transferul într-o altă slujbă umilă, unde întregul ciclu avea să fie reluat.

În tatăl meu, destinul lui Nicolae ar fi trebuit să se repete, aşa au fost premisele. Încă un adevăr înţeles de mine cu mare întârziere. Dintre cele patru vieţi, numai a lui Nicolae are autenticitatea unui roman adevărat. Greşeala lui din război, fetiţa făcută în Tirol, la Sankt Johann, nu mi se pare o disonanţă. (Mama ei i-a scris Sânei, rugând-o s-o primească în vizită. A fost refuzată, dar nu s-a supărat. Un copil este un dar ceresc. Wetty se considera o norocoasă.) Autentică a fost şi nedumerirea lui din anii de după 1946 când roata istoriei începuse să se întoarcă în sens invers, stricând ceea ce generaţia lui construise. A fost un om întreg şi a trăit după pofta inimii. Dintre textele citite de mine astă-vară şi în lunile ce-au urmat, însemnările de război sunt cele mai autentice, cele mai adevărate. Niciodată n-am avut şi nu voi avea echilibrul său şi nici sentimentul lui desăvârşit de-a se afla în rând cu oamenii.

Cei trei domni – Gheorghe, Victor şi Lelu – nu s-au mai simţit atât de bine în ei înşişi. În privinţa, lor n-a fost vorba doar de clasica dezrădăcinare.

Gheorghe a fost o victimă politică, dar nici destinul

nu l-a protejat. A fost pedepsit pentru orgoliu? De ce nu eşti în stare să dai cezarului ce-i al cezarului? l-ar fi putut întreba vreo materializare a nemilosului său destin. De ce nu poţi să faci un minim gest de vasalitate faţă de şefii tăi? Ce te opreşte? Conştiinţa propriei tale superiorităţi? N-ai dreptate, sunt şi alţii la fel de inteligenţi şi de citiţi ca şi tine. Şi uite-i cum se mlădiază după alţii, cum îşi îndoaie şira spinării pentru a trăi mai bine şi-a reuşi să-i determine pe alţii să se încline în faţa lor... Maică-mea susţine până astăzi că micul Victor n-ar fi murit dacă nu plecam din Bucureşti. Simte ea, aşa ar fi fost. Leucemia este o boală virală. Victor n-ar fi dobândit-o şi n-ar fi murit dacă tată-to ar fi fost mai maleabil, s-ar fi dat puţin bine pe lângă şefii lui. Nu ne-ar fi aruncat la dracu-n praznic. Altfel ar fi fost viaţa. Şi tu ai fi avut o altă viaţă.

Zilele acestea, am fost la casa unde am stat până în 1948. Într-un bloc cu patru etaje. Mi s-a părut mai mic ca înainte. M-am dus la fostul nostru apartament. Mi-ar fi plăcut să intru şi să văd cum mi se par încăperile astăzi, după atâţia ani. Am sunat, n-a ieşit nimeni. Un ins foarte amabil, bunic fericit, m-a informat: Actualmente apartamentul este locuit de un activist, un bătrân singur, cam ciufut. Nu prea se poate sta de vorbă cu el. Un celibatar, la unele sărbători se fotografia într-un grup organizat în jurul lui Ceauşescu. Lucrurile se leagă până şi la nivelul coincidenţelor. Locuinţa funcţionarului superior de bancă a fost preluată de un „ilegalist”.

Desigur, nu este vorba de a-l blama pe un necunoscut. A aderat la partidul comunist din convingere, probabil. A activat, apoi a fost demnitar şi a acceptat un apartament foarte bun la fel cum disidenţii de azi se mută în vile din cartiere rezidenţiale. Ce să-i faci? Omul este martir şi fanatic doar până la un punct. Sunt familiile în joc, nevestele, mai totdeauna ambiţioase, concurenţa feminină în materie de locuinţe cât mai bune.

Bunicii mei au plecat de la zero. N-au exploatat pe nimeni. În anii imediat următori primului război mondial, când Nicolae Herzovi era încă un om destul de sărac, tatăl

meu a urmat gimnaziul şi apoi liceul întreţinându-se singur. Bătrânii îi plăteau doar hainele. A fost o perioadă despre care nu-i plăcea să povestească. La Periam, a locuit la îngrijitorul şcolii, pentru găzduire şi mâncare a măturat clasele, coridoarele, scările, a tăiat lemne şi-a făcut focul în sobe. N-a fost uşor, şcoala era mare. Era slugă, dar avea energie să fie printre primii la învăţătură. După încheierea liceului comercial n-a putut să se înscrie la universitate. Şi-a luat un serviciu şi de-abia după vreo opt sau zece ani a reuşit să se înscrie şi să absolve Academia Comercială. Şi aici a obţinut calificative foarte bune. S-a făcut singur pe sine, n-a oropsit pe nimeni. Şi cu toate acestea, în locuinţa lui şi a familiei lui s-a instalat ilegalistul. Relaţiile mi le-a dat tot un avantajat al regimului comunist. Un pensionar bine întreţinut. Povestindu-i cine sunt şi ce caut acolo, a avut un zâmbet ambiguu şi a clătinat filosofic din cap. Aşa a fost să fie, mi-au spus privirile lui. Nimeni nu este vinovat în afară de Istorie. Restul este demagogie şi luptă pentru putere. Când treci dincolo de filosofia precară a articolului de ziar, constaţi că marile idei de care se face caz n-au nicio acoperire în realitate. În politică, totul depinde din ce parte priveşti lucrurile. Totul este argumentabil.

Victor şi Lelu, în schimb, au păşit cu stângul. Tatăl meu a trăit ca un ţăran, sumar deghizat în orăşean cultivat, ei s-au străduit să realizeze o mutaţie, s-au străduit să se facă de-a binelea domni, spre deosebire de Gheorghe, fratele mai mare, înlocuitorul tatălui lor pe parcursul lungilor ani ai primului război. Ei au încercat să trişeze viaţa, să fure prin magia vorbelor. N-au obţinut un elixir de fericire, ci un drog aducător de nenorocire.

Victor a pactizat cu diavolul. S-a aruncat în jurnalistică şi în oratorie cu patimă şi uitare de sine. Să fii cinstit şi corect, îl sfătuise tatăl său. Dar, când începi să minţi, şi-ţi faci o meserie din potrivirea cuvintelor în favoarea unui partid, repede uiţi de bunul simţ ce ţi-a fost pritit de tatăl tău şi de fratele tău mai mare. Iute treci peste nuanţele adevărului şi începi să te gândeşti doar la

vorbele potrivite într-o anumită ocazie, la cuvintele ce i-ar pica bine şefului tău, cel care te-a făcut jurnalist destul de bine plătit. Iar apoi, când te-ai calificat jurnalist şi, vorbind în public, te-ai convins că posezi oarecare charismă, să te gândeşti doar la ce le-ar plăcea mult să asculte viitorilor alegători. Alegându-ţi în minte frazele, te-ai simţi îmbătat de o ameţeală necunoscută. Prin minte, ţi-ar defila trofeele rezervate celor care ştiu să mintă mai bine decât oponenţii lor: vile, maşini, femei frumoase, soţii de neam mare, copii molipsiţi de nobleţea soţiei tale şi având un sânge mai subţire decât sângele tău de ţăran bănăţean, iremediabil lipsit de lustru, dar spirit de inteligent, energic, consternându-i pe intelectualii rasaţi, proveniţi din familii ilustre, dar fatalmente lipsiţi de vitalitate.

Aşa a cugetat Victor în anii când zeiţa norocului părea să fie favorabilă, iar patronii săi politici îi prevesteau o carieră strălucită. A fost din eroare considerat o mare speranţă. Nu făcea parte din tabăra jurnaliştilor, ci din a lui Nicolae şi Gheorghe. Şi a mea. N-a fost un câştigător la loteria puterii, fiindcă nu avea suflet de sofist, era un infirm din acest punct de vedere, ca şi mine. Nimerit din greşeală printre carnivore, printre felinele mari ale politicii bănăţene. Bocu s-a înşelat în privinţa lui. Adevărata lui vocaţie era munca austeră de bibliotecă. Începuse bine. Se afla pe pista ce l-ar fi dus spre o viaţă conformă cu aspiraţiile lui adevărate. N-ar fi trebuit să se amestece în politică. Era un timid, dovadă este amorul lui pentru o femele atât de umilă. Jeni îi asigura un climat de adulaţie şi admiraţie necalificată, îl ajuta să-şi învingă ezitările, nesiguranţa de sine a comloşanului fălos, nimerit în Capitală dintr-o eroare. Victor a fost îndrăzneţ în scris şi în vorbit. N-a avut curajul să atace vreo fată din protipendadă. Nu şi-a folosit astfel faţa lui de băiat frumos şi forţa virilă ce se citea pe bărbia despicată, a preferat să-şi petreacă duminicile în partide de cărţi cu prieteni care locuiau, ca şi el, în cămăruţe modeste. N-a ştiut, n-a intuit că tentativa lui de a-şi ului consătenii nu implică atât efort intelectual, cât mai ales artă de-a manevra într-un câmp

uman, esenţial diferit faţă de cel din sat şi de cel din oraşul ardelenesc unde şi-a făcut liceul.

A pus osul, s-a îngropat vreun an în Biblioteca Academiei, a făcut un munte de fişe ajunse acum la mine, a rezumat sute de cărţi, a conceput o bibliografie a scrierilor despre Banat şi o antologie uriaşă de citate, practic imposibil de realizat într-o viaţă de om. A prins sabia succesului de lamă, în loc s-o apuce de mâner. N-a ştiut şi n-a intuit cum se părăseşte un grup social şi cum se pătrunde în cel de deasupra. A intervenit şi destinul, întâmplarea. Dacă n-ar fi fost concediat de la Biblioteca Academiei, poate nu s-ar fi aruncat cu atâta ardoare în jurnalistica politică, poate s-ar fi disciplinat în cele din urmă, ar fi adoptat un ritm acceptabil, neucigător. N-a fost să fie, nici în viaţa lui. A dat greş. O enormă putere de muncă, nici măcar visată de mine, s-a risipit, a devenit fapt de arhivă particulară, hârtii ce vor ajunge în curând pe mâini străine, vor fi irosite de oameni cărora numele de Herzovi nu le spune nimic.

Sunt ultimul bărbat ce-i poartă numele lui Nicolae Herzovi. Fiica mea trăieşte în ţări străine, peste câţiva ani aproape va uita cum a chemat-o înainte de căsătorie. Va purta un nume cu rezonanţe anglo-saxone? În lumea bulversată de azi orice combinaţie matrimonială este posibilă.

Sunt *il frutto,* pentru mine au trăit şirul de bărbaţi din neamul Herzovi. Ce le-aş spune dacă i-aş întâlni într-un for al umbrelor? Am ajuns om în rândul oamenilor, îndeplinind astfel programul de viaţă al lui Nicolae? Am fost un jurnalist bun, perfecţionând schema de viaţă a celor doi unchi ai mei, unul mort la douăzeci şi patru de ani, celălalt eşuat în postura misterioasă a celui care şi-a supravieţuit? Tatălui meu ce i-aş răspunde? Dacă m-ar întreba cât de bun profesionist am fost şi în ce măsură mi-am dres viaţa cu minciuni?

I-aş spune lui Nicolae: N-am reuşit să ajung un om în rândul oamenilor. Din lipsă de condiţii, dar şi dintr-o damnare subtilă, exprimată mai întâi printr-o alegere

greşită a profesiei. Atunci, în satul din Bărăgan, în seara de iarnă geroasă, când m-am trezit angajându-mă să devin scriitor, s-a petrecut o comutare funestă. La damnarea istorică, ce interzicea din principiu spunerea adevărului, am adăugat lipsa de vocaţie. Nu eram făcut pentru jurnalistica literară, nu ştiam să-mi negociez trădările. Am minţit fără convingere, am mistificat pe jumătate, am tămâiat si am înjurat cu ezitări. Drept urmare, n-am reuşit nici să conving şi nici să devin un om de partid, fie şi literar. Astfel de ambiguităţi şi nu lipsa de talent m-au plasat definitiv în plutonul autorilor menţionaţi în istoriile literare doar la bibliografie.

Eşecul profesional, mi se va spune, nu te-ar fi împiedicat să te realizezi ca bărbat, să ai o familie şi nişte copii reuşiţi. Ba da, aş răspunde, dar piedica a fost de o natură mai deosebită, ieşită din comun, aproape de neimaginat pentru un străin de munca literară. Cine lucrează din vocaţie are o bună stare de spirit, munca lui îi aduce o oboseală plăcută şi o satisfacţie ce-l fortifică psihic. Pentru el, familia nu este o povară. Altfel se simte în el însuşi unul pentru care îndeplinirea obligaţiilor sale profesionale este un chin niciodată întrerupt, o caznă pe viaţă. El va hotărî – o decizie greşită, dar dătătoare de speranţe: lipsa de vocaţie, la început doar presimţită, apoi pe deplin conştientizată, trebuie suplinită prin tenacitate. Un familist n-are timp să lucreze şi să citească suficient de mult. Va trebui, sunt nevoit să rămân singur, pentru a mă perfecţiona cumva într-o meserie asumată dintr-o întâmplare nenorocită. Firesc ar fi să renunţ, dar orgoliul nu mă lasă. M-am angajat faţă de o fată, dar mai mult faţă de mine însumi. Trebuie să-mi ţin cuvântul, să merg până la capăt, orice s-ar întâmpla. Aşa încep damnările, printr-un act de voinţă. Omul are o ambiţie şi uită că dincolo de nişte limite este nu numai imoral, ci şi funest să perseverezi. Şi, după un timp, exasperat că treaba lui literară, întreprinderea lui nu prosperă atât de repede pe cât a sperat, recurge la nişte adăugiri, la câteva mici proptele politice. Imensa majoritate face aşa, îşi zice. Şi

atunci, minune!, editurile şi publicaţiile devin dintr-o dată foarte permisive, redactorii lor, de unde până mai ieri nici nu te băgau în seamă, căpătând brusc mutrele unor oameni nedormiţi, de-abia înfrângându-şi pofta de-a căsca, te privesc cu bunăvoinţă şi te-ndeamnă să le-aduci cât mai repede manuscrisul. Iar tu te înviorezi, începi să crezi într-o întoarcere a jocului. Sunt talentat, sunt om de vocaţie, dotat din naştere pentru literatură, dar până acum a fost o conjuncţie de întâmplări nefavorabile. Aşa se alege jurnalistica în dauna literaturii. Nu este vorba numai de articole rapid însăilate direct la maşina de scris, dar şi de cărţi, luări de cuvânt, conversaţii private, de viaţă, cu alte cuvinte. Foloseşti vorbele spre a-ţi ascunde adevăratele păreri şi sentimente, în scopul de-a obţine avantaje practice, ai devenit un jurnalist. Asta-i tot.

Revoluţia mi-a curăţat gândirea, nu mă mai îndoiesc de asta, dar acum luciditatea începe să mi se estompeze. Sursa ei afectivă îmi dă din ce în ce mai puţină energie. Ar trebui să-mi notez concluziile de arheologie personală, eventual să le includ într-o scrisoare adresată fiicei mele. Deşi nu cred c-o interesează acum adevărul despre mine. Când ea însăşi va începe să îmbătrânească, iar eu voi fi de multă vreme mort, se va întreba poate ce fel de om a fost tatăl ei şi-şi va răspunde singură, aşa cum fac eu acum.

Mai ştiu: M-am înşelat când am sperat într-un miracol venit din exterior, adus de întâmplare. Singura mea resursă sunt eu însumi.

*

În primele zile de după 21 decembrie, am trăit foarte intens, ca toată lumea. Am adoptat unele versiuni cu privire la cele petrecute în Bucureşti,

Timişoara şi alte localităţi unde au murit oameni. Cine a tras? La început s-a ştiut. Au fost teroriştii, garda pretoriană, fidelii dictatorului. N-au acceptat ideea că şeful lor a pierdut partida. Furibunda presă postrevoluţionară aduce acum revelaţii peste revelaţii. Teroriştii au făcut parte din trupele de securitate. Armata a fost cel de-al doilea grup social eroic, după tineret. Aşa s-a ştiut. Acum

se spune că armata a tras la Timişoara şi la Bucureşti. Ideea de armată eroică şi-a pierdut puritatea poetică de la început. Îmi este greu să cred că armata a tras neprovocată.

Presa îmi întoarce pe dos şi altele dintre impresiile primelor zile. De pildă, cadavrele din faţa Ministerului Apărării Naţionale. Nu erau ale unor terorişti. Erau militari împuşcaţi din greşeală. Dispariţia teroriştilor făcuţi prizonieri. Unde sunt? Mulţi au fost prinşi, se vorbea despre ei la radio, erau arătaţi la televiziune. Se povestea cum au fost scoşi din subteranele Capitalei şi arestaţi. Când vor fi judecaţi? Nimeni nu ştie nimic, presa ocoleşte cu grijă subiectul. Zile în şir, mass-media i-a descris drept nişte făpturi ale iadului, roboţi fără suflete, amorali. Acum au fost daţi uitării.

Politicianismul se dezvoltă în mod exponenţial. De la o zi la alta, oamenii politici improvizaţi capătă tot mai mult aplomb. Îi mână la început doar sfântul tupeu, dar apoi, ca nişte frankensteini, autoperfecţionabili, deprind o retorică minimală, se ilustrează public, se transformă din nişte necunoscuţi stângaci în persoane care acordă interviuri. Contemplându-i, nu ştii cum să reacţionezi. Să te întristezi sau să te înveseleşti?

Multe pot să li se reproşeze unora dintre oamenii politici ai zilei. Ziarele nici nu fac altceva, ieşirea lor din monotonie fiind năucitoare şi, în cele din urmă, aducătoare de blazare. Jurnaliştii specializaţi în laude s-au transformat în polemişti cu aplomb, confirmându-mi astfel teoria cu privire la versatilitatea consubstanţială meseriei lor.

Bietul unchiul Lelu! Dac-ar fi fost în minţile lui, cum s-ar mai fi înviorat, văzându-şi partidul renăscut!

Evenimentele politice nu mă mai ating prea bine, de când am început să le înţeleg mai exact natura.

Esenţa este dezamăgirea. Fiecare om de bună credinţă are motive să fie dezamăgit. Iată unul dintre paradoxurile Revoluţiei. Evenimentele din decembrie au pornit dintr-o explozie de afectivitate. Sentimentul general a fost de miracol dumnezeiesc. A urmat ceva asemănător

unei treziri din beţie. În centrul ciclonului revoluţionar, fiecare a crezut şi a simţit că miracolul politic este posibil. De fapt, el a fost real doar în suflete. A urmat revenirea la realitate. Democraţia este bazată pe un conflict de opinii. Uniune naţională, consens şi sloganurile derivate conduc la totalitarism. Sunt necesare confruntările de opinii.

Este posibilă o luptă politică dusă în moduri idilice? Nu. Din lacul de munte al Revoluţiei, din puritatea lui de cleştar, ies la iveală animale ciudate şi agresive. Îşi atacă violent, dar numai cu vorba, adversarii politici, scot la iveală tot felul de antecedente. Unul a fost deţinut de drept comun, altul a fost securist, al treilea a stat în străinătate şi a consumat icre negre în timp ce românii mâncau salam de soia. Între taberele politice se schimbă acuze, insinuări şi calomnii. Înainte, în presa românească nu se putea scrie nimic, astăzi se poate scrie orice. Cuvântul de ordine era „imposibil”, astăzi este „posibil”. Sentimentul spectatorului neimplicat în vreun fel în lupta politică este de silă. Detaşarea de filosof este anacronică, se poartă pasiunile teatrale ale omului politic potenţial şi cele ale avidului de căpătuire. Câţiva cunoscuţi au încetat să mai citească presa, simţindu-se incapabili să înţeleagă ce se petrece. Aşa mi-au spus. În mod poate neconştientizat, ei refuză să se lase manipulaţi.

În ce măsură mă privesc cele ce se petrec într-o ţară ce-a fost templul pur al Revoluţiei şi-a devenit un bâlci electoral?

Revoluţia şi ce-a urmat m-au lămurit asupra mea însumi. Ce-a ieşit la iveală n-a fost prea îmbucurător. Acum sentimentul meu acut de vinovăţie se schimbă într-unul de amărăciune, tot mai dificil de stăpânit.

N-avem încă exerciţiul democraţiei, noi românii, spun politicienii prin interviuri. Mai avem de învăţat. În consideraţiile din presă, nu găsesc însă şi soluţii pentru mine personal, nimeni nu mă învaţă cum să traversez pustiul unde m-am trezit, victimă a unei duble damnări, genetică şi politică.

Dacă lucrurile nu s-ar fi schimbat, mi-aş fi păstrat,

poate, iluziile cu privire la mine însumi şi la literatura mea. Învăţasem destul de bine algoritmul amăgirii de sine. N-aveam decât să aştept clipa când urma să-mi dau măsura. Un fel de romantism al viitorului, derivat dintr-o mentalitate generată şi întreţinută de dictatură. Clipa a sosit, nu reuşesc decât să simt că am căzut mai jos de nivelul falsei aşteptări.

Înainte era rău, asta o ştie oricine, dar eu aveam o iluzie ce mă ajuta să supravieţuiesc. Aveam un viitor, îl aşteptam, gândeam scenarii, concepeam romane utopice despre căderea unei dictaturi şi ultimele ei convulsii. N-am scris un astfel de roman, dar am trăit unul. Iar acum mă simt ajuns la epilog, eliminat din joc, transformat într-un spectator placid, lipsit de dorinţa reintrării printre jucători.

Aşa a fost să fie. Acum aş putea să scriu despre orice vreau, nimeni nu m-ar împiedica. Deşi, dacă este să fiu foarte exact, actele de cenzură se înmulţesc. Se poate scrie despre mai multe decât înainte, dar nu chiar despre orice. Editurile sunt încă ale statului, până când cele particulare vor începe să funcţioneze va mai trece destulă vreme, iar statul este deocamdată al unui grup cu interese exacte.

Şi-atunci? Mă uit în jurul meu. Cum se comportă ceilalţi din breasla mea? Cum procedează? Scenariul aminteşte de anii succesivi celui de-al doilea război mondial.

Scriitorul este o persoană fragilă din punct de vedere material. Cel mai simplu pentru el, dacă nu cumva preferă postura de damnat, este să se aranjeze într-un fel elegant cu puterea. După alegeri, cine ştie ce va mai fi, dar până atunci există o autoritate constituită, să ne punem bine cu ea. Desigur, salvând aparenţele. Păstrându-ne libertatea de spirit.

Vom verbaliza când este cazul, apărând principiile sacre ale democraţiei de tip occidental, vom călători în occident şi vom vorbi despre valorile morale ale Revoluţiei româneşti din decembrie 1989, vom scrie împotriva odioasei dictaturi, dar în acelaşi timp ne vom muta într-o

vilă dintr-un cartier rezidenţial sau măcar într-un apartament mai ca lumea, ne vom înfrupta, în modul cel mai pios, desigur, din ajutoarele trimise de străinătate. Dacă am apucat o demnitate, ne vom plasa prietenii literari în posturi de conducere, transformându-i astfel în vasali pe termen lung. Iar adversarii noştri, cei care n-au ştiut să schimbe macazul politic la timp, vor lătra la noi în jurnalele lor, dar jocurile vor fi făcute. Nu le va rămâne decât să aştepte un nou seism politic. Vor avea cam mult de aşteptat...

Iată-i şi pe scriitorii foarte porniţi imediat după

Revoluţie împotriva comunismului şi a nomenclaturii. Bag de seamă că au început să introducă o anumită surdină în textele lor. Lucrurile nu sunt atât de clare, par a-şi spune ei. Treaba ar putea fi cu dus-întors...

Vorba asta îmi aminteşte de băieţii de la „Nova", fosta mea redacţie. Ce s-a întâmplat cu ei? Au fost cumva linşaţi moralmente, marginalizaţi în mod radical, trimişi la pensie să-şi scrie memoriile? Nicidecum. Sunt toţi bine mersi, în presă. Scriu, se ilustrează. Este rău sau bine? Nu ştiu ce să răspund. Iar dacă aş fi silit s-o fac aş spune: Este, pur şi simplu. Când tensiunea emoţională a dispărut, când totul s-a redus la o luptă pentru putere (indiferent în ce domeniu, de la cel al practicii politice şi până la cel al mentalităţilor), nimic nu mai contează dacă nu intră sub incidenţa legii penale. Au dreptul să scoată o revistă, un ziar pentru a-şi apăra ideile politice? Da. Atunci totul este în ordine.

Mă gândesc la ei fără niciun resentiment, ca şi cum aş fi un moşneag muribund, lipsit de energia de-a urî, gata să-i ierte pe toţi asupritorii lui.

Astăzi, am recitit câteva documente ce m-au impresionat astă-vară, în timp ce parcurgeam un articol pătimaş al lui Victor Herzovi, am înţeles că mă aflu în mod ireversibil dincolo de un prag. M-a străbătut dulce-amara renunţare.

Astă-vară, când discutam cu Maria despre presenescenţă, eram dincoace de graniţă, în plângerile

mele intra şi o oarecare cochetărie. Eram bărbatul aflat în pragul bătrâneţii, dar capabil să alerge maratonul şi să-şi dovedească vivacitatea intelectuală. Acum este altceva, situaţia s-a schimbat calitativ. S-a petrecut saltul descris de poet.

Cred că prăbuşirea mea interioară a fost accelerată de evenimente. Pare o blasfemie acest gând, dar nu e decât adevărul. În ziua de 21 decembrie, în faţa „Intercontinentalului", am simţit preaplinul. A fost cântecul meu de lebădă. Nu ştiu cât a fost performanţa mea şi cât un fenomen de contagiune psihică. Se pare că starea obţinută atunci nu mi s-a cuvenit, era incompatibilă cu statutul meu psihologic şi moral. A fost ca şi cum m-aş fi aflat sub influenţa unui drog, iar la deşteptare aş fi căzut sub pragul de dinainte. Paroxismele artificial obţinute se plătesc scump. Este legea beţiei.

Astfel mi s-ar explica starea de prostraţie, indiferenţa ce se ridică în conştiinţa mea ca marea în jurul unui sinucigaş curajos, încet îndreptându-se înspre larg, păşind panta lină a nisipului moale, de la un timp, când apa i-a depăşit şalele, ţinându-şi echilibrul cu mâinile, începând un fel de mers vâslit, fără grabă, uitând că ştie să înoate, scufundându-se în ape.

Când preaplinul a devenit o pură amintire, iar speranţa de a-l redobândi a dispărut ca şi cum n-ar fi existat niciodată, când ai intrat în starea scrisă pe feţele bătrânilor resemnaţi, poate este bine, este omeneşte. Poate cu timpul apare sentimentul c-ai devenit înţelept. Nu viaţa, cu tumultul ei contradictoriu te-a părăsit, tu ai abandonat-o, din pricina ineleganţei ei.

Aş dori să-i scriu fiicei mele, dar între noi a intervenit un pact politicos de ignorare reciprocă, nu mai purtăm corespondenţă. Ne felicităm de sărbători. Atât. Mă dispreţuieşte, fără să-mi spună foarte exact de ce. Şi asta, după evenimentele din România! Când, în principiu, oricare român cinstit ar trebui să devină mai simpatic în ochii unor conaţionali ai săi din străinătate. La noi a fost taman pe dos. Reacţie explicabilă doar prin prisma unui

destin de Pharmakos, de victimă predestinată.

Regret felul cum m-am purtat faţă de ea cândva. Pe atunci, era prea mică spre a-şi da seama că sunt un tată denaturat. În anii următori, i-aş scrie, când relaţiile noastre s-au îmbunătăţit întrucâtva (dintr-un motiv foarte simplu am început să observ asemănarea ta cu mine), n-am mai reuşit să recuperez terenul pierdut, nu fiindcă n-aş fi dorit-o, ci pentru că aşa ceva este de fapt imposibil. Apărut prea târziu, un tată rămâne decorativ, formal şi inutil. Ai avut dreptate să mă priveşti cu indiferenţă, să suporţi plictisită rarele noastre întâlniri. Era de asemenea firesc să nu-mi scrii sau s-o faci strict de formă. O corvoadă, nimănui utilă, scrisorile tale. Acţiunea în care omul nu crede este o pierdere de vreme, risipire de energie vitală.

Mă aflu acum într-o situaţie specială. Ştiu, nu te interesează amănuntele ei. Ţi le-aş comunica, dar simt că ar fi un alt act inutil, zadarnic. Cuvintele dintre noi au fost consumate. Aş vrea doar să-ţi urez, acum, într-un moment important pentru mine, să fii fericită, să nu fii atinsă de boala ce m-a ruinat pe mine, să rămâi până la capăt o persoană care scrie, cu zilele şi anii ei, un roman adevărat. Să scapi astfel de boala familiei Herzovi, să te reîntorci la sănătatea străbunicilor tăi, să curmi şirul de jurnalişti nefericiţi.

EPILOG

— Ai auzit de Herzovi?

— Care Herzovi?

— Virgil Herzovi. Hai, nu mai fă pe... Este imposibil să nu fi auzit de el. A publicat mai multe cărţi. A lucrat la „Nova”. Venise din provincie, prin 1975.

— A, da, parcă... Era un marginal, nu?

— Da, cam aşa ceva. Deşi, să ştii, nu scria rău...

— Ai citit ceva de el?

— Da, din întâmplare.

— Şi?

— Interesant. A scris şi critică. A greşit stând la

„Nova”. Prea mult a stat. Şi nici nu s-a aliniat pe lângă o altă revistă sau grupare. Aşa nu se poate.

— Ce-i cu el?

— A murit.

— Când?

— Nu ştiu, zilele astea. Am citit în ziar. A dat Uniunea un anunţ. Nu ştiam că are atâtea cărţi. Vreo douăzeci. N-aş fi crezut, îl credeam un veleitar oarecare.

— Atât de multe?

— Da. Acum, că a murit, simt un fel de interes pentru literatura lui. S-ar putea să încerc să scriu ceva despre el. Cartea citită de mine era foarte interesantă, la drept vorbind.

— De ce-a murit?

— Inima. L-au găsit mort, după vreo câteva zile...

Închipuie-ţi...

— Suferea de inimă?

— Nu ştiu, poate suferea...

— Câţi ani?

— Cincizeci şi unu, i-ar fi împlinit la vară. Nu era prea bătrân, nu?

— Bineînţeles că nu. Era mai tânăr decât noi, în primul rând...

— Da, aşa este. Era ceva curios cu omul ăsta. Am stat de vorbă cu el de vreo câteva ori. Avea un fel mai aparte de-a fi.

— Cum?

— Era ciudat. Mi s-a părut întotdeauna oarecum alături cu situaţia. Nu spunea ce te-ai fi aşteptat să spună. Nu mă refer la opinii despre literatură, bineînţeles. L-am auzit şi acum, după Revoluţie. Era împreună cu un cunoscut al meu. Am schimbat câteva vorbe. Critica Uniunea Scriitorilor... Închipuie-ţi! La vârsta lui nu mai faci frondă... Nu spui că disidenţii sunt oameni de calitate morală îndoielnică... Un disident cere în mod implicit putere sau avere pentru sine... Aşa zicea.

— Nu ştiu ce să spun... Cam avea dreptate.

— Asta este altceva. Numai că, în situaţia actuală, un autor depinde mult de Uniune. De unde ia pensie? De la Uniune. Nu-şi poate permite să...

— Poate avea alte surse de trai...

— Nici vorbă. Era o fiinţă într-adevăr modestă. Stătea într-o garsonieră. Acolo l-au găsit vecinii. Începuse să miroasă, aşa mi se pare.

— Ei, chiar aşa?

— Da, dragă, da. Este un caz mai frecvent decât ai crede. Mai ales în oraşele mari. Nu te caută nimeni câteva zile în şir. Îţi dă telefon, nu răspunzi... Fiindcă eşti mort... Zice, a plecat în provincie, în vreo documentare.

— Ştii ceva? Am citit şi eu ceva de el... Într-un almanah... O povestire poliţistă. Scria şi de-astea, nu?

— Scria de toate. În ultimii ani renunţase la critică, o dăduse pe proză. Nu scria rău...

— Ai dreptate. Uite, acum îmi amintesc. Era o povestire cu un echipaj. Un membru este ucis fără motiv de cineva dintre tovarăşii lui de călătorie. N-ai citit-o?

— Nu, nu cred.

— Pe mine m-a atras. Avea o teorie despre conceptul de ţap ispăşitor.

— Pharmakos?

— Exact.

— Se potriveşte foarte bine cu situaţia literatului, în general. Nu? Ce zici?

— Nu neapărat. Cu unii, poate. Alţii, vezi şi tu, se descurcă foarte bine. Iar acum, din ce în ce mai bine. N-au nicio problemă.

— Auzi, ia stai puţin, te rog! N-a fost dat el afară de la „Nova”?

— Ba da.

— Păi de ce nu spui?

— Nu m-ai întrebat.

— De ce-a fost dat afară? Parcă nu făcea parte dintre cei care...

— Nu scria. În ultimii ani, cel puţin. Făcea figura unui disident administrativ. El însuşi mi-a spus formula asta, atunci când am discutat.

— Ce înseamnă disident administrativ?

— Nu prea se potriveşte. Acum câţiva ani, a refuzat

să scrie articole despre epoca de aur. Şefii de atunci s-au supărat pe el. L-au lăsat deoparte. Afară nu puteau să-l dea, l-au marginalizat. Nu-mi amintesc să mai fi citit ceva de el în „Nova”, în ultimii ani.

— Şi-atunci? De ce l-au dat afară?

— Pentru că a stat în echipa respectivă. A luat leafa de la ei.

— Curios destin! Să nu reuşească ăia şi să fii concediat acum, după Revoluţie...

— Da, aşa este. Tocmai de-asta mi-am amintit de povestirea cu victima predestinată... Omul, este un posibil personaj de roman... Hm? Ce zici?

— Da. Ia stai, am mai auzit eu numele ăsta undeva. Între cele două războaie. Prin anii patruzeci, era un avocat cu acest nume. În Timişoara... Era peneţist. Ţinea conferinţe... Şi acela era un ins interesant. Mi-a povestit taică-meu despre el. Au stat împreună la închisoare, la Canal. O fi rudă cu el?

— Nu ştiu. Am auzit numai de un jurnalist, mort de tânăr. Tot în Timişoara. Cred că am o broşură scrisă de el. A apărut în timpul legionarilor. Scrisă destul de bine, am citit-o.

— Ce faceţi? Despre ce discutaţi?

— Despre Virgil Herzovi.

— Ce-i cu el?

— A murit. De inimă. L-au găsit mort.

— Ce ciudat! Eu ştiu că era sănătos. Sau, în orice caz, nu suferea de inimă. Alerga. L-am întâlnit odată într-un parc.

— Era un tip destul de bizar, nu?

— Într-adevăr. Odată am fost împreună la o şezătoare. Cu trenul. Am discutat întâi mult cu el atunci. Zicea că a nimerit dintr-o greşeală printre scriitori.

— Cum aşa?

— Nu prea agrea scriitorimea, în general. Avea respect pentru anumiţi autori, dar categoria nu-i plăcea. Zicea că sunt prea multe compromisurile. Îl deranja şi faptul că scriitorii sunt atât de veseli.

— Când ai discutat, acum sau înainte?

— Şezătoarea a fost înainte. Acum nu mai are nimeni timp şi chef pentru aşa ceva... Înainte, prin 1985, parcă aşa îmi aduc aminte. Am fost în Maramureş. A fost foarte frumos. Nici n-ai fi zis că lucrurile stau aşa rău în ţară...

— Acum, după evenimente, ai mai discutat cu el?

— Da, l-am întâlnit pe stradă. Părea foarte abătut. Nu se străduia să-şi ascundă deprimarea. Mi-a spus că se simte ca un copil rămas orfan.

— Paternalismul...

— Exact. Era conştient de mecanism. Mai e ceva. Zicea: Nu mai pot să mai mint după cele trăite.

— Ce-a trăit?

— A fost atunci, în 21 decembrie, la „Intercontinental".

— Şi?

— Zicea că a simţit o emoţie foarte mare şi din acel moment a luat decizia să nu mai mintă. Nici pe el însuşi. Am vrut să-l ironizez, să-i spun că practică un fel mai deosebit de demagogie, dar părea foarte serios. L-am crezut. Avea o înfăţişare foarte sumbră, de obicei. Când zâmbea, se lumina şi-ţi dădeai seama că este în fond un ins cumsecade.

— Şi cum vedea schimbările?

— Se bucura, bineînţeles. Doar nu fusese vreun privilegiat. Locuia foarte modest, se îmbrăca aproape prost. Era la limita jerpelirii, ca să zic aşa.

— Şi, după aceea, l-ai mai întâlnit?

— Da. Mi-a dat telefon. Primul şi ultimul de când ne cunoaştem. Nu întreţinea niciun fel de relaţii cu colegii de breaslă. Era un principiu al lui. Zicea că nu are ce să afle de la ei. Nu mergea niciodată la mare sau în vreo altă casă a Uniunii. Voia să fie un simplu cetăţean care scrie. Asta a spus-o Böll, mi se pare. Aşa voia şi el să fie.

— Grass a spus-o. Şi?

— Mi-a spus că trece printr-o criză de conştiinţă şi vrea să discute cu mine. Ne-am întâlnit, am stat de vorbă vreo două ore.

— Mai avea sentimente de orfelin?

— Nu mai avea. Şi eu m-am simţit aşa un timp oarecare, dar n-am îndrăznit să spun cuiva. Mi s-a părut ruşinos să nu mă aliniez la sentimentele aflate la modă...

— Se schimbă şi astea...

— Aşa zicea şi el. Mi-a spus: Nu mă mai simt părăsit de un tătuc rău, dar şi protector. În schimb, nu reuşesc să depăşesc o amărăciune. Mi-a vorbit despre o retorică a amărăciunii. În presă, a început să predomine, aşa zicea. Retorica amărăciunii, destul de bine zis, nu?

— Într-adevăr. Am avut şi un campion al acestei retorici jurnalistice. Ştiţi amândoi la cine mă gândesc...

— La...? Moralistul neamului?

— Da. La el.

— N-ar trebui să ne batem joc, fiindcă el se pronunţă public şi încă de multe ori, pe când noi, după câte ştim, tăcem chitic...

— Este un om cumsecade, fără îndoială. Tonul lui biblic mi se pare inadecvat... A apărut de mai multe ori şi la televiziune, dar tot aşa a fost. Din punctul meu de vedere. Întreg discursul lui politic mi s-a părut fals. N-aş putea să spun foarte exact de ce...

— Este greu să-i satisfaci pe toţi... Mai ales astăzi, când trebuie să te pronunţi cu hotărâre în favoarea unei tabere, dacă vrei să fii luat în serios.

— Cum era cu retorica amărăciunii?

— Da, el a numit-o aşa. O folosea. Zicea: Simt un vid interior, un vid moral. I se părea insuportabil ca după zilele Revoluţiei totul să se modifice atât de repede şi să se transforme într-o cursă pentru putere şi pentru căpătuială. Spunea: Nu sunt un moralist şi nici vreun om foarte pur, un sfânt. Cu toate acestea, mi-e foarte greu să suport. Îmi este imposibil să mă detaşez şi să judec la rece...

— Avea dreptate. Acum nu merge să fii sensibil. Totul este scos la iveală, toate lucrăturile, se merge cu cărţile pe faţă. Înainte, cel puţin, nu ştiai toate murdăriile. Le întâmpinai doar din când în când, atunci când te loveai tu însuţi de ele, nu? Altfel nu ştiai... Acum totul este dat pe

faţă. Pentru un sensibil nu este deloc uşor...

— Avea o faţă neagră de supărare. Avea numai vreo cincizeci, dar părea mult mai bătrân. Zicea că simte cum scârba îl sufocă...

— Ia te uită, ce sensiblerie! Îmi pare rău... N-am voie să glumesc despre el acum, nu se face. Dumnezeu să-l ierte!

— Într-un marginal ca el, se vede mai bine condiţia scriitorului de la noi. Nu?

— Nu cred. Relevanţi sunt cei cu adevărat talentaţi, nu cei de mâna a doua.

— A fost destul de bun. A avut ghinion, a intrat pe un culoar prost. Dacă nu stătea la „Nova", altfel ar fi mers lucrurile cu el, ar fi avut o altă cotă literară.

— Bine, dar acolo au fost şi câţiva buni. Nimeni nu i-a dat afară din literatură fiindcă au luat leafă de acolo şi s-au mai şi mânjit din când în când.

— În fine...

— Unde îl îngroapă?

— La Bellu?

— Nu cred, nu era el om de Bellu.

— Dar unde?

— La Străuleşti. Uniunea are şi-acolo niste locuri.

— Aş vrea să mă duc la înmormântare. Nu ştiu de ce, dar mă simt oarecum afectat. Nu eram prieten cu el, dar acum cred că se apropia destul de mult de un anumit concept... Îl ilustra.

— Care?

— Conceptul de scriitor independent.

— Toţi sunt independenţi, la urma urmelor.

Jurnaliştii nu sunt independenţi. Scriitorii sunt.

— Teoretic. Uită-te în jurul tău. Cine este independent? Cine trăieşte din scris? Ai putea să-mi spui? Iar moralmente...

— Sunt câţiva.

— Foarte puţini. Nu ştiu dacă sunt douăzeci. Cei mai mulţi iau leafă de la vreo revistă. Sau pensie. Cărţile vin pe deasupra. El era mai apropiat de independenţă.

— Dar leafa o lua...

— Da, era mai mult un teoretician al independenţei. Regreta că nu are o meserie manuală... Mi-ar fi plăcut să fiu un tâmplar de lux. Aşa zicea. Să nu trebuiască să scriu prea mult şi să fac apoi concesii pe la diverse edituri cu cărţile mele. Publici, bine, nu, la fel de bine... Visuri copilăreşti. Doar vedeţi, încă de pe-acum încep să strâmbe din nasuri pe la edituri. Asta ar putea să supere pe cutare, asta pe cutărică... Să amânăm până după alegeri, că acum se va crede că pactizăm şi ceilalţi se vor şifona. Să mai atenuăm... Ştiţi voi...

— Bietul Herzovi! Putea să mai trăiască mult şi bine. Nu cred c-a murit de inimă, adică de moarte bună.

— Hai, fii serios! Cine avea vreun interes să-l omoare pe el? Un amărăştean, acolo? Nimeni. A scris vreo câteva articole după Revoluţie contra băieţilor, dar sunt alţii mult mai combativi. El scria temperat, nu se avânta dincolo de anumite limite, era un moralist de centru, ca să spun aşa...

— N-am zis că l-a omorât cineva...

— Dar ce?

— S-a sinucis.

— Nu se poate. Pe ce te bazezi? Era un om echilibrat, după câte îl ştiu eu.

— N-am nicio dovadă, dar aşa simt. Din câte ştiu despre el, din ce-am aflat acum de la voi, parcă s-ar privi datele cu o psihologie de sinucigaş. Povestea cu Pharmakos. Amplificarea unui sentiment de vinovăţie poate duce la o masă critică, ameninţând cu explozia...

— Acum, când lucrurile s-au aranjat? După atâţia ani de aşteptare... Pare absurd. Doar să fi fost o reacţie paradoxală.

— Nu chiar atât de paradoxală. Mă gândesc la un personaj de roman. Revoluţia este pentru el un moment al adevărului. Nu numai politic şi de nivel naţional, dar şi mai ales personal. Vârsta lui Herzovi s-ar potrivi foarte bine. Eşti lucid, încă n-ai devenit neputincios, îţi estimezi corect situaţia. Mai ai energie vitală pentru o sinucidere. Nu-i uşor. Este mult mai simplu să te gândeşti, să faci un

scenariu minuţios, decât să treci la fapte...

— Hai că eşti interesant! Vorbeşti de parcă tu însuţi...

— Nu sunt în stare, dar simt că el a făcut-o.

— S-ar fi aflat...

— De ce? Lucrurile merg repede. Un om singur, prea puţin cunoscut, un scriitor din plutonul al doilea sau chiar al treilea. De ce să faci investigaţii prea amănunţite? Ce sens are? Eliberezi autorizaţia de înmormântare şi gata.

— Are rude?

— Are o mamă bătrână. Şi-o fiică, dar nu în ţară. N-a avut cine să ceară amănunte. Toată lumea se bucură să se termine totul cât mai repede. Aşa se întâmplă.

— Faci literatură atunci când nu este cazul...

— Poate, dar eu aşa simt. Da, omul s-a retras din scenă pe tăcute, într-un mod discret. A considerat că aşa trebuie să procedeze. Revoluţia a trezit în el nişte reacţii imprevizibile.

— Ar trebui să vorbim cu mama lui. Poate a lăsat vreun jurnal...

— Unde trăieşte?

— Nu ştiu, probabil în provincie. Herzovi nu era din Bucureşti.

— Numele este bănăţenesc.

— Se poate afla uşor.

— Se poate. Este genul de om care ţine un jurnal.

Ăştia nesociabili şi interiorizaţi asa fac.

— Te pomeneşti că devine celebru după moarte, printr-un jurnal. Au mai fost cazuri...

— Numai să existe. Ar trebui să ne interesăm, nu cumva să încapă pe mâna vreunui nemernic. Să-l publice pe numele lui. S-au mai văzut şi de-astea.

— Toate s-au văzut. Totul s-a mai întâmplat înainte.

*

— Ai auzit? A murit Virgil Herzovi. Subit. L-au găsit mort. Maria, de ce mă priveşti aşa? N-ai nimic de, spus?

— Am ştiut. Aş fi putut sa i-o spun de-atunci, dar mi-a fost milă de el. L-am văzut întins pe-o dormeză veche, de culoare verde. Parcă ar fi dormit. Era mort. Într-o

garsonieră de bloc, la parter.

— Ai fost la el? Ştii cum locuieşte?

— Nu, Cristi, n-am fost la el niciodată. Şi nici n-am avut vreo aventură cu el. Am văzut, pur şi simplu. Poate a fost şi relatarea lui. Mi-a spus odată cum locuieşte. Avea un dar al povestitului. Vizualizările mele aşa s-ar explica.

— Dar moartea?

— De unde-am ştiut? N-am nicio explicaţie raţională. Uneori mi se întâmplă să vad secvenţe din viitor, asta-i tot. N-are niciun rost să mai discutăm.

— Bine, dar n-am spus nimic.

— N-ai spus, dar ai gândit-o. La început m-ai crezut pe deplin, dar acum simt cum aluneci iarăşi către cinismul tău.

— Maria! Cum poţi să vorbeşti aşa?

— Nu-ţi fac niciun reproş. M-am trezit şi eu vorbind. Mai bine spune-mi de Virgil! Dumnezeu să-l ierte! De unde-ai auzit?

— A scris în ziar. A fost un anunţ. I se înşirau cărţile. A fost destul de bun. Ar trebui să-i citesc şi eu vreo carte. După cele întâmplate astă-vară... Aproape nici nu-mi vine să cred. Îţi aminteşti? Un om care aleargă maratonul nu moare niciodată de inimă... Aşa zicea. Şi el a murit tocmai de inimă...

— Nu sunt sigură de asta...

— Ba da. Am discutat cu unul care ştia foarte bine. A făcut stop cardiac. Aşa s-a întâmplat. Este groaznic să fii singur, când ai o anumită vârstă, nu? L-au descoperit vecinii, după câteva zile. Au spart uşa. Aveau ei semne că este acasă.

— Au forţat uşa?

— Da. N-ar fi avut voie. Trebuiau să cheme procuratura. Între vecini... Se mai permite. L-au găsit pe pat, îmbrăcat. Ca şi cum s-ar fi întins puţin, să se odihnească.

— Aşa l-am văzut şi eu.

— Da. Aşa stătea. Avea foarte multe cărţi.

— Zidit între cărţi...

— Da, s-ar putea spune. Ştii ce? Îmi vine să mă duc acolo la el, unde a locuit.

— De ce?

— Nu ştiu exact motivul, dar acum mi se pare un om interesant, înainte nu i-am dat prea mare atenţie... Mă atrage. Pe tine nu?

— Era mai aparte. De-asta l-am şi cultivat într-o oarecare măsură. Avea ceva tragic. Deloc teatral.

— Ce vrei sa spui?

— Avea o înclinare aproape patologică spre sinceritate. Asta îl şi făcea oarecum respingător şi nesociabil. Oamenii au nevoie de convenienţe. El nu-şi putea stăpâni dorinţa de a fi sincer. Era derutant. Nu în fiecare moment al vieţii este nevoie... De cele mai multe ori se aşteaptă de la noi vorbe şi atitudini convenţionale.

— Mă intimidezi... Vorbeşti de parcă ai fi devenit deja asistentă universitară.

— Lasă, ştii bine, nu-i aşa. Virgil chiar era un om deosebit. Astă-vară mi-a spus: Nu-mi reuşesc atitudinile convenţionale. Când este să reacţionez după un tipic foarte simplu şi de toată lumea cunoscut, dau greş. Iau note false. Devin ironic fără să-mi dau seama, lumea se crede luată peste picior, zeflemisită. Deşi eu n-am avut nici cea mai mică intenţie să-mi bat joc. Zicea: Mi se trage din familie.

— Ce?

— Boala ironiei şi-a umorului. Bărbaţii din neamul lui o aveau.

— Nu ştiu dacă s-ar putea numi boală. Mai degrabă este o calitate. Fără simţul umorului eşti un handicapat. Nu reuşeşti să treci peste eşecuri.

— Da, dar numai la palierul superficial. Umorul şi ironia te-ajută să te distanţezi, să rezişti în viaţa de zi cu zi. La un nivel mai profund te împiedică să înţelegi şi să trăieşti esenţialul. Un om credincios nu este un dedublat.

— Cum?

— Uite-aşa. Umorul şi ironia sunt acte de dedublare. Ieşi din tine însuţi şi te amuzi de ce ţi se întâmplă. Ca şi când n-ar fi vorba de tine.

— Astea el ţi le-a spus?

— Da. Vorbele lui mi-au rămas în minte. Acum aş putea să-i spun: Ai avut dreptate.

— Îţi aminteşti ce ţi-am povestit? Când a venit la Irina, am fost cu toţii foarte miraţi. Cum, omul ăsta spune nişte adevăruri despre sine însuşi... Prea dure.

noi.

— Maria! Hai, nu plânge, te rog!

— Nu plâng, nu plâng. O lacrimă merită şi el de la

— Ce-ar fi spus despre scăderea tensiunii?

— El credea că Revoluţia a concentrat nişte energii

Doar nimeni nu l-a obligat să ne spună povestea cu cartea despre... El a făcut-o. Ca şi cum i-ar fi plăcut să se învinovăţească.

— Nu ştiu dacă-i plăcea. Avea o înclinare spre confesiune şi sinceritate. Asta era originalitatea lui. Putea să scrie un roman. O confesiune mai lungă, nu?

— Da, poate. În orice caz, după discuţia cu el ne-a cam pierit cheful de acuzaţii. Nici noi nu înţelegeam de ce. Ne-am liniştit. Ne-a dispărut elanul de la început.

— Era şi evoluţia generală. Lucrurile nu mai sunt ca în primele zile. Şi tu te-ai schimbat, în interiorul tău. Poate nici nu ţi-ai dat seama.

— Ba mi-am dat. Este ca şi cum s-ar fi scurs din mine o tensiune...

— Vezi? Din cei mai mulţi s-a scurs tensiunea. Nici nu mai ştiu ce să zic. Eu am fost norocoasă, parcă mi-a deschis Dumnezeu ochii, dar alţii...

— Acum Virgil ar fi fost bun, cu speculaţiile lui...

— Da, ar fi fost...

sufleteşti. Concentrarea s-a întors asupra fiecărui individ. Zicea că Dumnezeu a făcut asta. Sau Dumnezeu a fost chiar suma oamenilor emoţionaţi. Chiar aşa a zis.

— Când te-ai întâlnit cu el?

— A fost zilele trecute pe-aici. Acum o săptămână. Mi-a spus că se simte din ce în ce mai rău. Îl obseda imaginea aburilor albaştri ce ies din el. Asta i-am spus-o eu atunci, când erai şi tu aici. Îţi aminteşti?

— Da. Şi ce-a mai zis?

— Spunea că, imediat după „Intercontinental”, s-a aflat conectat la o sursă de energie. Mai întâi s-a simţit rău, ca şi cum n-ar fi fost obişnuit cu ea, dar apoi s-a simţit bine. El explica totul prin energia misterioasă, concentrată. Până şi actele politice din primele zile. De pildă, unele promisiuni au fost făcute sub influenţa unei emoţii colective. Oamenii politici au fost influenţaţi de ea, la început. Aici vede mâna lui Dumnezeu.

— Foarte interesant!

— Da. Avea dreptate, aşa cred. Doar vezi, pe măsură ce trece timpul, oamenii redevin meschini, încep să facă diferite calcule, nu se mai află sub influenţa lui Dumnezeu. El propunea o caricatură. M-a frapat ideea.

— Cum?

— Era o metamorfoză. Un înger se transforma într-un porc. În prima secvenţă să apară un înger şi apoi, prin câteva modificări, să devină porc. Ce zici?

— Bună. Aşa ceva se vede sub ochii noştri.

— E trist, fiindcă scăderea energiei colective sau a influenţei lui Dumnezeu îl slăbea şi pe el, îi răpea speranţa de a-şi recăpăta starea interioară de om tânăr.

— Bine, dar aşa ceva nu este posibil...

— Nu, evident. Numai că el era un om deosebit. Există performanţe intelectuale ale unor oameni în vârstă.

— Poate de-aia şi alerga, hm? Doar ştii, efortul fizic aduce o stare de bine...

— Da, este euforizant. Nu asta este important. El urmărea o stare de plenitudine. Oamenii tineri nu-şi dau seama de ea. Asta căuta el. La început, neliniştile lui mi s-au părut ridicole sau indecente, dar apoi l-am înţeles.

— Poate ai şi fost puţin îndrăgostită de el...

— Posibil, dar nu în sensul obişnuit. Doar acum pot să-mi dau seama, există diverse feluri de-a iubi. La el m-a atras dorinţa de absolut, nu ştiu cum să-ţi spun... Poate mă exprim prea pretenţios... El voia cu disperare să nu trişeze, asta este. Ţinea să joace cu cărţile pe faţă. Să nu mintă pe nimeni şi în primul rând pe el însuşi. Nu prea înţeleg de

unde-i venea dorinţa de sinceritate. Ceva aproape patologic. Ar ţine de psihastenie.

— Despre ce discutaţi?

— A, Mariela! Unde-ai fost?

— După ziare. Nu le-am prins pe cele ce mă interesau... Am găsit totuşi câteva. N-ai mai venit pe la noi, Cristian. De ce?

— Ştii? Ai auzit? A murit Virgil Herzovi. Despre el vorbeam cu Maria.

— Când a murit?

— De vreo câteva zile. Anunţul a apărut ieri.

— Era bolnav?

— Nu. Subit. Maria îl admiră. Tu ce crezi despre el? Nouă ni se pare un ins ciudat, ieşit din comun. Ţie cum?

— Ar trebui să-l înţeleg mai bine decât voi. Eram aproape de aceeaşi vârstă. Este o chestiune de mentalităţi, nu?

— Şi? Cum ţi s-a părut?

— Când a fost prima dată aici, eram foarte impresionată de Maria. Nu prea i-am dat atenţie. Apoi, nu ştiu de ce, am început să mă gândesc la el.

— Spune! De ce te-ai oprit?

— Mi s-a părut cumva ireal, fictiv. Nici nu ştiu cum să spun. L-am văzut mai mult un personaj de roman decât un om real. Poate şi înfăţişarea lui...

— Cum? Părea un om obişnuit, n-avea nimic şocant.

— N-avea, bineînţeles. Era un om civilizat. Aerul lui... Părea venit de pe altă lume. Cred că şi ducea o existenţă mai deosebită. Mie aşa mi s-a părut. Un marţian. Acum că a murit, Dumnezeu să-l ierte!

— Nu ştiu ce să zic. Astă-vară, nu mi s-a părut neobişnuit. Un bărbat aproape bătrân care nu vrea să coboare de pe baricadă. Mi-a plăcut. Şi în decembrie mi-a plăcut. N-a venit cu noi, dar a stat acolo, deşi era periculos. A fost un om curajos. Dar de aici şi până la ce spui tu... Doar dacă mă gândesc la patima lui pentru sinceritate, neobişnuită, exagerată...

— Ba da, Mariela a zis bine. Avea un fel de-a căuta

lucruri lipsite de orice valoare în viaţa de zi cu zi. Tot îmi spunea despre starea de preaplin. Ştiţi şi voi, probabil... Ce-nseamnă asta? Lumea vrea bani, femei, vilă, maşină, călătorii în Occident. Lucruri concrete. El voia preaplinul. Acum îl înţeleg foarte bine, dar un om obişnuit n-are cum să-l priceapă. De aici venea impresia de bizarerie.

— Altfel, mi-a plăcut. Avea un zâmbet de om bun la suflet.

— Toţi devenim buni la suflet, după o anumită vârstă. Când nu mai reuşim să fim răi.

— Cristian! Cum poţi fi atât de rău? Nu-i atât de simplu, Virgil era intrat în nişte treburi complicate. Făcea un fel de prospecţiuni în el însuşi. Felul lui de-a fi putea să inducă în eroare. Pe mine mă interesează altceva.

— Ce?

— Cum era anunţul din ziar?

— A încetat în mod fulgerător din viaţă, aşa scria.

Urma ceva despre opera lui şi revista „Nova”.

— Cum ziceau?

— A fost redactor la „Nova” şi, mai înainte, la o revistă din provincie.

— Deci nu erau amănunte despre moarte, despre felul cum a murit.

— Nu. De ce-ar fi fost? Asta contează mai puţin.

— Ba contează. Mie nu mi se pare foarte clară moartea asta a lui.

— De ce? Oricui i se poate întâmpla. Mai ales după o anumită vârstă.

— Nu, nu mă refer la sănătate. Mă gândesc la altceva. El a evoluat în perioada de când îl cunosc. De la ceva înspre altceva. M-am gândit la asta după ce l-am văzut acum câteva zile. Îţi aminteşti, Mariela? Vorbea despre mentalităţile post-revoluţionare. Am priceput în fine ce se petrece în minţile oamenilor şi spre ce ne îndreptăm, zicea. Am înţeles ce s-a petrecut şi în mine. Aş vrea ca fiica mea să afle, dar nu cred că-i voi spune.

— Şi?

— Ei bine, nesiguranţa, vinovăţia, învinovăţirile, ce şi

le adresa nu mai existau. Părea trecut şi dincolo de amărăciune. Vorbea despre dezamăgirea celor fără scopuri materiale foarte precise, dar el însuşi părea trecut dincolo de ea. Era atins de o resemnare ce ar fi trebuit să mă îngrijoreze.

— Da, ai dreptate. De-abia acum îmi amintesc ce privire avea când a plecat. Ai fi zis că emigrează într-o ţară foarte îndepărtată şi nu ne vom mai revedea niciodată.

— Vezi? Şi Mariela a avut aceeaşi impresie. Mi s-a părut că a atins o seninătate... Aş fi vrut să-l întreb unde i-au dispărut tribulaţiile, dar m-am jenat... Acum ştiu, se pregătea să moară. Aşa simt.

— Ştia c-o să moară?

— Poate presimţea. Se întâmplă şi de-astea. Nu este ghicirea viitorului. Vine un moment când simţi că nu prea mai ai legături foarte serioase cu lumea asta. Am văzut starea asta la unii bolnavi, în spital. Te privesc ca şi cum s-ar afla pe lumea cealaltă. Apare un fel de blândeţe, o resemnare, de neconfundat. Aşa ceva am zărit în privirile lui. I-am şi spus Marielei, ceva nu este în ordine cu Virgil. Îţi aminteşti?

— Da, mi-ai spus. Ştiţi, pe vremea când voi eraţi mici, am cunoscut foarte bine un om. Semăna mult cu el. Scria, şi el. Ei bine, doar acum, comparându-l cu Virgil, îmi dau seama ce fel de om era.

— Cum era?

— Se consuma grozav în legătură cu literatura. Nu numai fiindcă nu putea să scrie adevărul, dar şi cu trăirile lui. Se chinuia fără încetare, se măcina în el însuşi.

— Virgil şi-a dat seama c-a trăit de pomană. Asta era. La ce-ţi foloseşte preaplinul? L-am întrebat când a fost aici. S-o dreg, a spus. La asta. Să scriu la spartul târgului, o carte adevărată, aşa cum n-am reuşit niciodată până acum. Bine, dar ai toate şansele. Poţi să scrii şi să publici exact ce vrei. Da, da, aşa este. Numai că s-a stricat jucăria. Am fost format pe-o structură duplicitară. Am tot simulat că trăiesc şi scriu literatură adevărată. Acum nu mai pot să fac altfel. Am fost schilodit pe dinăuntru, pentru

totdeauna. Preaplinul ar fi un dar dumnezeiesc pentru mine, dar simt că nu-l merit, nu-l voi avea niciodată. Poate, într-o altă existenţă. El, doar el mi-ar fi dat o şansă. Simt, nu mi se cuvine, nu-l voi mai avea niciodată.

— M-a impresionat grozav când a spus cuvintele acestea. Mi-a amintit de celălalt, acum douăzeci de ani. Şi acela a murit tânăr, destul de tânăr vreau să zic.

— Da, a fost o victimă perfectă. Poate viaţa lui a fost mai interesantă decât ce-a scris.

— Nu poţi să te pronunţi înainte de a-l citi.

— Dacă ştiam, l-aş fi ţinut aici.

— Maria! Nu s-ar fi putut.

— De ce? Ar fi avut unde să doarmă. În camera cealaltă. Până ieşea din criză. Mi-a venit ideea, dar m-a oprit ceva... Nu convenţiile absurde...

— Ce?

— Mi-a părut condamnat. Orice-aş face nu-i pot influenţa destinul. Ba chiar, m-am gândit, un sfârşit demn ar fi foarte bun pentru el. Zicea, mă simt un cadavru. O mortăciune vivantă, vorba lui... Găselniţa lui. N-am vrut să intervin. Când ne-am luat rămas bun, acolo în hol, în ochii lui am văzut o implorare.

*

Când l-au îngropat? Că eu n-am fost aici. Am fost la băiatul meu, la Galaţi.

— Pe cine?

— Pe-ăsta... Cum îi zicea? Ăsta de-aici... De la unşpe.

— Herzovi?

— Da.

— Ieri.

— Da’ ce-a avut? Inima?

— Aşa cred. Inima...

— Cum? Că nu părea bolnav...

— Ei, şi dumneata... Parcă poţi să ştii... Unii zic că s-ar fi omorât.

— Dumnezeu să-l ierte. Niciodată n-am vorbit cu el. Totdeauna îi tuna şi-i fulgera. Nu discuta cu nimeni din bloc. Nu zicea nici bună ziua. — Ei, lasă... Omul a murit şi

dumneata... Lasă-l în pace acolo unde este... Nu ştii ce frumos s-a purtat cu acela de la doişpe?

— Când?

— Când a murit. Era singur şi ăla. N-avea nici copii, nici nimic. A fost bun cu el. I-a pus muzică. Mie mi-a povestit o femeie de la patru. A fost acolo, a văzut.

— Cum i-a pus muzică?

— Ăsta, Herzovi, o avea cu muzica. Tot asculta. Se-auzea şi de-aici, de unde suntem noi acum. Muzică de-aia... Nu cum ne place nouă. Bătrânul a bolit vreo două luni. Nu venea la el decât femeia de la patru. Nu ştiu dacă mai trăieşte, n-am mai văzut-o. Bătrânul stătea în pat şi tot asculta muzica pe care şi-o punea Herzovi. Ăsta stătea acasă şi tot bătea la maşină. Nu ştiu ce scria, romane, cărţi, nu ştiu. Că l-am auzit o dată la radio, vorbea despre nu ştiu ce carte. Şi, când a simţit că-i vine vremea să moară, bătrânul, nea Titi, îl chemă, mă mir că nu-ţi aduci aminte de el...

— Cum să nu-mi aduc aminte? Ce tot spui?

— ... a trimis-o pe femeia de la patru să-l cheme pe Herzovi. Aia s-a dus cu inima îndoită la el, ştia toată lumea, era cam ciufut, nu discuta cu nimeni, nu dădea nici bună ziua. A bătut la uşă, că n-are sunărie, are firele alea ce se văd şi de-aici, dar nu sună, c-a oprit-o el pe dinăuntru, să nu-l deranjeze nimeni, poştaşul bate în uşă când vine cu taxa pentru radio şi televizor. Ăsta, Dumnezeu să-l ierte, a ieşit la uşă cu mutra lui de om ursuz şi a întrebat-o ce vrea. Era totuşi un om politicos, când vroia. I-a zis bună ziua şi a întrebat-o că despre ce este vorba. Femeia i-a spus. Te roagă vecinul de la doişpe să veniţi până la el. Da' de ce nu vine dânsul la mine. Fiindcă trage să moară, domnule dragă. S-a dus imediat, nici nu s-a gândit să spună nu. Eu am ştiut de când l-am văzut de prima dată că este un om cumsecade, dar că l-a otrăvit singurătatea. Şi-aşa... S-au dus amândoi. Bătrânul era foarte slăbit, nici nu se mai răsese, că n-avea putere şi bătrâna de la patru se apucase, da-i tremurau mâinile. Dacă nu mă crezi, poţi s-o întrebi. Dacă nu cumva o fi murit şi ea, că vezi cum merg

treburile în blocul nostru, multă lume se duce. Ce să faci. Şi bătrânul i-a spus: Vecine nu te supăra că te-am chemat la mine, dar eu nu mai sunt în stare să mă duc la dumneata. Nu-i nimic, nu e nicio problemă vecine, numai să pot să te ajut cu ceva. N-am nevoie de nimic numai că am o rugăminte, vreau să te rog ceva, te rog să nu te superi. Spune vecine, spune, dacă-mi stă în putere te ajut. Şi să ştii, aş vrea să-ţi spun că regret mult. Îmi pare rău că nu te-am salutat... Atâţia ani... Chiar îmi pare rău, credemă! Nu face nimic. La început, nu mi-a prea picat bine, dar cu timpul m-am obişnuit. Mi-am dat seama că eşti un om cumsecade şi n-am de ce să-ţi port pică. Te-a înveninat şi pe dumneata singurătatea, asta-i tot. Şi te-a înrăit un pic... Ce să-i faci!? Dar să-ţi spun... Să ştii că, de când am căzut la pat, de vreo două luni de zile, am tot auzit muzică de la dumneata. Peretele e subţire. Dimineaţa se aude cel mai bine. Şi? Mie a început să-mi placă. Mă bucur că ţi-a plăcut. Uite, vecine, aş vrea să mai ascult o bucată pe careo tot pui mata, dar azi n-ai pus-o. Care bucată? N-a ştiut cum să-i explice, era om fără carte. Dumnezeu i-a luminat mintea lui Herzovi şi şi-a dat seama ce bucată voia bătrânul să audă. Femeia de la patru mi-a povestit tot. Are ţinere de minte. Ştia tot ce-au discutat. Şi-atunci, Herzovi s-a dus la el şi a venit cu casetofonul. I-a pus muzica. Bătrâna era acolo, de faţă, asculta ce vorbesc între ei. Şi, de unde până atunci stătuse pe un scăunel, că nea Titi avea casa goală, vânduse totul pe la vecini, s-a mutat pe pat. Bătrâna s-a crucit în sinea ei, că ăsta nu era omul pentru aşa ceva, era foarte scorţos, nu se uita nici în stânga şi nici în dreapta, mergea înainte, descuia şi intra la el în casă. S-a aşezat pe pat şi l-a apucat pe bătrân de mână. Nu s-a ruşinat de asta. Au ascultat amândoi muzica şi ea a văzut cum bătrânul a murit, chiar atunci, de mână cu Herzovi.